

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

800

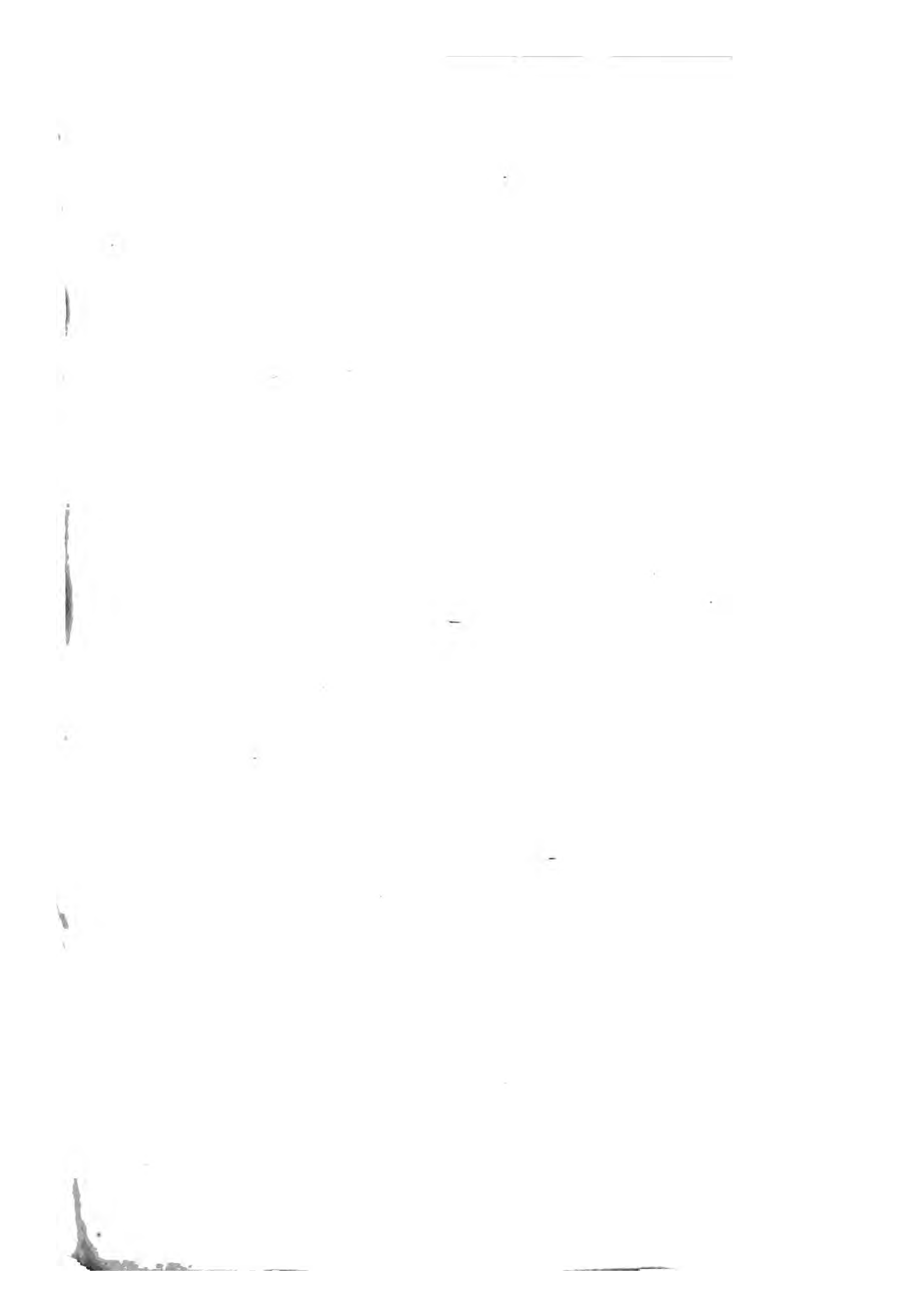
B S.

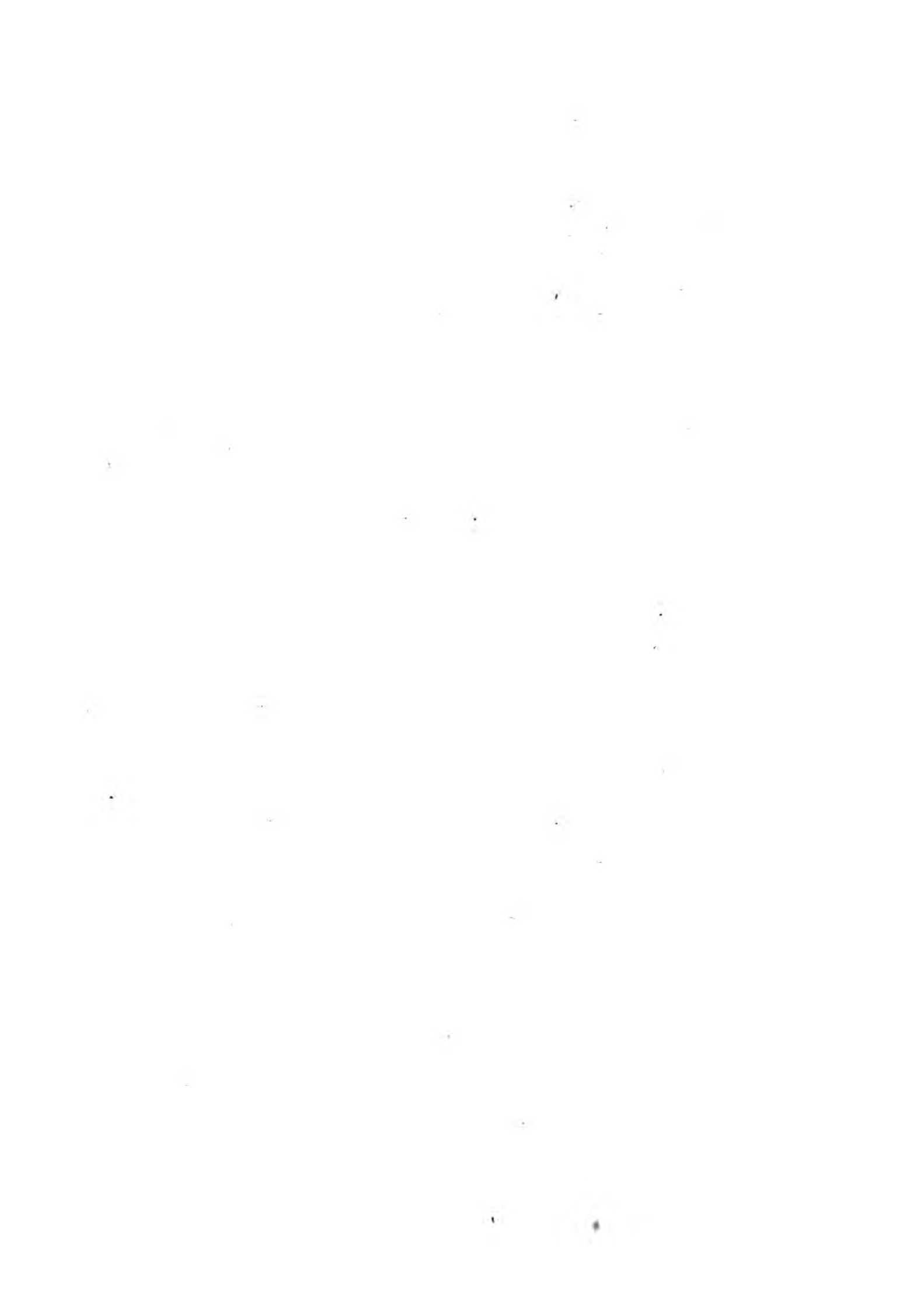
L. 25.

Handwritten text in the middle section, possibly a date or a name.

Handwritten text in the middle section, possibly a name or a signature.

Handwritten text in the middle section, possibly a name or a signature.

Ludvig Holbergs

udvalgte

Skrifter.

Udgivne

ved

R. L. Rahbet,

professor.

Tiende Del.

Kjøbenhavn, 1807.

Trykt og forlagt af Directeur Joh. Fred. Schults,
Kongelig og Universitets Bogtrykker.

Holbergs

Helte = Historier.

Andet Bind.

1000 160

1000 160

1000

1000 160

I n d h o l d.

	Side
<p>Af J. A. Scheibes Efterretning om Holbergs Levnet og Skrifter, forved hans Dverfættelse af P. Paars anden Udgave.</p>	
Forberedelse til Zoroasters og Mahomed's Levnet	3.
Zoroaster	7.
Mahomed	25.
Sammenligning mellem dem	101.
Forberedelse til Zenobia og Cath. Alexievna . . .	104.
Zenobia	113.
Catharina Alexievna	125.
Sammenligning	141.
Forberedelse til Myrr-Weis og Myrr-Maghmun .	144.
Myrr-Weis	149.
Myrr-Maghmun	172.
Sammenligning	207.
Forberedelse til Mahomed-Kan og Emir-Zemla .	209.
Mahomed-Kan	212.
Emir-Zemla	236.
Sammenligning	262.
	For

	Side
Forberedelse til Lucius Sylla og Cajus Julius Cæsar	265.
Lucius Sylla	278.
Cajus Julius Cæsar	344.
Sammenligning	406.
Forberedelse til Socrates og Epaminondas	419.
Socrates	447.
Epaminondas	495.
Sammenligning	521.

Af

J. A. Scheibes Efterretning om Hol-
bergs Levnet og Skrifter, forved hans
Oversættelse af P. Paars
anden Udgave.

At Holberg i dette Værk meget fljont har efterlignet
sin Forgjænger Plutarch, hvorfor og Nogle have holdet
ham for den bedste af Plutarchs Efterlignere, dette er
en Ros, Forfatteren meget vel fortjener; Kun vilde det
være billigt, at holde Maade deri, og ikke med Nogle

at

at foregive *), han ikke blot lykkelig har efterlignet,
men endog overgaaet Plutarch. Bækket er i sig selv vel
udført, Skrivemaaden svarer til Billeberne og Tingene,
Forfatteren viser sine Læsere, og Sammenligningerne
vise en grundig, men ikke hykkelsk, Moral, og en ren
Politik.

*) Ogsaa Malet i nouvelle biblioth. germ. 1754 synes
utilfreds med, at leipzigiske Journalister ikke havde taget i
Betænkning at sammenligne Holberg med Plutarch.

Adskillige

store Heltes og berømmelige Mænds,

især orientalske og indianske,

sammenlignede

H i s t o r i e r

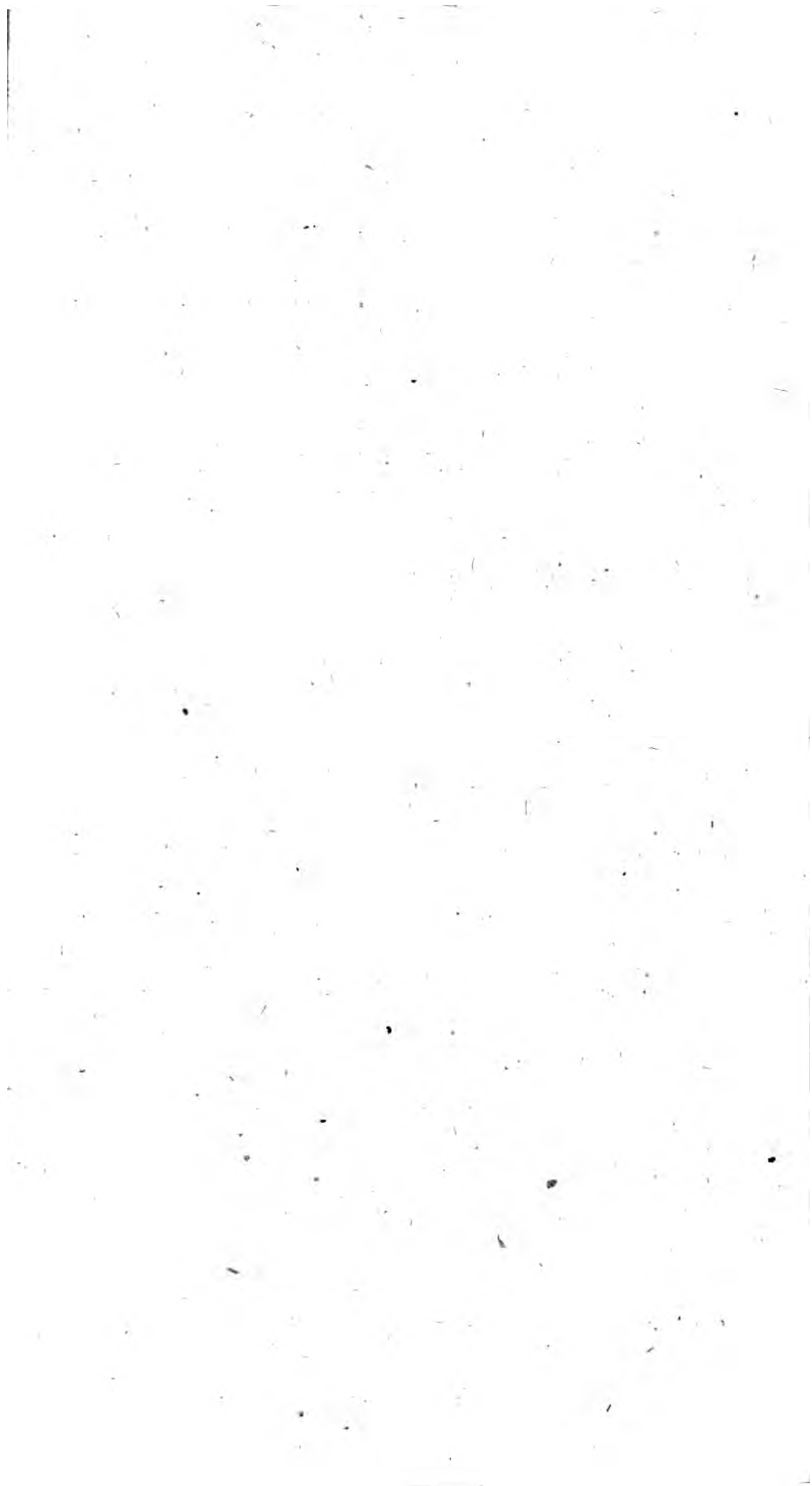
og

Bedrifter.

Efter

Plutarchs Maade.

Anden Tome.

Zoroaster og Mahomed.

Forberedelse.

Naar man betragter adskillige falske Religioners Op-
rindelse og Fremvæxt udi Verden, da kan man see, hvor
let det er, at sætte det menneskelige Kjøn Bornæse paa;
thi, ligesom der er ingen Vare udi en Kjøbmands Bod,
hvor unyttige de end ere, der jo finde Kjøbere, saa er
der ingen Mening udi en falsk Prophets Kram, hvor urta-
melig og vanstæbt den end er, der jo har fundet sine Til-
hængere; hvorudover der udfordres af en falsk Religions-
stifter ikke saa megen Lærdom og Beltaalighed, som Hyl-
leri og Dristighed; thi, naar En først blandt Almuen
har forhvervet sig Navn af Hellighed, har han ikke saa
meget nødigt at bryde sin Hjerne med at sætte Farve
paa en selsom og unaturlig Mening, som at forplante
den med Dristighed. Thi, har En foregivet, at det er

Gud behageligt at slagte og æde uskyldige Mennesker, da er det bleven en hellig Troes-Artikel udi et helt Land. Siger En, at en Crocodil, Slange, Dre, et Træ eller Plante er en Gud, da finder man hele Egypten at antage saadan Mening, og forsvare den med yderste Haardnakkethed. Siger en Anden, at Indvoldene af en Ro, Fugleskrig, Røgens Fart til højre eller venstre Side maa nøje betragtes eller efterhøres, førend alle vigtige Ting foretages, da lader hele Grækenland og Rom sig Saadant villigen binde paa Ormet. Lærer en Othin, at Ingen kan blive salig, uden han døer med Sværdet i Haanden, udi Forsæt at myrde Mennesker, da bliver det en Troes-Artikel udi hele Norden; og siger en indianse Prophet tværtimod, at Ingen kan blive salig, uden han døer paa Sotteseng, da finder denne Lærdom ogsaa Tilhængere, som blandt Indbyggerne paa de saakaldte marianse Der. Ja Historien viser os, at det har kostet meer Tid og Umage at rodfæste de allergrundigste og nyttigste Meninger, end de allerurimeligste Fabler. Ingen philosophiske Meninger har været vanskeligere at fastsætte end disse, at Sol, Maane og Stjerner ere Legemer uden Sjel, at hver Stjerne er en Sol, at Jorden er rund &c. Thi for saadanne Meninger har Jordanus Brun vandret til Baalet, og Andre udi Kirke-moder ere blevne bandsatte; og ingen derimod har været lettere at forplante, end deres, der troe, at det staaer i en Sneklers eller Bilbhuggers Magt, enten han af et Stykke Træ vil gjøre en Bænk eller en Gud, hvilket har givet Anledning til den lyriske Poet at skemte saaledes:

Cura

Cum faber incertus scammum faceretne Priapum,
Maluit esse Deum.

En Smedker tvivlede om, hvad Skif han Træet skulde give,
Hvad heller Skammel eller Gud af samme skulde blive,
Dog endelig sagde: Jeg det bedste nok vil ramme,
Jeg heller gjøre vil en Gud; Umagen er den samme.

Det har kostet stor Møje og Blodsudgydelse at plante den kristelige Tro, skjøndt den er forud bevist af klare Spaadomme, stadfæstet med uimodsigelige Tertejn, beseglet med Martyrblod, og den indeholder den allerhelligste og nyttigste Morale. Jeg siger, det har kostet meer Tid og Umage at udbrede samme hellige og fornuftige Lærdom, end at fortplante den urimelige Mening om Transsubstantiationen; saa det er vanskeligere at faae Jordens Børn udi Hovedet, at Gud har skabt Mennesket, end at faae dem til at troe, at Mennesket kan skabe Gud.

Naar man dette nøje betragter, har man ej nødvendig at ansee som et Mirakel den overmaade store Fremgang, Mahomedes Lærdom har havt; thi det synes ligesom Araberne har kjeppet med samme falske Prophet om at være ligesaa rede til at troe, som han var frugtbar paa Drømme, og ligesom at have sagt: hold Du kun ved at lyve, vi skal nok holde Dig varm med at troe Løgn. Man maa mere forundre sig over, at denne underlige Religion kunde staa ved Magt, da Araberne og Persianerne begyndte at lægge sig efter Philosophie og boglige Kunster; men hvad som eengang har fæstet Rødder, og den Religion, som man har arvet efter Forældre, er vanskelig at udrybde. Hvad som har hjulpet til den mahomedanske

Lær-

Lærdoms Opkomst, Fremvert og Vedligeholdelse, var 1) en stor og tyk Uvidenhed, som regjerede udi Arabien, saavel blandt Christne, som Hedninger, da Mahomed begyndte at give sig ud for Prophet. 2) Den Religions-
 Artikel, at hvo der døde udi Strid med Propheten, blev strax forflyttet til Paradis, item, at Ingen kunde omkommes udi Slag, med mindre han var beskikket til at døe; hvilken Troes-Artikel havde saadan Virkning blandt de første Mahomedaner, at intet, end ikke de stridbareste Folk, kunde staae dem imod. 3) De Christnes saavel forargelige Levnet som Hette og forvirrede Tilstand. 4) Mahomed's saavel som de efterfølgende Caliphers store Skinhellighed; thi de samme vare baade Konger og ypperste Præster, stode en Dag i Spidsen af en Krigshær, og en anden Dag prædikede udi Templerne. 5) Den Mildhed de lode see mod andre Secter, hvilke de alle tillode Religions fri Dveise, naar de kun betalte en ringe aarlig Penge til Regjeringen. Og endeligen Retts og Retfærdigheds Dvelse i en høj Grad, hvorpaa haves mange anseelige Exempler udi de første Caliphes. Naar man dette betragter, kan man nogenledes fatte Religions Fremvert, om hvilken man ellers kan sige, at den var ligesaa stor, som Religionen i sig selv var daarlig, saa at af alle Religioner ingen har været mindre overeensstemmende med Fornuften, og dog, at af alle Religioner ingen har taget større Overhaand. Om denne Religions-Stifter er det, som jeg her vil tale, og som jeg har lignet med Zoroaster, eftersom disse Tvende ere de største falske Propheter, som nogen Tid have ladet sig see iblandt Mennesker.

Z o r o a s t e r .

Saa som mit Forsæt udi dette Værk ikke er at efterforske Tidernes Beregning, eller det, som man kalder Chronologie, men allene at give en Afribsning paa visse store Mænds naturlige Egenskaber og Tdrætter, saa vil jeg her forbigaae alle de stridende Meninger, som findes hos Skribentene om Tiden, paa hvilken Zoroaster levede, og strax begive mig til Historien, hvorudi jeg besynderlig følger den skarpsindige og lærde Zumphrey Prideaux Fodspor. Dog, før end jeg gaaer videre fort, vil jeg først røre lidet om de tvende store Religions-Secter, som herskede vovelvis udi Persien, nemlig de Sabæer og Magi, eftersom Kundskab derom tjener meget til denne Histories Dplysning.

Hele Orienten var i gamle Dage delt i tvende Hoved-Secter, de Sabæer og Magi. De første tilbade Billeder og Afguder, og de sidste dyrkede Ilden. Sabæerne havde udi gamle Dage strakt sig over hele
 Osten,

Asien, saa at Afgudsdyrkelse og Billeders Tilbedelse befattes under deres Navn, og forsikkrer den jødiske Rabbi Majmonides, at mange af Moses Love vare gjorte for at afvende Israels Børn fra Sabæernes Lærdom, saasom den, der i Orienten mest havde taget Overhaand. Den samme Sect er endnu til udi Asien, hvor de gemenligen ere kjendte under det Navn af Johannes-Christne, efterdi de besynderligen ære Johannes den Døbere, og deres Tro er nuomstunder en Sammenblanding af Afguberi og Christendom. De Magi derimod havde Affky for alle Billeder, og tilbade Gud under Symbol af Ild. De troede, at der vare tvende Principia, hvoraf det ene var Ursag til alt det Gode udi Verden, og det andet til alt det Onde; det første blev kaldes Dromasdes, og det andet Arimanius, og troede de, at disse tvende skulde være uenige og stridige mod hinanden til Verdens Ende, og at da det onde Principium skal overvindes af det gode; og at enhver af dem skal have sin Verden for sig selv at regjere over; de gode Mennesker skal da slaae sig til Dromasdes, og de onde skal lade sig regjere af Arimanio. Derfor holdt de Matten eller Mørkhed for et Forbillede for den onde Gud, ligesom de holdt Lyset for et Forbillede for den gode. Disse tvende Secter herskede vervalvis udi Persien, ligesom de vare meer eller mindre yndede af Kongerne, og var

Reli-

Religionens Tilstand saadan udi Persien, da den navnkundige Zoroaster oprejste sig til Prophet.

Prideaux, hvis Fodspor jeg mest herudi følger, grundende sin Mening paa østerlandfke Skribenteres Historier, siger, at det var under Darius Regjering Zoroaster først lod sig see. Moyle udi sine Breve igjennemhegler saadan Mening; men jeg overlader Trætten at afgjøre mellem ham og Prideaux's Forsvarere. Det er vist, at langt fra han har været Konge, som Nogle paastaae, han heller var af ringe Herkomst, og ved Underfundighed og Hyklari, hvorved han forblindede Folk, banede sig Vej til den store Anseelse, han kom udi; saa at, naar man undtager Mahomed, har han været den største falske Prophet, som nogen Tid har ladet sig see iblandt det menneskelige Kjon. Thi han var ligesaa dristig og underfundig, som den arabiske Prophet, men overgik ham langt udi Lærdom og Videnskab, saasom han var undervist udi alle orientalske Videnskaber, da derimod den anden kunde hverken læse eller skrive; og saasom han havde besynderlig Kundskab om den jødiske Tro og det gamle Testaments Bøger, saa har mange holdt ham for en indfødt Jøde, ja østerlandfke Skribenter sige, at han var Tjener hos en Prophet udi Israel, af hvilken han blev undervist udi den jødiske Lærdom. Den israelitiske Prophet, udi hvis Hus han blev opdragen, mene Nogle var Elias eller Esdras,

dras, Andre derimod med større Grund Propheten Daniel, af hvis Dphøjelse til Værdighed han blev opmuntret til at give sig ud for Prophet, for at bane sig Vej til lige Herlighed.

Zoroaster stiftede ingen ny Religion, men foretog sig allene at pynte paa den magiske Lærdom, hvilken udi Nøgles Alder havde været den herskende Tro hos de Perser og Meder. Samme magiske Lærdom var besynderlig noget for hans Tid kommen udi stor Anseelse, eftersom de Magi efter Cambysis Død havde bemægtiget sig den persiske Trone; men ved deres Fald faldt ogsaa Lærdommen, saa at den sabæiske Lærdom begyndte allevegne at faae Overhaand, besynderlig saasom den blev beskyttet af Kong Dario. Ikke desmindre hang dog Almuen ved den gamle magiske Lærdom, som de vare opdragne udi, hvilket drev Zoroaster til at sætte den udi forrige Anseelse og Herlighed igjen.

Den fornemste Forandring, han gjorde i den magiske Lærdom, var, at istedenfor, at de Magi troede to højeste Principia, nemlig Lyset og Mørket, af hvis Sammenblanding Alting var fremkommet, satte Zoroaster end et højere Principium over disse tvende, nemlig den store Gud, som var Stifter af Lyset og Mørket, overeensstemmende derudi med den hellige Skrift, hvor Elias saa taler: Jeg er Herren, og der er ingen anden, som skaber Lyset og Mørket, jeg
som

som stifter Fred og skaber Plager ic. Dog, paa det Gud ikke skulde gøres til Ursag til Synden, sagde han, at Gud i Begyndelsen allene havde skabt Lyset, eller det Gode, hvilket Mørket, eller det Onde, fulgte, som Skyggen Legemet, saa at det Gode allene virkelig var skabt, og det Onde stød deraf, saasom *Privatio boni*. Han forklarede denne Mening meer omstændeligen saaledes: Der er et højeste Væsen, som har været fra Ewighed, og under samme Væsen ere to Engle, en god, og en anden ond, og at de tvende Engle af Mørkets og Lysets Sammenblanding have dannet Alting i Verden. De samme Engle ere altid i Strid med hinanden; naar Lysets Engel har Overhaand, saa hersker det Gode over det Onde, og, naar Mørkets Engel har Sejer, har det Onde Overhaand. Saadan Strid skal vare til Verdens Ende; da skal den onde Engel udi Opstandelsen med sine Tilhængere dømmes til evig Straf og Pine, og den gode Engel med sit Parti skal til Belønning for deres gode Gjerninger henflyttes til et Sted, hvor de skal boe udi et evigt Lys, og skal da Lyset og Mørket aldrig mere sammenblandes. Dette er Hoved-Artiklen af Zoroasters Lærdom, som endnu denne Dag troes af hans overblevne Tilhængere udi Persien og Indien. Man seer skinbarligen heraf, at den falske Prophet har læst det gamle Testaments Bøger, hvoraf han har udtaget denne Lærdom, som han har sam-

sammen landet med de Persers og Meders gamle Tro, og af saadan Sammenblandelse dannet sit System.

Den anden Forandring, han gjorde udi den magiske Religion, var ved at oprette allevegne Templer til Ilden, da de Magi tilforn allene havde oprettet Altene paa høje Steder; men, som den gamle Ildens Dyrkelse da skede under aaben Himmel, hvorudover Storm og Regn ofte udslukkede Ilden, saa forordnede Zoroaster, at over alle disse Altene skulde bygges Templer, paa det den hellige Ild desbedre kunde forvares. For saadan hellig Ild skede al Gudsdyrkelse, ikke at de tilbade Ilden, men allene Gud udi Ildens Forbillede; thi Zoroaster foregav, at han havde været optagen udi Himmelen, hvor han ikke havde seet Gud, som Mahomed siden paastod, men allene havde hørt ham tale midt udi en stor og klar Lue; hvorudover han lærte, at Ilden var Guds rette Symbolum, og at Solen var den fuldkomneste Ild, hvor Gud havde fæstet sin Trone. Formedelst den Aarsag beføl han sine Tilhængere at tilbede Gud med Ansigtet, henvendte først mod Solen, som de kaldte Mithra, og siden til anden hellig Ild, som forestillede Solen.

Paa saadan Maade fornyede han den gamle Ildens Dyrkelse, og for at gjøre den hellige Ild mere anseelig, foregav han at have bragt den Ild med sig af Himmelen, som han lagde paa Altaret af det første Tem-

Tempel, hvilket han lod oprette udi den Stad Kis udi Medien, og siger man, at af samme Ild de andre have udsprebet sig til de øvrige Tempel. Den Hetsbødighed, han bar for Ilden, gik saa vidt, at Præsterne selv maatte ikke nærme sig dertil uden med et Lintlæde for Munden, for at hindre, at de med deres Ande ikke besublede den, saa at de mumlede heller sagte igjennem Tænderne deres Bønner, end udtalede dem.

Man seer af disse Artikler, hvormeget Zoroaster har efterfulgt den jødiske Tro; thi den største Del er udtagen af det gamle Testaments Bøger, eller af jødiske Ceremonier. Moses hørte Gud tale af en brændende Bust, og paa Sinai Bjerg talede Gud midt af en Ild, hvilket har givet Anledning til Zoroaster at sige, at han talede med Gud, hvis Røst hørtes af en stor Ild. Jøderne havde deres Sehkinah eller Symbolum paa Guds Nærværelse, saavel udi Tabernaklet som i Templet, hvortil de vendte sig, naar de bade, hvorfor Zoroaster besol ogsaa, at hans Tilhængere skulde vende sig mod Solen og den hellige Ild, som et Symbolum af Guds Nærværelse. Jøderne havde ogsaa en hellig Ild, som var nedfalden af Himmelen paa deres Offer, hvilken Ild de stedse holdt vedlige, hvorfor og Zoroaster foregav sig at have bragt Ild ned af Himmelen med sig, og bød stedse at holde den samme vedlige. Endeligen toge

Jøderne vel ubi Agt, at det Træ, som de brugte til Ilden, var skjært og reent, og, for at være forsikret derom, toge Barken deraf, førend de lagde den paa Altaret, hvorudi ogsaa Zoroaster efterfulgte dem, og beføl at tage Barken af alle Træer, førend de anvendtes til saadant Brug. Saa det synes fast umuligt, at denne falske Prophet har kundet sammensmedde saadan Religion, med mindre han har været vel undervist og opdragen i den jødiske.

Efterat Zoroaster saaledes havde oprejst sig til Prophet, da, paa det han kunde bestyrke sin Lærdom desmere og gøre sig anseelig blandt Folk, indsluttede han sig i en Hule, hvor han levede saaledes længe, foregivende, derved at affondre sig fra alle verdslige Tanker, og at opofre sin hele Tid paa Bønner og Sandheds Eftergranskning. Udi denne Hule forfattede han den Bog, som indeholder alle hans Aabenharinger, hvorudi han siden er bleven efterfulgt baade af Pythagoras og Mahomed, hvilke ogsaa saaledes skjulede sig i Huler.

Efterat han var bleven erkjendt for Prophet udi Medien, og havde indrettet Alting efter sit Forsæt, begav han sig mod de persiske Grændser, hvor han under Beskyttelse af Hystaspes Darii Fader udbredte sin Lærdom. Den samme Hystaspes, endskjøndt Sønnen Darius, efterat han havde gjort Ende paa det magiske Regiments, fulgte de Sabæers Sect,
holdt

holdt dog stedse ved den magiske Tro, og derfor af al Magt befordrede Zoroasters Lærdom. Derfra begav Zoroaster sig til Indien for at undervises ubi de Brachmanners Videnskab, og, efterat han der havde lagt stor Vind paa Philosophien, kom han til Persien med en stor og rig Ladning af Videnskaber, som han gjorde Persianerne delagtige ubi, og, saasom Persianerne vare særdeles lærvillige, toge de under denne store Philosoph saaledes til ubi Videnskaber, saa at en lærd Mand og en Magus blev holden for eet og det selv samme. Sa, dette gif saavidt, at Almuen troede, at deres Videnskab var meer end naturlig, ligesom Mange endogsaa i de sidste Tider holde for Troldmænd alle ugemene lærde Folk, hvis Videnskab gaaer over deres Begreb; saaledes holdes Johan Faust, gemenligen kaldet Doctor Faustus, for en Troldmand, efterdi han opfandt Bogtrykkeriet, hvorvel samme Mand formedelst saadant herligt og nyttigt Paafund fortjente heller Uresstøtter i alle Land, end at være Acteur med Fanden ubi Skuespil. Udskillige andre brave Mænd have ogsaa havt samme Skjæbne, saa at en Magus og en Troldmand er bleven holdt for En og den samme, da dog de gamle Magi vare ikke andet end Mathematici eller store og anseelige Philosopher og Theologer, som ikke besad andre Videnskaber, end de som de ved Læsning og Studeringer havde erhvervet sig.

De magiske Præster vare delte udi tre Ordener; thi først vare der gemene Præster, og siden et Slags Superintendenter udi hvert District, hvilke igjen havde over dem en Archi-Magus, som var Hoved for Religionen, ligesom den ypperste Præst blandt Jøderne, og Paven nuomstunder blandt de Roman-Catholiske. Det fornemste Tempel holdtes, hvor Archi-Magus havde sit Sæde, hvilket derfor da var udi samme Anseelse, som Templet i Mecca blandt Mahomedanerne. Zoroaster forordnede, at det fornemste Tempel skulde være til Balch, hvor han selv havde sit Sæde, som Archi-Magus; men da Mahomedanerne udi det 7de Seculo huserede ilde udi Persien, blev det fornemste Tempel forlagt til Kerman, saa at det samme Tempel nuomstunder er udi ligesaa stor Agt blandt de overblevne Magi udi Persien, som Templet i Balch var i gamle Dage. Endeligen lod denne falske Prophet sig see udi Hovedstaden Suza ved Kong Darii Hof, hvor han udbredte sin Lærdom med saadan Snildhed og Betsalenhed, at han formaede Kongen selv til at forlade Sabæismen, og at falde til den magiske Sect. Hofmænd, Adelen og alle fornemme Folk efterfulgte Kongens Exempel. Vel gjorde de Sabæers ypperste Præst stor Modstand, men Zoroaster trængte dog igjennem, saa at Magianismus blev den herskende Religion udi hele Persien, hvor den har blomstret udi mange hundrede Aar, indtil den ma-

home-

homedanske Religion tog Overhaand, for hvilken alle andre Secter udi Asien maatte vige. Dog er der endnu Levninger af Magi saavel udi Persien som udi Indien, hvilke have samme Religion som Zoroaster lærte. Ja, de have endogsaa den falske Prophets Bog, hvorudi samme Religion indeholdes, hvilken Bog de agte ligesaa højt, som Mahomedanerne Alcoranen, eller de Christne den hellige Skrift.

Zoroaster, som tilforn er meldt, forfattede udi en Hule den Bog, hvorudi alle hans Aabenbaringer indeholdes. Samme Bog, som er delt udi 12 Bind, blev af ham overleveret Kong Darius. Man kalder den Zendavesta, eller kortere Zend, hvilket betyder saa meget som Ildtønder. Og gav han Bogen saadant underligt Navn, for at tilkjendegive, at de, som læste den med Flid og Andagt, skulde finde en ret Kjærligheds-Ild at optændes for Gud og Religionen udi deres Hjerter. Den første Part af Bogen befatter deres Gudstjeneste, og den øvrige Del indeholder de andre Stykker af Religionen, og holdes ingen Gjering god eller ond, uden saavidt den er overeensstemmende eller stridig med samme Bog; hvorudover de kalde en god Gjering Zend-Aver, det er, en Gjering, som den hellige Bog Zend holder for at være god, og en ond Gjering Na-Zend-Aver, det er at sige, som Bogen Zend fordømmer. Man forvarete et Exemplar deraf udi hvert Tempel, og læse Præsolberg's Skrifter. 1ode Del. B sferne

sterne et Capitel deraf paa visse Tider. Den lærde Engellænder **Thomas Hyde**, som forstod det gamle persiske Sprog, saavel som det nu brugelige, bød sig til at oversætte samme *Zendavesta* eller hellige Bog paa Latin; men, som han ingen Undsætning fik til dens Bekostning, blev saadant nyttigt Værk standset. **Prideaux**, som fortæller dette, synes at være udi Mening med **Hyde**, og at holde for, at de Skrifter, som endnu løbe under **Zoroasters Navn**, ere virkeligen skrevne af samme falske Prophet; men Andre, blandt hvilke den lærde **Suetius**, ere af andre Tanker.

Man finder udi denne Bog mange Ting, som ere tagne af det gamle Testamente. En stor Del af **David's Psalmer** ere der indførte. Der tales om **Adam** og **Eva**, som det menneskelige Kjøn's første Forældre. Der sees **Skabelsens** og **Syndflodens** Historie paa samme Maade, som udi **Mosis** første Bog. Den eneste Forskjel er, at istedenfor at **Moses** siger, at **Gud** skabte Verden i sex Dage, saa forandrer **Zoroaster** disse sex Dage udi sex Tider eller Aar. Han taler ogsaa om **Abraham**, om **Joseph**, om **Mose** og om **Salomon** paa samme Maade, som den hellige Skrift. Han kalder sin Bog **Abrahams Bog**, og Religionen **Abrahams Religion**, foregivende, at hans Reformation bestod allene i at bringe Religionen udi den forrige Purhed igjen, som den var lært af **Abraham**, og at rense den fra de Misbrug, som

Li.

Liderne fra Abraham havde indført, hvorudi Mahomed har ogsaa fulgt ham udi sin Religions Stiftelse; thi Abrahams Navn har udi mange hundrede Aar været anseeligt blandt alle Sectar udi Orienten, saa at Enhver har givet sin Tro ud for Abrahams Lærdom. Zoroaster udi sin Bog gjør ogsaa Forskiel imellem rene og urene Dyr, forordner og, at Tiender skal gives Præsterne, beskifter een Stamme allene, hvoraf Præsterne skal tages, og mange andre Ting, som have Overeensstemmelse med Jødernes Skikke og Love. Resten af Bogen indeholder Historien af Prophetens Liv og Levnet, hans Gjerninger og Spaadomme, samt de Dyder og gode Gjerninger, som han raader til. Hans Moral er ren og pur, undtagen den Artikel om Blodskam, som han ikke allene tillader, men endogsaa berømmer, saa at han holder for at Ægteskab er lovligt ikke allene imellem Broder og Søster, men endogsaa imellem Forældre og Børn. Hvorudover Blodskams-Synd tog saadan Overhaand blandt hans Tilhængere, saa at de af Præsterne, som vare fødte af en Søn og Moder, bleve anseete som de værdigste til hellige Embeder. Det er troligt, at, saasom de persiske Konger vare meget hengivne til saadanne unaturlige Ægteskaber, Zoroaster tillod de samme, for derved at vinde Kongernes Gunst. Saadan Blodskam gif isvang indtil Alexander Magnus under-

tvang sig Persien, da blev gjort en Lov, hvorved saadan Bederstyggehed blev affkaffet.

Efterat han saaledes havde faaet Kongen med Hofet og alle Store udi Riget til at antage sin Reformation, og forplante den over hele Persien, begav han sig tilbage til Balch, hvor han efter sin egen Lov var forbunden til at holde sit Sæde, saasom Archi-Magus eller ypperste Præst. Der øvede han ligesaa stor Myndighed udi geistlige Sager, som Kongen udi verdslige, hvilket har givet Anledning til deres Bildfarelse, som holde for, at han har været Konge udi Bactrianien, eftersom den Stad Balch ligger i samme Provinds; og siger derfor Justinus: den sidste Krig, Cinus førte, var med de Bactrianers Konge Zoroaster, hvilken siges først at have opfundet magisk Videnskab, og eftergrandstet Himmelens Løb. Udi Balch foretog han sig, at ombende Argasp, en schythisk Konge, som var en nidskær Sabær, og betjente sig af Darii Myndighed for at trænge igjennem dermed. Hvorudover den schythiske Konge, som ikke kunde fordrage, at man vilde foreskrive ham Love udi hans eget Land, faldt ind udi Bactrianien med en Krigshær, hvor han slog Darii Folk paa Flugten, omkom Zoroaster selv med 80 Præster, og ødelagde alle magiske Templer udi samme Land.

Pro-

Prophetens Død gif Darius saa haardt til Hjertet, at han søgte strax at hævne sig paa den schythiske Konge, overfaldt ham paa Tilbagerejsen, gjorde et stort Nederlag paa hans Krigshær, og drev ham ud af Provindsen. Hvorpaa Kongen oprejste Templerne igjen, som vare nedbrudte, besynderlig det store Tempel til Balch, hvorpaa han gjorde stor Bekostning, saa det udi Zirah, Rigdom og Herlighed langt overgik det forrige, hvorudover det til samme Konges Erindring blev kaldet Azur Gustasp, det er: Darius Zystaspidis Tempel.

Saadant Endeligt havde denne falske Prophet, hvis Navn har været udi stor Anseelse, ikke allene udi Asien, men endog blandt Grækerne, saa at Plato, Aristoteles, Plutarchus, Porphyrius meget prægtigen tale om hans Lærdom og Videnskab, og siger Svidas, at han har overgaaet alle Astronomer udi den Videnskab. Ja, hans Fiender selv, som have holdt ham for en Bedrager, sige, at han har været en stor Mand, og hvorvel hans Sect ingen større Modstandere har end Mahomedaner og Sabæer, saa give de ham dog den Titel af Sakim, det er at sige: den lærde og vise Philosoph; og de, som berømme Pythagoras, sige, at han udi Zoroasters Skole har lært de Videnskaber, hvorved han har gjort sig saa anseelig udi Europa.

Den

Den arabiske Skribent Abulpharagius siger, at Zoroaster forudsagde Christi Ankomst, og at ved hans Fødsel skulde sees en Stjerne, der skulde skinne saavel om Dagen som om Natten, og at derfor de tre Wise, advarede af saadant Tegn, kom til Bethlehem, for at tilbede Christum. Men det, som Nogle tillægge Zoroaster, tilskrive Andre Balaam, og sige, at det var af denne Sidstes Spaadom, som de tre Wise opmuntredes til at søge Christum udi Bethlehem. Men Abulpharagius holdes at have taget dette af de gamle christne Legender, saa at Alt, hvad som derom fortælles, holdes for Fabel.

Ligemaade holdes for Fabel adskillige andre prægtige Historier, som fortælles om ham; nemlig, at han kom leende til Verden; at hans Hjerne pikkede saa stærkt, at den drev Haanden tilbage, som man vilde holde paa hans Hoved, hvilket gav hans store Forstand forud tilkjende. Videre fortælles, at han opholdt sig 20 Aar i Udørkener, og der ikke aad andet end en Ost, som aldrig blev gammel; at, naar han steg ned af et Bjerg, hvor han plejede at væge, faldt en Ild ned af Himmelen, som ikke udsluktes; at han kunde være i samme Ild, uden at blive beskadiget; endelig, at han havde ønsket sig selv at maatte omkommes af Lynild, hvilket ogsaa skede. Men ligesaa liden Tro, som man kan fæste til disse prægtige Fabler, saa megen Marsag har man ogsaa til at

tvivle

trivle om det Onde, som af andre Skribentere fortælles om ham, nemlig, at Propheten Esdras, hvis Discipel han var, ønskede Forbandelse over ham, efterdi han førte Lærdom mod den hellige Skrift, og at han af saadan Forbandelse blev slagen med Spedalskhed, hvorudover han blev fordreven af Jerusalem, og begav sig til Persien, hvor han forplantede sine nye Meninger; iligemaade, at han var en Troldmand, der underviste i Djevelens Kunster, da dog hans Videnskab allene var ved Studeringer forhvervet, hvilket Plato blandt Andre vidner, sigende: der ere 4 udvalgte Personer udi Persien, som optugte den ældste Prinds; den Viseste blandt dem underviser ham udi Zoroasters Magia, det er, Guds Kundskab og Regjerings-Regler; hvorudi bifalde ham adskillige saavel nye som gamle Skribentere, især den lærde Engellænder Thomas Hyde udi hans ypperlige og lærde Skrift om den gamle persiske Religion; thi samme Skribent vidner, at hans Tilhængere nægte aldeles, at de nogen Tid have dyrket Solen som Gud, men at de vende sig allene til samme Verdens Dje, naar de bede, og siger han at have fundet blandt Zoroasters Love, at man maa hilse og prise Solen, men ikke dyrke den. Herudover gjøres Forstjæl blandt Persianerne mellem cultum religiosum og civilem, ligesom blandt de Roman-Catholske, hvilke Sidste

ikke

ikke kan beskylde Persianerne for Afgudsdyrkelse, med mindre de tilligemed beskylde sig selv.

De overblevne Levninger af Zoroasters Sect kaldes endnu i Persien af Mahomedanerne Gauri, det er Vantroende, saa at saa ofte En taler om en Vantroende, saa forstaaes derved en af Zoroasters Tilhængere. Samme Gauri have nuomstunder en Forstad af Ispahan, kaldet de Gaurers Stad, hvor de leve i Foragt og Fattigdom, nærende sig af ringe Haandværker. Nogle findes paa andre Steder i Persien, hvor de nære sig paa samme Maade. Men Kerman er det Sted, hvor de fleste opholde sig; thi, som samme Provinds er den ufrugtbareste og elendigste i hele Persien, saa at ingen anden vil boe der, saa tillade Mahomedanerne dem at boe sammesteds udi al Frihed, og at nyde deres Religions fri Dvølse. Ellers tractere Persianerne dem paa alle andre Steder med yderste Foragt, og er det forunderligt, med hvilken Taalmodighed de skikke sig udi saadan Haardhed. For nogle hundrede Aar siden flygtede mange Gauri til Indien, og satte sig ned ved Suratte, hvor deres Efterkommere endnu findes; Nogle satte sig ogsaa ned paa en Ø, kaldet Bombain, som tilhører de Engelse, hvor de lide vel og nyde en fuldkommen fri Religions-Dvølse. De ere ellers i Almindelighed fattige, enfoldige og fulde af Vantro, men redelige og oprigtige. De tilbede Gud allene,

trøe

troe Dyftandelsen og den yderste Dom, og have særdeles Affky for Afgudsdyrkeri, endfjøndt de af Mahomedanerne ansees som de største Afgudsdyrkere; hvilket rejser sig deraf, at de vidne selv helligen, at de dyrke hverken Ild eller Solen, allene at de troe, at Gud besynderligen ærer det Element med sin Nærværelse, hvorudover, naar de bede, saa vende de sig mod Ilden. De have endnu samme Erbødighed for Zoroaster, som Jøderne for Moses, og ansee ham som den største Prophet, Gud har skicket for at tilkjendegive sin Villie.

M a h o m e d .

Mahomed er fød i Mecca udi Arabien Aar 571, da Justinus var Keiser udi Osten. Mange europæiske Skribentere have enten af Had eller Bildfarelse antegnet, at han var af meget ringe og elendig Herkomst, da det dog er klart, at han var af den Korashitiske Stamme, som agtedes for den fornemste udi hele Arabien, og hans Forfædre vare de fornemste

ste blandt Korashiterne, og Forstandere saavel for det hellige Tempel i Mecca som for Staden selv. Efter hans Faders Død forblev han under sin Moders Opsyn til sit gde Aar, indtil hun ved Døden afgik, og da blev han antagen af sin Farfader Abdol Mostallab, som udi mange Aar havde haft den største Myndighed udi Mecca, og endelig efter samme Farfaders Død, som hendtes Aaret derefter, kom at være hos sin Farbroder Abu Taleb. Bemeldte Abu Taleb, saasom han var en Handelsmand, lod Mahomed strax holde til Kjøbmandskab. Thi Mecca, saasom den ligger paa en meget ufrugtbar Grund, saaledes dens Indbyggere til at beslitte sig paa Handel, som bestod derudi, at de førte de Vare, der bleve dem tilbragte fra Indien, Æthiopien og andre sydlige Lande, tilbage igjen med Cameler til Syrien, Persien og Ægypten, efterfølgende derudi de gamle Ismaeliter, fra hvilke de nedstammede. Saadan Handel var dem des lettere at drive, efterdi Mecca ligger ikke langt fra det røde Hav, hvor de havde den særdeles beqvemme Havn Jodda.

Mahomed blev saaledes opdragen udi sin Farbroders Hus, og saasnart han var kommen til den Alder, at han kunde rejse, blev han skicket med Cameler til Syrien. Der fortælles da af hans Tilhængere, at en lærd Munk ved Navn Bahira, seende Mohamed paa Torvet udi den Stad Bosra, trængende

gende sig med Magt igjennem Folket, tog ham ved Haanden, og sagde forud alle de store Ting, som ved ham skulde gøres. Det Tegn, hvorpaa samme Munk, efter deres Sigelse, mærkede, at Mahomed var den forventede store Prophet, var det prophetiske Lys, som skinnede paa hans Ansigt. Thi Mahomedanerne holde for, at Gud i Begyndelsen satte det store prophetiske Lys paa Adam, for at forplantes paa alle de Propheter, som skulde komme af ham indtil Abraham, og da at være bleven delt udi tvende Lys, et paa Isaacs og et andet paa Ismaels Ansigt. Isaacs Lys skinnede paa en stor Høb Propheter af hans Efterkommere, som man har seet blandt Israels Born: men Ismaels Lys var bleven skjult og ligesom kvalt indtil Mahomeds Ankomst, paa hvis Ansigt bemeldte Munk Bahira blev det først vaer. Dette Eventyr maa passere for en sandsærdig Historie, hvorvel man kan bevise, at Bahira ikke kom udi Kundskab med Mahomed førend nogle Aar derefter, da han handlede for den rige Enke Cadigha, som han siden fik tilægte.

Samme Cadigha var Enke af en af de fornemste Handelsmænd udi Staden, og som hun havde faaet store Midler med den samme, og agtede at fortsætte Handelen, trængte hun til en Kjøbmandsven, som kunde gaae hende derudi tilhaande. Derom blev gjort Forslag til Mahomed, hvilken udi sit 25de Aar tog

Dje-

Tjeneste an hos samme Enke, og forestod hendes Handel udi tre Aar. Imidlertid gif han hende saaledes under Djnene, at hun omsider tog ham tilægte. Dette Egtekab, saasom det lagde Grundvold til Mahomeds Rigdom og Velstand, saa lagde det ogsaa Grundvold til hans Hovmod og Uergjerrighed. Han vidste, at hans Forfædre havde været Hoveder af den Korashitiske Stamme, og at han allene havde mistet den høje Anseelse, som ham ved Fødselen tilkom, efterdi han havde havt det Uheld at miste sin Fader, medens hans Farfader endda levede, hvilket forarsagede, at han intet havde faaet til Arvedel, uden Fattigdom og Foragt. Herudover, eftersom han nu ved dette lykkelige Giftermaal var bleven bemidlet, og havde faaet i Hænderne det, som kunde understøtte hans Uergjerrighed, søgte han at bane sig Vej til den højeste Myndighed udi Mecca. Efterat han havde overvejet alle dertil tjenlige Midler, fandt han intet beqvemmere, end at stille sig skinhellig an, foregive Himmelens Aabenbaringer, og at stifte en ny Religion, hvis Fremgang han ikke tvivlede om, naar han betragtede den Tilstand, Arabien da var udi. Thi han havde mærket paa sine Rejser saavel der udi Landet, som udi Syrien, Egypten og Jødeland, den Forbittrelse, som regjerede ikke allene blandt Christne og Jøder, men endogsaa blandt Christne indbyrdes. Han havde ogsaa udfunderet sine Medborgeres Natur

og Egenſkab, og mærket, at de vare begjerlige efter Nytt, iligemaade, at de af den Dmgjængelse de havde med Jøder og Chriſtne havde antaget mange af deres Meninger, forladt meget af forrige grove Afguder, og vare faldne fra Hedensſkabet til den ſaakaldte Bendicismum, en Bildfarelſe udi Arabien, der havde Dvereensſtemmelse med Sadducæernes Mening derudi, at den nægter Opſtandelsen og det tilkommende Liv.

Alt Saadant havde den underfundige Mahomed nøje betragtet, og derfor begyndte at gjøre et Udkaſt til en ny Religion, ſom han fandt nødvendig at ſammenſtøbe af de tre herſkende Religioner udi Arabien, nemlig den Chriſtne, den jødiſke og den hedendiſke, for derved des lettere at faae Anhang af dem alle; iligemaade at indrette den efter Arabernes Smag, i at love dem alle de Belyſtigheder, ſom de havde ſtørſt Tilbøjelighed til. Til dette at ſætte i Værk, var fornødent at gjøre nogle Aars Forberedelse ved et udvortes helligt Levnet; thi, naar Lærdommen ſkal have Fremgang, maa Læreren forſt bringes i Anſeelse. Han forlod derfor Verden udi ſit 38 Aar, førte et eremitifk Levnet, og tog ſin Bopæl udi en Grotte nær ved Mecca, ſom kaldtes Grotten af Hira, hvor han efter ſit Foregivende hendrev den hele Dag udi Bønner, Faſten og aandelige Betænkninger, og mod Aftenen, naar han kom hjem, fortalte ſin Huſtru Cadigha

adskillige Aabenbarelsen, som han havde, og adskillige selsomme Røste, som han hørte udi sin Ensomhed, iligemaade, at han havde Dmgjængelse med Engelen Gabriel, og andet deslige. Cadigha foragtede længe saadan Tale, og ansaae hans Dpførsel enten som en Virkning af en forvirret Hjerne, eller som Fandens Fristelse. Men som han stedse fremturobe, spurgte hun omsider en Munk, som da opholdt sig i deres Hus, hvad man kunde dømme om slige Aabenbaringer. Samme Munk, som han var Medvider udi det Bedrageri, som Mahomed smedede paa, talede han stort om Mahomed's Aabenbaringer, og bestyrkede hende i at troe Alt, hvad hendes Husbonde havde fortalt, hvorudover hun omsider fuldkommen bildte sig ind, at han var en Prophet.

Efterat han udi tvende Aar havde ført et meget skinhelligt Levnet, og derved forhvervet sig Anseelse, begyndte han udi sit 40de Aar at give sig Titel af Apostel. Men i de første fire Aar udstroede han sin Lærdom hemmelig, og allene blandt sine Venner, som han havde Tillid til, og blandt sine Husfolk, af hvilke, næst hans Hustru Cadigha, en Slave ved Navn Jayd var den første, som antog hans Lærdom, og derudover blev sat udi Frihed. Derudaf har den Lov Oprindelse, som endnu iagttages blandt Mahomedaner, at frikjende Slaver, saasnart de antage Mahomed's Lærdom.

Mahomed forhvervede sig siden adskillige Disciple, blandt hvilke de fornemste vare 1) hans Fætter Aly, som gemenligen bliver kaldet den første Troende, efterdi han var den første anseelige Borger, der antog Lærdommen. 2) Abubecker, hvilken, saasom han var en af de rigeste Kjøbmænd i Mecca, og tilligemed var holden for en viis Mand, styrkede Mahomed's Sager ikke lidet, og trak strax fem Andre med sig, blandt hvilke den bekjendte Othman. Efterat Mahomed nu saaledes havde bekommet disse Disciple, begyndte han offentlig udi sit 44de Aar at udstræ sin falske Lærdom, gav sig ud for en Prophet, der var skicket af Gud, for at udrydde det hedenske Afguderi, og at vise det menneskelige Kjon den rette Saligheds-Bej. Hans første Lærdoms-Artikel var, at der er kun een Gud, og at det er en grov Bildfarelse at sige, Gud har Sonner eller Døttre, item, at han har andre Guder til Medhjelpere. Hvorved han sigtede paa: 1) de Christne, hvilke han fordømmer paa adskillige Steder udi Alcoranen, efterdi de troe den hellige Tre-solbighed, item, at Christus er Guds Son. 2) Paa Araberne, eftersom de tilbade adskillige Gudinder.

Han foregav sig ingen ny Lærdom at føre, men allene at fornye den, som Adam udi første Skabelse havde faaet af Gud; hvilken Lærdom, da den af de første Mennesker Tid efter anden var bleven affkaffet, og endeligen ligesom qvalt, Gud atter aabenbarede

for

for Abraham, og han igjen underviste derudi sin Søn Ismael, hvilken sidste forplantede den udi Arabien, hvor da den atter igjen var bleven forfalstet og endelig gandske uddød, havde Gud omsider skicket ham, nemlig Mahomed, for at fornye igjen deres Faders Ismaels Lærdom.

Han forkastede vel ikke det gamle og det nye Testamente, saasom han holdt for, at Moses og Kristus vare store Propheter, men han sagde, at Jøderne og de Christne havde forfalstet den hellige Skrift, og at han nu af Gud var skicket at bringe den i sin forrige Renhed igjen. Heraf kommer det, at de fleste Skriftens Sprog findes anderledes udi Alcoranen, eller den mahomedanske Bibel. Samme Alcoran er delt udi mange Capitler, hvoraf et efter andet kom for Lyset, og ere de alle siden samlede udi een Bog. Mahomed foregav, at Originalen deraf ligger udi det himmelske Archiv, og at Engelen Gabriel havde givet ham Udskrift deraf Stykke for Stykke, og bleve alle disse Stykker forvarede udi en Kiste, kaldet hans Apostolats-Kiste, hvoraf de efter hans Død bleve tagne, og af Abubecker samlede udi en Bog, kaldet Alcoran, hvilken Othman siden nøjere igjennemsaae, og bragte udi den Form, som den nuomstunder er udi.

Udi Begyndelsen, da Mahomed gav sig ud for Prophet, blev han beleet og foragtet af det hele Folk. Men Saadant betog ham ikke Modet; men han
 igjen:

igjennemigik Alting med en synderlig Koldfindighed, og derved overvandt de Banskkeligheder, som saadan en, dristig og selsom Lærdom er underkastet, saa at han udi sit 5te saakaldte Apostolats-Aar regnede henved 40 Tilhængere. Ellers hjalp det ikke lidet til hans Sager, at hans Farbroder Abu Taleb tog ham i Beskyttelse; thi bemeldte Abu Taleb, saasom han var den myndigste Mand udi Staden, og Hoved for den korashitiske Stamme, reddede han Mahomed fra adskillige Farer, ikke for Lærdommens Skyld, hvorudi han havde ingen Smag, men for Personens, der var hans Brodersøn, og opbragten udi hans Hus.

De fornemste Lærdoms-Stykker, som Mahomed især drev paa, vare Straf og Belønning, vel viden- de, at intet haver større Virkning blandt den gemene Mand. Han afmalede Paradis med en Farve, som glimrede mest udi Arabernes Dine, og som kom oversens med de Belyster og Begjerligheder, som samme Folk fandt størst Smag udi; thi, som de vare af Naturen hidfige, vare de ogsaa synderlig hengivne til Etskovs-Lyster, og som Landet udi sig selv var tørt, saa bestod deres største Belyst udi frisk Vand, kjo- lige Urtegaard og saftfulde Frugter; hvilket altsam- men den falske Prophet havde mærket, og lod derfor den himmelske Lyksalighed bestaae udi deslige Bely- ster, talende her og der udi Alcoranen nu om smukke

Urtegaarde, vandede af kjølige Bække, hvor de skulde ligge udi guldne Senge, besatte med kostbare Stene; nu om dejlige Jomfruer, som de skulde forlyste sig daglig med, uden at kjedes derved, og hvis Jomfrudom altid skulde fornyes, &c. Og, ligesom han indrettede et Paradis efter sine Landsmænds Smag, saa byggede han derimod ogsaa et Helvede paa selvsamme Maade og med lige Kunst, i det han skjenkede i for de Fordømte gloende stinkende Vand, og truede dem med Hebe og tørre Binde, som gjerne ere de største Landeplager udi Arabien; saa at, hvor grove og urimelige disse Beskrivelser synes at være, saa bliver man dog derudi vaer ikke liben Kunst og Behændighed, og seer man, at Mahomed har efterfulgt andre underfundige Religionsstifters Godspor. Jeg vil ikke tale om fremmede Lovgivere. Her udi Norden, hvor den listige Odin havde udstuderet Indbyggernes Tilbojeligheder, blev i det andet Liv skjenket stærkt Bl, daglige Krigsøvelser brugte, og Andet, som man udi dette Liv fandt stor Smag udi. Saa at, om Mahomed havde begyndt først at udbrede sin falske Lærdom udi Holland, saa havde uden tvivl hans Paradis bleven fuld af stoppede Tobakspiber, ligesom i hans Helvede udi Frankrig de Fordømte skulde have været paalagt en evig Taushed.

Swad som allermest forvirrede Mahomed, var at Araberne paastode, at han skulde bekræfte sin Lærdom

dom ved Mirakler; thi, sagde de, Moses, Kristus og alle andre Propheter havde ved Himmeltegn beviist, at de vare sendte af Gud. De bade ham derfor opvække de Døde, gjøre Dumme talende, og de Døve hørende, eller ubi al Folkets Paasyn lade den Bog nedfalde af Himmelen, som han foregav sig at være tilbaaren af Engelen Gabriel. Men han søgte ved adskillige Svar at svække deres Indvendinger. Nu sagde han, at han allene var skicket til at prædike Guds Villie; nu at, eftersom deres Forfædre havde foragtet Salehs og andre Propheters Tertejn, saa vilde Gud ikke tilstæde flere at see. Endelig sagde han, at de, som af Gud vare beskikkede til at troe, skulde troe uden Tertejn, og de, som ikke vare beskikkede dertil, skulde fremture ubi Bantro, skjøndt de saae alle de Tertejn, som de forlangte.

Men, som alt dette fornøjede dem ikke, blev han forladt af en stor Del af sine Tilhængere, hvilket han selv klarlig giver tilkjende uti Alcoranen. Hvorudover, da han mærkede, at List og Skindhellighed ikke vilde hjelpe, begyndte han at føre sig op paa en anden Maade, greb til Sværdet, foregivende, at Gud, da han skikkede Moses og Kristus til Verden, gav dem Magt til at gjøre Mirakler; men som Menneskene Saadant uanseer have foragtet deres Lærdom, havde Gud omsider skicket ham uden Mirakler at tvinge de Bantroende med Sværb. Befol derfor sine Tilhæn-

gere, at de, istedenfor at indvikle sig i Ordkrig, skulde med Sværdet fægte for Guds Sag, og derved forhverve sig Martyr-Kronen. Herudaf rejser sig da den Lærdom blandt Mahomedanerne, at de ere alle forbundne til at fægte for Troen, hvilken ikke bør forplantes uden ved Sværd. Og pleje derfor deres Prædikantere, naar de prædike, at have et draget Sværd hos dem, for at betegne, at Lærdommen bør forsvares og forplantes med Sværd.

Vel er det sandt, at man har tillagt Mahomed adskillige Tertejn; nemlig, at han kløvede Maanen udi to Parter, at nogle Træer gik ham imøde, at der udspirede Vand af hans Fingre, at Stenene hilsede ham, at en Bjelke sukkede udi hans Nærværelse, at en Camel klagede sig for ham, og at en kopt Lammesjerding advarede ham, at den var forgiftet, og andet deslige. Men de troværdigste mahomedanske Skribentere nægte alt Saadant, og Mahomed selv tilstaaer udi sin Alcoran, at han ingen Mirakler har gjort. Naar man derfor spørger dem, hvorved Mahomed beviser sit Kald, efterdi han ingen Mirakler har gjort, svare de gemenligen, at Alcoranen er et Mirakel stort nok; thi de holde det for umuligt, at en ustuderet Person, der hverken vidste at læse eller skrive, kunde gjøre en Bog saa fuld af Lærdom og høj Beltalenhed. Mahomed fremfører ogsaa selv Saadant til Bevis paa adskillige Steder udi Alcoranen,

nen, trodsende alle Mennesker og Djevlé at forene al deres Visdom og Kunster, for at see om de kan sammensætte et Skrift, fuld af saadan Lærdom og Belsalenhed, som findes udi Alcoranen.

Herudaf kan sees, at de urimelige Terteegn, som tilskrives Mahomed, ere enten opdigtede siden af nogle af hans Disciple, som have holdt det nødigt at tillægge ham Mirakler, for desbedre at bevise hans guddommelige Kald, og finder man derfor en Skjede af Mirakler udi hans Historie, som er beskrevet af den arabiske Prinds Abulfeda, eller af christne Skribentere, for at gjøre den falske Prophet end mere latterlig. Det samme kan ogsaa siges om de Terteegn, som fortælles at være skede ved hans Fødsel; nemlig, at hans Moder fødte ham uden Smerte, at Barnet raabte strax efter Fødselen: Der er kun een Gud, som har udvalgt mig til sin Apostel; at han blev fød omflaaren, og andet deslige; hvoriblandt intet er latterligere end det, som nogle arabiske Skribentere fortælle ham at være vederfaret af hans Skyts-Engle, hvilke forflyttede ham til et Bjerg, hvor de skare hans Mave op, og toede hans Larme, indtil de bleve hvide som Sne; item, at de toge af hans Hjerte en sort Draabe, eller et Frø, som er Djevelens Sæd, der besmitter det hele Menneske. Det er at tillægge hellige Engle Forretninger, som ingen Skarnager, end sigé Vaskerkone vilde paatage sig.

Un-

Angaaende den Bevislighed, som tages af Alcoranen, da kan vel ikke nægtes, at jo Alcoranen, naar man undtager Materiens Urimelighed, og allene betragter Stilen, er et Mynster af Dirlighed udi det arabiske Sprog, og hvad Mahomed anbelanger, da forstod han hverken at læse eller at skrive; thi Indbyggerne udi Mecca levede udi tykkeste Bunkundighed, saa at, paa den Tid Mahomed begyndte at udstrøe sin falske Lærdom, der var Ingen udi Mecca, der kunde læse eller skrive, undtagen Waraka, en af Cadighas Paarørende, som havde været Jøde og Christen, og lært at skrive Arabisk med hebraiske Bogstaver. Herudover bleve Indbyggerne af Mecca gemmentligen kaldet **Solk** uden **Skrist**, de derimod af Medina førte Navn af **Skristens Solk**. Udi denne sidste Stad, maatte derfor Mahomed's Tilhængere siden lade sig undervise udi Lærdom, blandt Andre den bekjendte Othman, hvilken der gjorde saadan Fremgang, at han siden blev Mahomed's Haandskriver.

Men lad være, at Alcoranen er saa herlig stilet, og at dens Forfatter har været saa bunkundig, saa kan man spørge, om ikke Andre have hjulpet ham i at sammensmedde dette Værk. Og sandelig! man kan have stor Årsag til at gøre saadant Spørgsmaal, efterdi Alcoranen befatter saa mange Ting af den christelige saavel som af den jødiske Tro, saa at

In-

Ingen kunde have sammensmedet saadan Bog, med mindre han var dreven udi begge disse Religioner, hvilket ikke kan siges om Mahomed, der var opdraget udi Afgudsdyrkelse og Bankundighed. Hvo der ellers har hjulpet Mahomed i at fuldfærdige Alcoranen, derom er ingen fuldkommen Vished. De fleste holde for, at en persisk Jøde ved Navn Abdias Ben Salon, item en nestorianisk Munk, som Noale kalde Sergius, og holde for, at han var den samme som Bahira, der saae det prophetiske Lys paa Mahomed, hvorom tilforn er talt. Der fortælles, at samme Munk, da han var bleven sat udi Kirkens Band og udjaget af sit Kloster, formedelst en Misgjerning, flygtede til Mecca, og der gik Mahomed tilhaande, indtil samme falske Prophet, da han ikke behøvede hans Tjeneste meer, lod ham omkomme. Men i alt dette ere Skribenterne ikke enige. De Mahomedanske tale kun meget lidt derom, og de Christne formeget; hvilke sidste have taget forfulde de urimeligste Historier, som af Had til Mahomed ere opdigtede, og givet dem ud for sandfærdige. Saaledes ere alle Bøger fulde af den Tyr, som Mahomed skulde have lært at bære Alcoranen til sig paa sine Horn; iligemaade om de Duer, som han havde vænnet til at æde af hans Dren, og som, han indbildte Folk, var den Hellig Aand, der hvistede ham ind Guds Ord og Villie; og have endogsaa mange store Skribere:

benter, som Grotius, Scaliger, Sionita, og Andre fæstet Tro til denne sidste Historie, hvorvel Mahomed udtrykkelig selv giver tilkjende ubi Alcoranen, at han ingen Mirakler har gjort. Det er ogsaa ikke troligt, at han har været sig at øve flige grove Stykker blandt de Araber, som af Naturen ere spidsfindige Folk, der let vilde have grebet ham i saadant Bedrageri, og derudover fuldkastet hans hele Bygning. Man kan derfor sige, at alle deslige Historier ere ikke andet end raa Fabler, opdigtede af nidkjære Christne, for at gøre Mahomed des mere sort, og tjene ikke til andet, end at gøre dem selv foragtede blandt mahomedanske Skribenter; thi man har ikke nødigt at bruge saadanne Midler til at vise Mahomedes Bedrageri og falske Lærdom, hvilken ved dens Urimelighed izjendriver sig selv.

For at komme til Historien igjen. Da Indbyggere af Mecca mærkede, hvortil Mahomed sigtede, og at hans Anhang vorte mærkelig til, lode de ved en Forordning forbyde at følge hans Lærdom, dog udvirkede de ifkun lidet dermed, saalænge som hans Farbroder Abu Taleb levede. Men da han døde, og den højeste Myndighed faldt til en af hans Fiender af det Hus Ommia, dristede sig ikke allene Ingen til at antage hans Lærdom, men mange af hans forrige Tilhængere forlode hans Parti. Udi denne Tilstand døde hans Hustru Cadigha; og da tog Mahomed

homed tre andre fornemme Mænds Døttre til Husstruer i hendes Sted, og derved nogenledes oprejste sine falske Sager. Men ingen Ting opvakte ham større Foragt, og gjorde hans Anhængere mere afspændige end den saakaldte Mezra eller navnkundige Rejse, som han paa en Nat foregav at have gjort fra Mecca til Jerusalem, og derfra til Himmelen, som findes beskrevet ubi det 17de Capitel af Alcoranen, og hvorved Mahomed tænkte at stoppe Munden paa dem, som bebrejdede ham, at han ingen Mirakler kunde gjøre. Samme selv samme Rejse fortæller Mahomed selv med efterfølgende Omstændigheder.

Ubi det 12te Aar af hans forment Apostolat, da han om Natten laae hos Ayesha, hvilken han af alle sine Husstruer mest elskede, hørte han banke paa sin Dør, hvorpaa han rejste sig, aabnede Døren, og fandt udenfor Engelen Gabriel med 70 Par Binger, som vare hvidere end Sne og klarere end Chrysal, og tilligemed ham det Dyr Alborak, som Propheterne pleje at ride paa, naar de ere i Guds Forsretninger. Alborak betyder paa Arabisk Lynild, efterdi samme Dyr, efter Mahomed's Beskrivelse, løber ligesaa hastig som en Lynild. Saasnart Mahomed kom til Døren, omfavne Engelen Gabriel ham, sigende, at han var nedsendt for at bringe ham til Himmels Herre, hvor han skulde see forunderlige

lige

lige Hemmeligheder, som intet Menneske har været tilladt at see; bad ham derfor stige op paa Dyret Alborak. Men samme Dyr, som det ingen Høveri havde gjort siden Christi Tider, var af langvarig Dreksløshed og gode Dage bleven saa traad, at det ikke vilde staae stille og lade Mahomed bestige sig, før end han maatte love det Sted udi Paradis. Derpaa blev Dyret gandske spag, og førte Mahomed i et Djeblik til Jerusalem. Da han kom til denne hellige Stad, gik alle afdøde Propheter og Helgene ham strax imøde, førte ham ind udi Templet, og begjeredes, at han vilde bede for dem hos Gud, og derpaa forlode ham. Mahomed gik siden ud af Templet, og fandt for sig en Ildstige, hvorpaa han tilligemed Engelen Gabriel gik op, ladende Alborak bunden ved en Klippe, indtil de kom tilbage. Da de vare komne til den første Himmel, og Portneren fik at høre, at det var Mahomed, Guds Ven, blev Portene strax aabnede. Den første Himmel var af purt Sølv, hvor han saae Stjerner hænge ved Guldskjeder, og enhver af dem var saa stor som det Bjerg Raho nær ved Mecca. Saasnart han traadte ind udi samme Himmel, kom ham imøde en gammel Mand, som var vor første Fader Adam, hvilken strax omfavnede ham, og recommenderede sig til hans Bønner. Lidt længere frem blev han vaer en stor Mængde af Engle, nogle udi Dyr, andre udi

Fug-

Fugles Lignelse, og blandt dem en Hane, der var hvid som Sne, og saa stor, at den med Fødderne stod paa den første Himmel, og med Hovedet rørte den anden Himmel, som var 500 Dagsrejser derfra. Engelen Gabriel forklarede Alting nøje for Mahomed, og sagde ham, at disse Engle vare Menneskers og Dyrs Talsmænd hos Gud, og at de, som talede for Menneskene, havde Menneske-Stikkelse, de, som talede for Dyr, saae ud som Dyr, og endelig de, som bade for Englene, vare udi Engle-Lignelse. Angaaende den store Hane, da var den Harnes fornemste Engel, og at, naar Gud om Morgen efter Sædvane sang en hellig Psalme, stemmede denne Hane i med, og det med en Lyd, som lod sig høre overalt udi Himmelen og paa Jorden, undtagen af Mennesker og Nympfer. Men, naar Dommens Dag er forhaanden, da skal Gud befale den at slutte sine Binger og tie. Mahomedanerne troe endnu, at denne Hane er i saa stor Naade hos Gud, at de gemenligen sige: der ere tre Røste, som Gud finder Behag udi, nemlig: 1) deres, som idelig læse Alcoranen; 2) deres, som om Morgen bede om Syndernes Forladelse; og endelig 3) denne Hanes Stemme, som Gud altid hører med Fornøjelse. Det er troligt, at den forømtalte Jøde Abdias eller Abdollah har forsynet Mahomed med denne Hanes Fabel, efterdi den er tagen af Talmudisterne; thi

udi

udi det Skrift *Bava Bathra* af den babyloniske Talmud findes en Historie om en ligeledes stor Engel, kaldet *Zir*, hvilken vækker fra Jorden til Himmelen, og, naar den udstrækker sine Vinger, skjuler Solen aldeles og forårsager Formørkelse. Den chaldæiske Forklaring over Psalmerne siger, at samme Fugl er en Hane.

Men at komme til Historien igjen, da fortæller Mahomed videre, at han steg fra den første Himmel udi den anden, som er 500 Dagsrejser højere, hvilket Skillerum han sætter mellem alle syv Himle. Der blev Portene strax aabnede ligesom i den første Himmel, og Patriarchen Noah kom ham strax imøde, som recommenderede sig til hans Forbønner. Udi denne Himmel, som var af purt Guld, saae han engang saa mange Engle som i den forrige, og blandt dem en af en overmaade Størrelse; thi Fødderne stode paa den anden Himmel, og Hovedet rørte ved den tredie.

Derefter kom han udi den tredie Himmel, som var af kostbare Stene; der mødte ham i Indgangen Abraham, som ogsaa begjerede hans Forbønner. Han fandt udi samme Himmel et større Tal af Engle, end udi den forrige, blandt dem en af saadan Storhed, at der var 70,000 Dagsrejser mellem begge hans Djen. Men her røbes besynderlig Mahomedes Vansundighed; thi skulde den Engel være efter Proportion

tion saa høj, som der var Skillerum mellem hans Dine, havde han ikke kundet faae Rum udi denne tredje Himmel, men havde strakt sig langt over syv. Samme havde et stort Skriversbord for sig, hvorpaa han idelig skrev deres Navne, som skulde fødes, og udsætte deres, som skulde døe, og kaldtes derfor Dødens Engel.

Derfra steg han op udi den fjerde Himmel, som var af Smaragd, hvor han udi Indgangen mødte Joseph, som ogsaa tilbød sig hans Forbønner hos Gud. Der vare end flere Engle end udi de forrige, blandt andet en stor Engel udi Sørgebragt, som ynkeligen jamrede sig. Engelen Gabriel sagde, at han græd over Menneskernes Synder, og den Ulykke, de derved styrtede sig udi.

Den femte Himmel, som han kom udi, var af Diamanter, der fandt han Moses, som iligemaade tilbød sig hans Beskyttelse og Forbønner. Derudi vare ogsaa flere Engle end i den forrige.

Den sjette Himmel var af Karbunkler. Johannes den Døber mødte ham der udi Indgangen, og recommenderede sig ligesom de andre. Udi denne Himmel var Englenes Dal dobbelt saa stort som udi den forrige.

Endelig kom han udi den syvende Himmel, som var af guddommelig Ild, hvor han fandt Jesus Kristus; men her begynder Mahomed at tale i en

anden Tone; thi han siger ikke, at Christus recommendede sig til ham, men at han tilbød sig Christi Beskyttelse, og derved gav tilkjende, at han holdt Kristus for større end sig selv; thi det er at mærke, at Mahomed udi Begyndelsen hykkede for de Christne, indtil han blev saa mægtig, at han ikke frygtede dem mere. Heraf kommer det, at paa nogle Steder udi Alcoranen han raader sine Tilhængere, at handle vel med de Christne, men udi andre Capitler siger: Slaaer dem ihjel, udslætter dem. Udi denne syvende Himmel fandt han flere Engle, end udi alle de andre Himmels sammen, og iblandt dem en saa stor, at han havde 70,000 Hoveder med 70,000 Tunger udi hvert Hoved, og hver Tunge førte 70,000 adskilte Stemmer, hvormed han Dag og Nat lovede Gud. Man mærker heraf, at Mahomed's Livtal har været 70, efterdi han bruger det saa tidt. Efterat Engelen Gabriel havde ført ham et Stykke frem, undskyldte han sig ikke at kunne gaae længer, og bad Mahomed stige op allene den øvrige Vej indtil Guds Trone. Der saae han omsider Gud siddende med 70 Skjul for sit Ansigt; og, da Propheten var kommen ham nær paa tvende Pileskud, rakte Gud ham Haanden, hvilken var saa kold, at den trængte sig ind til Marven af hans Ryg. Derefter gav Gud sig i fortrolig Snak med ham, aabenbarede ham sin Villie, og erklærede ham for den fuldkomneste af alle Mennesker.

paa

paa han forlod Tronen, og under samme Engel Gabriels Anførsel begav sig paa Hjemreisen, og kom til Mecca igjen, efterat han paa denne lange Vej ikke havde anvendt meer end den tiende Del af Matten.

Da han nu om Morgenen fortalte Folket denne utrimelige Digt, blev han derudover af Alle bespøttet. Da, hans kjæreste Venner og troeste Tilhængere forargede sig saaledes deraf, at en efter den anden begyndte at vende ham ryggen, saa at han var bleven ganske forladt, hvis Abubeker ikke havde holdt dem tilbage, og vidnet, at alt, hvad Mahomed havde fortalt, var sandfærdigt. Formodentlig denne Tro fik han Navn af *Asadik* eller den Retfærdige. Og bliver ingen antagen blandt Mahomedanerne, med mindre han troer denne Historie. Det er allene eet Spørgsmaal blandt dem, om det har været en virkelig Rejse, eller allene en Matteaabenbaring, dog de fleste holde for, at det var en virkelig Rejse.

Men, førend man kunde faae denne vanskabte og latterlige Historie tillivs, som syntes paa teengang at ville kuldkaste Alt, maatte Mahomed bruge alle sine Kunster. Abubeker maatte derfor, som sagt er, komme til Hjælp, og ved sin Myndighed og Betsalenhed gjøre den hæsligste og mest utrolige Fabel til en sandfærdig Historie. Mahomed indførte ogsaa Gud selv vidnende om denne Rejses Rigtighed paa adskillige Steder i Alcoranen, saasom udi det

Capitel om Stjernen, hvor han lader Gud sværge ved Stjernen, at Historien er sandstædig, og at Ingen kunde disputere om de Ting, han havde seet, saa som de vare Hemmeligheder, hvilke Mennesket ikke kunde begribe.

Der spørger mange, til hvad Ende Mahomed, som i visse Maader havde naturlig Forstand, udstroede en Fabel, som han forud kunde see ville opvække Forargelse. Men der er ingen Tvivl paa, at han jo har sigtet til noget dermed. Hidindtil havde han ikkun givet dem Alcoranen, nemlig den skrevne Lov, som han sagde var ham tilbragt af Engelen Gabriel, og at han ikke understod sig at gjøre nogen Forklaring derover, eller at tillægge noget af sit eget. Hvorudover, saa tidt man gjorde ham tvivlagtige Spørgsmaal, og forlangte Forklaring over et og andet Stykke, foregav han meget viisligen, at, som Alcoranen var skreven af Gud, saa kunde ingen uden Gud gjøre Forklaring derover. Men som han var bleven undervist af Jøden Abdollah, at Jøderne foruden den skrevne Lov, som Gud havde dicteret, havde ogsaa en mundtlig Lov, som paa samme Tid var givet Mose, da han talede med Gud paa Sinai Bjerg, og at den samme mundtlige Lov ligeledes var af Mose forplantet paa hans Efterkommere, og holden udi lige Agt med den skrevne Lov; Mahomed derfor, som ikke vilde være mindre end Moses,

op.

opdigtede dette Eventyr om sin Rejse til Himmelen, holdende for, at hvis han eengang kunde indbilde sine Tilhængere, at han havde talet med Gud, skulde han ogsaa let faae dem til at troe, at alle de Ord, han talede, vare himmelske Sandheder, som ingen Indvendinger taalede, og derfor befries for de mange Spørgsmaal og Disputer, han var plaget med. Han naaede ogsaa sit Dnske derudi, da hans Tilhængere havde først faaet den Himmelrejse i Hovedet, saa at hans Ord derefter bleve antagne som Guds Ord, og med Glid samlede i de Bøger, kaldet Sonnah, hvilke ere blandt Mahomedanerne i Henseende til Alcoranen ligesom den mundtlige Lov hos Jøderne i Henseende til den skrevne Lov. Heraf sees, til hvad Ende denne Himmelrejse blev digtet, og hvad Virkning den omsider havde.

Jeg har tilforn antegnet, at mange af Mahomeds Tilhængere forlode ham, forargende sig paa denne Himmelrejse. Hans Fiender, som tilforn havde frygtet ham, fattede derover Mod, raabte ham ud for En, der gik frugtsommelig med farlige Anslag mod Staden, og jøge saadan Skræk udi hans Parti, at henved 100 Personer deraf toge Flugten til Æthiopien. Efter denne Flugt saae Mahomed sig ikke meer udi Stand til at forsvare sig mod sine Forsølgere. Men paa den samme Tid, som hans Magt svækkedes udi Mecca, formeredes den udi Me-

bina; thi, som der rejste sig store Tvistigheder ubi samme Stad blandt Indbyggerne, hvoraf nogle vare Christne, Andre Jøder, slog endel Borgere sig til Mahomed, og aflagde Troskabs-Eed til ham. Han lod udi Mecca undervise 12 af dem ubi den ny Religion, og derpaa skikkede dem som Apostler til Medina, for der at prædike hans Lærdom, hvilket de ogsaa gjorde med saadan Iver, at en stor Del af Borgere bleve Mahomedaner.

Da Mahomed fik Tidende om denne Fremgang ubi Medina, lavede han sig til at forlade Mecca, hvor hans Modstandere voxede meer og meer til, og endelig besluttede at lægge Haand paa ham. Han beføl derfor alle sine Tilhængere, at flygte til Medina, hvilket ogsaa skede, og fulgte han selv tilligemed Abubeker dem efter. Da Nygtet om denne Flugt spredte sig ud over Staden, skikkede man strax Partier efter dem, hvorudover Mahomed maatte skjule sig i en Hule, til Faren var over. Endeligen kom han til Medina, hvor han af sine Venner med Glæde blev imodtagen. Ingen Skribent melder noget om disse Venner, enten de vare Christne eller Jøder; allene det 5te Capitel af Alcoranen, som kom for Lyset strax efter Mahomed's Ankomst til Medina, synes at vise, at han blev hidhen kalden af Christne; thi Ordene ere disse: Du skal finde Jøderne store Siender af de rette Troende, men de Christne skal

skal have Venſkab for dem; thi de have Præſte og Munkke, ſom ere ydmyge, og ſom have deres Øjne fulde af Taare, naar de høre tale om den Lærdom, ſom Gud har indſkydet dig. Hvoraf kan ſees, i hvilken elendig Tilſtand Chriſtendommen da var udi, efterdi de Chriſtne ſammesteds ſaa let antog Mahomedſ urimelige Lærdom.

Mahomed ſatte ſig ſaaledes ned udi Medina, og forblev der indtil ſin Død, hvorfor Staden forandrede ſit Navn, og iſtedenfor Yathreb, ſom var dens gamle Navn, blev kalden Medina Talnabi, det er, Prophetens Stad, eller ſlet og ret Medina, ſom den endnu hedder. Fra denne Mahomedſ Flugt begynder det ſtore Aarſtal hos Mahomedanerne, kaldet Hegira eller Flugt. Men dette kom ikke udi Rigtighed, førend under Omar, den tredie ſaraceniske Konge, hvilken bevæget af en Gjelds Tviftighed imellem tvende Borgere, ſom var vanſkelig at dømme udi, efterdi Gjeldsbrevet ingen Datum havde, forordnede dette ſtore Aarſtal, ſom iagttages endnu blandt Mahomedanerne, ligesom Aarſtallet fra Chriſti Fødsel blandt de Chriſtne.

Førend dette Aarſtal blev ſat, regnede Araberne deres Aar fra Elephanten og den ugudelige Krig. Aarsregningen fra Elephanten var af ſaadan Oprindelse. En æthiopisk Prinds, for at hævne ſig over Indbyggerne udi Mecca, efterdi de havde vanhelliget en chri-

ken Kirke, belejrede Mecca, og havde ifinde at ødelægge det navnkundige Tempel sammesteds; men af Mangel paa Levnetsmidler maatte ophæve Belejringen. Fra denne Krig derfor, hvorudi deres Tempel var truet med Undergang, have Araberne regnet deres Aarstal; og, saasom den æthiopiske Prinds havde mange Elephanter udi sin Krigshær, blev den Fejde kaldet Elephant-Krigen, og Aaret Elephant-Aaret.

Den ugudelige Krig, hvorfra det andet Aarstal regnes, haver sit Navn af en blodig Fejde imellem de Korashiter og Kaisalaniter. Den blev kaldet ugudelig, efterdi den blev fortsat endogsaa udi de Maaneder, som man uden Ugudelighed ikke kan føre Krig; thi Araberne havde fire hellige Maaneder udi Aaret, nemlig Moharren, Rajeb, Dulkaade og Dulhagda, udi hvilke Maaneder ingen Krig maatte føres, saa at om En mødte sin Faders eller Broders Morder paa Vejen, maatte han ikke hævne deres Død i en af de fire Maaneder. Saadanne vare de arabiske Aarsregninger for Hegira eller Mahomed's Flugt. Men fra Omars Forordning haver det eneste Aarstal været fra Hegira.

Det første Mahomed foretog, efterat han havde fæstet Bopæl udi Medina, var at gifte sin Datter Fatima med sin Fætter Ali. Samme Fatima var avlet med hans første Hustru Cadigha, og var den eneste af hans Børn, som overlevede ham. Hvor-
meget

meget Mahomed elskede hende, kan sees deraf, at han gemenligen plejede at sige, at der blandt Mandfolk havde været mange fuldkomne, men blandt Qvin-der ingen uden de fire, nemlig Asiah, Pharaonis Hustrue, Maria, Christi Moder, Cadigha, hans egen Hustrue, og Fatima, hans Datter. Af denne Fatima nedstamme alle de, som udgive sig for at være Mahomedes Blodsforvante.

Her begynder nu Mahomed at forandre sin Opførsel. Han havde udi 13 Aar søgt at forplante sin falske Lærdom ved Prædikener. Men nu blottede han sit Sværd, og anvendte de øvrige 10 Aar, han havde tilbage at leve udi, paa at udbrede sit Navn ved Magt; thi, medens han havde prædiket udi Mecca, havde han idelig været plaget med Disputer og Spørgsmaal, hvilke, naar han dem ikke tilstrækkelig kunde besvare, ofte bragte ham udi Foragt blandt hans Tilhørere. Hvorudover, for at blive befriet for deslige Plager, han holdt det sikkrere for sig, at gaae frem med Sværdet udi Haanden, end med Alcoranen, befol derfor sine Tilhængere at bevæbne sig, og at omkomme alle dem, som ikke vilde antage hans Lærdom, med mindre de bekvemmede sig til at betale aarlig Skat. Af denne Forordning flyder den Skik, som endnu iagttages blandt Mahomedanerne, at alle de, som ville boe udi deres Lande, uden at antage deres Tro, be-
tale

tale en aarlig Skat, som til Straf for deres Bantro, og kaldes den Skat endnu udi Tyrkiet Scharach.

Derpaa lod han oprejse sin Standard, som han gav til sin Morbroder eller Farbroder Samza, til hvilken han havde mest Tillid, og indrullerede sig hans Tilhængere under samme Anfører. Det første Tog skede mod en Caravane fra Mecca, mod hvilken Samza blev skicket med 30 Heste for at udplyndre den samme. Men, som bemeldte Caravane befandtes alt for stærk, maatte han tage Flugten, og med uforrettet Sag forsøje sig til Medina igjen. Næst derefter gik Mahomed udi Marken med meer end 300 Mænd, for at overrumple en anden rig Caravane, som gik fra Mecca til Syrien. Samme Caravane, skjøndt den var bedækket med 1,000 bevæbnede Mænd, dristede han sig dog at angribe. Efter en haard Træfning erholdt han en fuldkommen Sejer, og erhvervede stort Bytte. Men samme Bytte opvakte stor Tvivstighed blandt hans Folk; thi, saasom hans Krigshær bestod af tvende Slags Folk, nemlig af dem, der havde fulgt ham paa Flugten fra Mecca, og dem, som han havde hvervet siden udi Medina, og det ene Parti skattede sig højere end det andet, saa forlangte ethvert Parti Broderlob af Byttet. Hvorudover Mahomed, for at bringe dem til Forlig, sammenskrev det 8de Capitel af Alcoranen, hvorudi han tillagde sig selv den Femtedel af hvad Bytte, som

som udi Krig blev forhvervet, og befol, at det øvrige skulde deles lige imellem Folkene.

Denne Sejer bekræftede ikke libet Prophetens Sæger. Mahomed selv brystet sig deraf udi Alcoranen, og siger, at Gud udi Slaget skikkede ham 3,000 Engle til Hjælp, hvilket er vanskeligt at troe, endel efterdi Ingen saae disse Engle uden Mahomed selv, endel ogsaa, efterdi de hellige Skrifter vidne, at Guds Engle ere skabte til langt andre Forretninger, end at plyndre rejsende Folk, og at tage Klæder og Guldbørser fra ærlige Kjøbmænd; saa at, om Mahomed har seet ret, kan det ikke have været andet end onde Engle. Saaledes blev den mahomedanske Tro forplantet med Tyveri og Ran mod egne Medborgere, og Røven og Plyndren maa regnes blandt himmelske Tertejn. Hvo skulde troe, at en Lærdom, der har havt saadan Begyndelse, kunde have saadan Fremgang, og være holden vedlige og forsvaret med saadan Nidkjerhed indtil disse Tider? Deslige Forretninget skee dog udi største Andagt, med Bønner for og Lovsange efter hvert Slag, og kan derfor lignedes med den Andagt, som Comineus tillægger Kong Ludvig den Unden, hvilken, naar han vilde hemmelig omkomme nogle af sine Undersaatter, for at bemægtige sig deres Gods, tilbød sig paa sine blotte Knæ Himmelens Bistand dertil, og lovede Jomfru Maria endel af Byttet. Det artigste er, at de af

Mahomedes Hær, som omkomme udi Slaget, bleve holdne for Martyrer. Thi den arabiske Skribent Elmancin, som tilstaaer selv, at Mahomed gjorde dette Tog for at udplyndre Caravanen, siger: Ex Musliminis verò tanquam martyres occubuerunt 14. Det er: af de Muselmanner omkom 14 som Martyrer; efterdi de døde udi deres hellige Forretninger, som Røvere og Stimmænd.

Udi dette Aar forandrede Mahomed den saakaldte Kebla, det er, det Sted, hvortil de Troende vendte deres Ansigter, naar de gjorde deres Bønner; thi det havde altid været en Sædvane blandt alle Secter udi Østerlandene, at vende deres Ansigter til en vis Part af Verden, naar de bade, saasom Jøderne mod Jerusalem, Araberne mod Mecca, Sabæerne mod Nordstjernen, Persianerne mod Solens Dpgang. Mahomed havde udi Begyndelsen befalet, at hans Disciple skulde vende deres Ansigter mod Jerusalem; men, som han siden fornam, at Araberne ikke kunde glemme den Uerbødighed, de havde for Templet udi Mecca, og at han kunde gøre sig behagelig for sine Medborgere, hvis han blev ved at holde samme Tempel udi Ugt og Ure, beføl han sine Tilhængere at vende sig mod Mecca, og beskikkede Templet sammesteds, som paa Arabisk var kaldet Kaaba, der er firkantet, at være det fornemste Sted til den mahomedanske Gudsdyrkelse, og hvorhen alle hellige Pilegrims-

grims-

grims = Keiser skulde skee, som tilforn havde været brugeligt. Der menes, at han gjorde denne Forandring ogsaa endel af Had til Jøderne. Men mange af hans Tilhængere forargede sig derover, og forlode hans Parti, saasom de mærkede, at han vakkede udi sin Lærdom. For at stadfæste denne Troes-Artikel, og at bevise det meccanske Tempels Hellighed, sammensmedede han en Hob Fabler, foregivende, at bemeldte Tempel havde allerførst været bygget udi Himmelen, og beskikket til Gudsdyrkelse for Englene, og at Adam siden der havde tilbedet Gud, da han var udi Paradis, som Mahomedanerne holde for at have været udi Himmelen; men, da Adam var stødt ned udaf Paradis paa Jorden, havde han bedet Gud at forunde sig et Tempel paa Jorden efter forbemeldte himmelske Tempels Lignelse, og at Gud havde bønhørt ham derudi, og ladet bygge det meccanske Tempel lige under det himmelske. Derudi havde Fædrene for Syndfloden øvet deres Gudstjeneste; men, da det ved Syndfloden var bleven nedkastet, havde Gud befalet Abraham at bygge det op paa ny igjen, og viist ham Afridsningen udi en Aabenbaring. Abraham og Ismael dyrkede saaledes Gud sammesteds. Men efter deres Død faldt Efterkommerne til Afgudsdyrkelse, og Templet blev vanhelliget. Hvorudover han, nemlig Mahomed, nu vilde rense det igjen, og sætte det i forrige Herlighed.

Saaledes forskaffede Mahomed sig de meccanske Borgeres Gunst, ved at holde deres navnkundige Tempel i Hævd, og ved at forordne, at de sædvanlige Pillegrims-Rejser skulde skee til Mecca, ligesom i de hebenske Lænder; thi, som det meccanske Tempel var udi samme hellige Anseelse hos Araberne, som det delphiske blandt Græker, saa plejede alle Stammer aarligen at komme didhen for at aflægge deres Andagt, hvilket forhøvede Staden baade Anseelse og Rigdom, og, som den mahomedanske Lærdom har oversvømmet de tre Verdens-Parter, kommer der aarlig en ubeskrivelig Mængde Pillegrime fra alle Jordens Kanter didhen, hvilket gjør Mecca til en af de rigeste Stæder udi Asien.

Udi dette Aar indstiftede ogsaa Mahomed den Maaned Ramadan, som er Mahomedanernes Faste; thi, da han kom til Medina, og saae, at Jøderne sammesteds fastede den 10de Dag udi deres første Maaned, som var Tisri, spurgte han, hvad det skulde betyde; og, da ham blev svaret, at det var en Faste forordnet af Mose, svarede han, at Moses var ham nærmere end dem, og strax forordnede en Faste den 10de Dag udi den Maaned Moharram, som er den første Maaned udi det arabiske Aar. Men denne Forordning varede ikke længe; thi, som Jøderne satte sig ivrig op imod hans Lærdom, og plagede ham med adskillige Spørgsmaal, som han ikke kunde

be-

befvare, affkaffede han af Forbittrelse den Faste, som han havde laant af samme Folk, og, for at vinde de Christnes Gunst, beskikkede den hele Maaned Ramadan, som samme Aar faldt ind med de Christnes Martio, til en stedsevarende Faste; dog paa det han ikke skulde beskylde for ogsaa at have laant denne Faste, foregav han, at det første Capitel af Alcoranen var ham stikket af Himmelen udi Ramadan, og at han derfor til dets Erindring indviede denne Maaned til en hellig Andagt. Samme Ramadan haver sit Navn af Heden, saasom den altid faldt ind paa den hedeste Tid om Sommeren hos Araberne, da Aarene vare anderledes indrettede, end de nuomstunder ere; thi Araberne, endskjøndt de alletider have regnet Aaret efter Maanens Gang, saa havde de dog deres Maaneder paa visse Aarets Tider, eftersom de lagde 7 Maaneder til 19 Aar, ligesom Jøderne, og derved bragte dem til Sole-Aar. Men, som Mahomed holdt det for en Ugudelighed at forlænge Aaret, saa har han ladet det gaae efter Maanens Gang, hvorved et Aar kommer 11 Dage tidligere end et andet, og forarsager, at Maanederne og de Feste, som falde ind derudi, ingen vis Aarstid have, men udi 33 Aar løbe Vinter, Sommer, Høst og Foraar igjennem. Den øvrige Tid af Aaret anvendte Mahomed paa at røve og plyndre Indbyggerne omkring Medina.

Det

Det vilde blive for vidtløftigt at opregne alle de Feldtslag, som udi Mahomed's Tid holdtes af denne nye Sect; iligemaade al den Røven og Plyndren, som blev øvet. Jeg vil ikkun allene sige dette, at Mahomed, endskjøndt han var undertiden ulykkelig, saa dog vandt han de fleste Feldtslag, saa at Araberne, som tilforn var et uanseeligt Folk, begyndte at forhverve sig et stort Navn, og med Tiden bleve anseete som de allerstridbareste Folk, som ingen kunde staae imod. Saa at den constantinopolitaniske Kejser, hørende om deres Fremgang, spaaede forud Kejserdommets Undergang. De Religions-Principia, som Mahomed indprentede sine Tilhængere, nemlig, at det var Guds Sag, de strede for, og at hvo som døde med Sværdet i Haanden, gik lige ind udi Paradis; iligemaade, den stærke Mening de havde om Skjebnen, at Ingen kunde omkomme udi Feldtslag, med mindre han var beskicket at døe paa samme Tid, hjalp fornemmelig til at gjøre dem saa stridbare. Slige Religions-Principia foraarsagede ogsaa fordem her udi Norden, at Ingen kunde staae de nordiske Folk imod, eftersom Odin fradømte fast alle dem Himmerig, der døde paa deres Sotteseng, uden nogle faa, der under en Soldats og Rytters Vinger kunde blive indladne. Mange snedige Lovgivere have iagttaget det samme, og derudover af de fejgeste Folk ofte have gjort de allerstridbareste. Deraf kan man slutte,

flutte, at Indbyggerne paa de marianſke Ber maa være ſlette Stridsmænd, efterdi de troe, at de ſom døe udi Strid blive fordømte. Men jeg maa begive mig til Mahomed igjen.

Det ulykkeligſte Slag, ſom Mahomed holdt, var det, ſom gemenligen kaldes af Dhud, hvilket ſyntes gandske at ville ødelægge denne ny opſpirede Sect; thi en vis arabiff Herre, for at hævne en Skam, ſom ham Naret tilforn var overgaaet, rykte mod Mahomed med 3,000 Fodfolk og 200 Ryttere. Den ſamme bemægtigede ſig det Bjerg Dhud, hvoraf han ſaaledes plagede ſin Fiende, at Mahomed, hvorvel hans Krigshær beſtod ikkun af 1,000 Mand, maatte vove et Feldtſlag, for at drive ham fra ſamme Bjerg. Udi dette Slag tabte Mahomed en Hob af ſine Folk tilligemed Anføreren Zamza. Han ſelv blev farligen ſaaret paa adskillige Steder, og havde omkommet, derſom ikke Andre itide havde kommet ham til Hjelp.

En Mand, der paastod at føre Guds Krige, og at have hele Skokke af Guds Engle til ſin Tjeneste udi hvert Feldtſlag, kunde da ikke andet end geraade udi ſtor Forvirrelſe, ſaaſom han ikke vidſte, hvad Farve han ſkulde ſætte paa denne Forlis. Nogle ſpurgte, hvorledes det kunde være muligt, at Herrens Prophet ſaaledes vendte Ryggen for vantroende Folk? Andre knurrede over deres Benner og Paarærende,

rende, som vare omkomne i Slaget. For at stille de første tilfreds, hittede han paa saadant Svar, nemlig, at Gud havde tilstedet dette Nederlag for medelst nogle Synder, og for at stille de Gode fra de Døde. Og for at dæmpe de Sidstes Klagemaal, opdigtede han den Lærdom om Skjebnen, sigende, at, eftersom Gud har foreskrevet alle Mennesker en vis Levetid, saa skulle alle de, som omkom udi Slaget, have dødt udi deres Huse, og efterdi deres Timeglas var udrundet, saa var det nyttigst for deres Salighed, at de døde stridende for Troen. Denne Lærdom om Skjebnen efterlod han ikke at prædike siden ved alle Lejligheder, saa at Mahomedanerne siden troede, at, endskjøndt deres Huse stode udi Brand, var det daarligt at ville redde sig med Flugten. Saa vidt gik aldrig de gamle Stoici med deres Lærdom om Skjebnen, saa derfor *Fatum Mahometanum* er det stærkeste af alle.

Medens Mahomed's Krigshær havde at bestille med adskillige Krigstog, oprejste sig en farlig Tvistighed blandt de fornemste af hans Folk udi Drukkenhed, saa at de stode færdige til at gaae løs paa hinanden. For at forekomme slige Ulejligheder, lod han forbyde Vin og Spil, og til den Ende opdigtede en Fabel om de to Engle *Arut* og *Marut*, hvilke ophidsede af for megen Vin, vilde tage en Kone med Bøld. Men samme Kone lod som hun vilde beqvemme sig
til

til deres Villie, dersom de først vilde føre hende ind paa nogen Tid udi Paradis. De forliebte Engle tilstode hende Saadant. Men da hun kom udi Paradis, indgav hun en Klage over dem til Gud; hvorudover hun formedelst sin Kydsfæhed blev forvandlet til en Morgenstjerne; men Engløne bleve ophængte ved Benene udi en Eg ved Babylon indtil Dommens Dag. Nu kostede det ikke Mahomed mere at binde Araberne de hæsligste og mest vanskabte Fabler paa Armenene, efterat de allerede havde faaet Tanker om hans Hellighed.

Busbequius og Ricaut fortælle, dette Forbud at være fæet ved en anden Leilighed; nemlig, at da Mahomed engang fandt udi en Forsamling nogle af sine Venner, som havde drukket en søje Vin, og derudover vare blevne meget lystige og venlige, priste han Vinens Dyd, som den gjorde god Virkning hos Menneffene; hvorpaa han fortsatte sin Rejse; men, da han kom tilbage igjen, og fandt de samme udi stor Trøtte og Klammeri, eftersom de havde faaet formeget at drikke, fordømte han Vinen igjen, og forbød strængelig dens Brug til sine Tilhængere. Heraf kommer det, at ingen nidkjer Mghomedaner indtil denne Tid drikker Vin; og har man havt Exempel paa, at een og anden skindhellig Dyrighed har ladet overalt confiskere saadan Guds Gave, og kaste den i Stranden. Mahomed gif herudi saavel som

i andre Ting aldrig Middelvejen, ellers havde han allene forbudet Vinens Misbrug. Man har desmere Aarsag at forundre sig over denne Forordnings Daarlighed, efterdi det er alle Mahomedanere tilladt at bruge adskillig anden Drik, som er langt stærkere, indtil Opium, som gjør Folk galne og forvirrede, og paa hvis selsomme og skadelige Virkninger Chardin udi hans persianske Rejsebeskrivelse fremfører forunderlige Exempler.

Om Vinens Brug taler Mahomed saaledes udi det 5te Cap. af Alcoranen: Forlader Vin og Spil, adlyder Gud og hans Prophet. Ellers giver dette Forbud tilkjende, hvor stor Mahomedes Myndighed var, eftersom han dristede sig til at udrydde det, som var den største Bellyst blandt Araberne.

Maret derefter blev Mahomed indviklet udi en farlig Krig, kaldet Gravens Krig; thi adskillige arabiske Stammer sammenrottede sig mod ham, og bragte en Krigshær af 10,000 Mand paa Benene. Mahomed turde ikke vove sig at levere Feldtslag til saadan stor Magt, og derfor forskandsede sin Hær ved en dyb Grav, hvorudaf Krigen har faaet sit Navn. Efterat han der længe havde været belejret, udfordrede en fornem Korashit en af Mahomedes Hær til Enekamp. Ham gik Ali imøde, og fældede ham, hvorpaa der kom en Frygt blandt Fienden, saa at den hele Krigshær gik fra hinanden, og forløste Mahomed

homed fra en af de største Farer, han nogen Tid har været udi.

Derpaa førte Mahomed adskillige lykkelige Krige, hvilke bragte ham udi saadan Anseelse, at Indbyggere udi Mecca, da de saae ham med en Krigshær nærme sig til deres Stad, betænkte sig ikke paa at indgaae en Stilstand med ham. Efterat han havde faaet denne mægtige Stad af Halsen, lod han af de Fornemste i hans Krigshær hylde sig til Konge nær ved Medina under et Træ; hvilket Træ, saavel Mahomedaner som Christne sige, strax derpaa at være bortvisnet, men Enhver gjør Betænkning derover, sin Religion til Fordel.

Efterat Stilstand og Venskab var gjort med Mecca, beføl Mahomed sine Tilhængere at gaae Pilegrims-Gang til samme Stad, og det af samme politiske Aarsag, som at han forordnede dem at holde det meccanske Tempel udi Ære; thi det var ham meget magtpaaliggende at forbinde sig denne mægtige Stad, hvis Rigdom og største Indkomster bestode udi slige Pilegrims-Gange, hvilke, om han havde afskaffet dem, havde han gjort sig samme Stads Indbyggere til evigvarende Fiender. Jeg har tilforn anført den Fabel han opdigtede om Templets Hellighed. Herfor at bestyrke den Forordning han gjorde om Pilegrims-Rejser, foregav han, at Gud havde befalet Abraham og Ismael, at der aarlig skulde skee Pil-

leggrims-Gang til Mecca, hvilken Befalning Araberne havde længe taget udi Agt, og kom een Gang om Aaret til Mecca, for at tilbede den sande Gud, ligesom Jøderne kom siden tre Gange om Aaret til Jerusaleem, for der at helligholde de tre store Feste. Men, som Araberne forfaldt siden til Afguderi, og bleve ved at gjøre stige aarlige Rejser, for at tilbede deres falske Guder, saa haver Mahomed Befalning af Gud at sætte disse Pilleggrims-Gange paa forrige hellige Fod igjen.

Her er besynderlig at mærke, som tjener til den saraceniske Histories Dplysning, at Mahomed, da han antog kongelig Værdighed, skilte sig derfor ikke ved den forrige Titel af ypperste Præst og Hoved for Religionen, men forplantede den paa hans Efterkommere, hvilke regjerede siden under den Titel af Calipher, ligesom de jødiske Konger af det maccabæiske Hus vare Konger og ypperste Præster paa eengang. Caliphernes præstelige Embede bestod udi at forklare Mahomeds Lov, at beskikke alle Religions-Sager, ifigemaade selv at forrette Gudstjenesten, at bede og prædike udi deres Templer. Udi saadan Tilstand vare Calipherne længe, og som Konger og ypperste Præster erobrede mange store Lande og Riger. Men Statholderne udi Provindserne begyndte Tid efter anden at tiltage udi Myndighed, og endelig 325 Aar fra Hegira eller Mahomeds Flugt bemægtigede sig

Kon-

kongelig Myndighed, saa at enhver af dem blev Konge udi sin Provinds, hvorudover for Calipherne intet blev tilbage uden Skyggen og det blotte Navn af det, som de tilforn havde været. Thi, endskjøndt de, som havde anmasset sig kongelig Myndighed, lode siden see en Slags Lydighed og udvortes Underdanighed mod Calipherne, som hellige Personer, ligesom roman-chatolske Potentater mod Paverne; og, endskjøndt de lode udi Templerne bede for dem, ja sætte deres Navne for sine egne, ret ligesom de endnu ikke vare uden deres Statsholdere; saa dog udi Statsager beviste de dem ingen virkelig Lydighed, men tvertimod satte dem ofte af, og andre igjen ind udi deres Sted, ligesom de fandt for godt, og var det de Statholdere, der havde bemestret sig Bagdad, Caliphernes Residents, der øvede saadan Magt. Saadan Tilstand varede, indtil Tartarerne oversvømmede Østerlandene, hvilke gjorde Ende paa Caliphernes Myndighed, og rent udslattede deres Navn. Og har siden den Tid enhver mahomedansk Potentat beklædet andre geistlige Personer med den hellige Myndighed, som tilforn var hos Calipherne; saaledes er der en Mufti udi Tyrkiet, og en Seder eller Sader udi Persien; men de Samme ere Kongerne gandske underdanige, og maa blindt efterkomme deres Befalinger, enten de stride mod Mahomedes Lov eller ej.

Efterat Mahomed havde fuldfærdiget sit Tempel i Medina, forrettede han selv Tjenesten, og prædikede udi samme Tempel, saa ofte han var tilstede. Udi Førstningen havde han ikke uden en Pæl i Jorden, eller Stubben af et Palmetræ, hvorpaa han heldede sig. Men saasnart han havde antaget Konge-Titel, lod han oprette en Prædikestol, hvorudi var et Sæde. Af denne Prædikestol betjente han sig siden istedenfor bemeldte Pæl. Det er uidentviol denne Bjelle bemene, som blandt Mahomed's Mirakler opregne dette, at en Pæl sukke for ham. Maaske Fablen har rejst sig af et poetisk Indfald, nemlig, at Pælen sukke af Bedrøvelse over det at Mahomed forlod den, hvilket nogle have forstaaet efter Bogstaven. Den Prædikestol, Mahomed lod oprette, havde da kun to Trappetrin, men en af hans Efterkommere ved Navn Moawia lagde fire Trin dertil, saasom han for sin Fedme alle Tider maatte prædike siddende, hvorudover af Fornødenhed Prædikestolen maatte forhøjes, at han kunde høres af Folket. Udi den Stand, som Moawia lod den indrette, findes den endnu udi Templet i Medina.

Efterat Mahomed havde erobret den Stad Chaihar, og skulde holde Aftensmaaltid hos en af de fornemste Borgere sammesteds, lod Zainab, Datteren i Huset, komme Forgift udi en Lammesjerding, som skulde sættes for Propheten. Det er om denne

Lam.

Lammefjerding, de tale, som tilskrive Mahomed Mirakler, nemlig, at den advarede ham om Giften. Men denne gode Lammefjerding maatte været saa hoflig at advare ham derom itide; thi Bashar, en af hans Benner, som spiste noget stærkt deraf, faldt strax død til Jorden, og Mahomed, endskjøndt han af Smagen fattede Mistanke, og strax udsprøttede det Stykke han havde faaet i Munden, saa fik han dog deraf sin Hellsot; thi han havde aldrig Helbred siden den Tid, og døde tre Aar derefter. Da man spurgte denne Pige, hvi hun saaledes havde handlet med Mahomed, svarede hun, at hun havde Lyst at forsøge om han var Prophet; thi, sagde hun, hvis han er Prophet, kan han let forudsige, at der er Gift udi Kjødet, og i saa Maade lider han intet; men hvis han ikke er Prophet, da kan man ikke gjøre Verden større Tjeneste, end at befrie den fra en Tyran og Bedrager.

Mahomeds Magt vorede daglig til; han var allerede Mester over en stor Del af Arabien, og havde en Krigshær af 10,000 Mand paa Benene; den største Del fanatiske Folk, der gemenligen agte deres Liv kun lidet. Anførerne vare ogsaa af samme Surdej, og derhos tillige af mange Tug havde naaet stor Krigs-Erfarenhed. Hvorudover han endelig besluttede, at iværkstille sit store Forsæt, han længe havde gaaet frugtommeligt med, nemlig at bemægtige sig den hellige

lige

lige Stad Mecca, som han havde udvalgt til den mahomedanske Troes Sæde. Han rykkede mod samme Stad med saadan Hast, at han allerede stod ved Portene, førend Indbyggerne havde Kundskab om hans Ankomst. Herudover, saasom de ingen Tid havde at lade sig til Modstand, funde de sig tvungne til at overgive Staden; udi hvilken, da Mahomed havde gjort sit Indtog, lod han omkomme dem, som med største Iver havde sat sig imod hans Lærdom. Alle de andre underkastede sig hans Herredom, og antog hans falske Tro. Derpaa tog han sig for at rense Caabal eller det hellige Tempel fra Afgudsbilleder, som der vare, og at indvie det paa ny; saa det samme er nu for Mahomedanerne ligesom Jerusalems Tempel for Jøderne.

Efterat Mahomed havde erobret Mecca, og ødelagt dens Afguder, rottede en stor Hob arabiske Stammer sig sammen, for at gjøre det yderste Forsøg mod denne tilvovende Magt. Mahomed gik dem med 12,000 Mand imøde, og begge Krigshærene kom udi Træfning sammen udi den Dal Hoima mellem Mecca og Tarif. Udi den første Træfning bleve Mahomed's Folk, hvorvel stærkere udi Tal, slagne og drevne lige til Murene af Mecca. Mahomed tilskrev denne Forlis den alt for store Tillid, de havde havt til deres store Mængde, samlede sine adspredte Folk tilsammen igjen, og leberede med større Agtsomhed

hed Fienden et andet Feldtslag, hvorudi han erholde en fuldkommen Sejer, og derpaa oversvømmede hele Arabien, ødelagde alle vegue Afgudstemplerne, og fortplantede sin ny Lærdom uden Modstand.

Efterat han saaledes havde undertvunget sig fast hele Arabien, vendte han sine sejerrige Vaaben mod Syrien, hvor han erobrede adskillige Stæder, og gjorde sig adskillige Fyrster skatkyldige, og var dette det sidste Tog Mahomed gjorde; thi han var nu bleven saadan Skræk for alle hans Naboer, saa at Ingen turde dukke mere op imod ham, men de øvrige Araber, som endnu ikke havde prøvet hans Styrke, overgave sig godvilligen hans Herredom, og antog hans Lærdom. Derpaa gjorde han Anstalt til en Pilgrimsgang til Mecca, hvilken gik for sig med stor Stads og Højtidelighed. Der fandtes en utal- lig Mængde af alle Slags Folk fra alle Kanter udi Arabien, for at see deres ny Herre og Prophet. Han underviste dem udi sin falske Lærdom, og derpaa rejste til Medina. Denne Pilgrimstrejse kaldes Afskedsrejsen, efterdi det var den sidste, han gjorde.

Men han blev mod Enden af sit Liv indviklet udi adskillige uformodentlige Uroligheder, som ikke bleve dæmpede, førend længe efter hans Død; thi adskillige Araber, saasom de havde mærket, at han under det Skin af Prophet havde enmasset sig kongelig Værdighed, begyndte at tænke ved sig selv, om den sam-
me

me Vej ikke ogsaa kunde staae dem aaben. En ved Navn Mosoilema foregav til den Ende, at han ligesaa vel som Mahomed havde Befalning af Gud at udrydde Afgudsdyrkelse, og undervise det menneskelige Kjen. Den Samme lod ogsaa komme for Lyset sin Alcoran, og fik et stort Anhang af den gemene Almue. Heraf kommer det, at Mahomedanerne kalde ham Mosoilema, Bedrageren, og have hans Navn udi Bederstyggelighed. Efter ham opstode adskillige Andre, som iligemaade fik Anhang, og erobrede adskillige Stæder; men ingen af dem havde Mahomed's Lykke; thi den Ene efter den Anden blev overvunden, og deres Lærdom undergik tilligemed deres Herredom.

Efter hans Tilbagekomst til Medina begyndte han at aftage, og hans Kræfter forgik ham daglig, hvilket tilskrives den Gift, han for tre Aar siden fik udi Chaibar. Han blev endelig tvungen til at søge Sengen, og døde efter en Svaghed af 13 Dage. Hans Svaghed begyndte med en Feber, som endeligen bragte ham udi Raseri. Udi dette Raseri begjærede han Pen og Blæk, foregivende, at han vilde skrive en ny Bog, som skulde hindre hans Tilhængere at falde udi Bilsfarelse. Men Omar vilde ikke tilståede Saa bant, sigende, at man havde nok udi Alcoranen, og at Mahomed var saa syg, at han ikke vidste, hvad han sagde, hvorudover det var at bescrygte, at han kunde

kunde dictere noget, som Efterkommerne vilde drive Spot med; ligesom Alcoranen var skreven saa fornuftig, at enhver Febriciant udi Kaseri ikke kunde være noget sammen af ligesaa god Sammenhæng. Men adskillige andre af de Nærværende holdt for, at man burde lade Propheten derudi have sin Billie, og ønskede, at saadan Bog blev skreven. Saa der oprejste sig derudover stor Tvistighed blandt hans Disciple, hvoraf nogle holdte med Omar: Andre derimod havde anden Mening. Mahomed blev derover fortrydelig, beføl dem at gaae ud, efterdi de havde ikke meere Urbødighed for ham, end at de turde mundhugges saaledes udi hans Nærværelse. Saaledes blev denne Bog ikke skreven, hvilket nogle Mahomedaner have siden holdet for en stor Ulykke. Mahomed klagede sig idelig udi sin Svaghed over det forgiftede Stykke Kjød, han havde faaet i Chaibar, og sagde til alle dem, som besøgte ham, at han siden den Tid stedse havde følet Virkning deraf, og lidt stor Pine, besynderlig fra den Tid, han havde maattet søge Sengen. Da Bashars Moder, som omkom af samme Forgift, besøgte ham paa hans Yderste, raabte han: O, Bashars Moder! det Stykke Kjød, som jeg smagte i Chaibar med Eders Søn, bryder nu mit Lives Traad.

Hans Død opvakte stor Forvirrelse blandt hans Tilhængere. Mange kunde ikke faae udi deres Hoved,

ved, at han var død; thi, sagde de, hvorledes kan den døde, som skal bære Vidnesbyrd om os hos Gud? det kan ikke være; Han er ikke død, men allene skjulet til en Tid, og han vil komme til os igjen, ligesom Jesus til sine Disciple, efterat de troede ham død. Derudover løbe de i Hobetal til Porten af Huset, hvor han laae, og raabte: begraver ham ikke; thi Guds Apostel er ikke død.

Af denne Tanke var ogsaa Omar. Han blottede sit Sværd, og svor, at hvis Nogen understod sig at sige, at Mahomed var død, skulde han hugge den Samme udi smaa Stykker; thi, sagde han, Guds Apostel er ikke død, men han er kun bortvegen til en Tid, ligesom Moses, Amrams Søn, forlod Folket paa 40 Dage, og siden kom tilbage igjen. For at stille denne Forvirring, traadte Abubecker frem, og sagde: tilbeder I Mahomed eller Mahomed's Gud? hvis I tilbede Mahomed's Gud, da er han udødelig, men Mahomed er sandelig død. Han beviste derpaa af adskillige Steder udi Mcoranen, at Mahomed burde døe saavel som alle andre Mennesker. Af disse Ord blev Omar tilligemed al hans Anhang stillet tilfreds, og Alle troede, at Mahomed var død, og at han ikke skulde opstaae førend paa den yderste Dag. Hvorudover de Christne, som paastaae, at Mahomedanerne

vente

vente paa deres Prophets Tilbagekomst paa Jorden, fare vild; thi ingen blandt dem har den Tanke meer, fra den Tid at Omar blev overbevist om sin Wildfarelse.

Efterat denne Urolighed var stillet, rejste sig en anden, angaaende hans Begravelse. De Mohageriner, det er de, som havde fulgt ham, da han flygtede fra Mecca, vilde, at man skulde føre det døde Legeme til samme Stad, hvor han var født; men de Anfarer, det er Indbyggerne af Medina, som strax havde antaget hans Lærdom, holdt for, at han burde begraves der, hvor han var død. Andre igjen paa-stode, at Liget burde føres til Jerusalem, for der at jordes udi Propheternes Grave. Enhver af disse Partier arbejdede paa at faae sin Willie frem, og det med saadan Iver, at man trueedes med indbyrdes Krig. Men Abubecker med sin sædvanlige Visdom stillede ogsaa denne Storm. Han fortalte, at have hørt Mahomed sige, at Propheter bør begraves paa samme Sted, hvor de dør. Han beføl derfor, at man skulde bortflytte Sengen, hvorudi han var død, og at man paa samme Sted skulde grave en Grav, hvilket de andre fandt for godt, og der strax lode ham begrave.

Saaledes blev Mahomed begravet i Medina, hvor han døde, og det udi hans Hustrues Ayeshas Kammer, og ligger der endnu udi en Jernkiste. Over
Grav

Graven er bygget et lidet Capel, som hænger sammen med et af de største Templer udi samme Stad. Angaaende de Magnetstene, som siges at holde Kisten udi Luften, da er det en raa ugrundet Fabel, som kan henføres til anden Digt, der findes udi Mahomeds Historie. Det samme kan ogsaa siges om den Beretning, som findes udi Vassæi spanske Historie om Mahomeds Død; nemlig, at hans Legeme blev opædt af Hunde; thi saaledes taler bemeldte Autor derom: Mahomed havde forfikkret sine Tilhængere, at han skulde opstaae paa den tredie Dag efter hans Død; hans Venner derfor vaagede over Legemet, udi Forhaabning at see Spaadommen opfyldt; men saasom det stank meget, maatte de forlade det; og, da de kom tilbage, fandt de det opædt af Hunde. Til denne Fabel er Autor Lucas Tudensis, hvilken Vassæus og Andre blindt have efterfulgt; thi man er gjerne lettroende i de Ting, som fortælles om Ens Fiender. De Pillegrime, som komme fra Mecca, besøge undertiden paa Vejen Mahomeds Grav, og der aflægge deres Andagt, om de finde det for godt; thi de ere dertil efter Loven ikke forbundne, som endel bilder sig ind; men derom er talt paa et andet Sted.

Saaledes endtes denne mærkelige Mand's Liv, efterat han havde levet 63 Aar efter arabisk Regning, som gjør 61 christne Aar; thi jeg har forhen mærket,
at

at som Kræfterne regne Aaret efter Maanens Gang, saa ere deres Aar kortere end vore. Han øvede sit Prophet-Embede udi 23 Aar, nemlig 12 i Mecca og 10 i Medina, og ved List og Skinhellighed blandt et grovt og ulærdt Folk bragte det saavidt, at han af en fattig Kjøbmandsvend blev en stor og mægtig Regent; og udspirede af det Herredom, han lagde Grundvold til, et Monarchi, som udi 80 Aar udstrakte sig videre end det romerske. Det samme Monarchi stod udi fuld Blomster 300 Aar, men det blev siden adspredet udi mange andre Riger og Herredømme, som endnu staae ved Magt, og ere de fornemste deraf det tyrkiske, det persiske, og Stormogols Rige. I det øvrige har den mahomedanske Lærdom sneget sig ind overalt, og opfyldt alle fire Verdens-Dele; thi det er ikke at beskrive, med hvilken Nidkjerhed Mahomedanerne søge at forplante deres Lærdom, til hvilken Ende de holde Missionarier blandt Hedninger, ligesaa vel som de Christne, og paa mange Steder have større Fremgang, endel efterdi de føre et udvortes helligt Levnet, og forrette deres Guds-tjeneste med stor Andagt, endel ogsaa efterdi de tilstøde en Mand at have mange Hustruer, og forarsager den sidste Post besynderlig, at mange hedenske Konger antage heller Mahomedes end Christi Lov, efterdi de ingenlunde kan bevæges til at forlade deres Hustruer, og forsage de Bellyster, som den Christne Lærdom fordømmer.

Mahomed var vel skabt og behagelig at ansee. Han affecterede at ligne Abraham, og vilde, at Folk skulde troe, at han var samme Patriarch lig. Han havde stor Skarpsindighed, og kunde see dybt ind i en Sag; besad udi en høj Grad den Konst at gjøre sig behagelig og at vinde Folks Hjerter, og var det især denne naturlige Gave, han kunde tilskrive sin Lærdoms saavel som Magts Forfremmelse. Hans Ungdomstid fremdrog han udi Ryggesløshed, fandt allene Behag udi at røve, plyndre og at udøse Blod, hvilken Levemaade var udi højeste Mode blandt Araberne; skjøndt hans Tilhængere paastaae, at han udi sit fjerde Aar allerede var en fuldkommen Helgen. De siige, at da han en Dag løb og spillede med andre Børn, tog Engelen Gabriel ham tilside, aabnede hans Bryst, og udtog hans Hjerte, udi hvilket han afstoede en liden sort Blodsdraabe, som var Syndens Tønder eller fomes peccati, og, at siden den Tid intet syndigt var udi hans Person. Dog indfører han selv udi Alcoranens 48de Cap. Gud, som giver ham Syndens Forladelse, saavel for tilkommende som forbigangne Tid.

Denne falske Prophet med alle hans Udyder og daarlige Lærdom er dog udi saadan hellig Anseelse blandt Efterkommerne, at mange Pillegrime, efterat de have beseet hans Grav, udribe deres Dine, foregivende, at intet andet er værdigt at beskues efter
 saa-

saadant herligt Syn; ja deres *Urhødighed* gaaer saa vidt, at de ikke tage i *Betænkning* at give det *Camel* Sted udi *Himmerig*, som *Mahomed* red paa. Et selsomt *Kjendemærke* paa det menneskelige *Kjøn*s urimelige *Tilbøjeligheder*, helst eftersom *Mahomed*s *Levnet* var en *Kjede* af *Laster* og *Udyder*.

Hans *tvende* *Hoved-Lyder* var *Urgjerrighed* og *Løslagtighed*; thi der er neppe et *Capitel* i *Alcoranen*, som jo indeholder de *Ting*, som tjene til at forhøje hans *Urgjerrighed*, eller som jo tilstaaer *Mennesker* fri *Umgjængelse* med *Qvindeskjøn*, enten i dette eller det *tilkommende Liv*. Saalænge hans *første* *Hustru* *Cadigha* levede, synes det, at han lod sig nøje med hende allene; thi han torde maaskee ikke støde for *Hovedet* sin *Belgjører*, der havde ophøjet ham af *Støvet*. Men efter *Cadighæ* *Død* slog han sig løs, og antog en stor *Mængde* saavel af *Hustruer* som af *Medhustruer*. Nogle holde for, at han havde 15, *Andre* 21 *Hustruer*, hvoriblandt *Abubeckers* *Datter* *Aysha* var den, som han mest *elskede*; thi endskiøndt *Mahomed* havde hende *mistænkt* for en og anden *liden Utroskab*, kunde han dog ikke bevæges til at *stille* sig ved hende; tvertimod han *sammenfrev* det 24de *Cap.* udi *Alcoranen*, saavel for at *forsvare* hendes *Ure*, som for at *undskyldte* sig selv, at han *beholdt* hende, og *erklærer* han paa *Guds* *Vegne* for sine *Tilhængere*, at al den *Snak*, som er *b'leven* *ud-*
strøet

strøet om Ayesha, er Løgn og Bagvaskelse, forbyder dem at tale derom, og truer alle dem, som bagvasker ærlig Qvindekjøn, med timelig og evig Straf. Han giftede sig med samme Ayesha, da hun endda var meget ung, og lod hende oplære udi alle de Videnskaber, som da lagdes Bind paa udi Arabien, især udi Sproget og Antiquiteter, og, som hun havde et godt Hoved og var lærvillig, blev hun med Tiden vel-talende og lærd. Hun havde fremfor Andre Ali, efterdi han havde foreholdet Mahomed hendes Skrøbeligheder og altfor fri Levemaade. Og, som hun efter Mahomed's Død var udi stor Anseelse, hindrede hun ved sin Myndighed Ali at komme paa Tronen. Hun blev ligesom et Drakel for alle Muselmanner; thi man raadførte sig med hende udi de allervigtigste Sager, og, naar noget forekom udi Mahomed's Lov, som var vanskeligt at forstaae, blev hun ombedet at sige dem Lovgiverens Mening, førte derfor Navn af Prophetinde eller de Troendes Moder.

Saphsa, Omars Datter, var næst Ayesha meest i Anseelse af Mahomed's Hustruer. Det er til denne Saphsa, som Mahomed gav sin Apostolats-Kiste udi Forvaring, udi hvilken laae Originallerne af hans Aabenbaringer, det er, de Materialier, hvoraf han sammensmedede Alcoranen.

Sewda, den 3die af Mahomed's Hustruer, var den, som han mindst elskede; thi han havde isinde at
for-

forfkyde hende. Men hun ved sin Føjelighed og Ydmyghed bøjede Mahomed's Hjerter, at han stod fra saadant Forsæt, især, eftersom hun foregav sig at ville allene nøjes med den Ære, at føre Navn af Mahomed's Hustru, og ikke forlange at søge Seng med ham, men overlade sin Nat, naar Ordenen tilfaldt hende, til en anden. Den Kjerlighed Mahomed bar til Ayesha, hvilken han derved ofte kunde betjene, drev ham til at imodtage det Tilbud; og forblev saaledes Sewda stedse Mahomed's Hustru, saalænge som han levede.

Den 4de, nemlig Zainab, var tilforn gift med Zeid, Mahomed's frigivne Slave, hvorom tilforn er talt. Udi denne Zainab forelskede Mahomed sig udi sin høje Alder. Den Forargelse, som saadan ublu Kjerlighed kunde foraarsage blandt hans Tilhængere, holdt ham nogen Tid tilbage, men han kunde ikke overvinde sin kjødelige Begjerlighed, tvang derfor bemeldte Zeid til at forfkyde sin Hustru, paa det han kunde tage hende igjen. Denne Gjerning blev ilde omtalt, og fandtes der de, som sagde: er det en Guds Prophet, som, for at mætte sine kjødelige Bøhyfter, undseer sig ikke at give saadan Forargelse? Men det kostede Mahomed intet at faae et nyt Himmelsbrev, og at erholde Guds Samtykke saavel til denne som alle andre onde Gjerninger, skjøndt de stred mod hans egen Lærdom. Her kom da for Lyset det

33te Capitel af Alcoranen, kaldet Kjetteriens Capitel, hvori Gud erklærer, at han har givet Zainab til sin Prophet, og under ham Frihed at føre sig hende til Nytte, ligesom han bedst kunde; ja det som mere er, Gud taler ham haardt til formedelst hans altfor store Rødsfthed, og bebrejder ham hans Undseelse, at han af Frygt for at mishage Folket, undholdt sig fra at tage en Hustru, som Gud havde givet ham, ligesom han frygtede meer Mennesker end Gud. Men denne Digt udslattede dog ikke de onde Tanker, man havde fattet om ham. Ja, der findes endnu de iblandt Mahomedanerne, der ingen Farve tør sætte paa denne Gjerning, men understaae sig at sige, at han syndede derudi. Men Zainab førte sig denne Fabel til Nytte, og brugte den til at byde de andre Mahomedes Hustruer Trods, foregivende, at de alle burde vige for hende, thi de vare blevne hans Hustruer formedelst deres Elægt og Byrd, da derimod hun var given ham til Ugtefælle af Gud, som boer over de syv Himle.

Foruden disse og mange andre Hustruer, hvorom Historien lidet eller intet taler, havde Mahomed adskillige Medhustruer, blandt hvilke den mest bekjendte var en ægyptisk ung Pige, som var fød Christen af den jacobitiske Sect. En ægyptisk Statholder, for at vinde Mahomedes Venfkab, saasom han kjendte Mahomedes Løslagtighed, havde foræret ham samme Pige.

Pige. Han optændtes strax af Kjærlighed til hende; men den Dmgjængelse, han havde med hende, var hemmelig, for ikke at støde sine Hustruer for Hovedet. Men Ayesha og Zaphsa fik ikke allene nys om denne ny Kjærlighed, men endogsaa traf Mahomed paa friske Gjerninger, og gif det da løs paa Bebrejdelser og haarde Ord, hvilke forvirrede Mahomed saaledes, at han ved Ed forbandt sig, irgen Dmgjængelse at have med hende, med de Wilkaar, at de vilde tie med ham, og ikke gjøre denne Gjerning kundbar, eftersom den kunde foraarsage Forargelse blandt hans Tilhængere. Hans Hustruer imodtog disse Wilkaar, tilgave ham hans Utroskab, og dulgte Sagen. Men Mahomed's Kjærlighed var stærkere end hans edelige Forpligtelse. Han faldt udi forrige Forseelse, og blev greben anden Gang af hans Hustruer igjen, hvilke nu med bittre Ord bebrejdede ham baade Menederi og Ukyndighed, ja forlode ham, og begav sig enhver til sin Faders Hus. Dette rygtedes overalt, og oppakte stor Eftertale, hvorudover Mahomed efter Sædvane, for ogsaa at sætte Farve paa denne Gjerning, lod komme for Lyset det 66 Capitel af Alcoranen, kaldet det Capitel om Forbud, hvorudi han forestiller Gud tilladende, saavel Mahomed som alle andre Musulmanner, at ligge hos deres Piger, saa ofte som dem lystede, mod deres Hustruers Wilje. De første Ord af saame Capitel ere disse: O,

Prophet! hvi forbyder Du det, som Gud tillader, allene for at behage Dine Hustruer; Gud har jo tilladt Dig at ligge hos Dine Tjenestepiger. Af alle Mahomedes Love har ingen staaet hans Tilhængere bedre an end denne, og har det siden været en vedtagen Skik blandt dem, at holde saa mange Slavinder, som de have Midler til at kjøbe og underholde, og ere de Børn, som fødes af Saadanne, agtede ligesaa lovlige, som de der avles af deres retmæssige Hustruer. Den tyrkiske Keiser, som gifter sig aldrig, holder ikke uden saadanne Slavinder, alle paa en lige Fod, allene de som bringe Prindsfer til Verden, blive bærede med den Titel af Sultaninder, - det er at sige Dronninger. Ayesha og Zaphsa, da de mærkede, hvorledes Sagen faldt ud, at denne ny Lov fandt Bifald, og at Mahomed truede dem med Skilsmisse, arbejdede de paa Forlig, og underkastede sig gandske Mahomedes Vilde. Han laae derfor hos sin Tjenestepige Maria saa ofte, som han lystede, og avlede med hende en Søn, kaldet Abraham.

Mahomedanerne, for at sætte Farve paa Mahomedes Løssagtighed, foregive, at han holdt saa mange Hustruer, for at avle Propheter. Men alle disse mange Hustruer bragte ham hverken Prophet eller Prophetinde til Verden. Af de sex Børn han avlede med sin første Hustru Cadigha, overlevede ham ingen

gen uden den navnkundige Satima, som blev gift med Ali, hvorom tilforn er talt. Det er besynderligt at mærke, at Mahomed's Løslagtighed tog til med Alderen, og at han berømmes af at have havt 40 Mænds Kræfter udi veneriske Sager, saa at han i en Time kunde fornøje 11 Hustruer, som han paa eengang havde. Vel er sandt, at han undertiden udgav Love mod fjødelige Vellyster, men han undtog sig alletider selv; for Exempel, han vilde 1) ikke tilstæde nogen anden at holde meer end 4 Hustruer, men forbeholdt sig selv Frihed at tage saa mange som ham lystede. 2) Alle Andre vare forbundne til at holde deres Hustruer udi lige Agt og Ære; dersom en af dem fandt sig mindre agtet end den anden, havde hun Magt til at besværges sig derover for Dommeren, som efter Loven tvang Manden at gjøre den klagende Husfru Ret og Skjel. Men Mahomed selv havde Frihed at handle med sine Hustruer efter eget Velbehag. 3) Udi det 4de Capitel af Alcoranen, kaldet det Capitel om Qvindekjøn, forbyder han alle Musulmanner at gifte sig med deres Mødre, Stedmødre, Søstre, Broderdøttre, og med Qvinder, som vare i Ægteffab med andre Mænd; men udi det 33te Capitel af samme Alcoran befrier han sig selv fra samme Lov; et Tegns til en overvættes Begjerlighed, hvilken han frygtede, ikke kunde mættes, med mindre at Qvindekjøn, endogsaa udi de forbudne Led, var

var ham til Tjeneste. Han indfører Gud i Alcoranen talende saaledes derom: O, Prophet! jeg tilstæder Dig Magt over Dine Hustruer, og tillæder Dig at ægte hvem Dig lystet af Dine Blodstforvandre; men saadan Bevilling strækker sig til ingen anden. Det er at sige: Ingen maa bedrive Blodskam uden Propheten allene. Saa at man kan sige: ligesom han var Prophet, saa fik han Privilegium til, og at saadant Privilegium var saadant Prophet værd. Naar man veed dette om Mahomed, at han undseer sig ikke at gjøre Gud Autor til saadant Privilegium, kan man ogsaa lettelig troe det, som en lærd Mahomedaner fortæller, nemlig, at Mahomed vidnede, at Engelen Gabriel tilredte ham en Spise, hvoraf han fik saadanne Kræfter; at han kunde befordre 40 Fruentimmer paa eengang. Man maa forundre sig over, at Mahomedes Lærdom er saa haard indod Qvindeskjøn, efterdi han selv var saa stor Elsker deraf; især, efterdi hans elskelige Hustru Ayesha regjerede alle geistlige Sager efter hans Død, og kunde forklare Alcoranen, ligesom hende lystede. Det er en vanskelig Knude at løse, uden man vil sige, at just derfor Qvindeskjøn blev udelukt af Paradis, efterdi Ayesha vilde være der allene, saasom hvert Kjønn hader sig selv. Men at løse Knuden paa den Maade er meer artigt end grundigt.

Saa

Saa løsagtig som Mahomed var, saa mistænkelig var han ogsaa mod de Qvinder han elskede, hvorudover han foregav, at hans Hustruers Utroskab var strafværdigere end andres. Og, naar nogen af hans Tilhængere kom ofte udi hans Hus, og talede med en og anden af hans Hustruer, blev han derover saa urolig, at han lod indføre udi Alcoranen, at Ingen maatte gaae ind udi Prophetens Hus uden Tilladelse, og naar Nogen var buden til Gjæst af ham, skulde han strax efter Maaltidet gaae bort, uden at fordrive Tiden med hans Hustruer; og, endskjøndt Propheten selv undsaae sig ved at vise dem Døren, saa undsaae Gud sig ikke ved at sige dem Sanden. Udi samme Capitel forbyder han sine Hustruer at tale med Mandspersoner uden med bedækte Ansigter. Og, saasom han var saa mistænkelig, siges der, at han udgav en Lov, hvorved tillodes en Mand at slaae sin Hustru, hvilken Lov han ogsaa selv efterfulgte. Men som nogle af hans Tilhængere forargede sig derover, holdende for, at det var aldeles ikke prophetisk at prygle sin Hustru, ophittede han en Distinction, som ingensteds kunde have haft Virkning, uden blandt taabelige Araber, nemlig: Jeg slaacr ikke min Hustru, saavidt som hun er min Hustru, men saavidt som hun er en slem Qvinde.

Af disse Historier sees da, at Mahomed's Hoved-Passioner vare Ergjerrighed og Løsagtighed, og
er

er fast den hele Alcoran grundet derpaa; thi det meste er skrevet ved Lejlighed, for at sætte Farve paa en og anden ond Gjerning, som flyder af de samme tvende Lyder. Heraf kommer det, at Alcoranen siger sig saa ofte selv imod, og at den hele mahomedanske Lærdom er en Kjede af Contradictioner. Udi Begyndelsen havde han meer Godhed for Jøder end for Christne, hvorfor han grundede sine Love mere paa jødiske end christen Lærdom; men siden, da han blev vred paa Jøderne, grundede han sine Aabenbaringer meer paa christne Love. Der er kommet for Lyset et arabisk Skrift under den Titel af en gammel Capitulation med de Christne, hvilken Ricaut, Salmasius og Zinckelman holde for at være rigtig, men Andre at være opdigtet.

Der findes Mange, som i Betragtning af de seltsomme Ting, som findes udi den mahomedanske Lærdom, holde Mahomed heller for en Drømmer, der troede selv hvad han lærte, end for en Bedrager. Bayle er dog ikke af den Mening; thi han siger: en Mand, som havde troet lang Tid, at Gud havde skicket ham en Engel for at aabenbare ham den rette Religion, kunde ikke andet end bringes af sine Drømme, naar han saae, at han ikke kunde bekræfte sit Nald ved Terteign; thi, da Koreischiterne bøde sig til at antage hans Lærdom, naar han beviste den ved Terteign, dristede han sig ikke til at give nogen Forsik-

fikkring derom, sigende: enten, at Mirakler vare ikke
 nødige, eller viste dem til Alcoranens Ypperlighed;
 hvilken Dpførsel kommer meer overens med en Bedra-
 ger end med en Drømmer eller gal Mand. Men man
 kan sige, at en Fanaticus er ikke let at bringe af Wild-
 farelse, og hvo som tvivlet derom, kan kun læse Be-
 derdøbernes og andre Sværmeres Historier, saa det
 endnu udi mine Tanker kan være et Problema, om
 den store arabiske Prophet var en Bedrager eller en
 Mand af en forvirret Hjerne. Jeg tilstaaer gjerne,
 at der fortælles visse Historier om Mahomed, som
 vise, at han heller var en Bedrager, end en Drøm-
 mer; thi der siges, at han vænnede en Due til at
 æde Korn af sine Dren, og bildte sine Tilhængere ind,
 at den Hellig Land ubi en Dues Lignelse viste ham
 ubi Drene; iligemaade, at da hans Haandskriver
 Abdalla vilde aabenbare Prophetens Bedrageri, lod
 han ham indebrænde ubi hans Hus, og foregive, at
 Ilden var falden ned af Himmelen, for at straffe
 samme Abdalla, efterdi han vilde forfalste Alcora-
 nen; item, at han lod sætte en af sine Tjenere ned
 ubi en tom Brønd, nær ved den alfare Vej, paa det
 han skulde udraabe disse Ord, naar Mahomed gik
 forbi, gelejdet af en stor Mængde Folk: Mahomed
 er Guds Elskelige! Men paa det at saadant Be-
 drageri ikke skulde aabenbares, bød han strax sine Folk
 at fylde Brønden med Sten, foregivende, han vilde

lade

lade bygge et Tempel paa samme Sted. Jeg siger, at disse Historier kunne nok bevise, at Mahomed var en Bedrager, hvis man var forsikkert om, at de vare sandfærdige. Den lærde Engellænder Pocock, da han fandt det Eventyr om Duen udi Grotii Skrift de veritate Relig. Christ., spurgte han ham, hvor han havde seet den Historie, som ikke findes hos nogen arabisk Skribent. Hvortil Grotius svarede, at han havde læst den udi nogle christne Skrifter. Hvorudover man seer, at af disse Historier Tvistigheden ikke kan hæves. Jeg beskylde dog ingen for Bildfærelser, der holder ham for en Bedrager; tværtimod jeg giver ham selv den Titel; jeg bekjender allene, at det meste, som antegnes om hans Opførsel og Lærdom, synes at være Føster af en forvirret Hjerne.

Dette maa være nok talt om Mahomeds Person, hvilken Historien ubbiser at have været 1) en meget ulærd Mand, der ikke ringeste Kundskab haver havt om geistlige og verdslige Historier; hvorudover han med saa stor Flid søgte at undgaae Disputer, paa det at hans tykke Bankundighed ikke skulde røbes; 2) en vellystig og løsagtig Mand, som sees af hans mange Elskover, over hvilke hans Tilhængere selv forargede sig; og 3) en hadesfuld og hevngjerrig Mand, der aldrig tilgav Nogen sin Brøde. Hvad Læroommen er angaaende, da, omendstjændt adskillige barmhjertige Christne, blandt hvilke Gottfried Arnold, og den lærde

lærde Keland, have søgt at sætte Farve derpaa, holdende for, at Alcoranen ikke altid maa forklares efter Bogstaven, men allegorice; iligemaade, at de Christne have opdigtet adskillige Ting, som ikke findes udi den mahomedanske Troes-Bekjendelse, saa kan man dog sige, at der ere saa saa urimelige Bøger til i Verden, som Alcoranen. Keland har udi sit Skrift om Mahomed's Lærdom anført den mahomedanske Troes-Bekjendelse, og deraf vil vise, at intet derudi strider mod den sunde Moral, og bestaaer samme Bekjendelse af efterfølgende Artikler.

Den første Artikel handler om Guds Væsen, hvor Gud beskrives som Verdens Skaber og Regent, der har af intet dannet Alting, som Ingen har avlet, ej heller er avlet af Noget.

Den anden handler om Mahomed og hans Bog. Den ene forestilles som Guds Apostel, og den anden som en Bog, ved hvilken Gud har affkaffet forrige Love.

Den tredie handler om Guds Forsyn, at Gud styrer og regjerer alle skabte Ting, de gode med de onde. Angaaende Prædestinationen, da troes den saa stærkt som udi nogen Sect. Dog holder man for, at Ingen maa tale derom, med mindre han er vel-øvet udi Alcoranens Læsning, og udi Sonnah, som er deres mundtlige Lov.

Den

Den fjerde angaaer Begravelser. Der holdes for, at tvende Engle stille sig ved den Dødes Grav, og gjøre ham efterfølgende Spørgsmaal: Hvo har været Din Gud? Hvo har været Din Prophet? Hvor har Din Kebla været? det er: til hvilket Sted har Du henvendet Dit Ansigt, naar Du har gjort Dine Bønner? Den, som svarer vel til disse Spørgsmaal, finder strax et klart Lys skinende udi sin Grav; men den, som svarer ikke ret, bliver indviklet udi Mørkhed indtil Dommens Dag.

Den femte handler om alle Tings Undergang, naar Engelen Israfil blæser udi sin Trompet.

Den sjette om Opstandelsen, som vil bestaae derudi, at Gud først vil opvække Dødens Engel, og siden alle Menneskers Sjæle, som han vil forene med Legemerne igjen.

Den syvende om Dommens Dag, da Gud tilligemed Mahomed vil domme hvert Menneske efter dets Fortjeneste.

Den ottende sigter til Mahomedes Forbønner. Saadanne Forbønner holdes for at være to Slags. De første, som skal skee paa Dommens Dag, hvor alle Troende, ladende see Anger og Skuelse over deres bedrøvede Synder, skal ved Mahomedes Forbøn indlades udi Paradis; dog skal det være saadanne, som have øvet flere gode end onde Gjerninger. Det andet Slags Forbønner, som komme sildigere, skal gjøres
for

for tvende Art Mennesker. 1) For dem, hvis gode og onde Gjerninger ere udi Ligevægt, og som efter Dommen have været henviste til et Sted imellem Himmel og Helvede. 2) For dem, hvis onde Gjerninger overgaae de gode; thi det er at mærke, at ingen Musulman, det er en troende Mahomedan, kan komme udi evig Fordømmelse, men deres Helvede skal kun være som de Román-Catholfses Skjersild, saa at udi denne Lærdom er en vis Slags Drigenismus.

Den niende og tiende Artikel handler om Menneskets Gjerninger, hvordan de paa Dommens-Dag blive lagde paa Vægtstaaer, for at see, hvilke der ere de vægtigste, enten de gode eller de onde. De, hvis Gjerninger holde Vægten lige, blive henviste til et tredje Sted imellem Himmel og Helvede, hvor de forblive, indtil Mahomed med sin anden Forsøn løser dem ud.

Den ellefte handler om den lange Bro, som udi Længden overgaaer hele Verden, men udi Bredden er saa subtil som Spindelvæv-Traad. Derover skal de Retfærdige passere som en Lynild; men de Ugubelige skal anvende nogle hundrede Aar derpaa, og omsider falde ned udi Helvede.

Den tolvte beskriver Himmerige meget prægtig, og endelig den trettende afmaler Helvede med en forstrækkelig Farve; og er dette Summen af den mahomedanske Troes-Bekjendelse, hvilken Keland fremfører

til

til Bevis paa, at den Lærdom er ikke saa stem, som den afmales af de Christne, hvilke have antegnet adskillige Meninger, som ere falske og opdigtede, og som med Spot og Latter læses af Mahomedaner. Men denne grundlærde Mand maa sige saa meget som han lystet til den mahomedanske Lærdoms Forsvar, saa behøver man kun at læse Alcoranen, for at blive langt anderledes overbevist, nemlig, at det meste, som derudi indeholdes, er Foster af en Drømmers og forvirret Mands Hjerne. Dog, saasom der er ingen Religion i Verden saa daarlig, at der jo derudi findes ogsaa noget godt, saa findes der besynderlig tre Lærdoms-Puncter, som ere meget gode, og som Mahomedanerne efterleve med saadan Iver, at de derudi gjøre de Christne til Skamme. Den første er deres Almisser, som besynderlig bestaae udi Hospitalets Stiftelse; thi det er kun allene udi de mahomedanske Lande, hvor alle Slags Fremmede finde fri Hus og Opvartning allevegne paa deres Rejser udi de saakaldte Caravanserais, som ere stiftede, saavel af Konger og Fyrster, som af andægtige Undersaatter, rejsende Folk til Husværelse. Den anden Post er angaaende den Religions-Frihed, som gives alle andre Secter; thi Enhver, hvad Tro han end bekjender, boer tryggelig og sikker udi de mahomedanske Lande, naar han allene betaler en liden aarlig Skat, efter Mahomedes Anordning. Heraf kommer det, at

mange

mange betrængte Christne flygte fra roman-catholiske Lande, hvor det holdes for en Dyd at stejle og brænde Folk, allene efterdi de ikke vil troe de Ting, som de ikke kan begribe, til de mahomedanske, hvor de have Religions fri Dvelse.

Den tredie Punct bestaaer udi deres Bønner, hvilke gjøres paa visse Tider om Dagen, og det med en ubeskrivelig Andagt, saa at en Mahomedaner, skjøndt han seer sit Hus udi Brand eller færdig til at plyndres, bevæges han ikke af Stedet, førend hans Bøn er tilende. Og er det sandelig udi den Post, hvorudi de Christne mest gjøres til Skamme; thi de fleste af dem bede ikke uden ved Lejlighed, naar de intet andet have at bestille; gemene Folk synge og læse vel ofte, og maaskee mere end Mahomedanerne, men frembære ikke deres Bønner med den Ærbødighed, som disse sidste. En Mahomedaner, naar han vil bede, sætter alle verdslige Tanker tilside, og staaer ligesom henrykt udi sin Andagt. En christen Haandværksmand derimod stiller sig ind for Gud med sit Værktøj under Armen; en Skomager synger Davids Poenitentse-Psalmer med en Søl udi Haanden; en Skrædder med en Sax, en Tømmermand med en Dre, og en Snekker med en Høvl. Om saadan Andagt er Gud behagelig eller ej, skal jeg ikke kunde sige. Vist nok er det, at en Konge vilde tage det unaadigt op, om en Undersaat kom frem med en Supplic

plic ubi saadan Skikkelse; om, for Ex., en Snekker tilbad sig en Konges Naabe, og tillige med en Skrubhøvl i Haanden jevnede en Planke. Jeg vil ikke tale om, at mangen Skrædder intonerer: Jeg vil Dit Pris udsunge! og tilligemed gjør et falskt Snit, og klipper sin Næste en Alen tilkort. Jeg understaaer mig ikke at sige, at saadan Andagt er syndig, saasom de Slags Bedemaader ere overalt brugelige udi Christendommen. Dette allene drifter jeg mig til at paastraae, at naar man vil tale med Gud, bør det skee med al mulig Æbødighed. Til Slutning kan man gjøre imellem Christum og Mahomed saadan Lignelse. Christum er forud spaaet af mange Propheter, Mahomed af ingen. Christum efter sine egne Fienders Tilstaaelse gjorde mange Mirakler, Mahomed efter egen Bekjendelse gjorde ingen. Christum har forudsagt mange Ting, som siden ere fuldbyrbede, Mahomed har intet forudspaaet. Christum har erklæret, at hans Rige er ikke af denne Verden, Mahomed banede sig Vej med Sværd til et verdsligt Kongerige. Christum prædikede Kors og Gjensvordighed for sine Tilhængere, Mahomed lovede dem verdslig Ære og Højhed. Christi Paradis er aandeligt, Mahomedes kjødeligt. Christum befaler Folk at randsage hans Ord, Mahomed holder sine Tilhængere udi tht Vankundighed. Christi Lærdom er forplantet ved Martyrdom og Lidelse, Mahomedes ved Sværd.

Sværd. Christus er opvakt fra de Døde, Mahomed's Grav og Ligkiste sees endnu udi Medina. En Christen har derfor utallige Bevisligheder, endogsaa af egne Fienders Skrifter, til sin Troes Rigtighed; da derimod en Mahomedaner kan ikke give andet end et pythagoræiff *αυτός έφα*, det er: Mahomed har saa sagt det.

Det eneste, som en Mahomedaner har at raabe paa, er Alcoranens Stil, som er et Myraster for Belætenhed udi det arabiske Sprog. Men enten har Mahomed skrevet Alcoranen selv, eller han har ladet den smede for sig af Andre; har han ladet den smede for sig, saa falder denne Bevislighed af sig selv; og har han selv skrevet den, saa er det underligt, at han aldrig vidste at gjøre Rede for dens Indhold, men flygtede for alle dem, der gjorde ham Spørgsmaal, og forlangte Forklaring over hans Lærdom.

De andre Argumenter, som skræbes sammen, for at bevise hans Prophet-Embede, ere saa elendige, at de ingen Svær behøve. Bemeldte Argumenter ere efterfølgende: der staaer udi 5te Mosebog Cap. 33 v. 2: Herren er kommen fra Sinai, og er rejst sig op fra Sehir. Han har skinnet for dem af det Bjerg Pharan. Her forstaae de ved Sinai Moses Lov, som blev givet paa samme Bjerg; ved Sehir Christi Evangelium; thi de sige, at Sehir ere de Bjerge, hvor Christus først aabenbarede sig, og

endelig ved Pharan, som skal være Bjerge ved Mecca, Mahomed's Ankomst. Men de løbe gale udi Landfortet; thi Pharan er et Sted udi det stenagtige Arabien over 500 Mile fra Mecca. De Udørkener, som strække sig fra samme Stad indtil Jødeland, kaldes udi den hellige Skrift Pharans Drek, og Bjergene, som der ere, Pharans Bjerge, hvor Moses kort for sin Død atter opregne de Loven for Israels Børn.

Den anden Bevislighed er af samme Surdej. Der staaer udi Psalmen den 50 v. 2: Gud har ladet sit Lys skinne fra Zion; og udi den syriske Oversættelse: Gud har ladet see fra Zion en herlig Krone. Det Ord herlig eller ypperlig hedder udi de arabiske Oversættelser Mahmudan, hvorudover Mahomedanerne have gjort Mahmudan til Mahomed, og læse dette Psalmens Sprog saaledes: Gud har vist fra Zion Mahomed's Krone.

Hos Esaiam Cap. 21 v. 7. findes disse Ord: Og han saae en Vogn og tvende Ryttere, en Vogn trækket af Esler, og en anden Vogn trækket af Cameler. Udi den gamle latinske Oversættelse lyde Ordene saaledes: Og han saae en Vogn og tvende Ryttere, en siddende paa et Esel, en anden paa en Camel. Her ved den Person siddende paa et Esel forstaaer de Christum, efterdi han kom ridende til Jerusalem paa et Esel, og ved den anden Person, som sidder paa en

Eas

Camel, forstaaer de Mahomed, efterdi han plejede alletider at ride paa en Camel.

Udi Johannes Evangelio Cap. 16. v. 7. taler Christus. saaledes til sine Disciple: Det er Eder nyttigt, at jeg gaaer bort; thi dersom jeg ikke gaaer bort, da skal Trøsteren ikke komme til Eder; men, hvis jeg gaaer bort, vil jeg stikke ham til Eder. Her paastaae Mahomedanerne, at ved Trøsteren betegnes Mahomed. Hvorudover en af de Tittler, som de give ham, er Trøsteren. De sige ogsaa, at Mahomed's Navn udtrykkelig i samme Vers har været indført, saavel som udi adskillige andre Skriftens Steder, men at de Christne af Ondskab have kradsset dem ud. De skamme sig ogsaa ikke, at udgive for vist, at der i Paradis er et Udskrift af Evangelio, hvorudi Mahomed's Navn ofte findes. Mahomed selv udi det 61 Cap. af Alcoranen, kaldet det Capitel om Feldtslag, siger: Erindrer Eder, at Jesus Maria's Søn taler saaledes til Israels Børn: jeg er Guds Sendebud. Han har stiftet mig for at bekræfte det gamle Testamente, og for at lade Eder vide, at efter mig skal komme en Prophet, hvis Navn skal være Mahomed. Disse Bevisligheder ere saa elendige, at jeg troer neppe, Noget har vildet spille Tid paa at igjendrive dem. Saa derfor de Mahomedaner gjøre ikke ilde, som alt Saadant forbigaae, og holde sig allene

til den store Fremgang, den mahomedanske Lærdom har havt over hele Verden, skjøndt det samme beviser ikke mere Mahomed's guddommelige Apostolat, end andre Sejrvindinger udi Asien kan godtgjøre, at Confusius, Zoroaster, Cingiskän og Andre vare Guds Propheter, især, naar man veed, udi hvilken elendig Tilstand Christendommen var paa de Tider, item, paa hvilke svage Fjodder det romerske Kejsersdom stod, hvilket blev Mahomed til Bytte udi Osten, ligesom Gothen, Vender, Longobarder udi Vesten og Norden.

Man maa mere undre sig over, at denne selsomme Religion har kundet staae saalænge ved Magt. Saa-dant kan blandt mange Aarsager, som paa et andet Sted ere omtalte, besynderligen tilskrives dette, at de tilstødte andre Religioner fri Dvælse; da derimod de Roman-Catholske tvinge Folks Samvittigheder, hvilket har givet Bayle Anledning til et artigt Indfald. Mahomedanerne, siger han, ere efter deres Lov forbundne til at forplante Religionen med Sværd, men herske dog ikke over Samvittigheder. De Christne derimod ere efter Evangelium allene forbundne til at prædike, men forplante dog Troen med Sværd og Ild. Hvorudover denne sidste hellige Tro tager ligesaa meget af, som den daarlige mahomedanske tager til, hvilket vilde skee tvertimod, hvis de Christne og Mahomedanerne begge levede efter deres Tro.

Sammenligning

imellem

Zoroaster og Mahomed.

Man seer af disse tvende Propheters Historier, at de havde meget tilfælles med hinanden. Ingen af dem opbitte nye Religioner, men af mange gamle, som de sammenstøbte, smedede deres Lærdom sammen. Zoroaster formerede sit Systema ved at sammensmelte Tødernes Skikke og Love med den gamle magiske Lærdom, og Mahomed's Alcoran er en Blanding af de Christnes og Tødernes Religion. Begge foregave at have talet personligen med Gud, omringet af en stor Tild og Lue; Begge levede ogsaa længe udi Udørkener, for at erhverve des større Navn af Hellighed. Begge stiftede Religioner, som have floreret udi mange hundrede Aar. Begge vare ogsaa store Hyklere, og dristige. Den Forskjel, som gøres imellem dem, er, at den Ene var ligesaa lærd, som den Anden var uanfærdig; thi Zoroaster var den største Philosoph i sin Tid, da derimod Mahomed kunde hverken læse eller skrive, og dog gif den Sidste ligesaa stærkt
fort

fort med sin Vankundighed, som den Første ved sin Lærdom. Et klart Bevis, at der behøves ikke stor Kunst til at sætte det menneskelige Rjøn Vornæse paa, thi man kan sige, at ligesom Zoroasters Lærdom, naar man undtager den, som os er given ubi det gamle og ny Testaments Bøger, er af alle Secters grundigst overlagt og meest overeensstemmende med den sunde Fornuft; saa er derimod Mahomed's Theologie den urimeligste, som fast nogentid er lært paa Jorden. Den Første byder Mennesket at bruge Forstanden; den Anden byder at stille sig ved al menneskelig Fornuft. Zoroaster synes at have udarbejdet et velsammenhængende Systema, og derfor undslog sig ikke for Religions-Disputer; Mahomed derimod fordomte en Ting idag, som han havde befalet igaar, og, naar Saadant blev ham bebrejdet, sagde han, at Gud havde betænkt sig igjen, og med stor Flid undslog sig for at disputere om en Religion, som han ingen Rede kunde gjøre for; hvorudover, saasom den Første overtalede Persianerne til at antage sin Lærdom, saa pryglede den Sidste Araberne til sin Religion. Men hvad som standse den Førstes Lærdom, var, at han havde at bestille med skarpsindige og studerede Folk, som vilde vide Rede til en Ting, førend de troede den; da derimod den Sidste prædikede for vankundige Araber, hvilke lode sig bevæge til at troe, at Hvidt var Sort, naar Propheten ifkun svor paa, at det var sandt. Det eneste, som synes med Fornuft at være overlagt af Mahomed, var, at han vidste at lempe sig efter Arabernes Tilbøjeligheder, og at love dem ubi det andet Liv mange smukke Piger at forlyste sig med, efterdi de besynderligen vare hengivne til

Letz

Letfærdighed, item, overslebige Mad og end mere Drikke, efterdi de vare store Graabsere og end større Drankere. I det øvrige er dette hele System saa urimeligt og forfæret, at ingen uden Araberne paa de Tiber havde kunnet faae det i Hovedet. Kort at sige, naar man betragter Zoroasters Lærdom, kan man sige, at han har været den spidsfindigste Bedrager og den farligste Mand, der nogentid har været paa Jorden til at forføre det menneskelige Njøn. Lvertimod, naar man læser Alcoranen, kan man staae i Tvivlsmaal, hvad Dom man skal sælde over Mahomed, enten han var en Bedrager eller en Drømmer, enten han digtede Lærdommen for at bedrage Andre, eller han troede den selv, enten han meer gav sig ud for at være Prophet, eller han bildte sig selv ind at være Guds Apostel. Saadanne Oprindelser have disse tvende store Secter, nemlig Glddyrkere og Mahomedaner, hvoraf de Første endnu findes ubi Persien og Indien efter nogle tusinde Aars Forløb, og de Sidste endnu herse over den største og mægtigste Del af Jorden.

Zenobia

og

Catharina Alexiewna.

Forberedelse.

Det er en almindelig Regel, grundet paa den sunde Fornuft, udi alle menneskelige Forretninger at eftersee ikke saa meget en Tings Pris, Materie og Navn, som dens Bequemhed til det som skal foretages og udføres, og i den Henseende undertiden at agte Bly højere end Guld, Træ højere end Marmor, og smaa Ting højere end større. Saaledes er vel en Guldplade udi meer Pris end et Ark Papir; men naar man skal skrive et Brev, tager man ikke i Betænkning at udvælge det sidste, som det beqvemteste. Et stort Skib er gemenligen mere aartet end en liden Baad, kan ogsaa gjøre vigtigere Tjeneste; men naar man skal passere en Flod, udvælger man heller Baaden end Skibet, ja tager heller i saa Fald et Trækar end den bedste Kobbertjedel. Man betjener sig heller af En, der har Legemets Kræfter, end af en Andrig

finbrig Mand, naar der handles om at bære Malt til Møllen, at hugge Brænde, eller andet strængt Arbejde at udføre; agter derimod den Sidste højere end den Første, naar man trænger til et godt Raad. Naar enhver Ting anvendes til sit Brug, er Alting nyttigt og intet udi Naturen forgieves; thi, at der findes saa mange unyttige Ting og Personer udi Verden, er ikke Naturens Skyld, men deres, som tage quid pro quo, og heller see efter Bægt end Beqvemhed. Naar man gjør, som der staaer udi Comedien, en habil Kandestøber til Borgemester, og en habil Borgemester igjen til Kandestøber, bliver ved saadan Transformation tvende nyttige Subjecter gjorte til uduelige Personer. Man haver seet de fortræffeligste Skrivere ved Promotion til Dommer. Embede at være blevne de elendigste Dommere, de største Prædikanter til de fletteste Bisper, de grundigste Philosopher til de udueligste Embedsmænd. Hvorfore man i Embeders Distribution ikke maa eftersee saa meget en Persons Meriter og Duelighed i Almindelighed, som dens Beqvemhed til de Ting, som Embeder udfordre, og hvor det hedder: hic Rhodus, hic salta. Hvor tidt bliver ikke en Statsmand beleet af en Bonde, en lærd Person af en Skriverkarl, og en stor Kunstner af en Koffepige, naar de Første gaae udenfor deres Sphæra' og bemænge sig med de Forretninger, hvortil de Sidste allene have Beqvemhed. Da Cicero adspurgte Apollinis Orakel hvad Studium han skulde staae sig til, blev ham svaret: Følg Din Natur. Sid alle vilde efterfølge dette Dictatum; thi i saa Maade vilde der findes saa uduelige Mennesker. Men de fleste sætte sig imod den gud-

dom.

dommelige Forsyns Direction; og, ligesom der fortælles om de gamle Titaner, føre Krig mod Himmelen, ved at applicere sig til Ting, hvortil de af Naturen ere ikke skabte. Enhver Person, enhver Ting maa derfor anvendes til sit Brug; thi det Instrument er bedst, som passer sig til det Haandværk, og den Plantesæd er bedst, som passer sig til den Jord, den Sko, som passer sig til den Fod, og Hat, som passer sig til det Hoved.

Dette er saa klart og demonstratif, at intet fornuftigt Menneske kan tvivle derom; thi omendkjøndt derved ofte skeer Misbrug, saa bekjender dog Enhver, at udi alle Forretninger, Haandteringer og Brug maa man hestjene sig af de beqvemste Midler. Men uanseet dette, have dog alle Folk saavel i gamle Dage, som nuomstunder, været enige i at sætte denne Hovedregel tilside i Henseende til Qvindeljønnen, og i at dømme den halve Del af Jordens Indbyggere ubrugelige til vigtige og vanskelige Forretninger. Jeg bekjender sandelig, at alle Menneskers og alle Tidens Samtykke og Overensstemmelse er en Art af Demonstration, og at man derfor burde ansee saadan Anordning som et naturligt Præceptum, hvis Naturen, som intet gjør forgjeves, ikke havde uddelt sine Gaver til begge Kjønnene uden Forskiel. At nægte dette, er at tale imod daglig Erfarenhed. Vel kan herimod indvendes adskillige Ting: 1) At Naturen udi Skabningen selv har distingveret Fruentimmer fra Mandspersoner, og ved et delicat Legeme og Hud, samt spæde Lemmer har tilkjendegivet de Sidstes Herlighed fremfor de Førstes. 2) Ved Børnefødselen, som i det ringeste nogle Uger om Aaret gjør Qvindeljønnen ubevemt

qvemt til mandlige Forretninger. 3) Ved adskillige Tilbøjeligheder, som Ustabighed, Overilelse, utidig Frygt, Utaalmodighed og andre Skrøbeligheder, som En og Anden har mærket at findes gemenligen mere hos det ene end det andet Kjøen.

Hvad det første angaaer, da kan vel ikke nægtes, at det ene Kjøen fødes mere spæblemmet, og derfor er mindre beqvemt til Arbejde end det andet; man seer ogsaa den samme Forskiel ved Fødselen blandt adskillige umællende Creature af eet Slags. Men hvis dette Argument for heftigen drives paa, kunde et Fruentimmer maaskee hitté paa saadan Indvending, at, saasom Naturen har distingveret Mænd fra Qvinder udi føre og stærke Lemmer, saa har den derved givet tilkjende, at de første ere fornemmeligen beskiffede til grovt Arbejde, hvortil udfordres Legemet's Styrke, og de sidste til subtile Forretninger, som allende komme an paa Sindet; ja, som der stedse behøves Hoveder og Hænder til at opfinde og at ersequere, at den da har dømmet de første til at gjøre Plan til Bygningen, og de sidste til at slaae Kalk, hugge Lømmer, og bære Mursten dertil; at den har beskiffet, at de første, som allene have Hoveder, skulde sidde udi Raadet og Retterae, og de sidste, som bryste sig af deres stærke Arme, til at ersequere deres Domme og Slutninger, ja ordineret hine at udspeculere, hvorledes en Jord kan bedst forbedres, saaes og plantes, og overdraget de Sidste og Stærkere det Arbejde at høste og tørkke Kornet. Det synes derfor ikke tjænligt, at drive for stærkt paa dette Argument, hvorimod kan gøres flige og andre Indvendinger, og fornemmeligen siges det, at hvis Naturen

turen har uddelt Sindets Gaver uden Forskjel til begge Kjøen, og der ofte udi ethvert Land findes Mangel paa bequemme Hoveder til vigtige Tings Forretninger, hvø da paa eengang i Henseende til Fødselen allene at udelukke den halve Del af det menneskelige Kjøen.

Det Argument, som tages af Qvindeskjønnets Barnefødsel og de Ulejligheder, som derved følge, synes at være af større Vægt; men det er Spørgsmaal, at hvø Fruentimmeret havde anden Optugtelse, om det og ikke skulde have andre Barselsenge? Der ere fundne og endnu findes Qvinder, som Dagen efter Barnefødselen gaae til deres sædvanlige Arbejde igjen, og er det, efter Rejsendes Vidnesbyrd, Brug udi et vist Land, at Konen staaer op, saasnart hun har født Barnet, og Manden lægger sig i hendes Sted paa Sengen, for at modtage Gratulationer. Men jeg sætter, at Naturen udfordrer den Tid, som Barselqvinder gemenligen bruge efter Fødselen, saa følger dog deraf intet andet, end at hun bliver i sex Uger om Aaret ubequem til Forretninger, da derimod mangen Mand, som intet Hoved har, er ubequem det hele Aar igjennem; og, naar Beskaffenheden er saadan udi et Hus, kan den Maade ikke være saa daarlig udi ovennævnte Land, og den Mand gjør ikke ilde, der siger til saadan Kone: Gak strax til Skriverbordet igjen, medens jeg lægger mig i Dit Sted, saa kan begge Ting blive vel forrettede.

Hvad 3) Fruentimmerets Tilbøjeligheder anbelanger, da kan vel ikke nægtes, at der gemenligen udi større Grad findes udi Qvindeskjønnets de Skrøbeligheder, som forhen ere opregnede. Men der spørges, om de samme
flyde

fløde af Naturen eller af Banen og Optugtelsen; her spørges, hvis en ung Pige blev opdragen til mandlige Forretninger, hvis hende blev betroet vigtige Sager, som hun udi Republikken maatte staae til Ansvar for alene, hvis hun blev holden til at gjøre Regnskab for hvert et unyttigt Ord hun talede, hvis Tapperhed blev regnet hende til Dyd, og Frygttagtighed til Last, om man ikke istedenfor Fejl og Skrøbeligheder vilde finde ligesaa mange Dyder. Ligesom, hvis Mandfjøn havde saadan Optugtelse som Fruentimmer, vilde man see mange Dyder forvandlede til Fejl og Skrøbeligheder, saa at løs Snak vilde maaskee komme til at hedde Mandfolks-Sladder, Overilelse, Mandfolks Skrøbelighed; og ligesom det nu hedder, naar en Fejl begaaes, at man maa holde et skrøbeligt Qvindemenneske Saadant tilgode, saa kunde Talemaaden blive saadan: man maa ikke regne saa nøje med en skrøbelig Mandsperson.

Dette, siger jeg, vilde komme an paa en Prøve, for at see, om ikke Banen og Optugtelsen confunderes med Naturen, og hvis det er sandt, hvad som fortælles om de scythiske Amazoner, item de nordiske Skjoldmøer, da kan man sige, at Prøven har været gjort. Jeg vil ikke tale om de Indvendinger mod Fruentimmeret, som findes anførte udi Zille Hansdatters Forsvarskrift, saasom de alle ere urimelige og latterlige; men allene henviser Læseren til samme Skrift, hvor de findes besvarede paa den Maade, som de fortjene.

Denne min Critique sigter ikke til at tilegne Fruentimmeret nogen ny Ret, men allene til at vise, at den Conclusion fra alle vigtige Forretninger er vanskelig at be-

vise

vise af Fødselen, og at de Argumenter, som gemenligen bruges, ikke holde Stik. Vil man derimod grunde sin Ret allene paa Guds Befaling, saa er det ustridigt, at Herredømmet tilkommer Manden, hvorvel deraf intet andet kan infereres, end at en Husfader er Hoved for Familien, hvilket og i alle Maader er overensstemmende med Naturens Lov, som forkaster al tohoved Regimente. Men deraf flyder just ikke, at Fruentimmeret bør udelukkes fra alle vigtige Forretninger, tværtimod den sunde Fornuft recommianderer dertil de Bequemteste, og enhver Mand gjør viseligen, der overdrager sin Kone det, som hun kan gjøre bedre end han selv. Hvad kunde vel synes unaturligere og mere ugrundet end saadan Lov, at Ingen, som var fød med en Borte paa Rinden, maatte betroes noget Embede, i hvad Capacitet han end kunde beraabe sig paa? Eller, at alle de, som havde rødt Haar, ikke maatte forvalte deres egne Midler, endstjondt de besadde den største oconomiske Visdom. Ligesaa ilde grundet synes Fruentimmerets Exclusion fra vigtige Forretninger, og dets stedsevarende Umyndighed at være. Verden taber intet ved at lade dem give Raad og domme, som har bedst Forstand, og at lade dem føre Deconomie, som have mest Indsigt og Agtsomhed, den maa hedde Peder eller Maria, den maa være sort eller hvid. Det er ellers forunderligt, at man udi de mindste Ting holder saa stærkt over denne vedtagne Stik, men dispenserer derudi i de allervigtigste Ting. Udi alle borgertlige Love maa en Jomfru, hvormeget hun end tiltager udi Alder og Forstand, stedse være umyndig, og en fornuftig Enke, der udi hendes Ægteskab har ladet see Prøver

paa

paa Oeconomie, maa efter en forbrukken og haarlig Mand's Død, som hun selv har regjeret tilligemed det hele Hus, intet vigtigt foretage uden hendes Curators Samtykke og Billie. Udi alle Kongeløve derimod antages den nærmeste Prindsesse af Blodet til Regimente udi en Prindses umyndige Aar, og til regjerende Fyrstinde, naar ingen Prinds er; saa at paa den ene Side et Fruentimmer ikke betroes en Lønde Hartkorns Forvaltning, og paa den anden Side overdrages et helt Riges og Kejserdoms Administration.

Jeg for min Part disputerer Mandkjønnet ikke den Ret, hvis lovlige Udførelse det beviser af nogle tusinde Aars upaaankede Possession. Jeg viser allene, hvad derimod kunde siges, hvis Fruentimmeret bemængele sig mere med at skrive Bøger, og tog sig for at commentere over juridiske og moralske Materier. Min Sigte er ikke herved at opmuntrø Qvinder til at vindicere sig nogen Ret, men at formane Mænd, ikke at tale for prægtigt om deres Herlighed, og at grunde den paa Naturen. Jeg følger ogsaa herudi mit Naturel, som gemensligen er at tage det svageste Parti; hvilket jeg holder for at være en god og ærlig, skjøndt jeg har befundet, at det ikke altid er en nyttig Qualitet. Jeg sigter endelig herved til at temperere visse Skribenters bittre Satirer mod Qvindkjønnet, hvilket de ved alle Lejligheder afmale med sorteste Farve, og tillægge alle Fejl som naturlige Skræbeligheder, ej estertænkende, at enhver Mand ved qvindagtig Optugtelse og Information opklækker sine Døttre til qvindagtige Fejl, og til de Skræbeligheder, som han siden selv beleer og censurerer.

rer. Man har jo seet Fruentimmer ved mandlig Dygtelse at have faaet mandlige Qualiteter; ja det, som mere er, man haver seet mange at have overvundet Det Dygtelsen, og at være blevne til Heroinder. En Semiramis, en Nitocris, en Margaretha, en Elisabeth, en Zenobia, en Catharina, og utallige Andre bevise Saadant med deres Exempler. Og haver jeg til Bevis herpaa givet de tvende Sidstes Portrait ubi efterfølgende korte Historier.

Z e n o b i a .

Om denne berømmelige Dames Herkomst findes intet antegnet. Hun bliver paa nogle Medailler kaldet Septimia Zenobia, hvoraf man skulde tænke, at hun nedsteg fra Keiser Septimio Severo. Men hun var ingen Rømer. Hun foregav sig at nedstamme fra de ægyptiske Konger, nemlig Ptolomæer og Cleopatrer; hvorom dog intet er bevisligt; det veed man dog, at førend hun blev gift med Odenatus, passerede hun for den ædelste og tilligemed kjonnestte Dame ubi Orienten. Blandt de 30 Mænd, som rebellerede under Keiser Gallieno, var en ved Navn Odenatus, hvilken tog sig først Titel af Konge af Palmyra, og siden, da han undertvang sig moxen hele Orienten, lod sig kalde romersk Keiser og Augustus. Han tog tilægte denne Zenobia, og holdes det for, at han ved hendes Raad og Hjelp gjorde saa store Ting, og at hun i Tapperhed og Forstand langt overgik ham selv.

Odenati Bedrifter vare disse; da Keiser Valerianus var bleven fangen af den persiske Konge, og de romerske Provindser udi Orienten geraadede derover udi yderste Forvirrelse, antog Odenatus sig de betrængte Laude, og, efterat han havde ladet sig udraabe for Konge udi Orienten, fik han en Krigshær paa Benene, og tilligemed sin Hustru Zenobia og Sønner rykte mod Persien, og erobrede Nisibis, samt de fleste Stæder udi Orienten tilligemed hele Mesopotamien. Derefter overvandt han den grumme persiske Konge Sapor, og tvang ham til at flygte til Stesiphon. Dette maa man beklende, var et stort Værk, naar man estertænker, hvor forfækkelig den persiske Magt var paa de Tider.

Efterat Odenatus havde forrettet saa store Ting, og bestyrket Orienten, blev han tilligemed hans Søn Zerodes ihjesslagen af En ved Navn Mæonius, hvilken derpaa bemægtigede sig Regimentet. Men hans Regjering varede ikkun kort; thi at omkomme Odenatum, og lade hans Hustru Zenobia leve, var ikke andet end at forflytte Regimentet fra en tapper og hurtig Konge til en Dronning, der endda var begavet med større Qualiteter; thi det er uvist, om Odenatus havde forrettet saa store Ting, hvis denne forunderlige Dame ikke havde gaaet ham tilhaande.

Efter Odenati Død, som skede i det Aar 267, lod Zenobia beklæde sine tre Sønner med keiserlige

Ornamenter, og give dem Titel af Augusti, hvilket sees af deres Medailler; og, paa det de kunde have desmere Anseelse af romerske Kejsere, tilholdt hun dem stedse at tale Latin eller Romersk; men, som de endda vare gandske unge, førte hun selv Regimentet under den Titel af Orientens Dronning, brugte keiserlige Ornamenter, og lod sætte sine Regjerings-Mar paa de Medailler, som bleve slagne.

Udi denne Tilstand regjerede hun under de tre romerske Kejsere Gallieno, Claudio og Aureliano med ligesaadan Berømmelse og Myndighed, som den største Regent, og, efterat hun havde overvundet Heraclianum, Gallieni Anfører, blev hun Mestre over den største Del af Orienten. Udi Claudii Tid, da samme Keiser havde at bestille med de Gothe, bragte hun ogsaa Egypten under sit Herredom. Til at erobre dette store Rige gav hende Anledning en Egypter ved Navn Timogenes. Efterat hun havde faaet en Krigshær paa Benene af 70,000 Syrer og Palmyrianer, affærdigede hun Zabda til Egypten med samme Krigshær. Egypterne mødte ham med 50,000 Mand; og blev et stort og blodigt Slag holdet, hvorudi Zenobias Folk erholdt Sejer, under tvunge Egypten, og efterløde en Besætning af 5,000 Mand.

Ved et saa mægtigt Riges Erobring kom Zenobias Navn udi højeste Anseelse, og vidste hun saaledes at

conservere sig og sin Myndighed blandt de orientalske Fyrster, at hverken Araber, Caracener eller Arme-
nier turde bevæge sig imod hende; men de Samme
stode hende heller af al Magt bi udi den Krig, som
hun fik siden med Kejsers Aurelian.

Udi Begyndelsen af denne Kejsers Regjering lod
hun sig ikke nøje med at herske over Egypten, Sy-
rien og en stor Del af Lille-Asien, men søgte ogsaa
at bemægtige sig Bithynien og Chalcedonien. Zosim-
mus siger vel, at Indbyggerne vægrede sig ved at
underkaste sig hendes Herredom, men det synes af
Vopisco, at de vare hende underdanige til Aure-
liani Ankomst. Bemeldte Kejsers, efterat han ved
mange store Sejervindinger havde bestyrket det romer-
ske Herredom, begav han sig til Asien, for at bestride
Zenobia, hvor han bemægtigede sig den Stad Thyra-
na, og gjorde sig til Mester over Alting, indtil An-
tiochia. Zenobia, som mærkede, at dette Tog sig-
tede paa hende, forsømte intet paa sin Side, men
tilligemed sine Allierede gik den kejserslige Magt
imøde. Da blev holdet et stort Slag. Zenobia
havde bedre Forraad paa Skydegevær og Rytteri, og
derfor i Begyndelsen havde saadan Fordel, at Aure-
liani Rytteri begyndte at see sig om Flugten. Kej-
seren, som Saadant mærkede, beføl dem da selv at
vige tilbage, indtil de Palmyrener, som vare tungt
bevæbnede, havde udmattet sig. Dette Paasund lyk-
kedes;

ledes; thi da Palmyrenerne vare blevne trætte, vendte Romerne sig om igjen, og gjorde et stort Nederlag paa deres Fiender, og tvungne dem omsider til at tage Flugten til Antiochia. Vopiscus tilskriver denne Sejer et Mirakel, sigende, at en guddommelig Gestalt lod sig see udi Slaget, som opmuntrede Romerne til at fægte, hvorved han synes at flattere denne Kejser, skjøndt han havde gjort ham større Tjeneste ved at blive ved Sandheden, og tilskrive Sejeren Aureliani gode Anstalter.

Zenobia, som efter dette Slag frygtede, enten ikke at blive indladen udi Antiochia, eller at blive overfalden af Indbyggerne, naar de fik dette Nederlag at vide, lod forklæde en Person, som lignede Aureliano, og bildte dem ind, at det var Kejseren, som hun havde fanget. Derved fik hun Lejlighed til at retirere sig til Emessa. Aurelianus kom kort derefter til Antiochia, og deraf rykkede strax mod Emessa, for ikke at give Zenobia Tid til at samle nye Kræfter. Men han fandt der en Krigshær af Palmyrener, som camperede udenfor Staden, og bestod af 70,000 Mand under deres Anfører Zabdas. Aurelianus tog da ikke i Betænkning at levere et Feldtslag. Udi Begyndelsen af dette Slag triumpherede de Palmyrener, og det romerske Rytteri blev kuldkastet. Men da Palmyrenerne med Hidfighed forfulgte

de

de Flygtende, brød Aureliani Godfolk dem ind udi flanken, og derved erholdt Sejer.

Saaſom nu Zenobia udi dette Slag havde tabt ſine bedſte Folk, og hun frygtede, at Indbyggerne udi Emessa vilde tage romerſk Parti, tog hun ſin Tilflugt til Palmyra, og der indſluttede ſig. Aurelianus bemægtigede ſig derpaa uden Noje Emessa, og rykkede mod Palmyra, hvilken var en af de rigeste og anſeeligſte Stæder udi Syrien, og udi Zenobias Tid var kommen til ſin ſtorſte Herlighed, og gjort til Hovedſtaden i Orienten. Den fører nuomſtunder Navn af Haid. Zenobia havde anvendt al Omhu paa at beſtyrke den, og forſyne den med fornødne Ting til at udstaae en Belejring. Hun ventede og Hjelpetropper af Perſer, Armenier og Saracener. Men hvad man meſt ſtolede paa var Stadens Situation; thi den var omringet med øde og ſandagtige Steder, ſaa at det var vanſkeligt for en Krigshær længe at ſubſiſtere ſammekeds. Men jo ſtorre Vanſelighederne vare, jo mere opmuntredes Kejſeren til at forſætte ſit Forehavende. Det vilde ogſaa været haanligt for ham, ſom en ſtor Sejerherre, at lade ſig drive tilbage af en Kvinde. Han beføl derfor de omlyggende Folk at forſyne ſig med Levnetsmidler, og derpaa greb Staden med al Magt an.

Udi denne Belejring vovede han ſin høje Perſon ſaa yderligen, at han blev ſaaret af en Pil. Zenobia

bia forsvarede sig med ikke mindre Tapperhed, havende for Dine sine forrige store Bedrifter og den Haanhed, som hun vilde undergaae ved, at føres i Triumph udi Rom, hvilket var alle Fangers Skiebne. Efterat Belejringen havde været en Tidlang, begyndte Keiseren omsider, at blive kjed deraf, og derfor affærdigede en Skrivelse til Zenobia, hvorudi han formanede hende til at overgive sig, forsikkrende hende, at hun skulde spares paa Livet, og Staden skulde beholde sine gamle Friheder. Brevet var skrevet paa Græsk, hvilket hun besvarede paa Syrisk, saaledes: at det var ikke ved Skrivelser man tvang Folk til at overgive sig. I vide vel, at den ægyptiske Dronning Cleopatra vilde heller døe, end lade sig føre fangen til Rom. De Romere kaldte Saadant at triumphere, og bestod en Triumph derudi, at de Fange, saavel Regentere selv, som Andre, bleve førte bundne igjennem Roms Gader ved Sejerherrens Triumphvogn. Dette holdte Romerne for et herligt Paafund, hvorved Generalerne opmuntredes til Helte-Gjerninger, skjøndt man paa den anden Side kan sige, at det bragte deres Fiender til Fortvivlelse, og at forsvare sig med desstørre Haardnakkethed. Dette drev den store Mithridatem og mange Andre til at fægte til det Yderste, og endelig tage Livet af sig selv, og beloe derfor Paulus Emilius den macedoniske Konge, at han af Kjærlighed

hed til Livet underkastede sig den Haanhed, at føres i Triumph.

Aurelianus blev af Zenobia kjække Svar saa ophidset, at han fordoblede sine Kræfter mod Staden. Hvad som ham mest stod for Djæne, var den Hjælp, som hun ventede. Der ankom ogsaa virkelig en Hob Persianer til Undsætning; men Aurelianus overvandt dem ubi et stort Slag, og derved betog den belejrede Stad al Forhaabning om Undsætning. Han brev derpaa med saadan Iver paa Belejringen, at Zenobia begyndte selv at desperere om sine Sager; thi den samme Mangel paa Levnetsmidler, som var ubi den romerske Krigshær, var ogsaa ubi Staden. Man holdt derfor fornødent, at hun forlod Palmyra hemmeligen, og begav sig til Persien, for der at tilvejebringe videre Undsætning. Dette Raad blev efterfulgt, og hun tog Flugten med nogle Cameler. Men som Kejseren fik Kundskab herom, betjente han sig af sin sædvanlige Hurtighed, og fikkede nogle Ryttere efter hende. Disse naaede hende, just da hun stod færdig til at passere den Flod Euphrates; saa at hun der blev grebet, og bragt til Aurelianium, hos hvilken dette opvakte stor Glæde, saasom han derved agtede sig allerførst at være bleven Mester af Orienten.

Da Zenobia blev bragt ubi hans Nærvederelse, adspurgte han hende, hvorledes hun havde understaaet sig til at føre Krig med de romerske Kejsere. Zenobia

bia svarede ham derpaa med en Driftighed, som var blandet med Politesse, nemlig, at hun vidste sig ikke at have ført Krig med mere end een romersk Keiser; thi Gallienus og de Andre, som vare ham lige, fortjente ikke saa stort Navn. Det er troligt, at han ingen Mishag fandt udi dette Svar. Den paafølgende Medfart viser ogsaa, hvor høje Tanker han havde fattet om denne berømmelige Dame.

Han erobrede strax derpaa Palmyra tilligemed andre Provindser, og, efterat han havde sat Keiserdommet udi sin forrige Stand, holdt han et triumpherende Indtog udi Rom. Det rareste udi denne Triumph, og hvorpaa Alles Dine vare henvendte, var Zenobia, som blev ført bunden med Guldlænker, hvilke Andre bare. Hun selv var saa betyngtet med Perler, at hun undertiden maatte staae stille, for at hvile sig. Endel Soldater havde forlangt, at man strax skulde straffe hende paa Livet; men Aurelianus holdt det for ubilligt at handle saaledes med en heroisk Dame, helst saasom hun udi Keiserdommets forvirrede Tilstand havde beskyttet Provindserne mod beorientalske Folk.

Efterat Triumphen var tilende, lod Keiseren hende tractere som en fornem romersk Dame, og gav hende til Underholdning et Stykke Land ved Tivoli, som siden blev længe kaldet efter Zenobia. Han havde ogsaa Omsorg for hendes Børn, og gistebe hendes

Dat.

Døttre med fornemme Romere. Nogle sige, at han selv tog en af dem. Hendes Aftom florerede udi Rom indtil Enden af det fjerde Seculo, og mene Nogle, at St. Zenobius, Biskoppen af Florentz, som levede udi St. Ambrosii Tid, var af hendes Aftom. Dette er et kort Begreb af denne berømmelige Dronnings Historie. Nu rester at tale noget om hendes personlige Qualiteter.

Hun var opdragen ved Jagten, hvorudover man gemenligen saae hende til Hest, skjøndt hun undertiden fulgte Krigshæren til Fods nogle Mile paa eensgang tillige. Hendes Inclination var fornemmelig til Krigsfager, dog forsømte hun derover ikke boglige Konster. Hun forstod til Fuldkommenhed det ægyptiske Sprog, iligemaade Græsk, kunde tale Latin, og var saa beløben udi den ægyptiske og orientalske Historie, saa at der siges, at hun selv har skrevet et kort Begreb derover. Hendes Læremester udi det græske Sprog var den bekjendte Sophist Longinus, hvilken efter Palmyræ Erobring med adskillige Andre maatte række Halsen.

Hvad hendes Religion angik, da som hun saa meget favoriserede den antiochiske Bisp Paulo Samaritano, skulde man tænke, at hun var Christen; men man kan ligesaalidet deraf slutte, at hun var Christen, som at Aurelianus var orthodox, efterdi han beskæfttede Bisperne af den nicæniske Bekjendelse
mod

mod samme Paulum. Det ene med det andet skede af politiske Aarsager. Det synes ellers, at Zenobia har bekjendt den jødiske Religion, og, hvis saa er, kan man fatte desbedre, hvi hun favoriserede den antiochiske Bisp mod de orthodoxe Lærere, efterdi hans Mening om Christi Person nærmede sig til den jødiske Tro.

Udi de Sejervindinger, som Odenatus erholdt, havde hun stor Part, og menes der, at hun langt overgik ham i Tapperhed. Hun haandthævede Justitien, og straffede Misgjerninger uden Naade. Derimod var hun mild og naadig mod de Gode, og belønnede rigelig Velgjerninger. Hun var prægtig i sin Opførsel, og imiterede derudi de romerske Kejsere, skjøndt hun for sin egen Person førte et indgetogent Levnet. Det, som især antegnes som hel mærkeligt hos denne berømmelige Dronning, er, at hun ikke tilstædede hendes Mand at have legemlig Omgjængelse med sig, naar hun havde undfanget; et rart Exempel paa Kydsfærd, og som saa Ugtefolk ville underkaste sig, saasom fast Ingen gifter sig udi den Henseende, som Zenobia, nemlig allene for at avle Børn.

Men med disse Qualiteter havde hun og sine Fejl: thi hun vilde adoreres af sine Undersaatter som de persiske Konger. Hun gjorde ogsaa undertiden Exces af Drik, ikke af Kjærlighed til Vin, men for at lade
see,

see, at hun kunde drikke Mandspersoner tilsængs. Nogle tillægge hende ogsaa Pengegjerrighed, og holde for, at hun lod omkomme sin Stedsøn, for at bane sine egne Sønner Vej til Tronen.

Hvad Legemets Skikkelse angaaer, da giver Trebellius Pollio hendes Portrait saaledes: hun havde et sortagtigt Ansigt, levende og sorte Øjne, og i Almindelighed en utrolig Fjøn Skabning; hendes Hænder vare saa hvide, at man kunde tage dem for Perler. Hendes Stemme var klar og mandig.

Hvad Tanker Aurelianus havde om denne Dame, kan sees deraf: Da Nogle bebrejdede ham, at han triumpherede over en Kvinde, skikkede han et Forsvarsskrift til Rom, saa lydende: Jeg hører, at Nogle ville formindste min Ære, saasom jeg triumpherer over en Kvinde. Men de, som tale saaledes, skulle heller berømme denne min Gjerning, dersom de vidste, hvad for en Kvinde Zenobia er, hvor fornuftig hun er udi hendes Raad og Ansag, hvor bestandig i hendes Jdrætter, hvor ærbar og myndig mod Krigsfolket, hvor beleven og mild, og derimod hvor stræng hun er efter Tidernes Fornødenhed. Jeg kan sige, at det er hendes Værk, at Odenatus overvandt Persianerne, og forfulgte Kong Saporem indtil Hovedstaden Ctesiphon. Jeg kan sige, at hendes Myndighed har været saa stor

stor udi Egypten og Orienten, at hverken Araber, Saracener eller Armenier have tordet bevæge sig. Jeg havde ikke sparet hendes Liv, hvis jeg ikke havde vidst, at hun ved at befors dre sine egne og sine Børns Sager tillige havde gjort det romerske Herredom Tjeneste. Hvis det er Skam for mig, at føre saadan Qvinde i Triumph, hvad maa man da dømme om mine formænd, om Gallieno, under hvilken hun beskyttede de Lande, som hun havde erobret, og om Claudio, som maatte lade hende være urørt. Dette er Indholden af Keiser Aureliani Forsvarsskrift, som viser, at den Sejer var ikke li den, som han havde erholdt over saadan Fiende.

Catharina Alexiewna.

Denne Heroinde er af ringe Herkomst, fød udi Lifland i den Stad Dørpt, og kalden Marthe. Hendes Moder var fra en Landsbys kaldet Ringen, som tilhørte en Adelsmand ved Navn Koss, der længe
var

var i svenskt Tjeneste. Da hendes Moder ved Døden afgik, kom hun i Hus at være hos en lutherisk Præst, hvor hun blev meget slet opdragen. Der fattede Kjærlighed til hende en Under-Officier, som begjerede hende til Hustru. Nogle sige, at hun blev virkeligen gift med samme Under-Officier; Andre derimod, at det kom ikke til Ægteskab, og at Prinds Menzikov fik hende at see, da hun endda ikkun var forlovet, og tog hende til sig. Dette var det første Trin til hendes Lykke; thi, som den unge Marthe havde faaet Afgang til Prindsesse Menzikov, fik Czaren der Leilighed til at see hende. Hans Czariske Majestæt fandt strax noget, som var ugement hos hende, og derfor engang sagde til Prindsen: forvar mig denne Pige! De Tanker, han havde fattet om hendes Dyd og Forstand, tog meer og meer til, saa at han omsider besluttede at tage hende tilægte, hvilket ogsaa skete 1707, hvorvel saadant Ægteskab blev ikke kundgjort førend Aar 1711, da Hans Czariske Majestæt lavede sig til at rykke mod Tyrken. Udi denne Krig lod denne nye og unge Czarinde see de første Prøver paa sin store Forstand; thi da den czariske Krigshær ved Pruth, som bekjendt er, var bragt til den Yderlighed, at den tilligemed Czaren efter al Anseelse maatte falde udi Tyrkens Hænder, eller omkomme af Hunger, tog hun sig paa at arbejde paa en Fred med den tyrkiske Vizir, og endel ved gode Ord,
 endel

endel ved Penge (thi hun skilte sig til den Ende ved alle sine Juveler) bragte det saavidt, at den ensfoldige eller gjerrige Bizir indgik en taalelig Fred med Czaren, endskjøndt saavel den polske General Poniatowsky, som Kongen af Sverrig selv med Hænder og Fødder satte sig derimod. Herudover gav Czaren hende selv saadant Vidnesbyrd: Czarin den har været os til stor Hjælp udi alle Slags Farligheder i den sidste Krig, besynderlig udi det Slag mod Tyrkerne ved den Flod Pruth, hvor vor Krigshær, som var bragt til 22,000 Mand, havde at bestille med 200,000 Tyrker. Udi denne Tilstand lod hun see Prøver paa hendes Hjerte, Trofast og Tidfjerhed, saa at det er bleven bekjendt blandt den hele Krigshær og over det hele Land.

Fra den Tid har Hans Majestæt stedse saadan Tilbid til Czarin den, at han udi Alting fulgte hendes Raad, hvorudover han tog hende med sig paa de Rejser til Tydskland, Danmark og Holland. Ved deres Tilbagekomst blev Czarovitzens Proces gjort, hvorom er talet udi Czarens Historie. Endel har villet tilskrive hende det Had, som Czaren fattede til sin Søn, og at hun befordrede hans Undergang for sin egen Sikkerheds Skyld i Fremtiden, og for at bane sig Vej til Tronen for hendes egne Børn; men det er noget, som beroer allene paa Gissninger. Dog synes det, at ved hendes Raad Czaren forandrede siden Succes-

sions.

sions-Retten, i det han gif den ulykkelige Czarevitz's Søn forbi, og besluttede at lade Kronen til hendes egen Søn Petrovitz; iligemaade, at hun efter samme Prindses hastige Død var Uarsag til den bekiendte Forordning, dateret Preobrasinski den 5te Februari 1722, hvorudi han gav tilkjende, sig ikke at vilde være forbunden til nogen vis Successions-Ret, men vilde overlade Regjeringen til den, som kunde være bygtigst og beqvemst dertil, hvilken Forordning geistlige og verdslige Stænder maatte ved Ed forpligte sig til at efterleve. Der findes Mange, der have rost dette Czarens Foretagende; men de Samme have kun ladet see en liden Kundskab i politiske Sager; thi Arve-Successionen er indstiftet allevegne i Verden for Regjeringens Sikkerhed, og for at forekomme Oprør og Urolighed efter en Konges Død; saa at det er sikkrere, at Regjeringen uden Strid falder til en svag Prinds, som ved Fødselen er berettiget dertil, end til en Undersaat, hvilken, hvor højt begavet han end kan være, aldrig bliver tagen for fulde, saa at det blotte Navn af en født Prinds holder Undersaatterne meer i Ave, end den konstigste Statsmand, som er en privat Person. Ja, den indprentede Uerbødighed, som Undersaatterne har for det regjerende Hus og det kongelige Blod, er en Regjerings fornemste Styrke. I det øvrige kan man see, at denne Forordning

ordning sigtede mest til at spille Czarinden Zepter og Krone i Hænderne, hvilket og skede.

Førend Czarens Død arbejdede denne kloge Czarinde paa at bestyrke sig med Svogerskab, og til den Ende søgte at forene sig med det holstenske Hus, og at gifte en af sine Døttre med den unge Hertug af Holsten. Hvorudi hun ogsaa fandt Bisald hos Hans Czarliske Majestæt. Herudaf rejste sig de mange Bevægelser, hun stedse gjorde sig for samme Hertug, og herpaa grunder sig den Koldfindighed, som siden stedse var imellem Danmark og Moscovien, efterdi hun endeligen vilde have Hertugen sat i de Lande igjen, som Kongen af Danmark havde sequestreret, og endeligen bekommet til Ejendom, saa at dette Rige derudover levede ideligen i Usikkerhed indtil hendes Død, da Regjeringen blev forandret, Svogerkabet fik en Ende, og hendes Favorit Prinds Menzikow kom i Unaade.

Saaledes vidste denne habile Czarinde at bruge Tiden til sin Bestyrelse og Høiheds Forfremmelse, og efterat hun saaledes havde ryddet af Vejen alt, hvad som kunde være hendes store Forsæt hinderligt, blev hun endelig efter Czarens Død med al Verdens Forundring regjerende Czarinde udi Moscovien. Ja, det som mest forunderligt var, er, at Saadant skede uden Bevægelse, og at hun regjerede disse store vidtloftige Lande (som endogsaa under de største Regenter

havde været mange Uroligheder underkastede) uden Dyrer indtil sin Dødsdag, hvilket tilstrækkeligen giver tilkjende, hvilke store Sindets-Gaver hun haver havt.

Saa snart Czaren var død 1725, og hun af Alle var bleven samtykt regjerende Czarinde, da, for at bestyrke sit Regimente, hvortil hun havde banet sig Vej med saadan Wiisdom, lod hun udgaae Ordre til Generalerne og Statholderne udi Provindserne, for at forsikre sig om deres Troskab, og lod kalde de Store til Petersborg, for der at aflægge deres Trokabs-Ed. Hvilket, da det var skeet, betalte hun til Krigshæren al deres resterende Sold, og ved gode Ord og Løfter stillede Cosakkerne tilfreds, som vare misfornøjede med Regjeringen, saa at hun ikke allene erhvervede sig Sikkerhed udi Landet, men endogsaa Anseelse hos alle Konger og Fyrster. Ja, det tyrkiske Hof selv, som i Begyndelsen foragtede Moscoviterne, efterdi de havde underkasted sig en Qvindes Regimente af saaringe Fødsel, begyndte at fatte høje Tanker om hende, især da Brigadier Romanzof, som var skicket til Constantinopel, berettede, hvilken Forstand og Sindets Gaver hun besad.

Efterat Czarinden saaledes havde bestyrket sine Sager, gif Anno 1725 endelig det længe forehavte Ægteskab for sig mellem den czariske Princesse og Hertugen af Holsten, som skeede med stor Højtidelighed. Derefter tog hun sig Regjeringens Sager for Alvor

an, og søgte at bestride alle de Vanskeligheder, som kunde møde i dette nye og vanskelige Regimente; thi ved hendes Ankomst til Regjeringen vare Sagerne udi saadan Tilstand: Hun havde at bescrygte sig for et Folk, der stedse letteligen kunde bevæges til Oprør, og hvoriblandt mange endda ikke kunde faae af deres Hoveder de Forandringer, som den afdøde Czar havde indført; saa at der torde vel endnu findes de, der gjerne opofrede deres Liv for at indføre lange Klæder og skjæggede Hager igjen. Der var ogsaa en ung Prinds, nemlig den uheldsalige Czarovitzes Søn, som efter den vedtagne Successions-Orden var den nærmeste til Regimentet, hvilken hun alle Djeblikke maatte frygte sig for at blive ført til Moscov, og der kronet. Dette er, hvad indvortes Sager angik, som hun altid maatte have Dje paa.

Hvad fremmede Potentater anbelanger, da vare adskillige Moscovien ikke gunstige, især Sverrig, som havde lidt saa stor Skade under forrige Regjering, og som nu kunde gjøre sig Forhaabning om, at faae de forlorte Provindser tilbage. Men Czarinden brugte saadan viis Opførsel, at hun indtil sin Død regjerede i Sikkerhed baade for indvortes og udvortes Fiender. For at bestyrke de indvortes Sager, gjorde hun ingen Forandring med de høje Bestillingsmænd, men lod dem alle forblive udi de høje Poster, og derved forekom al Misfornøjelse, som den nye Regjering

Kunde forarsage, saa at hun ogsaa sikkert kunde fuldfore og haandthæve alle de nyttige Forandringer, som Peter Alexiovitx havde indført. For at skaffe sig Anseelse hos fremmede Potentater, lod hun formere Krigsmagten, og efter Czarens Exempel en Flode gaae i Søen, endskjøndt hun havde intet andet Forsæt dermed, end at lade see, at hun var altid færdig til at modtage en Fiende, hvorved hun bragte andre Lande, især Danmark, idetigen udi Bekostninger, saasom samme Rige derudover ogsaa alletider maatte være bevæbnet, ej vidende, hvad Sigte Moscoviterne havde, især som Czarinden drev paa Hertugens af Holsten Restitution, og tilligemed paastod visse Friheder udi Sundet.

Det var ikke alleneffte udi Europa Czarinden søgte saaledes at bestyrke sig; men hun satte sig ogsaa for at fortsætte den begyndte Krig med Persien, og at sætte sig meer fast ved det caspiske Hav, hvilket hun ogsaa lykkeligen fuldførte, lagde nye Sejervindinger til de forrige, saa at Moscovien endnu have inde mange anseelige Stæder og Fæstninger ved den caspiske Sø, hvilke Persien endnu ikke har været istand til at tage tilbage, og Tyrkerne, som have anseet saadan Moscoviens Tilvæxt, have ikke vovet sig at bryde løs.

Saaledes styrkede Czarinden meer og meer sin Trone, saa at hun understod sig at regjere med lige saadant

den Myndighed, som den forrige Czar, hvilket hun fornemmeligen lod see ved tvende Foretagender: 1) I det hun efter sit eget Lykke tog sig for at regulere Successionen, og da nogle derover begyndte at knurre, lod hun udgaae et trykt Skrift under den Titel: **En souverain Potentats Ret til at nævne sig en Succesorem.** De Skandskrifter, som derover bleve gjorde, ansaae hun kun med Foragt, og derfor ikke stod fra sit Forsæt. Det 2det dristige Foretagende var at fuldbyrde en Forordning, som den forrige Czar havde udgivet, angaaende de geistlige Midlers Eftersøgning, hvilket Peter Alexiovitz med al sin Myndighed og Skarpsindighed ikke havde kunnet faae ret Kundskab om, efterdi der er intet Land, hvor Geistligheden er meer sammenholdig end udi Moscovien, og hvor Almuen haver mere blind Lydighed mod Præsterne. Udi dette Foretagende lykkedes hun saavidt, at endskjondt Undersøgningen ikke gik for sig, saa maatte dog Geistligheden gjøre hende en anseelig frivillig Gave, for at undgaae videre Examen. Jeg har fortalt udi Peter Alexiovitz's Historie, udi hvilken tyk Bunkundighed det russiske Folk tilforn svævede, og hvorledes Hans Czariske Majestæt forsøgte at udrydde saadan Bunkundighed, og at indføre Konster og Videnskaber, til hvilken Ende han nyligen før sin Død havde stiftet udi Petersborg et Academie for Videnskaber. Men det samme blev ikke ret bragt udi

Stand

Stand, førend under denne Czarinde, og en Begyn-
 belse dertil gjort Aar 1726. Det bestod da af 15
 over hele Europa berømmelige Professore; nemlig:
 German, Bernouilli, de Lisle, og Goldbach udi
 Mathesi; Lentman udi Mechanicis; Bilsinger udi
 Physicis; Martini og Mejer udi Philosophien;
 Soninger, du Vernov, Brucher og Bernouilli
 udi Medicinen; Gross, Kohe, Bayer og Bechen-
 stein udi Sprog, Historier og Antiquiteter. Dette
 Academie satte Czarinden udi Stand til at blive et af
 de anseeligste udi Europa, og fandtes da neppe paa
 eet Sted saa mange grundlærde Mænd.

Peter Alexiovitz havde derforuden efterladt sig
 tvende vigtige Ting at fuldbyrde, nemlig Sømagteus
 Forøgelse; item at finde en Vej igjennem Nord-Tar-
 rariet til China, Japan og Indien. Disse Anslag
 tog hun sig ogsaa for at sætte i Værk, og lykkedes
 temmeligen i det første; thi hun formerede den russi-
 ske Flode til 50 Krigsskibe af Linie, foruden 40 Fre-
 gatter, Gallejer, Gallioter, og en uhorlig Mængde
 af flade Skibe, som ere bekvemme til at gaae ved Ky-
 sterne, og at gjøre Landgang med.

Hvad det andet store Forslag angaaer, da veed
 man, hvad Møje det ostindiske Compagnie udi Hol-
 land har anvendt paa at udfinde en Vej igjennem
 Norden til China og Indien. Til den Ende have
 været brugte de forfarneste Sømænd, men man har
 ikke

ikke kundet komme paa den anden Side af Nova Zembla. Engellænderne have ogsaa tidt gjort samme Forsøg, men ogsaa forgjeves. Alle de, som have indrettet deres Sejlads Norden for Nova Zembla, have ikke kundet komme frem for Is; men de have derimod fornummet, at jo mere de kom mod Osten, jo mindre Hinder havde de af Isen. Disse Anmærkninger agtede Peter Alexiovitz at føre sig til Nytte, og saasom han var Mester af det nordiske Tartarie, saae han sig udi Stand, bedre end Andre, at kunne efterforske Kysterne, og at følge dem indtil det Land Tesso; men de idelige Uroligheder Hans Czariske Majestæt var indviklet udi, tillode ham ikke at sætte dette Anslag i Værk. Czarinden derimod lagde Haand derpaa, og til den Ende skikkede Capitain Bering med et godt Antal Søfolk for at indskibes udi Kamziaka eller Kameitka, en god Havn, som ligger paa 60 Grader Brede, for at efterforske, om den Kjæde af høje Bjerge, som synes at gjøre et langt Promontorium, og at gaae ind i den tartariske Sø, ikke er en Isthmus eller smal Nakke, som fører dette faste Land ved de Lande, som ligge under Polen, eller om samme Bjerge ere kun allene et Promontorium eller Cap, som man kan sejle forbi. Men Czarinden døde, førend man fik Tidender fra Capitain Bering, og har man intet videre hørt om dette Anslags Fremgang.

Den eneste Statsfejl, som denne store Czarinde holbes for at have begaaet ubi hendes Regjering, var den altfor store Iver, hun stedse lod see for Hertugen af Holsten, til hvilken at retablere alle hendes Tanker vare henvendte, ja, den Iver gif saavidt, at hun for den Uarsags Skyld bevæbnede den største Del af Europa mod sig, og satte sig mod den hannoverske Alliance mod det russiske Riges Fordel. Det er noksom bekjendt, at der i Wien blev sluttet et Forbund imellem Kejseren og Spanien, ubi hvis Kraft Spanien lovede at garantere det ny stiftede keiserlige ostindiske Compagnie ubi de østerrigske Nederlande, og iligemaade tilstod keiserlige Undersaatter visse Fordele ubi Indien, som den tilforn havde accorderet andre Nationer, men nu ubeløkket. Over dette Forbund bleve andre Potentater misfornøjede, og blev derfor 1725 den 3die Septbr. sluttet en defensiv Alliance i Hannover imellem Frankrig og England, hvorudi siden adskillige andre Potentater traadte. Disse tvende Tractater, nemlig den Wienske og Hannoverske, delte Europa ligesom ubi tvende Parter, efter som Enhver arbejdede paa at trække andre Potentater til sit Parti.

Ubi denne Tilstand tog Czarinden ikke i Betænkning at slaae sig til det wienske, hvorvel svageste Partie, og det fornemmeligen i Henseende til Hertugen af Holsten. Thi saasom Frankrig og England havde

garan:

garanteret Kongen af Danmark det schlesvigſke Hertugdøm, ſaae hun vel, at hun ikke kunde naae ſit Maal ved at træde i den hannoverſke Alliance, og derfor ſluttede Forbund med Keiſeren og Spanien, ſaaſom ſamme Riger lovede at befordre Hertugens Reſtitution. Derpaa ruſtede Czarinden en mægtig Flode ud, ſom efter al Anſeelse ſkulde mod Danmark. Hvorudover Danmark ogſaa ruſtede, og de danſke Skibe, conjungerede med en engetſk Eskadre under Admiral Wager, begav ſig i Øſtersøen, for at hindre den moscovitiſke Flode at komme ud, hvilket og ſkede. Saaledes ſtode Sagerne indtil Czarindens Død, da Statsmaximerne forandredeſ ved den ny Regjering; Prinds Menzikov, der var Hjulet, ſom drev Alting udi Czarinde Catharines Tid, kom i Unaade, og Hertugen af Holſten, ſom havde bragt Landet i Vidtløſtighed, maatte forlade Moscovien. Saa at ved denne ſtore Czarindes Død hele Europa begyndte at ſaae en anden Skikkelse.

Hendes Død tildrog ſig ſaaledes. Udi det Aar 1726 begyndte Czarinden at blive ſtedſe ſvagelig, og Gaadant tog mere til udi Begyndelſen af 1727, hvorudover hun lod forſkrive til ſig Kongen af Preuſſens Medicus, hvilken kunde ikke give uden ſlet Forhaabning om hendes langvarige Svaghed. Hvad ſom formerede hendes Svaghed, var en Sammenrottelse mod Regjeringen af viſſe høje Perſoner, hvis Sigte,
ſom

som der siges, var, at støde hende fra Tronen, og indslutte hende udi Kloster. Saa at man kan sige, at som hendes hele Liv var en Rjæde af en usædvanlig Lykke, saa indfaldt hendes Død ikke mindre betejligen for hende, saasom den skede, da hun endda var udi største Herlighed og Anseelse. Endeligen tog hendes flette Helbred saa meget til, at hun maatte holde ved Sengen, og endeligen døde 1727 den 17 Maj, udi hendes Alders 38te Aar og nogle Maaneder, efterladende sig to Prindsesser, Anna Petrowna, som var gift med Hertugen af Holsten, og Elisabeth, som hun ved Testament accorderede til Carl August af Holsten Biskoppen af Lübek. Hendes Testament var saaledes, at Prinds Peter Alexiovitz, den ullyksalige Czarovitzes Søn, skulde succedere med samme Myndighed, som hun havde havt, og om han døde uden Livsarvinger, skulde hendes ældste Datter Anna Petrowna og hendes Arvinger, og siden den anden Datter Elisabeth Petrowna og hendes Arvinger succedere udi Regjeringen, og endeligen, hvis de ogsaa døde uden Arvinger, skulde Regjeringen falde til Natalia Alexiewna, som var den store Czar Peters Sonne-Datter, og skulde de alle forbindes til at bekjende den græske Tro, som var stadfæstet udi Rusland. Udi den unge Czars Mindreaarighed skulde Landet regjeres af et Raad, der skulde bestaae af 9 Personer, nemlig: Anna Petrowna,

trowna, Elisabeth Petrowna, Fyrsten af Holsten, Prinds Menzikow, og 5 andre Raadsherrer. For Alting beføl hun, det som laae hende mest paa Hjertet, at arbejde paa Hertugens af Holsten Restitution. Men intet af alt dette blev efterlevet, uden at Prindsen kom til Regjeringen; thi Hertugen af Holsten maatte strax efter hendes Død forlade Landet, og Prinds Menzikow blev stødt fra al sin Herlighed.

Dette er et kort Begreb af denne store Czarindes Historie, om hvilken man kan sige, at dens Lige neppe er at finde, hverken udi gamle eller nye Kroniker, saavel i Henseende til hendes Lykke, som hendes Forstand; thi hvad Lykken angaaer, da skal ikke kunde vises deslige udi noget Lands Historie; ja, Efterkommerne maaskee vil holde det for en Fabel, at en fattig Pige, der var forlovet med en Under-Officier, udi nogle faa Aar blev først en stor Potentats Gemalinde, og siden en regjerende Dronning med uomskrænket Magt i et af de største Lande i Verden. Hvad hendes Forstand angaaer, da sees den derudaf, at hun ikke allene stedse vidste at conservere sig udi en hastig og vanskelig Herres Raade, men endogsaa, da hun end ikke var 20 Aar gammel, og af ingen Skjønhed, saaledes at betage en af de klogeste Potentater, der nogensinde har siddet paa Tronen, at han intet gjorde, end udi de vigtigste Statsager, uden hendes

hendes Raad. Ja, det som er meer forunderligt: hun vidste at forandre Successions-Ordenen, og at bane sig Vej til Tronen, herskede stedsse med uomskrænket Magt og Myndighed, og tilligemed var en Skræk for den største Del af Europa, saalænge hun levede, saa at efter hendes Død der blev et nyt System i Statsager i Europa, da den Frygt ophørte, som hendes Regiment forarsagede. Ja, det som er fast utroligt, hun banede sig ikke allene Vej til et af de største Herredomme ubi Verden, men endogsaa disponerede derover, som en Conqvete, saa at hun ved Testament gav Ret til Regjeringen, og udelukte derfra efter egen Villie og Lykke, hvem hun vilde, saa at man kan sige, at ligesom Peter Alexiovitz var en af de største Mænd, saa var Catharina Alexiewna den største Qvindesperson, som er at finde i Historier.

Sammenligning

imellem

Zenobia og Catharina Alexiewna.

Man seer af disse tvende Herolnders Historie, hvad Overensstemmelse der har været imellem dem; Begge havde stor Capacitet ubi Regjeringsager; begge bleve regjerende Forstinder efter deres Herrers Død; begge forstode deres Lande med stor Myndighed; begge ubvidede deres Grændser, og ubi Anseelse gawe ingen Regenter efter i deres Tid; begge vare ogsaa Elskere og Forfremmere af boglige Kunster. Hvad Begges Duellighed angaaer, da var den palmyreniske Dronning større ubi Krig, den russiske Monarchinde større ubi Fred. Zenobia var ikke allene hurtig i at gjøre Krigsanstalter, men commanderede ogsaa Krigshærene ubi egen Person, nu til Hest, nu til Fods. Catharina derimod lod sig nøje med at føre Krig ved hendes Generaler; saa at, hvis man vil maale Regenters Størhed efter deres personlige Felttog, haver den Første herubi Fortrin. Hvad derimod andre Ting angaaer, som er den vigtigste Part af en Regents Forsetninger, da kan man sige, at den Første regjerede med

Wiis-

Wiisdom, men den Sidste med Forundring. Det siges Begge til Berømmelse, at Odenarus gjorde intet, uden efter Zenobia, og at Petrus Alexiovitz forrettede intet, uden efter Catharina Raab. Dette tjener til Bevis paa Begges Capacitet, men især paa den Sidstes, og viser, at saa meget som den russiske Monarch overgik den palmyreniske udi Regjeringskonst, saa meget højere Tanker kan man gjøre sig om den Førstes, end om den Sidstes Raabgiveriske.

Begge bleve regjerende Tyrstinder efter deres Herrers Afgang. Zenobia siges at have ført berømmeligere Regiment end hendes Mand, hvilket er stort. Catharina siges at have ført ligesaa berømmeligt Regiment, som hendes Mand, hvilket er større, ja saameget større, som der udfordres flere Qualiteter til at ligne den Sidste, end at overgaae den Første. Begge regjerede med stor Myndighed: Zenobia holdt Egypter, Syrer, Araber, Saracener og Armenier saaledes udi Awe, at de Folk, som ellers af Naturen vare urolige, ikke torde bevæge sig i hendes Tid. Catharina holdt det hele russiske Monarchi udi bestandig Eydighed, regjerede med en uomskrænket Magt, og disponerede over Rusland, fast som en Conquete, saa at hun forandrede Successions-Ordenen, hvilken er den største Prove paa en arbitraire Myndighed. Ibormegit mere man herudi maa forundre sig over den Sidste end den Første, sees, naar man betragter Begges Fødsel og forrige Raar. Zenobia var vel ikke født til Scepter og Krone, men var dog af stor og anseelig Byrd, holdtes for at nedstige fra de ægyptiske Cleopatrie. Catharina derimod var en fattig, ringe, fremmed Pige, som

som var forlovet med en Under-Officier, og blev en af de mægtigste regjerende Fyrstinder. Hvad Begges Conquæster angaaer, da vare Zenobiæ større; thi hun undertvang hele Egypten og tilligemed mange orientalske Provindser. Catharina derimod erobrede kun nogle persiske Grændsesteder, skjøndt det sidste kostede mere Arbejde end det første, eftersom der nuomstunder vil mere Lykke til at indtage en Fæstning, end ubi gamle Dage at undertvinge et helt Rige. Begge vare Elskere og Forsremmere af boglige Konster: Zenobia havde Fuldkommenhed i det ægyptiske Sprog, iligemaade i det græske, kunde tale Latin, og var saa verseret ubi de ægyptiske og orientalske Historier, at der siges, hun selv har skrevet et kort Begreb derover; forfremmede ogsaa lærde Mænd, blandt hvilke var hendes Læremester Longinus. Catharina fuldførte den Plan, som Petrus Alexiovitj havde lagt, og ved at forskrive de lærdeste Mænd fra alle Lande ubi Europa til Petersborg, gjorde samme Stad til et nordisk Athenen. Kort at sige: den Første har blandt heroiske Damer høstet saa, den Sidste ingen sin Lige; thi, hvormeget man end blader ubi nye og gamle Historier, skal man neppe finde en fattig Jomfru af ingen Byrd og af ingen Skjønhed at vare bleven en stor Monarchs Gemal, at have, uanset der vare mandlige Arvinger, succeperet efter hans Død, ved Testament forordnet egne Arvinger, disponeret over et mægtigt fremmed Land, ligesom hun kunde have vundet det ved Sværd, eller tilkjøbt sig det for Penge, og endeligen døet rolig paa sin Sotteseng.

Myrr.

Myrr = Weis
 og
 Myrr = Maghmud.

Forberedelse.

At stifte et nyt Herredom, og at sætte det samme paa en fast og bestandig Fod, er ikke een Mands Arbejde, med mindre han besidder 3 Qvaliteter udi en høj Grad, nemlig Varsomhed i at lægge Grundvold, Dristighed i at fuldføre, og Wiisdom i at vedligeholde; men som slige Qvaliteter sjelden findes i lige Grad hos Noget, saa behøves trende adskilte Personer, hvoraf Enhver er begavet med en af disse Qvaliteter, til at oprette et nyt og bestandigt Herredom, saaledes at den første besidder en yderlig Dristighed og Varsomhed, den anden en blind Forvoenhed, og den tredje en særdeles Wiisdom og Konst at regjere. Thi den første lægger Grundvold, den anden bygger, og den tredje holder vedlige. Det er ikke allene fornødent til saadant Herredoms Dannelselse, at der opstaaer 3 slige Helte; men endogsaa at de følge efter den Råd og Orden, som meldt er. Philippus og

Alex:

Alexander den Store synes af Naturen at have været bannede til at oprette et stort Monarchie, hvilket ogsaa skede; men, hvis Alexander havde været Faderen og Philippus Sønnen, havde maaskee det macedoniske Rige aldrig kommet til den Bært. Men her behøvedes først en listig og undersundig Fader til at lægge Grundvold at Sønnens Dristighed kunde blive til en Dyd og fortjene Navn af Tapperhed; thi ligesaa fornødent som det var for den Første at være frygtsom snedig og betænksom, saa nødvendigt for den Sidste var det at løbe uden Betænksomhed Hovedet mod Væggen. Dette have Historieforfattere ikke nøje nok eftertænkt, naar de have ladet Sønnens Ubetænksomhed, og have villet have ham til at træde ubi sin Faders Fodspor, da dog Tiden udtrævede heller en fremsusende, end en klog Mand, efterdi Himmels besluttede Raad var, at det store persiske Rige i en Hast skulde undergaae; thi havde Alexander haft Philippi Hjerne, da havde han uden tvivl modtaget Darii Tilbud om Rigets Deling til videre; men fordi han gik mod den sunde Fornuft, og havde ligesom en Skrue løs i Hovedet (som det er tilladt at tale saaledes om en stor Sejerherre) just derfor blev det græske Monarchi stiftet i hans Tid. Saadanne Midler bruger Himmelen til at iværksætte store Forandringer, og at kuldstætte et Herredom, for at oprette et andet. Hvorpaar Historierne give adskillige Exempler; hvorfor det, som vi ofte ansee for Daarlighed, er undertiden en fornøden Qualitet til saadant besluttet Raads Iværksættelse. Her see vi da tvende Felte af nødvendigen stridige Qualiteter til et stort Herredoms Stiftelse; men her fattes den

trede, som skal holde det vedlige, hvorfor det bortvis-
ner ligesaa hastig, som det opvorer.

Udi denne store Forandring, som i vor Tid er indfal-
den udi Persien, sees at Guds Forsyn har betjent sig af
trede lige Redskaber. Her opstaaer først en Myrr-Weis,
hvilken, om hans Hoved-Qualitet havde været Driftighed
og et stort Hjerte, havde det Foster, som han gif frugt-
sommelig med, villet blive qvalt udi Fødselen, og Ugh-
vanerne, istedenfor at spille Mester udi Persien, havde
kun fordoblet deres Lærker, og gjort sig deres Nag tun-
gere, end det var. Men Tiderne udfordrede da en li-
stig, beleven og skinhellig Mand, ja efter en Snor saa-
dan en som Myrr-Weis, der vidste at vende Raaben ef-
ter Dejret, og med Taalmodighed at oppebie Tiden, og
lade mange Aar gaae forbi, indtil Tingen blev moed,
ja ikke trække sit Sværd af Skeden, førend han var vis
paa at kunde give det persiske Monarchi et ulægeligt Saar.
Han lader sig derfor ikke Tiden være lang, men, end-
skjendt han for lang Tid siden havde fast besluttet at
gjøre en Opstand, lader han dog et Aar gaae bort efter
et andet, og imidlertid indprænter Hoffet onde Tanker
om tro Undersaatter, og gode Tanker om dem, som vare
ildesindede, ophidses et Parti mod et andet, og af begge
holdes for en oprigtig Ven og ærlig Mand, affecterer
Philosophie og Gudsfrøgt, gjør Pillegrimsrejser; med et
Ord, stiller sig saaledes an, at Hoffet sætter ham, sin
største Fiende, som Controlleur over sine troeste Mand.
Med saadan Konst og Behændighed underminerer denne
listige Mand det persiske Monarchi, saa at det ikke mær-
ker, at det vakler, førend det falder, og ikke hører

Stor-

Stormen at blæse uden fra den Kant, man mindst ventede den. Men det er ikke troligt, at denne store Mand's Sigte gik videre, end at sætte sine Landsmænd udi Frihed; thi just de rare Sindets Gaver han besad, just den Fornuft og Skjælsomhed, han var begavet med, tillod ham ikke at gøre sig Forhaabning om at fuldkaste et af de største Kongeriger i Verden. Til Saadant at sætte i Værk behøvedes en forvoven Mand, som Maghmud, der holdt det for Vedanteri at raadsføre sig med Fornuften, men fulgte blindt sin Hoved-Begjerlighed, og med en Haandfuld af Guld gik nogle hundrede Mile ind udi et fiendligt Land, for at angribe en fast kongelig Hovedstad, der indeholdt meer, end en Million Mennesker. Saa at Himmelens Villie, som havde besluttet denne store Forandring, syntes da at have givet Myrr-Weis Dimission, som et ydermere ubrugeligt Redskab, da Tingene var kommen saavidt, og den Rolle var spillet, hvortil han var saa beqvem, for at bringe paa den store Skueplads et vildt Dyr, der blindt løb efter Byttet, uden at bekymre sig om, hvad Vanskelighed der kunde møde ham paa Vejen; saa at man kan sige, at han undertvang Persien allene ved Ubetænksomhed, og gjorde umulige Ting mulige, allene fordi han ikke fulgte Fornuftens Regler. Den store Tillid og Sikkerhed, som tilforn kunde have været lastværdig, var da en Dyd, ja den samme urimelige Tillid, som foraarsagede, at han ikke saae sin egen Afmagt, foraarsagede ogsaa, at Persianerne ikke saae eller kjendte deres egen Styrke, hvorfor ogsaa den mægtige Hovedstad tilligemed det hele persiske Rige, med al Verdens Forundring, blev undertvunget af et ringe

foragtet Folk, under en ung ubetænkksom Mands Anførelse. Men det er ingen Tvivl paa, at jo dette nye oprettede Rige havde faldet ligesaa snart, som det var opspiret, hvis den tredje store Acteur paa denne store Skueplads ikke havde fremtraadt, der var udi en høj Grad begaven med en oeconomisk Visdom, som da allene udfordredes. Det var Sultan Aszraff, af hvis Regjering vi intet vide tilforladeligen uden Begyndelsen, hvorudi han lod see saadanne Prøver af Visdom, at hans Regiment kunde tjene til et Mynster for dem, der sidde paa vaklende Troner, og ere omspændte af indvortes og udvortes Fiender; ja, man kan sige, at dette nye Monarchi ikke havde blevet andet, end et Vejrlys, der havde fremfinner og forsvundet paa engang, hvis saadan Mand ikke var kommen til at sidde ved Roret, og at, om det aghvanste Herredom skulde have Bestandighed, det da maatte tilskrives Sultan Aszraffs Visdom allene. Hvad Messures han tog til at bestyrke det nye Herredom, sees af Historien, og ere de samme saa ypperlige, at den skarpsindigste Philosophus ikke kunde dictere dem bedre; saa at det er troligt, at hans Regimenter havde haft Bestandighed, hvis den 4de forunderlige Acteur ikke havde opstaaet, hvilken ved sine store Bedrifter er bleven Stifter til en ny Kongestamme udi Persien.

Myrr = Weis.

Førend jeg taler om denne navnkundige Mand, der rejste sig op imod det persiske Rige, og banede Vej til Tronen for sin Søn, som af en Undersaat blev en regjerende Konge udi Persien, er fornødent, at jeg giver Afribsning paa det persianske Hof under den ulyksalige Schach Jussein, som var den sidste Konge af det sophyske Hus; saasom saadan Afribsning viser Aarsagen til den store Ulykke og Forvirrelse, dette mægtige Rige geraadede udi.

Schach Soliman efterlod sig tvende Sønner, Mirza Abbas og Jussein. Den første havde alle de Sindets Gaver, som udfordres af en stor Regent. Den anden derimod var sagtmødt og enfoldig, saa at han heller syntes beqvem til et geistligt Embede, end til Krone og Zepter. Men just det samme, som burde have udeløst ham fra Tronen, banede ham Vej dertil. Thi, som Schach Soliman nyligen for sin Død havde overdraget sine Hofministre Omsorg for

Rea

Regjeringen, og erklæret, at den af hans tvende Sønner skulde blive Konge, som de fandt beqvemmost dertil, da, efterdi de samme aldeles ikke fandt deres Regning ved at den ældste og mest skikke Prinds kom til Regjeringen, erklærede de den yngste, **Zussein**, efter Faderens Død til Konge i Persien. De Hofministre, som denne vigtige Sag var betroet, vare mestendels Gildinger, hvilke udi forrige Tider havde været de foragteligste Folk udi Persien, saa at intet havde været dem betroet, uden Opsigt med Hoffets Fruentimmer; men mod Enden af **Solimans** Regjering begyndte de at komme i Anseelse, efterdi Kongen i sin langvarige Svaghed med stor Omhyggelighed havde været opvartet af de Samme, og derfor havde fattet saa stor Fortrolighed til dem, at han spurgte dem til Raads, endogsaa udi de allervigtigste Rigets Sager.

Denne deres Anseelse voxede end mere til, ja kom paa den højeste Spids under den sidste Konge **Schach Zussein**; thi, som samme Konge var ikke mindre from end enfoldig, saa drog de alle Rigets Sager til sig allene, saa at Kongen laante sit Navn dertil, med hvilket de spillede saalænge, indtil Persien blev bragt udi den ulæselige Tilstand, som er bekjendt over den hele Verden.

Det første de toge dem fore, var, at bænne Kongen til Drik, hvilket de ikke uden med stor Møje bragte

bragte tilveje, saasom han af Alcoranens idelige Læsning havde fattet stor Affky for Vin. De forestillede ham længe Vinens Dyd og Fornødenhed til at styrke saavel Legemet som Gejsten, foreholdt ham ogsaa, at ingen af hans Formænd havde været Hader af den Drik; men som han ikke desmindre blev bestandig ved sit Forsæt, formaæde de den gamle Enkedronning til at stille sig an, som hun var heftig syg, og at foregive, at hendes Svaghed rejste sig deraf, at hun havde holdet sig fra Vin, siden den Tid Kongen havde ladet gjøre Forbud derpaa. Kongen, som troede Saadant, og hjerteligen ynkedes over den gamle Dronning, lod derfor hente endel Vin hos den polske Gesandt, saasom den ingen andensteds var at bekomme, og bragte hende det selv til. Men denne listige Frue foregav sig ingeniunde at ville bryde Loven, med mindre Kongen foregik hende med Exempel, og smagede Vinen først, og efter berøgelige Bønner endeligen bragte det saavidt, at han ikke allene drak hende til denne Gang, men endogsaa, saasom han befandt sig munter og lystig deraf, fik Lyst til at gjøre det oftere, indtil at det kom saavidt, at han gjorde en Vane deraf, og siden sjelden var ædru. Dermed vandt Hof-Gildingerne Spillet, saasom det eneste, de frygtede for, var Kongens Udruelighed.

Saasom nu Kongen var allene omringet af disse Folk, saa gik alle vigtige Sager igjennem deres Hænder,

der, og ingen uden deres Tilhængere kunde komme til nogen Vrespost. Bestillingerne bleve givne ikke til de Værdigste, men til dem, der bøde mest Penge; hvorudover al Dyd, Flittighed og Videnskab i en Hast forsvandt. Der vare tvende Slags saadanne Gildinger, hvide og sorte, hvilke derudi vare enige med hinanden, at udelukke alle Andre fra Rigets Forretninger; men i det øvrige hadede hinanden indbyrdes; saa at, naar et Parti havde forhvervet enten noget Statholderskab, eller nogen Krigsansfører-Post, søgte det andet Parti strax at underminere ham, hvilket forarsagede, at saa mange herlige Krigshære under denne Konge bleve ødelagte, og at Krigen saa magtesløs blev ført mod de Oprørre. Deres Myn- dighed og Anseelse tog i kort Tid saaledes til, at i den Sted de tilforn vare de mest foragtede Folk udi Persien, saa at Børn raabte efter dem paa Gaderne, og dem var forbudet at ride paa andet end Muler og Esler, saa blev nu Hofgildingernes Stand agtet som en besynderlig Vresstand; ja, det kom saavidt, at de udi Kongens Navn lode udgaae en Forordning, at ingen mere maatte lade capunere Haner, ligesom de dermed vilde sige, at saadan Herlighed tilkom dem allene, og at umælede Dyr ikke maatte blive delagtige udi den Ære at gildes.

Denne Forordning er allene tilstrækkelig til at vise, hvorledes Regjeringen da var beskaffen, og hvad Ulyk-
salig-

salighed man kunde vente sig af en Konge, som det kostede saa lidet at forlede til de største Urimeligheder. Man holder det vel gemenligen for en Lykke at regieres af en from og naadig Konge; men Schach Zusseins Fromhed, saasom den var udi saadan Grad, at den heller kunde kaldes Qvindagtighed, havde den Virkning udi Persien, at Statholderne i Provindserne udsuede Almuen, Dommerne uden Frygt for Straf tildømte dem Retten, som gave mest Penge, og de alfare Beje, hvorpaa man tilforn kunde rejse, som paa et Stueguld, nu vrimlede af Røvere, som delede Profitten med Statholderne, saa at Rejsfarende omsider maatte indgaae Assurance-Contracter med Røverne selv. Paa Kongens synderlige Blodagtighed gives blandt andet saadant Exempel: Der var udi Slotsaugen en Sø, der vrimlede af Uender, hvilke Kongen forlystede sig med, og gjorde dem hange ved at løse en Pistol over Bandet. Engang tildrog det sig, at han af Banvare saarede nogle af Uenderne, hvilket foraarsagede en Anger og Ruelse hos ham, som han kunde have begaaet det største Mord, saa at han gav en stor Hob Penge til de Fattige, for at forsone denne Synd. Man kan let slutte hvad Virkning saadan Fromhed kunde gjøre udi et Rige, hvor fast Ingen under de forrige Konger kunde gaae til Høve, uden at gjøre sit Testament først, eftersom mangen fornem Herre holdt det for en Lykke at komme

me

mo med een Arm eller uden Dine tilbage, naar han kun maatte beholde Hovedet; hvorudover endogsaa udi denne Konges Faders Tid en vis Minister altid plejede at see sig udi Spejlet, naar han kom fra Slottet; om han endda havde sit Hoved. Hofgildinger, som regjerede Kongen, fandt en dobbelt Regning udi denne Fromhed; thi først vovede de sig til at gjøre alt Ondt, uden Frygt at blive straffede derfor. Dernæst, eftersom Kongen udi 20 Aar aldrig var iført røde Klæder, det er, aldrig havde affagt nogen Dødsdom, men allene havde ladet det blive ved Pengestraf, saa berigede disse halve Mennesker sig ved Confiscationer og Bøder.

Men uanseet al den Kongens Efterladenhed, synes det dog, at Schach Zusein efter et langt og roligt Regiment havde kunnet bœe paa sin Trone, saasom mange deslige andre Konger, hvis paa samme Tid udi den yderste Kant af Persien ikke havde været en spidsfindig, hurtig og dristig Mand, hvilken mod sin Villie, det persiske Rige til Ulykke, blev kaldet til Hove, hvor han nøje mærkede alle Statsfejl og Regjeringens Skrøbelighed, og derpaa gjorde sin Plan til dette store Værk, som han foretog, og som hans Efterkommere siden bragte til Fuldkommenhed med hele Verdens Forundring. Denne Mand var den navnkundige Myrr-Weis, om hvilken, førend jeg videre

videre taler, jeg maa røre lidet først om hans Herkomst.

Den bekjendte store Sejerherre Tamerlan blandt utallige Folk, som han underlagde sit Herredom, tvang ogsaa det Landskab Szyrvan, kaldet fordum store Albanien, og som han havde havt stor Møje med at bestride Indbyggerne af samme Land, og fornummet, at det var vanskeligt at holde dem i Aue, lod han dem forflytte til et andet langt bortliggende Land mellem Persien og Indien, som nu kaldes efter dets Hovedstad Sandahar. Disse Folk vare siden længe regjerede af deres egne Fyrster, indtil Abas, den store Konge i Persien, underlagde dem sit Herredom; dog med de Vilkaar, at de skulde som forhen regjeres af deres egne Fyrster, som skulde være Persien skatkyldige. Fra den Tid har bemeldte Landskab stedse været Tvistens Uble mellem Stormogolen og Kongerne af Persien, eftersom det ligger meget belejligt for begge Riger. Efter Abas den Stores Død faldt det udi Mogols Hænder; men Abas den Anden lagde det til Persien igjen, under hvilket Riges Lydighed det har været, indtil den store Opstand, hvorom videre skal tales. Indbyggerne ere et haardt Folk; ikke mindre stridbart end tarveligt. P. Krusinsky fortæller, at da de udi det store Oprør kom til de Armeniers Stad Zulfa, som ligger en Fjerdingvej fra Ispahan, og der fandt en stor Mængde Sæbe,

som

som de ikke havde seet tilforn, aade de det ligesom Sukker; item, at en af deres Anførere Nazir-Ulla aad hos en armenisk Kjøbmand en stor Del Nellikter, uden at befinde sig ilde derefter. De brugte intet Bord at spise paa, uden den blotte Jord; deres Borddug ere smaa Brødkager, hvorpaa de spise deres halvstegte Kjød, og endeligen til Slutning æde Borddugene med. Deres Drik er allene purt Vand; thi der er fast ingen Folk, der har mere Affky for Vin. Deres Klæder svare til deres Føde, og ere gemenligen grove og flette, og gjorde de, efterat de havde undertvunget sig Persien, liden Forandring derved, undtagen at nogle, for at parere til Hove, fastede persianske Gyldenstykkets-Klæder over de andre grove, hvilken Sammenblanding gjorde en selsom og latterlig Virkning ubi Persianernes Dine. Deres Krigs-Disciplin er meget stor, og den Maade, paa hvilken de omgaaes med Krigsfanger, er intet mindre end barbarisk; thi de sælge dem aldrig til Slaveri, men beholde dem allene en Tidlang hos sig, og endelig, efterat de have plejet dem vel, lade dem løs igjen.

Uf saadan Natur og Besskaffenhed ere de Aghvaner eller gamle Albanier, blandt hvilke er fød den vidtbeskjendte Myrr-Weis, hvis Søn undertvang sig Persien, og hvis Brodersøn sad siden paa Tronen. Samme Myrr-Weis var af et rigt og fornemt aghvanst Hus;

Hus; thi, førend han blev bekjendt blandt Fremmede, førte han den Titel af Myrr, det er Herre, hvilket giver tilkjende, at han ikke var af saa ringe Herkomst, som Nogle udi de europæiske Post-Tidender have foregivet. Den Anseelse, han i sin Ungdom havde i Candahar, og den Gæmildhed, han lod ses for at vinde Folkets Hjerter, viser ogsaa, at han har været bemidlet. De store Sindets Gaver, som fandtes hos denne Mand, og den Anseelse han var udi blandt de Ughvaner, forarsagede, at Statholderen udi Candahar, Georgi-Kan, ansaae ham som en farlig Person, besynderlig udi saadanne søvnagtige Tider, og da Candahar var misfornøjet, efterdi Statholderen var en Prinds af Georgien, og Landet var fuldt af Georgianer, som han havde bragt did med sig; ja den Mistanke gik saa vidt, at Statholderen aabenbarede Hoffet sin Mening derom, og maage det saa, at Myrr-Weis blev ført til Ispahan, ikke som en Fange, men som en Person, hvilken man ikke holdt for raadeligt at lade blive blandt sine Landsmænd, men heller til Hove, hvor man kunde have bedst Opsigt med ham. Bemeldte Statholder skrev ogsaa Kongen til, at hvis Hans Majestæt tænkte at beholde Candahar, maatte han aldrig skikke Myrr-Weis til sit Fædreland igjen, hvor han havde bragt sig udi større Anseelse, end en Undersaat tilkom.

Ud:

Udgangen har viist, at Statholderen bedrog sig ikke udi sine Tanker, og at han da gav et sundt og fornuftigt Raad, hvilket, om man havde efterfulgt, havde Schach Jussein til sin Død sidet paa den persiske Trone. Men denne listige og hurtige Myrr-Weis gjorde ved sin Veltalenhed og behagelige Levemaade Statholderens Anslag snart til intet. Han kom til Hove som en mistænkt Person, men inden stakket Tid forhvervede sig saadan Yndest blandt de Store, at han rent udslattede al den Mistanke, man havde fattet om ham, og var det allene af en Slags Føjelighed, man havde for Statholderen, at man beholdt Myrr-Weis hos sig, og ikke skikkede ham til Candahar igjen. Hans prægtige Opførsel udi Spahan, saavel som hans Forstand, Veltalenhed og behagelige Levemaade, banede ham Udgang til alle fornemme Huse, saa at der var ingen stor Herre ved Hoffet, i hvis Hus han jo altid var velkommen, saa at det syntes, at Myrr-Weis burde være fornøjet med denne Forandring, og ikke meget forlange at komme til sit Fædreland igjen. Men denne listige Mand, saasom han gik frugtsommelig med langt højere Tanker, saa betjente han sig af denne Yndest, som af et Middel til sin Tilbagekomst igjen. Imidlertid fik han Lejlighed til at udstudere alle Statsfeil og Skrøbeligheder, som nærværende Regjering var underkastet. Han fornåm, at ved Hoffet vare to store Hovedpar-

tier,

tier, af hvilke det ene habede det andet indtil Døden. Hos begge disse Partier søgte han at gjøre sig lige behagelig, dog saaledes, at ingen skulde mærke ham det af. Naar han befandt sig hos dem, som vare Venner af Statholderen udi Candahar, da var der ingen Ros, som han jo lagde paa samme Herre, da var han en af de troeste og nidkjæreste Kongens Tjenere, og den eneste, som var beqvem til at beskytte sin anbetroede Provinds imod Stormogolen; ja hans Tale havde saadan Anseelse af Sprigtighed, at Statholderens Broder selv, Divan Beg, troede, at det var af Hjertens Grund, og derfor udi sine Skrivelser straffede sin Broder, efterdi han havde søgt at gjøre den Mand mistænkt, som var af Hjertet ham tilgedan, og som talede altid til hans Berømmelse. Men naar Myrr-Weis var hos det andet Parti, talede han paa en langt anden Maade; da afmalede han Georgiskan som en Mand af en overvættes stor Urgjerighed, og som den, der gif frugtsommelig med skadelige Anslage. Han sagde videre, at Statholderen havde faaet ham fra Candahar, allene i den Henseende, at han ikke skulde mærke hans forhavende Tdrætter og erkjendige Hoffet derom. Han foregav iligemaade, at det var farligt for Staten, at en georgiansk Prinds forestod saadant vigtigt Landskab, og at det var sikkrere, at sætte en indfødt Persianer til Statholder over Candahar. Saadanne Taler kry-

drede

drede han med Foræring, saasom med indianst Linned og visse uldene Stoffe, som udi Persien vare udi større Pris, end gyldene Stykker. Ved saadan Opførsel erhvervede han sig begge stridende Partiers Undest, saa at Kongen omsider elskede ham saa højt som nogen af sine Hofmænd. Efterat Myrr Weis saaledes havde sat sig udi Anseelse til Hove, da, for at bestyrke Folk i de gode Tanker, de havde fattet om hans Person, foregav han sig at ville gjøre en Pillegrimstrejse til Mecca. Ved denne Rejse sigtede han til tvende Maal paa eengang, først at erhverve sig Navn af Hellighed og Gudsfrugt, dernæst at erhverve sig en Bevilling af de meccanske Præster, og Tilslædelse at opvække sine Landsmænd mod Kongen, hvilken han ogsaa erholdt, saasom de Aghvaner vare af den tyrkiske Sect, der ideligen føre et bittert Had mod Persianerne, som de holde for Kjettere, efterdi de følge Alis's Lærdom, hvorvel de ere Mahomedaner tilsammen. Man kan fra denne Rejse sætte en Tidregning eller Begyndelse til det store Bærf, som fuldkastede det persiske Rige; thi hvorvel Myrr-Weis ikke uden Grund var af Georgi-Kan mistænkt i Candahar at gaae frugtommeligt med farlige Anslag, saa kan man dog ikke forvist sige, om han Saadant havde fattet isinde, førend han kom til Ispahan. Men de utvungne Rejser, han maatte gjøre til samme Hovedstad, bragte ham ret udi Harnist; thi, da han

han mærkede, udi hvilken elendig Tilstand Regjerin-
gen var, at Kongen lod sig til Alting forlede af uste
og uerfarne Gildinger, og at Riget stod mere ved det
förrige Navn, end ved dets egne Kræfter, da faldt
han paa de Tanker, at hvor ringe Person han end
selv var, og hvor mächtig det persiske Rige end kunde
synes at være, saa var det dog ikke umuligt med en
ringe Magt at kuldkaste dette store Monarchi, hvortil
han ved denne Rejse satte sig for at gjøre en Begyn-
delse, og ved sin Hjemkomst til Fædrenelandet at bruge
Religionen til Dækmantel for saadant Værk, til hvil-
ken Ende det var ham høilig fornødent at faae en
skriftlig Tilladelse af den meccaniske Gejstlighed, som
han kunde vise sine Landsmænd, og dermed opmun-
trede dem at staae sig bi i dette Forehavende.

Myrr Weis kom efter velforrettet Sag fra Mecca
til Ispahan igjen, hvor han var begge Partier lige
hærkommen, efterdi begge holdt ham for deres Ven.
Der satte han sig for at oppebie en belejlig Tid at
komme til Candahar igjen, men spillede imidlertid
sin Rolle med saadan Konst og Behændighed, at In-
gen kunde mærke hos ham ringeste Attraa til Fædre-
nelandet; thi han vidste, at anstille sig mest koldsin-
dig, naar hans Begjerlighed var allerstørst, og lod
sig da mærke med, at han havde Lyst til at forblive
sin øvrige Tid udi Ispahan, og at forskrive sit Hus
og alle sine Venner dithen. Saaledes besøede han

Hoffet i Søvn, medens han lurede paa Lejlighed til at komme derfra, hvilken dog saa hastig ikke syntes at kunde gives; men da Anseelsen dertil var allermindst, foresaldt en Hændelse, som befordrede denne Attraa. Thi just paa samme Tid kom til det persiske Hof en moscovitisk Gesandt, ved Navn Israel Ory, en Armenier af Fødsel, hvilken, efterat han havde flakket længe om udi Frankrig, Italien og Tydskland, og været først Marcotent, siden Soldat udi Keiser Leopoldi Tjeneste, blev brugt til Fredsforhandling imellem Keiseren og Tyrken, efterdi han forstod de orientalske Sprog, og endeligen blev Oberst udi moscovitisk Tjeneste. Og som Czaren ikke var indsluttet udi den carlovitziske Fred, fikkedes Hans Czarske Majestæt ham som Fredsforhandler til Constantinopel. Da han der til Behag havde forrettet sit Vrende, blev han efter egen Begjering fikket som Gesandt til det persiske Hof, og kom til Persien gelejdet af en stor Hob Moscoviter og Armenianer. Dette Gesandtskab, hvorvel det var af liden Bigtighed, saasom Gesandten mest foretog denne Rejse for at drive Kjøbmandskab, saa opvakte det dog stor Estertanke hos det enfoldige persiske Hof, besynderligen efterdi Israel Ory havde ladet falde nogle daarsige Ord, og sagt, at han nedstammede fra de gamle armeniske Konger, saa at man troede, at han ikke var kommen til Persien uden med noget farligt Forsæt, nemlig, for at

løse

løse Armenierne fra det persiske Nag. Hertil hjalp en gammel Spaadom, som sagdes at findes i det armeniske Archiv, og da blev udsprebet, at det gamle armeniske Rige skulde rejse sig igjen ved moscovitisk Hjelp. Over dette altsammen gjorde det persiske Hof store Dine, torde dog ikke vise Gesandten tilbage, af Frygt for Czaren, men tog mod ham i Ispahan med al Vrestegn. Israel forrettede sine Sager der vel, angaaende Kjøbmandskab, og bøde nogle Aar derefter udi Astracan tilligemed sit nye armeniske Rige. Af denne latterlige Hændelse mærkede den listige Myrr-Weis besynderligen det persiske Hof's Enfoldighed, besluttede derfor, at betjene sig af slige Midler til sit store Værks Fortsættelse. Hvorudover, hvorvel Ingen meer end han foragtede dette moscovitiske Gesandtskab, saa var dog Ingen, der forestillede det samme farligere end han. Han talede derfor ideligen om dette ny tilstundende armeniske Rige, og formerede med saadan Konst den urimelige Mistanke, man havde fattet derover, at Alle, baade i Henseende til hans Forstand og den Tanke de havde om hans Værlighed, troede det var sandt.

Herudaf gjorde da Myrr Weis sig saadan Regning: Kan en Landløber og Bispekammer ved urimelig løs Tale bringe et helt Riges Raad i Bevægelse, saa kan man ogsaa gøre dem Hovedet kruset ved Snak, som haver bedre Skin. Medens derfor det

nye armeniske Rige endda svævede for Dine, tog han sig ved samme Lejlighed for, at holde Statsministrene varme ved at forestille dem andre Slags Farligheder, som kunde befordre hans Værk; saa tidt derfor, som han var hos det Parti, som bar Fiendskab mod Georgi-Kan, forestillede han, at samme Statholder var den farligste Mand udi Persien, og at der maatte være hemmelig Forstaaelse imellem ham og den moscovitiske Czar, samt at en georgiansk Prinds, som var Statholderen nærpaarørende, opholdt sig ved det moscovitiske Hof, for at ophidse Czaren til at befrie Georgien fra det persiske Herredom. Tænker da, sagde han, hvorledes det vil gaae til med Persien, naar Czaren gjør Indfald udi Georgien, hvor han med Glæde vil blive imodtaget af Indbyggerne, der have samme Religion som Russerne, naar ogsaa paa samme Tid Armenierne vil oprette deres nye Rige udi Bjernen af Landet, og Statholderen udi Candahar, som en sød georgiansk Prinds, vil bringe Aghvanerne udi Garnisk. Saadan Tale, hvor idet den end var grundet, saa gjorde den dog større og hastigere Virkning, end Myrr-Weis havde ventet. Man holdt strax raadeligt, at skikke Myrr-Weis til Candahar, for der at give nøje Agt paa Statholderens Idretter, og for at holde ham Tømmelfingeren paa Djæt, ifald han vilde gyppe noget imod Riget.

Med

Med saadan List udvirkede han sin Tilbagekomst til Candahar igjen, hvor han kom ind udi Triumph, som en Mand, der var særdeles udi Kongens Naade, og der bragte prægtige Recommendations-Breve med sig til Statholderen, særdeles fra hans Broder Divan Beg, hvilken skrev, at Statholderen kunde ikke sætte nok stor Pris paa Myrr-Weis, saasom den, der var hans Ven, og altid havde talet med Berømmelse om hans Person. Herudover blev han ikke mindre fjærligen modtagen af Statholderen end af Aghvanerne selv. Efterat en kort Tid var bortdrevet med at gjøre fornødne Anstalter, og at erhverve sig meer og meer Fortrolighed hos Georgi-Kan, lod han ham ombringe, da han mindst forventede sig Saadant, og derpaa ved sine Aghvaner, som vare udi Beredskab, lod nedfable alle de georgianske og persiske Tropper, som vare udi Landet. Autor af den tyrkiske Krønike, som nyligen er oversat, fortæller dette meer omstændigen saaledes: Myrr-Weis adresserede sig først til de Billugianer, som ere de stridbareste blandt Aghvanerne, og opmuntrede dem til at sætte deres Fædreneland i Frihed, og at ombringe Statholderen, viste dem ogsaa et falsk Brev fra Regjeringen udi Spahan, som autoriserede dem til saadant Mord; da de nu havde lovet ham deres Bistand, forføjede han sig til Statholderen, raadende ham at tage sig vare for de billugianske Officiere, og
at

at bestemme dem alle til en vis Tid at møde. Da han havde udvirket denne Befaling, lod han Billugianerne vide, at man derved sigtede til deres Odelæggelse, hvorudover de kom bevæbnede tilsammen. Statholderen fik paa sin Side en maabelig Armee paa Benene; hvormed han gik dem imøde, og bragte Myrr-Weis 3,000 Aghvaner til samme Krigshærs Bestyrkelse; men da det kom til Træfning, slog han sig til Billugianerne, saa at Statholderen med sin hele Magt, som bestod af Georgianer og Persianer, blev nedslaget. Saaledes udbrød dette store Oprør mod Udgangen af det Aar 1709, som var det samme Aar, det store Slag stod for Pultava.

Saa snart dette Nederlag var skeet, kaldte han Folket sammen, ønskede dem til Lykke, at de havde afskaffet saaledes det georgianske Aag, og opmuntrede dem til at gaae videre fort, og gandske at befrie Landet fra det persiske Herredom; han forestillede dem Regjeringens Skrøbelighed, item at Riget var omringet af mange mægtige Fiender, saa at Hoffet skulde faae andet at tænke paa, end at igjentage Candahar, som var saa langt bortliggende. Men hvor meget syndig hans Tale end var, saa fandtes der dog mange fornemme Aghvaner, som syntes, at man burde ikke gaae saavidt udi denne Sag, men allene lade sig nøje med at have rensat Landet fra de georgianske Soldater, og i det øvrige forblive udi Kongens Lydighed;

thi

thi at sætte sig op imod det hele Rige, var at besmitte deres Ære, og at bryde deres Troffabs-Ed. Autor til foromtalte tyrkiske Krønike siger, at Myrr-Weis da aabenbarede dem, at han selv havde smedet det Brev, som han viste dem fra Regjeringen; hvilket forarsagede, at Mogle beklagede sig saaledes at være bedragne. Myrr-Weis, da han mærkede, at saadan Tale bevægede de fleste, sagde han, at hvis intet andet stod dem for Djene, end den Dmhed at bryde deres engang gjorte Troffabs-Ed, da maatte de vide, at Hoffet havde saa ofte overtraadt de Haandfæstninger, dem vare givne; hvorpaa han tog op af sin Lomme den Erklæring han havde faaet af de metcanske Præster, nemlig, at det var dem tilladt at sætte sig op mod Riget, for at haandthæve deres Tro, og lod samme Erklæring læse for hele Folket. Det gjorde i en Hast saadan Virkning, at endogsaa de Allerfrygtagtigste bifaldte Myrr-Weis's Forsæt, og saasom man i denne Tilstand behøvede i en Hast at anrette en Regjeringsform, lod man kalde dem sammen, for at raadslaae derom; hvorudover Myrr-Weis, som var det hele Folks Afgub, blev strax erklæret for Fædrenelandets Fader, Prinds af Candahar, og General over Landets Krigsmagt.

Myrr-Weis, paa det at han ikke skulde oversrumple, førend Landet var sat udi Stand til at forsvare sig, da, for at dylse Hoffet i Søvn, affærdigede

bigede han Bud til Ispahan, ladende Kongen og Ministrene vide, hvad som skeet var, og forestillede, at denne Opstand maatte allene tilskrives de georgianske Troppers flette Opførsel udi Candahar, hvilke havde huseret udi Staden, som om de kunde have erobret den med Storm, og derved saaledes ophidsset Indbyggerne, at de havde grebet til Væge, og udi deres Iver havde opfret disse Tyranner; men han haabede, at Saadant skulde ingen videre Vidtløftighed føre med sig, og forsikkede om sin Nidkjerhed for Kongens Tjeneste; raadede Hans Majestæt til Slutning, at fare kempeligen frem, og ikke at hævne et Nærlag, som en retmæssig Iver havde foraarsaget, men give lidet Tid til Bredden at stilles; thi, dersom man fremfoer med Haardhed, kunde man befrygte, at Aghvanerne skulde udi Fortvivlelse søge Beskyttelse hos deres gamle Herrer, og underkaste sig Stormogolens Herredom igjen.

Det er uvist, enten Hoffet virkeligen troede, eller stillede sig an, som det troede denne sminkede Beretning; men det er vist, at man lod Resten af Aaret med det efterfølgende Aar gaae forbi uden at gjøre ringeste Bevægelse, saa at Myrr-Weis derover fik Tid nok til at bestyrke sine Sager, og sætte Landet udi Forsvarsstand. Men, da tvende Aar vare forløbne, og man var kommen af Drømmen om det armeniske Rige, begyndte man at vende Djnene til

Can-

Candahar, og betænke sig paa Middel til at bringe de Dyrørste til Lybighed igjen. De Midler, som de strax grebe til, vare særdeles vel overlagde, i det de udvalgte til Anfører mod de Dyrørste Kostrow-Kan, som var en Blodsforvandt af Georgi-Kan; thi Ingen kunde med større Iver føre Krigen mod de Dyrørste, end saadan Mand, der brændte af Begjærighed efter Hevn over det Mord, som var skeet paa hans Landsmænd og Paatørende. Den Krigshær, som ham blev betroet, bestod mestendels af Georgianer, hvorudi man fandt toende Fordele: 1) efterdi der handlede om et Mord, som var begaaet paa Georgianer; 2) efterdi man holdt det for Rigets-Sikkerhed, at Georgien, som altid var mistænkt, blev svækket ved Mandskabets Udførsel. Men saasom man frygtede, at de georgianske Tropper, isald de fik Sejer over de Dyrørste, skulde foretage noget imod Staten, saa søjede man til dem en anseelig Hob Persianer, der kunde hindre dem ubi saadant Foretagende. Men den Splid og Uenighed, som regjerede til Hove, tilintetgjorde alle disse gode Anstalter; thi det samme Parti, som havde baaret Fiendskab til Georgi-Kan, søgte at underminere denne ny Anfører, hvilket ogsaa skee; og anvendte de derpaa trende Midler: først ved at hindre Penges Tilførsel, som gjordes fornøden til Krigshærens Underholdning, saa at hvor megen Paastand Anføreren end gjorde derom,

om, saa kunde han dog aldrig bekomme meer end en Trediedel af de Summer, som ham vare tillagte, og naar Klage derover indkom, vidste den Ene at skyde Skylden paa den Anden. Den anden Hinder rejste sig af de persiske Tropper, hvilke man ophidsede til at forlange en indfødt Persianer til Anfører, som ogsaa blev dem tilladt, Krigshæren til første Svækkelse, saasom den fornødne Enighed blandt Tropperne derved blev hævet. Men det, som mest hjalp til Anføreren's saavel som Krigshærens Undergang, var en Officier, som man satte ved Anføreren's Side, hvilken var en Ven af Myrr:Weis, der erkjendte ham om alt, hvad som foretoges, saa at man mener, at det var Myrr:Weis's eget Bærk, at denne Forræder fik saadan Post udi Krigshæren; thi, efterat han havde forraadet Anføreren, slog han sig aabenbarligen til de Dyrer'ske, og blev deres Vejviser i at føre dem til Ispahan.

Myrr:Weis var underrettet om alt Saadant, og vidste, at denne Krigshær af sig selv vilde bortsmelte. Hvorudover, langt fra at gaae dem imøde og vove noget Feldtslag, han holdt sig med sine Folk inden Murene af Candahar, og der allene som en ledig Tilskuer ansaae den fiendtlige Krigshærs elendige Tilstand, som tog meer og meer til, endel formedelst Mangel paa Levnetsmidler, endel ogsaa formedelst den Splid, som regjerede imellem de persiske og georgianiske

gianske Tropper. Endeligen begyndte de persiske Tropper, saasom de kunde ikke udstaae de mange Ulejligheder, som de plagedes med, at begjere deres Affked, og ligesom udtvunge den af Anføreren, hvilken derudover blev saa svækket, at han ogsaa maatte gaae tilbage med sine Folk. Myrr-Weis blev underrettet om denne Bortgang ved ovenmeldte Forræder, hvilken da foulod Krigshæren og løb over til de Dprørste, og som han nu agtede at det var belejlig Tid at angribe Fienden, gik han ud af Candahar, for at angribe disse udmattede Georgianer og Persianer, paa hvilke han gjorde et stort Nederlag i tvende Anfald, og omkom Anføreren selv.

Dette forarsagede en stor Skræk udi Ispahan. Ingen var meere beqvem til at sætte de faldne Sager istand, og at byde Ughvanerne paa ny Spidsen igjen, end de Georgianer, som overgik de Dprørste selv udi Tapperhed. De tilbode sig ogsaa at gjøre et nyt Tog, men som saadant Tilbud skede med det Vilkaar, at de maatte føre Krigen allene uden Persianer, og Hoffet holdt det alt for betænkeligt, at lade et Folk allene være bevæbnet, som det aldrig havde baaret ret Fortrolighed til, blev dette Tog tilsidefat, og Ughvanerne derover fik ubundne Hænder, strejfede overalt og indjog Skræk udi omliggende Lande.

Efterat den navnkundige Myrr-Weis saaledes havde sat sine Landsmænd udi Frihed, og gjort dem

af

af foragtelige Folk til de alleranseeligste udi Orienten; ja, efterat han med største Fortis havde tilbagedrevet det hele Riges Magt, og vrist Persianerne, hvor magtesløs Persien var, og at han med sine Aghvaner var istand til at bringe det hele Rige under Aaget; ja, efterat han var kommen udi saadan Anseelse, at hans Navn var bekjendt fra Indien til den nordligste Part af Europa, saa at de Ord Myrr-Weis var bleven et almindeligt Mundheld, døde han i Candahar 1717, efterat han havde regjeret 7 eller 8 Aar, ladende til sine Efterkommere det store Værks Guldbyrkelse, nemlig hele Persiens Erobring, hvilket ogsaa skede, med hele Verdens Forundring, under hans Søn Maghmuds Anførsel.

Myrr = Maghmud.

Da Myrr-Weis ved Døden var afgangen, syntes det hele Værk at falde med ham; thi hans Broder, som Aghvanerne udvalgte i hans Sted, var af langt anden Beskaffenhed; thi saa meget som den Første
var

var behjertet og dristig, saa meget var den Anden eftertænkfuld og koldsindig. Han stillede sig for, at hvis det persiske Hof engang vaagne op af Søvn, det aghvaniske Folk vilde geraade udi yderste Fordærvelse, holdt derfor raadeligt, medens Tiderne endda vare gode, at udvirke en fordelagtig og sikker Fred. De fornemste Aghvaner faldt ogsaa paa samme Tanket, og var man alt betænkt paa at skikke Gesandter til Ispahan. Men en stor Del Andre, besynderligen de Unge, satte sig mod saadant Foretagende. Hvorudover den nye Prinds med de Ældste gandske hemmelig gik tilværks, af Frygt, at denne Fredsforhandling skulde komme den unge Maghmud, Myrr-Weis's Søn, for Drene. Denne unge Herre, som da ikke kunde have meer end 17 til 18 Aar, men havde været med udi Faderens Tog, og var opklækket iblandt Soldater, da han fornam den Fredsforhandling, som var i Gjerde, fandt han Middel om Natten at snige sig ind udi sin Farbroders Sengeskammer, og der omkom ham, medens han sov; hvorpaa han kaldte Folket sammen, og for at undskylde dette Mord, erkjendte dem om det, som han havde fundet udi sin Farbroders Papirer, nemlig, hemmelig Fredsforhandling, og derpaa opmuntrede dem til at fortsætte Krigen.

Saa som nu denne onde Gjerning var alt bedrevet, og den unge Maghmud var inderligen elsket,

blev

blev han af Krigsfolkene erklæret for Prinds af Candahar og de Ughvaners Krigsansfører. Denne ny Prinds førte strax en Krigshær i Marken, for at følge den Plan, som Myrr-Weis havde lagt. Det første han tog sig for, var at forene det Landskab Hasaray, som ogsaa var beboet af Ughvaner, med de andre af Candahar. Disse tvende Folk, endstjondt de vare Landsmænd, saa havde de dog skilt sig fra hinanden for Religionens Skyld; thi de Ughvaner af Hasaray fulgte den persiske Lærdom, da derimod de andre vare af samme Sect som Tyrkerne. Han arbejdede med stor Iver paa at forene disse tvende Folk, saasom intet tjente meer til hans Bestyrkning. Men Religionen var en Skillerumsmur, som var vanskelig at bryde, hvorfor Ughvanerne af Hasaray af ingen Løfter eller Tilbud kunde bevæges til nogen Forening, hvilket da Maghmud mærkede, søgte han med Magt at bringe dem dertil, og endeligen, efterat han havde tilføjet dem adskillige Plager, og de ingen Hjælp saae sig af Persianerne, omsider udvirkede den forlangte Forening, som forhvervede ham ikke mindre Fordel end. Cre.

Dette Værk blev anseet som et Mesterstykke af den unge Maghmud, eftersom det var noget, som hans Fader ikke havde kunnet tilvejebringe. Det persiske Hof saae da en ny Myrr-Weis at opstaae ubi denne unge Prinds, hvilken, saasom hans Ungdom gjorde ham

ham end mere dristig og forvoven, saa kunde det udi ham vente sig en farligere Fiende end udi Faderen; man besluttede derfor at besøge ham med en Krigshær langt mægtigere end de forrige; men der behøvedes en god Anfører, som paa de Tider var rar at finde; og, som der vare ikke Mange at gaae Bal udi, maatte Hofministrene byde denne Post mod deres Villie til **Sest CuliKan**. Men denne ypperlige Mand, som de havde, uanseet hans Troskab og Tjeneste, stødte for Hovedet efter Sædvane, vægrede sig længe for at tage mod saadan Post, indtil de omsider med List bragte ham dertil, i det de betroede Krigshæren til hans unge Søn, hvilken, saasom han havde ikkun 17 Aar, vidste de at Faderen ikke kunde forlade, men imod sin Villie vilde følge Krigshæren, for at hjælpe ham med Raad og Daad, hvilket ogsaa skede. Sønnen og Faderen gjorde strax al mulig Anstalt til Krig, og fik en temmelig Krigshær paa Benene, saa at man havde Forhaabning under saa god Anførsel at gjøre en lykkelig Ende paa Krigen; men Udgangen svarede ikke til Haabet; thi da Sønnen mod Faderens Raad vovede sig i Uilde imod Fienden, blev han omkommen med en stor Del af hans Tropper. Og da Faderen fik Sønnens Død at vide, drev denne bitter Sorg ham til samme Forvovenhed, hvorudover han ogsaa havde samme Lykke.

Af denne store Ulykke lod Hoffet ikke, som man dog ventede, Modet falde, men lavede sig til at bringe en ny Krigshær paa Benene, hvis Anførsel man betroede til Luft:Ali:Kan, som var Athemat:Dulets eller Storbizirens Søn. Samme Luft:Ali:Kan var en Mand af besynderlige Sindets Gaver, og var særdeles beqvem til saadan høj Post, hvilket ogsaa hans Bedrifter udviste; thi han overvandt de Oprørske udi et stort Feldtslag, indsluttede dem udi Staden Candahar, og havde efter Anseelse gjort Ende paa Krigen, hvis Hofgildingerne midt i hans Sejers Løb ikke havde hindret ham; thi saasom de frygtede, at Athemat:Dulet derover vilde blive for mægtig, uandkjøbte de falske Vidner, der foregave for Kongen, at samme store Minister stod ham efter Livet, hvorfor han uden videre Betænkning blev greben, pinligent forhørt, og hans Dine bleve udstukne, og hvorvel han siden udi Kongens Nærværelse beviste sin Uskyldighed saa klarligen, at Kongen selv ikke kunde bære sig for Graad, blev det dog derved, og han maatte lade sig nøje med et stort aarlig Tillæg af Penge for sin Livstid. Da man først havde lagt Haand paa denne store Minister, maatte man og gjøre det samme med hans Svigersøn, hvilken med Magt blev tagen fra Krigshæren og bortført, hvorpaa Krigsfolkene gik hver sin Vej, og Maghmud blev saaledes befriet fra en stor overhængende Fare.

Da

Da Maghmud blev underrettet om det Sørgespil, som var skeet til Hove, item at den tappre Anfører, som han ene frygtede for, var falden i Unaade og Fængsel, og at den Krigshær, som havde jaget saadan Skræk ubi Candahar, var adspredet, begyndte han at rejse Kammen i Vejret igjen, opmuntrede Aghvanerne paa ny til at fortsætte Krigen, og søgte at udrydde de Fredstanker, som det sidste Nederlag havde bragt dem paa. Han sagde, at Hoffet var ikke istand til at bringe saa hastig saadan Armeé paa Benene igjen, og holdt for, at nu var Tid til at efterfølge Myrr-Weis's sidste Raad, som han gav paa sit Yderste, nemlig, at gribe Persianerne an ubi Hjertet af Riget, og forflytte Krigen til Ispahhan. Denne Tale opmuntrede Aghvanerne saa meget, at de alle vare færdige til at følge ham, hvor han vilde føre dem. Dog fandt Maghmud ikke for godt saa hastig at foretage noget af Bigtighed, men at give dem lidt Tid til at komme til sig selv igjen efter det sidste Nederlag, og holdt sig stille ubi Candahar det Aar 1721, arbejdende imidlertid paa at befæste Staden, og lurende paa, hvad Hoffet i denne Tilstand vilde foretage. Da han nu udt denne Stilstand fornam, at Regjeringen blev meer og meer søvnagtig, og at Alting fattedes, saavel Krigsfolk som Penge og gode Anførere, besynderligen at han intet havde at befrygte sig for Georgien, efterdi Prinde-

sen sammesteds var stødt for Hovedet, saa at han havde svoret intet at gjøre Persien til Tjeneste, af hvilken den forrige var bleven saa ilde lønnet; da, siger jeg, *Maghmud* havde nøje overvejet alt dette, satte han sig for at gribe Værket an alvorligen, og efterat han havde anvendt en rum Tid paa at faae en anseelig Krigshær paa *Benene*, gik han ud af *Candahar*, for at indtage den Stad *Kirman*, og kom for samme Stad udi *Januar* 1722. Hvor stærk denne Krigshær var, som han udrettede saa store Ting med, kan ikke tilvisse siges. *P. Krusinsky*, som var udi *Isbahan*, da samme Hovedstad var belejret, og som har med Flid antegnet hvad som henhører til denne Historie, holder for, at den bestod af 40,000 stridbare Mænd. *Maghmud* gjorde først en Begyndelse med at belejre den Stad *Kirman*, som han havde erobret to Aar tilforn, men af hvilken han siden igjen var uddreven af *Luft-Ali-Kan*. Han sparede ingen Møje paa denne Stads Erobring, men *Aghvanerne* ere saa lidt flikkelde til *Belejringer*, som de ere beqvemme til at staaes udi aaben Mark, saa at derfor *Belejringen* gik langsom fort. Derforuden gjorde Staden saadan Modstand, at en stor Del af Krigshæren bortsmeltede, og henved 14,000 Mand begave sig paa *Hjemreisen* igjen. *Maghmud* derudover fornam, at hvis han opholdt sig længer for saadan Stad, vilde den hele Krigshær

for.

forløbe ham, forlod derfor Kirman, og tog Bejen lige mod Hovedstaden Ispahan.

Det synes utroligt, at Nogen skulde fordrifte sig til med saa liden en Magt at trænge sig ind ubi Kjernen af Riget, for at belejre en af de største og folkerigste Stæder ubi Verden, besynderligen efterdi Bejen var ikke mindre lang end besværlig; thi man regner 25 Dages Rejse til Hest fra Kirman til Ispahan, og Landet, som man gik igjennem, er fuldt af Ubrøkener og Heder af Sand; thi da den tyrkiske Sultan Amurath ubi det Aar 1638 rykkede med en Krigshær fra Tauris mod Ispahan, hvilken Vej er ikke nær saa besværlig som denne, var den persiske Konge Schach Sephy ubi største Rolighed, saasom han vidste, hvad saadan Rejse havde at betyde, og før ikke vild ubi sine Tanker; thi meer end den halve Del af den tyrkiske Krigsmagt, som bestod af 100,000 Mand, omkom paa Bejen af Tørst ubi de store Ubrøkener. Men som Ughvanerne ere et særdeles haardt Folk, og beqvemme til at udstaae alle Slags Ulejligheder, saa gik denne Rejse uden synderlig Forlis for sig, og med saadan Hastighed, at da man tænkte, at de laae endnu for Kirman, stode de allerede nær ved Ispahan. Det er let at slutte, hvilken Skræk og Forvirring en saa uføremodende Ankomst kunde foraarsage ubi en Stad, hvor man ikke var betænkt paa noget Modværn mod en Fiende, som man tænkte

at være 300 Mile derfra; men, saasom den yderste Fare var forhaanden, hvervede man strax Soldater udi Ispahan, og inden stakket Tid bragte paa Benene en Krigshær af 50,000 Mand. Man raadfløg da om udi Kongens Raad, hvad tjenligst kunde være, enten at oppebie Fienden udi Staden, eller at gaae den imøde. De Fornuftigste holdt fore, at man skulde slaae en Lejr udenfor Staden, for at beskytte den, og ideligen med smaa Partier at foruro-lige Fienden, for at gjøre de nyligen hvervede Folk beqvemme til Strid. Andre derimod mente, at det var uanstændigt at krybe i Skjul, og holdt for, at man strax skulde rykke mod Ughvanerne og levere dem et Feldtslag. Og, saasom de daarligste Raad paa de Tider bleve mest antagne, saa blev og denne Gang besluttet, at vove en Træfning, hvilken, paa det at man kunde være des visere paa at tabe, satte man tvende stridige Anførere over Krigshæren, nemlig Maghmet-Wali og den ny Stovizir eller Athemat-Dulet. Der blev da holdt et stort Feldtslag ved Giulnabat, hvor den kongelige Krigshær udi Begyndelsen fægtede saa vel, at Maghmud, som paa sin Elephant saae, udi hvilken Fare han svævede, beføl at holde en Dromedarius færdig til Flugten, hvis ingen lykkelig Forandring skede. Men som den ene persiske Anfører var den anden fiendsk udi Hjertet, og den Ene vilde ikke undsætte den Anden, som var

iflem-

iklemme, vendte Bladet sig saaledes om, at Ughvaernerne fik Overhaand, dreve de Kongelige paa Flugten, og erobrede deres Feldtslykker; dog løb de Slagnes Forlis sig ikke højere end til 2,000 Mand.

Hvor maabelig dette Forlis var, saa vare dog Alle paa de Tider i den Mening, at dersom Maghmud lige efter Slaget var gaaet løs paa Hovedstaden, han da samme Dag skulde have erobret den, eftersom det ved saadan Hændelse var bragt udi yderste Forvirrelse; thi man saae Indbyggerne løbe som forstyrrede Mennesker frem og tilbage paa Gaderne, søgende Hul at skjule sig udi. Kramboderne vare alle tillukkede, men Portene, som allene skulde lukkes, stode aabne, og de, som vare satte til at forsvare Stadens Udenværker, forløbe deres Poster. Men Maghmud, som ikke vidste hvad Virkning Slaget havde gjort udi Staden, tænkte paa intet mindre, end at angribe Ispahan, men holdt sig nogle Dage stille udi sin Lejer. Man kan sandeligen ikke begribe dette, at en Mand, der med 40,000 Mand havde dristet sig til at gaae 300 Mile igjennem Heber og Udværker, udi Forsæt at bestorme en af de mægtigste Stæder udi Asien, bliver nu stillestaaende, naar det ikke kan regnes mere for Dristighed, og naar Skræk er indjaget udi Indbyggernes Hjerter; saa at det synes ligesom hans egen Lykke gjorde ham forsagt. Over denne Stilhed, som regjerede udi Ughvanernes Lejer, begyndte

gyndte Indbyggerne af Ispahan at fatte Mod igjen, og gjorde Anstalt til Modstand; ja, da de ved Spej- bere meer omstændeligen bleve underrettede, at der udi Lejren var ikke mindste Tegn til Bevægelse, og at Ughvanerne havde forladt de Feldtstykker, som de havde erobret i Slaget, skikkede de ud nogle Solda- ter, for at bringe dem til Staden igjen, hvilket ogsaa skede uden Modstand, saa at man deraf kunde slutte, at Ughvanerne havde bortkastet al Forhaab- ning om Ispahans Erobring, udi hvilken Tanke de fore ikke vilde; thi, efterat Ughvanerne havde givet sig Stunder til at overveje deres egne Kræfter, og tilligemed ret at betragte Ispahans Vigtighed, hvil- ken, foruden at den var stærk og folkerig, var Rigets Hjersten, saa at dens Belejring vilde bringe hele Per- sien i Bevægelse, besluttede de udi et Krigsraad at gaae tilbage til Kirman, for at fortsætte samme Stads Belejring, som de havde forladt. De satte sig al- lene for at jage en liden Skræk ind udi Staden for deres Bortgang, og til den Ende rykkede med 9,000 Mand for den, medens den øvrige Krigshær pakkede deres Sager sammen, og gjorde sig rejsefærdige, saa at, hvis Kongen havde kun holdt sig stille nogle Di- mer, havde han bleven disse Gjester quit; men til Stadens og sin egen Ulykke lod han paa den allerube- lejlige Tid tilbyde M:ghmu en fordelagtig Fred, og lovede Ughvanerne, som allerede stode rejsefærdige, store

store Penge, hvis de vilde forlade Staden. Sa, det blev ikke derved: Kongen lod siden ogsaa tilbyde, at afstaae for sig og sine Arvinger al den Ret, Persien havde paa Candahar, og at erklære Maghmud for en fri og Enevolds-Fyrste.

Dette utidige Fredstilbud gjorde saadan Virkning, at de forsagte Aghvaner begyndte at fatte nyt Mod, og at sætte al Tanke om Hjemreise tilside, hvilket ogsaa skete; og lod man strax holde Krigsraad, hvad man skulde svare til saadant Tilbud. Udi dette Krigsraad blev fundet for godt, at man skulde imodtage disse Vilkaar; dog saaledes, at man derhos skulde paastaae, at Kongen skulde give sin Datter Maghmud tilægte, og med hende til Medgift det aghvaniske Landskab af Hasaran; thi saadant Egteskab kunde tjene til Forsikkring, at Kongen skulde holde sit Lofte. Men dette Egtekabs-Forslag fandt intet Bifald hos Hoffet, over hvis selfomme Dpførsel herudi man besynderligen maatte forundre sig, helst efterdi saavel denne Konge, som hans Formænd, vare vante til at give deres Døttre endogsaa til gemene Præster, saa at det, som mindst burde tages udi Betænkning, standsede Freds-Forhandlingen, og skilte Kongen ved Scepter og Krone. Thi Aghvanerne optog saadant som en Foragt, og derfor besluttede at bryde al Freds-Forhandling overtverts, og fortsætte Krigen til det Yderste, saa at man kan sige, at intet skilte Kongen

gen

gen ved Riget, uden Kongens eget Raad, hvis Dp-
førsel var en Kjede af lutter Statsfejl og forbærrøvelige
Anslag.

Da Kongen nu fornam, at de Oprørere fuldkom-
meligen havde besluttet at vove det Yderste, gjorde
han Anstalt til Hovedstadens Forsvar, men han fors-
ømte strax det, som var mest magtpaaliggende, nem-
lig at besætte med Folk det stærkt befæstede Lysthus
Farabat, som laae en liden Mil fra Ispahan. Sam-
me stærke Slot, som kunde have tjent til et Bolværk
for Hovedstaden, blottede man for al Besætning,
saa at det uden Modstand og Sværdslag faldt i de
Aghvaners Hænder, hvilke inden dets prægtige Mure
lode afflikke deres Lejer. Den samme Fejl, som skete
ved dette Slot, skete ogsaa ved de Armeniers Stad
Zulfa, som ligger kun en Fjerdingvej fra Ispahan;
thi istedenfor at bestyrke samme Stad, og at opmun-
tre Indbyggerne til at gjøre Modstand, helst saasom
de selv forlangte en tilstrækkelig Besætning, tog man
al deres Gevær fra dem, foregivende, at de sem-
Christne intet godt Hjerte bare til Regjeringen, og
derfor lod ogsaa denne rige og mægtige Stad blive
Fienden til Bytte; thi Armenierne maatte efter no-
gen Modstand overgive Staden, efterat de havde ind-
gaaet de Vilkaar, at de skulde give en uhorlig Sum
Penge tilligemed 50 unge Jomfruer af de fornemste
Huse, for at frelse deres Liv, og at redde deres Guds
og

og Ejendom. Men som de efter Stadens Overgivelse foregave, at det var dem umuligt at bringe saa mange Penge tilveje, efterdi deres meste Midler vare udi Ispahan, bleve de rigeste Kjøbmænd ved gruelig Pinsel tilholdne at bekjende, hvor de havde henstuffedet deres Midler, og kom da for Dagen en ubeskrivelig Rigdom; thi der fandtes allene hos de Brødre Kardelans 700,000 Gylden udi bare Penge. Men Ughvanerne havde kun liben Fordel af de kostbareste Sager, som faldt dem i Hænderne; thi, som de ikke skjønede meget derpaa, solgte de for en ringe Pris til de Fattige, hvad de toge fra de Rige, saa at Staden ved denne Plyndring blev ikke saa meget ubarmet, som at Midlerne bleve forflyttede fra En til en Anden, og at en Staadder blev i en Hast til en rig Mand, og en rig Mand igjen til en Staadder. Efterat dette var skeet, toge Ughvanerne sig for at angribe Ispahan, ikke saa meget udi Tanke at erobre Staden, som for at indjage den nogen Skræk. Men som de en Dag led uformodentlig et temmeligt Nederlag, og stode udi Fare, at see den hele Krigshær opofret, hvis den persiske Anfører Maghmet-Wali havde villet ret forfølge sin Fordel, begyndte de at fatte fredelige Tanker paa ny igjen, og søgte at formaae Armenierne til at gjøre Fredsforslag; men saasom de samme formedelst den store Uret og de mange Forfølgelser dem vare tilføjede af Persianerne,

nerne, ingenlunde vilde paatage sig nogen Freds-
Forhandling, standsede Bærket paa ny igjen. Og
blev Maghmud besynderligen opmuntret til at fortsætte
Krigen, da han fik hemmelig Forsikkring af den
persiske Anfører om Vennskab og Forening mod Kongen.

Da Belejringen nu gik ret for sig, og Persianerne
fornumme at Tilførsel at være dem affkaaren, og at
Ingen bevægede sig til at undsætte Staden, item,
at Kongen blev ved sin sædvanlige Lunkenhed, beslut-
tede man at tage en af de kongelige Prindsfer, ved
Navn Tamas, udaf Haram, eller det Sted, hvor
de kongelige Børn pleje nøje at forvares, og lod ham
ved Kongen erklære til Rigets Statholder, og fik
ham med Behændighed udført af den belejrede Stad,
forhaabende, at han skulde bringe det hele Rige udi
Harnisk, og i Hast med en mægtig Krigshær komme
Staden til Undsætning; men denne gode Prinds fandt
storre Lunkenhed blandt Undersaatterne, end han havde
forventet, saa at dette Anslag havde ingen synderlig
Virkning. Medens Prinds Tamas forgjeves an-
holdt om Undsætning fra Provindserne, bleve Agha-
vanerne ved at indslutte Staden, og at hindre al
Tilførsel, hvorudover Indbyggerne udi Fortvivlelse
løbe til Slottet, og raabte til Kongen, at det var
Skam for en Regent, at holde sig stedse inden fire
Mure, medens Riget svævede udi yderste Fare, og
begjerede indstændigen, at han selv vilde føre dem an-
imod

imod Fienden; men som Kongen, eller rettere hans Hofmænd, havde ingen Lyst dertil, affpiste man dem kun med Snak, nu at man var ventende Prinds Tamas med Undsætning, nu at Stjernefigerne fandt det ikke for raadeligt, at gjøre noget Udfald; thi, jeg har tilforn paa andre Steder fortalt, at intet af Bigtighed udi Orienten foretages, uden Stjernefigerne sige, at Tiden er belejlig dertil.

Men som man nu var geraaden udi saadan Tilstand, at man ikke kunde lade sig nøje med blotte Ord, saa rottede Indbyggerne sig sammen for Alvor igjen, løbe til Slottet, bedende Kongen, at han vilde komme ud og føre dem an, og, da man igjen vilde affpise dem med Ord, og lovede at give dem Svaret den anden Dag, brød det ud til Oprør; hvorfor man af Slotsvinduerne maatte løse adskillige Skud iblandt dem, hvilket gjorde vel strax den Virkning, at Oprøret blev stillet, men forarsagede yderste Misfornøjelse blandt Borgerne, hvilke fra den Tid bortkastede al Lyst til at forsvare Staden, som de forlode udi Hobetal, og det med Ughvanernes Tilladelse, hvilke gjerne ønskede, at Ispahan blev blottet for Mandskab, indtil Hunger og dyr Tid begyndte at tage Overhaand. Ughmet-Alga, som udi adskillige Træfninger med Ughvanerne havde ladet see stor Hurtighed, var nu den eneste, som man kunde forlade sig paa. Denne duelige Mand saae Stadens ufejlbarlige

barlige Undergang for Djinene, hvis man ikke opmuntrede det forsagte Folk ved noget dristigt Forsøg mod Fienden, satte sig udi Spidsen af nogle gamle Tropper, og angreb en af de Aghvaners fornemste Poster, for at gjøre Plads til nogle tusinde Kameler, ladne med Levnetsmidler, til den betrængte Stads Fornødenhed. Aghmet angreb samme Post med stor Tapperhed, og havde sat sit Forsæt i Værk, hvis den forræderiske Anfører Maghmet-Wali, som jeg tilforn har sagt spillede under Dække med Fienden, havde villet staae ham bi; men saasom han skammeligen forlod ham, blev den tappre Aghmet dreven tilbage, og derforuden blev beskylt, at have utidigen vovet sig mod Fienden; saa at den gode og enfoldige Konge, som ikke plejede at blive vred, uden paa dem, der gjorde ham mest Tjeneste, straffede ham med haarde Ord derfor. Aghmet, som fortrød paa at see sin Trostaae saa ilde belønnet, sagde Kongen da rent ud sin Mening om den trolose Anfører, som havde beskylt ham, og at han var Riget mere fiendsk, end Aghvanerne selv; bevidnede i det øvrige, at han ingen Lust havde at leve længere, for at see Rigets og det kongelige Husets Undergang, og derpaa gik hjem i sit Hus, hvor han tog Forgift, og blev funden død Dagen derefter paa sin Seng. Hans Død blev højlig begravet af alle tro Persianer, hvilke saae udi ham den eneste Forhaabnings-Gnist udslukket.

vanerne derimod bleve mere opmuntrede af hans Død end af en stor Sejer, saasom han var den eneste Persianer, der kunde byde dem Spidsen. Men det var den fromme Konges Skjebne, at han gjerne gjorde sig selv mere ondt, end alle hans Fiender.

Førend denne ypperlige Mand døde, begyndte der alt at blive dyr Tid paa Levnetsmidler udi Ispahan, hvilket man og tilskriver Hoffets flette Opsørsel, i det man ved Fiendens Ankomst havde ladet komme ind udi Staden Folk af alle omliggende Stæder, saa at Ispahan blev opfyldt med saadan Mængde af unyttige Folk, at man ikke uden med stor Møje kunde komme igjennem Gaderne. Uanset denne store Mængde af Folk, solgtes dog Varene for en billig Pris, indtil Udgangen af Maj-Maaned udi det Aar 1722. Udi Junio begyndte Prisen at stige; men udi Julio og Augusto kom det saavidt, at man maatte slagte Muler, Kameler, Heste og Esler, saa at der blev intet andet Kjøb seet paa Torvet; ja, en død Hest blev omsider solgt for 1,000 Rdlr. Udi September-Maaned maatte man gribe til Hunde og Katte, indtil alle de, som fandtes udi Staden, vare fortærede. P. Krusinsky fortæller, at han saae en Kvinde med en Kat imellem Hænderne, som hun stræbte at quæle, og endskjøndt Katten med sine Kløer broderede hendes Ansigt saaledes, at det var fuldt af Blod, lod hun derfor ikke sit Greb fare, men ved hvert et
Slag

Slag Ratten gjorde med Alverne, sagde: Krads mig kun saa meget som du vil, jeg skal dog spise dig. Udi samme September-Maaned gjaldt et Pund Brød 25 Gylben, og udi October 50; hvorudover man omsider maatte æde Bark og Blade af Træer, og vare kogte Sko daglige Retter. Endelig maatte man gribe til at æde Mennesker, hvilket, endskjøndt det under Livsstraf blev forbudet, saa kunde det dog ikke hindres, ja den Ene bortstjal den Andens Børn, for at æde dem. Paa denne Hunger fulgte en stor Død, hvilken dog ikke blev smitsom, efterdi Ispahan har en særdeles ren og sund Luft. De Dødes Tal var saa stort, at Gaderne laae overalt bestrøet med døde Kroppe. Det, som forunderligt var udi denne elendige Tilstand, er, at en blind Stodder levede imidlertid af Almisse den hele Tid over, og blev ved at tigge som tilforn længe efter Stadens Dvergivelse. Man holder for, at der udi denne Belejring døde over en Million Mennesker, hvilket ikke synes utroligt, saasom, efterat Staden var erobret, der fandtes neppe 10,000 Sjæle tilbage, og Ispahan var en Stad større og mere folkerig end Constantinopel.

Da Maghmud ved sine Spejdere fik Underretning om Stadens bedrøvelige Tilstand, og tilligemed fik at vide, at den sædvanlige Uenighed regjerede udi Kongens Raad, item, at Ughmet-Uga, den eneste,

ste, som han frygtede for, var død; satte han sig for, ingen Bevægelse at gjøre, men at anvende al Omhu allene paa at hindre Tilførsel til Staden, som, han var forsikkert om, vilde inden stakket Tid, formes delst Hunger, overgive sig, holdt sig derfor to Maaneder gandske stille udi sin Lejr. Imidlertid stillede han sig an, som han var tilbøjelig til Fred, skjøndt det strax ikke var hans Alvor; thi, hvorvel Kongen allerede tilbød sig at afstaae Regjeringen, søgte han dog at forlænge Tiden, paa det at Stadens Elendighed kunde desmere tilvære. Det er ufejlbart, at han havde kunnet bemægtiget sig Ispahan udi Begyndelsen af October, dersom han havde villet løbe Storm. De fornemste Officierer raadte ham ogsaa dertil; men Maghmud, som vel vidste, at han intet tabte ved at forlænge Tiden, og derforuden ikke vilde, at den Skat, som var udi Staden, skulde falde udi Soldaternes Hænder, hvilket vilde skee, dersom den blev erobret med Kaarden i Haanden, søgte derfor adskillige Udflugter, og blev ved at handle om Fred med Hoffet.

Endeligen, da Hunger og Elendighed begyndte at regjere saavel udi det kongelige Pallads, som udi Staden, lod Kongen sig klæde udi Sørgebragt, gik udaf Slottet igjennem de fornemste Gader tilføds, udøste Suk og Graad over sin egen og det hele Riges Ulykke. Den Elendighed og Udelæggelse han saae alle vegne
for

for Dine, opvakte saadan Medynk hos ham over Undersaatterne, at han glemte sin egen Ulykke, og trostede dem: endeligen bekjendte han med Bemodighed, at alt dette var at tilskrive hans Ministres daarlige og onde Raad, og lod see en inderlig Fortrydelse derover. Denne ynksomme Tale, og dette Syn af en Konge, der havde regjeret i 28 Aar, udpressede Suk og Graad af alle dem, som ham mødte. Thi man havde aldrig hadet denne Konge, men tvertimod elsket ham for hans store Mildhed, og derfor baaret over med hans Lunkenhed, og allene ynket ham som en god Konge, der var falden udi onde Menneffers Hænder. Man glemte i denne Tilstand alle hans Fejl, og ansaae allene hans Fald og Modgang; ja, der opvoktes saadan Skrig og Hulen over den hele Stad, at man kunde høre det udi Zulfa, som er en Fjerdingvej derfra. Dagen derefter, som var den 22de October, skikkede han Fuldmægtige til den aghvanske Lejr, for at slutte og undertegne de Artikler, som var forhandlet om, hvilket ogsaa samme Dag skede. Den 23de Dito blev der bragt Heste ind udi Staden for at udføre Kongen til Lejren; thi alle Stadens Heste vare døde og opæbte. Og blev saa Kongen med et sørgeligt Følge udbragt af Ispahan, for at forsøje sig til Lejren. Han lod da ingen Taare falde som tilforn, men med en bebrøvelig Taushed

red igjennem Gaderne, og Borgerne, som ansaae dette ynksomme Syn, vare ikke udi bedre Tilstand.

Da han nærmede sig mod Lejren, søgte de fornemste Aghvaner at bevæge deres Anfører Maghmud til at bevise den bedrovede Konge nogen Tre, og at gaae ham imøde saasom hans tilkommende Svigersøn. Men Maghmud, som af denne overvættede store Lykke var slagen med Hofmod, kunde ikke formaages der i, men oppebiede Kongen udi en Sal, hvor han allene gif ham nogle Skridt imøde. Kongen derimod blev Maghmud ikke saa snart vaer, førend han med udstrakte Arme omfavne ham, satte sin Krone paa hans Hoved, og udi de fornemste saavel Persianers som Aghvaners Paasyn erklærede ham til sin Arving udi Riget. Dernæst bad han ham, at han vilde ansee ham som sin Fader, hans Søner om sine Brødre, og ikke røre hans Hustruer; endelig bad han ham, at han vilde føre et mildt Regimente, og ikke trykke Undersaatterne med alt for store Naalæg. Maghmud, enten han mærkede, at hans Frækhed havde mishaget Aghvanerne selv, eller han blev rørt af Kongens Opførsel, begyndte da at stille sig anderledes an, og med en venlig Mine bad Schach Jussein sætte sig ned ved hans venstre Haand, som udi Persien er Tros-Sæde, og da overleverede Kongen ham et Skrift, undertegnet af ham selv og hans Ministre, hvorudi han over tog Riget til Maghmud.

og hans Uffom, uden at betinge sig andet end hans eget og de kongelige Børns Liv. Derpaa traadte den aghvanfke Musti eller ypperste Præst frem, og lyste Forbandelse over den af Parterne, som brød det, som sluttet var.

Efterat den gamle Konge saaledes var affat, og Trofskabs-Ed var aflagt til den ny Konge, gjordes Sultan Maghmud, som herefter saaledes kan kaldes, sit Indtog udi Ispahan, hvor han begav sig til Palladset, og blev sat paa den kongelige Trone. Da hørte strax den byre Tid op, og de, som udi Belejringen vare flygtede af Staden, kom tilbage igjen. Maghmud, saasnart han var bleven Besiddet af den persiske Trone, lod han straffe alle dem, som havde forraadet den forrige Konge, ladende see, at omendskjøndt han elskede Forræderiet, han dog hadede Forræderne, og ved saadan Gjerning erhvervede sig Navn af en retfærdig Regent. Derimod teede han sig naadig imod dem, der havde været den gamle Konge tro, saa at hans Regiment havde en ikke mindre fornuftig, end retfærdig Begyndelse. Han lod ogsaa de persianske Embedsmænd forblive udi deres Bestillinger som tilforn, allene at han tilføjede enhver af dem en Aghvaner, der kunde have Dje med dem, og tillige undervises udi Forretningerne, og efterat han havde bestillet Alting med Fornuft udi Ispahan, satte han sig for at bestyrke sin Magt ogsaa paa an-

dre

dre Steder udi Persien. Det var ham besynderlig magtpaaliggende at faae Prinds Thamas udi Hænderne, som var den eneste han frygtede for, efterdi han havde alle de andre kongelige Børn udi sin Magt; og saasom han hørte, at samme Prinds var udi den Stad Casbin, fikkede han Iman Ulla, en af de Officierer, som han mest forlod sig paa, med 8,000 Mand af sine bedste Tropper, for at angribe samme Stad. Men Prinds Thamas, som itide blev advaret derom, flygtede derfra og begav sig til Tauris. Iman Ulla gjorde sig uden Modstand til Mester over Casbin; men saasom han strax begyndte at udsue Indbyggerne, rottede de sig hemmeligen sammen imod ham, og nedsablede uformodentligen 4,000 Aghvaner, saa at de øvrige maatte redde sig med Flugten, og lade udi Stikken alt det Bytte, som de med Bold havde udpresset.

Dette Nederlag indjog saadan Skræk udi Aghvanerne, saa man holder for, at hvis Persianerne udi Ispahan havde paa samme Tid gjort Opstand, de havde kunnet ødelægge alle deres Sejerherrer. Men dette Nederlag, langt fra at rejse det persiske Folk i Bejret, gav heller Anledning til dets yderste Undertrykkelse; thi saasom Sultan Maghmud derover begyndte at frygte, at han ikke kunde leve udi Sikkerhed til Ispahan, saalænge Staden var fuld af Persianer, saa satte han sig for at erhverve sig Sikker-

hed ved et almindeligt Mord og Nederlag. Til den Ende lod han den 25 Januari 1723 byde til Gjæst 300 fornemme Persianer, saavel høje Stands-Personer, som fornemme Borgere, hvilke alle bleve nedfablede, og deres Legemer kastede paa Meidan eller den store Plads for Slottet. Det blev ikke derved, man lod ogsaa myrde alle deres Børn, paa det at ingen af Slægten skulde være tilovers, og for at sætte Farve paa saadant uhorligt Tyranni, lod man udsiære, at de havde stræbt Sultan Maghmud efter Livet, skjøndt det eneste Sigte var at bestyrke den ny Regjering med det hele Udelstabs Udryddelse. Derpaa gik man løs paa de gamle persianske Soldater, hvilke man nedfablede udi saadan Mængde, saa at der holdes for, at flere Persianer omkom udi dette Mord, end udi den hele Krigstid. Men al denne Blodsudgydelse kunde ikke dæmpe den Frygt, Maghmud var geraaden udi over det Nederlag paa hans Folk udi Casbin; thi han satte sig for at udrydde alle Persianer af Ispahan, og at fylde Staden igjen op med Fremmede, hvilket ogsaa skede. Derpaa tog Sultan Maghmud sig for at undertvinge andre Steder udi Persien. Han erobrede ogsaa endel ders af; thi, endskjøndt Prinds Thamas havde en temmelig Krigshær paa Venene, som man ventede, at skulle have gjort nogen Hinder, saa udrettede han intet, men helles ved en og anden underlig Opførelse

for.

forværrede sine Sager, i det at han lagde sig ud med Georgianer og Andre, og skaffede sig flere Tjenster paa Hallsen.

Hidindtil havde Sultan Maghmud haft Lykken ligesom udi sine Hænder; men nu begyndte hans Sol at dale, saa at hans øvrige Liv var en Rjæde af Fortred og Modgang, som omsider forarsagede hans Død; thi først begyndte den foromtalte Iman Ulla at gøre ham hans Ret til den persiske Krone stridig, foregivende, at han havde fulgt Maghmud i dette persiske Tog, som en Ligemand, og der var gjort en Forening imellem dem, at de skulde dele med hinanden, hvad de erobrede, hvilket ogsaa var sandt; hvorudover Sultan Maghmud efter Ispahans Erobring skikkede Iman Ulla med 8,000 Ughvaner til Casbin, som var den gamle persiske Hovedstad, for at befæstige sig der, ligesom han selv havde gjort udi Ispahan. Men, som han med Fortid af den halve Del af sine Tropper blev derfra udjagen isjen, som før er meldt, paastod han ved sin Tilbagekomst, at Maghmud skulde dele med ham den kongelige Skat, han havde erobret udi Ispahan, og erklære ham for Konge tilligemed sig selv; men som Sultan Maghmud havde ingen Dren dertil, forlod Iman Ulla pludseligen Ispahan med sine underhavende Tropper, og lod sig udraabe for Konge. Vel tilvejebragte man et Forlig imellem dem; men de bleve dog siden den

Tid begge hinandens hemmelige Fiender, og Iman Ulla befordrede omsider med allerførste Iver den Sammentrottelse, som siden skedte mod Maghmud, hvilket skilte ham ved Livet og Kronen.

Efterat Maghmud havde indgaaet Forlig med Iman Ulla, gjorde han et Tog mod den Del af Arabien, som er Persien tilhørende, for der ogsaa at stadfæste sit Herredom. Men Araberne ved deres Strejfen gjorde hans Krigshær saadant Afbræk, at han førte ikke den Tiendedel af sine Tropper tilbage igjen, og maatte lade alt sit Feldttøj udi Stikken, saa at han kom gandske nedslagen til Ispahan igjen, hvor han ikke vilde imodtages med sædvanlige Grestegn. Paa denne Ulykke fulgte en anden langt større. Saa som man ideligen behøvede friske Tropper fra Candahar, og en stærk Stad, ved Navn Jest, laa ret paa Vejen mellem Candahar og Ispahan, saa holdt Maghmud for alting nødigt at blive Mester over samme Jest, til hvilken Ende han med en anseelig Krigshær og en stor Hob Feldtstykker, som bleve tagne af Ispahan, rykkede mod Staden, som han haabede inden stakket Tid at erobre. Men, da han stormede dertil, blev han med saadan Tapperhed imodtaget af Indbyggerne, at han med stor Forlis maatte forlade Stormen. Men det blev ikke derved. De Belejrede, opmuntrede af den Forvirrelse de saae Maghmuds Krigshær var geraaden udi, gjorde derpaa

paa et Udfald, nedsablede en stor Del Ughvæner, dreve de øvrige paa Flugten, og bemægtigede sig Krigshærens hele Feltsøj, som de bragte udi Triumph til Staden. Denne Ulykke, saavelsom den forrige udi Arabien, gjorde saadan Virkning hos Sultan Maghmud, at han besluttede, for at forsone Himlens Vrede, at skjule sig en Tidlang for alle Mennesker, og at gjøre Poenitentse udi en Hule, efter indianer Skik, som ogsaa var antagen udi Candahar.

Man slutter sig ind udi en Hule under Jorden, hvor ingen Dag kommer, og der ved Fasten, Baa-gen, Hulen og Sukken giver sin Poenitentse tilkjende. Dette strænge Levnet, som skal vare udi 40 Dage, svækker Legemet og forvirrer Hjernen saaledes, at mange derefter aldrig komme sig igjen; hvilket ogsaa vederfoer denne store Sejerherre, hvilken efter sin Tilbagekomst saae ud som et Spøgelse; ja, han blev fra den Tid utaalelig i Dmgjængelse, urolig, tyransk og mistænkelig endogsaa mod sine bedste Venner. Det første han udi denne Tilstand foretog sig, var at myrde alle de kongelige Prindsfer, som han havde udi sin Forvaring, og dertil tog Anledning af Myrza-Zeffi, den forrige Konges ældste Søn, der uformodentligen havde taget Flugten. Dette store Mord gif for sig den 7de Febr. 1725. Og regne nogle de ulyksalige Prindsfers Tal til 500, hvilke paa eengang bleve myrdede, hvilket kan ikke være utroligt, naar
man

man veed, hvormange Hustruer de persiske Konger plejede at holde; thi Folk, som have levet i Spahan, vidne, at have seet udi Schach Husseins Tid 30 Bugger i een Maaned bragte til Haram eller de kongelige Gruerstuer paa Slottet. Der bløve allene to spæde Prindsen sparede, og det formedelst den affatte Konges heroiske Gjerning, hvilken vovede sit eget Liv for at rive dem af Morderens Hænder; thi saasom han selv udi Gjerningen blev saaret, bevægedes Tyrannen ved at see den gamle Herres Blod rinde, og lod ham med de tvende Børn uhindret gaae bort.

Derpaa faldt Maghmud udi Sygdom og Kaseri, hvilken gif saavidt, at han bed Stykker af sit eget Legeme, saa at man ingen Forhaabning kunde have til hans Opkomst og Forbedring, og, som Prinds Thomas paa samme Tid holdt en lykkelig Træfning mod Ughvanerne, holdt man det fornødent itide at see sig om en ny Konge, der kunde byde Fienden Spidsen. Maghmuds ældste Søn var vel ustridig den nærmeste; men som han var langt fraværende, nemlig udi Candahar, og Tilstanden kunde ingen Forhaling lide, fastede man Djene til hans Farbroders Søn, Aszraff, som sad indsluttet udi Fængsel i Spahan. Denne Aszraff var en Søn af den fredsommelige aghvanske Prinds Myr:Weis's Broder, som Maghmud havde myrdet, og derfor aldrig havde baaret godt Hjerte til sin Fætter, hvilket ogsaa Maghmud vidste,

vidste, og derfor altid havde havt et vaaget Dje med ham, og endeligen ladet ham fængsle. Nogle af de fornemste Aghvaner rottede sig derfor sammen, for at sætte, Maghmud uafvidende, bemeldte Afzraff paa Tronen, og begave sig til Fængslet, hvoraf de toge ham ud, og erklærede ham til Konge af Persien den 22 April 1725. Men han vilde ikke sætte sig paa Tronen, førend man havde bragt ham Sultan Maghmuds Hoved, for at hævne sin Faders Død, hvilken Maghmud havde ladet omkomme. Dette blev ogsaa efterlevet, og strax derpaa gik man løs paa Maghmuds Livtropper, som bestode af 500 Aghvaner af Haszarai, hvilke alle samme Dag bleve nedfablede.

Saadant Endeligt fik denne store Sejerherre, der med en Haandsfuld Folk havde undertvunget sig et af de mægtigste Riger i Verden, og stødt en Konge fra Tronen, der havde regjeret udi 28 Aar, og hvis Forsædre udi nogle hundrede Aar fra Fader til Søn havde regjeret med en uomskrænket Magt udi Persien. Og, som hans Navn derudover blev bekjendt over hele Verden, vil jeg give til Slutning en kort Afriidsning paa hans Person, som den findes udi oftbemeldte P. Krusinsky's Beretninger om de sidste persiske Sager. Myrr-Maghmud var middelmaadig stor og temmelig før. Han havde et bredt Ansigt, en flad Næse, blaa Djne og et skarpt Kæber,

som

som syntes at give Blodgjevighed tilkjende. Han havde en Hals saa stakket, saa at det syntes, at Hovedet var lige med Skuldrene. Han havde kun lidt Skjæg paa Hagen, og de Haar, som derved fandtes, vare rødagtige. Hans Dine vare gemenligen nedslagne paa Jorden, ligesom Ens, der stedse grunder og pønser. Han øvede sig hver Morgen i at brydes med de stærkeste Officierer, og anvendte den øvrige Tid af Dagen paa andre Dveller, som hjulpe til at hærde Legemet. Man tilbragte ham alle Dage 5 Faar, som han huggede istykker med sin Sabel. Han vidste med saadan Behændighed at regjere et Rastespyd, at han fast altid traf Maalet, som han sigtede til. Han var ikke mindre hurtig i at stige paa en Hest; thi han svingede sig paa Sadelen allene ved et Greb med den venstre Haand, uden at træde i Stigbøjlen; han sov meget lidt, og aldrig betjente sig af Sengedyne saalænge han var i Feldten. Han var meget tarvelig i Mad og Drikke, og lod sig nøje med hvad man gav ham, og var tilligemed saa kyndig, at han havde ikke legemlig Dmgjængelse med nogen uden med sin Hustru, som var den affatte Konges Datter, med hvilken han havde en Søn. Han haandhævede meget Krigs-Disciplin, og var meer frygtet end elsket af Soldaterne, hvilke havde ingen Marsag til at begræde hans Død, efterdi han ideligen bragte dem til Slagterbænken ved sin Forvoenhed, fra hvilken

hvilken ingen Vanskelighed kunde affkrække ham. De havde ham besynderligen for tvende Aarsager, først fordi han tog fra dem alt det Bytte, de erobrede, for det andet, efterdi han var saa haard i at straffe, at han lod dem ofte decimere. De vidste ogsaa, at han havde fattet et uovervindeligt Had til dem efter det sidste Nederlag ved Jest, og at han havde ønsket dem endnu saa arme og fattige, som da de først kom til Ispahan. Derimod roste man ham af den bestandige Oprigtighed, som han lod see imod dem, som han eengang havde tilsvoret Venskab, som man kan see især af hans Opførsel mod Iman Ulla, hvis Fejl han med Taalmodighed igjennemgik, og søgte at vinde ham med det Gode, skjøndt han erklærede sig offentligen for hans Fiende, og stræbte at gjøre ham hans Ret til Kronen stridig. Saadan var denne Sejerherres Character, hvilken i sit 26de Aar havde undervundet sig Persien.

Man seer ellers af denne Historie Guds synderlige Husholdning paa Jorden, og hvilke Midler Himlen betjener sig af til at oprette nye Regjeringer. Der skulde saadan en forslagen Mand, som Myrr-Weis, til at lægge Grundvold til saadant stort Værk, en forvovent og stridbar Mand, som Maghmud, til at fortsætte det, og en fornuftig og eftertænkssom Mand, som Aszraff, til at holde det vedlige; thi man kan see, at Sagerne vare ubi den Tilstand ved Maghmuds

muds Død, at det nysoprettede Rige strax efter al Unseelse skulde have bortvisnet, hvis saadan Konge som Aszraff ikke var kommen til at sidde paa Tronen; thi saa Konger have saa vel forstaaet Regjeringskunst, som den samme; hvorudover han ved sin færdeles Visdom, som Alle maatte forundre sig over, blev en Tidlang Besidder af Persien, skjøndt han var omspændt af saa mange mægtige Fiender, som Tyrker, Moscoviter, Prinds Thamas og Andre. Vi have ikke faaet Kundskab uden om saa Ting af Aszraffs Regimente. Men de saa Bedrifter, som os ere bitterlige, vise, at han var ikke mindre fornuftig Statsmand end stor Krigshelt. For at bestyrke sin Trone, og for at vise, at han ikke besad den med Vold, som hans Formand, brugte han saadan Dpførsel. Han lastede ikke allene offentlig Maghmuds Uergjerrighed, men endogsaa lagde Scepter og Krone ned for den affatte Konges Fodder, bedende ham indstændigen at tage mod Riget, som ham allene med rette tilkom, vel vidende, at Schach Sussein hverken vilde eller turde tage mod saadant Tilbud. Hvilken Tanke ikke slog ham fejl; thi, jo mere den Ene bad, jo mere vægrede sig den Anden derfor, saa at det derfor maatte hebe, at Aszraff var mod sin Billie tvungen til af den gamle persiske Konge at paatage sig Regjeringen. Det andet Statsgreb, han brugte til sit Regiments Bestyrkelse, var
 med

med stor Pomp at lade begrave de kongelige Prindsfer, som af Maghmud vare myrdede, og at uddele store Penge til de persiske Cantons eller fattige Munke, at de skulde bede for deres Sjæle. Tredie, ved at skille sig fra sin forrige Hustru, og at ægte Schach Hussseins Datter. Fjerde, ved at straffe de Sammentrottede, som selv havde hjulpet ham paa Tronen, foregivende, at endskjondt det var Folk, som han for sin egen Skyld var Taknemmelighed skyldig, saa kunde han dog ikke for Exempels Skyld lade deres Gjærning blive ustraffet. Ved saadan Opførsel erhvervede han sig Titel af en retmæssig Konge, af en mild Regent og af en retfærdig Dommer. Den Maade, han betjente sig af til at dæmpe den tyrkiske Magt, som havde oversvømmet hele Persien, var ikke mindre forunderlig; thi, som Aghvanerne og Tyrkerne fulgte begge Omars Lærdom i at forklare Alcoranen, bevidnede han stedse offentligen, hvormeget det gik ham til Hjertet, at han skulde føre Sværdet imod sine egne Brødre og Troesforvandte. Dog glemte han ikke, naar Lejlighed gaves, at ødelægge een tyrkisk Krigshær efter en anden, men altid derved brugte det Mundheld, at det gjorde ham hjerteligen ondt, at han skulde være tvungen til Saadant, saa at han kunde siges at have lært det Greb, at sætte med Høflighed Kniven i Struben. Det er troligt, at en Mand af slige Qualiteter havde stadfæstet Riget
for

for sig og sine Børn, hvis en anden forunderlig Mand ikke havde rejst sig op paa samme Tid; jeg mener den store **Thamas Koulifan**, hvilken besad alle **Myrr-Weis's** og **Maghmuds Dyder**, men havde ingen af deres Fejl. Den Samme har nyligen gjort Ende saavel paa de **Aghvaners**, som det gamle **sophiske Regimente**, haver gjort Riget mægtigere, og den **persiske Nation** anseeligere, end den nogen Tid tilforn har været, og endnu regjerer med **Besømmelse** under det Navn af **Schach Nadyr**.

Sammenligning

imellem

Myrr-Weis og Myrr-Maghmud.

Om disse tvende navnkundige Aghvaner kan ikke siges det samme, som gemenligen meldes om de tvende store Bizirs Mahomed og Achmet Coprogli, at hvis der har beskrevet den Eine, har ogsaa beskrevet den Anden; thi ligesaa stor Møje som man har der i at vise, hvorudi Mahomed differerede fra Achmet, saa vanskeligt er det her at vise, hvorudi Myrr-Weis havde Overensstemmelse med Maghmud. Herudover, om de her ere sammensøjede, er det ikke i Henseende til mindste Overensstemmelse imellem deres Sæder og Sindets Gaver, men fordi Begge spillede en forunderlig Tragoedie, hvoraf Myrr-Weis fuldførte de første Acter, og Myrr-Maghmud de sidste, saa at den Eine lagde Grundvold til, hvad den Anden fuldfærdigede. I det øvrige seer man ubi dem tvende de skribende Personer, da den Første havde en stor Hjærne, den Anden et stort Hjerte. Den Første var esters tankfuld, fin og listig; den Anden uden Estertanke, dristig og forvoven; hvorudover, som den Første stebte paa den sikkerste Vej til at forvæsse sin Tiende, søgte

føgte den Anden den nærmeste, fjændt farligste Vej, saa at, hvis Myrr-Weis var stedse ligesom bange for at komme for tidlig, saa var Maghmud ligesom stedse bange for at komme for sild. Begge vare de beqvemste Redskaber paa de Tider, til at fuldføste det persiske Rige, men den Første til at rydde Vejen, og den Sidste til at løbe til Maalet; den Første ved at ubfinde, den Sidste i at fuldbyrde. Myrr-Weis var den farligste Mand udi Persien i hans Tid, da man frygte sig meer for List end Magt, og Maghmud var den farligste Mand, da man frygtede sig meer for Magt end List; thi udi den Førstes Tid fulde den persiske Trone undergraves ved Miner, og udi den Sidstes Tid fuldføstes ved at løbe Storm; og som den Første var den beqvemste Mand til at arbejde sig frem under Jorden, og at krybe, og den Sidste til at flyve, saa kan man sige, at Naturen intet farligere kunde bringe tilveje end Myrr-Weis, da der handles om at smedde Sværdet, og den intet forstrækkeligere kunde producere, end Maghmud, da der handlede om at bruge det. Vil man nu spørge, hvo af disse tvende mest fortjener at prises, da kan svares: ingen af dem; thi de vare Begge oprørste Undersaatter. Men spørger man, hvo der har gjort mest udi dette store Værk, saa kan man sige, at den Første har forrettet det, som er størst, og den Sidste det, som synes at være størst, at den Første har gjort vanskelige, og den Sidste utrolige Ting, - ja endeligen, at den Første er den største og den Sidste den anseeligste Mand.

Mahobed , Kan
og
Emir = Jemla:

Forberedelse.

Al alle mennefelige Tilbøjeligheder er ingen stærkere end *Uergjerrighed*. Vel er sandt, at *Elfov* og *Brede* virke undertiden saa stærkt udi et *Menneske*, at det gjerne opoffer Livet for at fornøje de samme. Men *Elfovslue* kan dog dæmpes, naar man kommer til at besidde det, man attraaer, og *Breden* stilles ved en *fiendes Ulykke* eller *Nederlag*. Derforuden ere disse tvende *Affecter* ikke bestandige, men forgaae ofte af sig selv, ligesaa hastig, som de komme. *Uergjerrighed* derimod er evigvarende, og haver ingen Grændser; thi det hedder dermed, som den *fjemtsomme Poet* siger:

Mais a l'ambition d'opposer la prudence
C'est aux Prelats des cour prêcher la residence.

En Krigsmand holder det for Synd at dræbe sin Næste, og dog af Uergjerrighed drives dertil med sit eget Livs Fare. En Cæsar summer sig ved at lægge Haand paa et uskyldigt Menneske, men for at fornøje sin Uergjerrighed opoffrer hele Millioner tilligemed sig selv. En fattig Mand, der er bekymret for sit Livs Opbold, skiller sig med Glæde ved den liden Formue, han haver, for at gaae paa sine Medborgeres højre Haand. En magelig Mand opoffrer sin Nølighed, en Friik sin Sundhed, en Rig sin Formue, for at beklæde en høj Post, der underkaster ham Urolighed, Had, Uviind og Døden. Dette bekræftes af daglig Erfarenhed og Historier; besynderlig de østerlandiske, hvor Folk kjevuis med Besværlighed klavre op paa høje Bjerge, for strax at styrte sig ned hovedfulds igjen. 99 Stor-Vizirer blive efter hinanden strangulerede, og dog leder man ikke efter den hundrede. Ja, een Embedsmand tragter en højere Embedsmand efter Livet om Morgen, for at have den Ære, at hænges udi sammes Post om Astenen. Chardin udi sin persiske Rejsebeskrivelse fortæller, at en fornem Hofmand udi Solimans Tid saae sig altid leende i Spejlet, naar han kom fra Hove, og da han engang blev af samme Chardin spurgt om Aarsagen dertil, svarede han: Jeg seer efter, om jeg haver mit Hoved endnu, og dog havde den samme maaskee sørget sig ihjel, hvis Kongen havde givet ham en aarlig Løn for at hoi i Sikkerhed uden Bestilling paa Landet. Der er neppe, siger en sindrig Autor, Nogen, der beklager sig over Hof-Urolighed, og dog kan resolve sig til, gandske at forlade det Levnet. Man hører Folk dagligen tilstaae,

at al den Ære, Magt og Rigdom de stræbe efter, kan ikke belønne den Belymring, de derover underkastes, og dog blive de ved at stræbe derefter. De sukke under den Byrde, de bære, og dog ikke ville kaste den fra sig. De ønske sig Skjul og Skygge, og dog trænge sig ind til de mest glimtende Steder. Slige Folk ere ligesaa daarlige, som de der falde efter mere Lys, naar de have ifinde at gaae til Sengs.

Intet er paa Saadant større Spejl end det tyrkiske Hof, hvor det holdtes som et stort Vidunder, at de tvende Stor-Vizirer Cuproglis døde i deres høje Embede paa Sotteseng, og dog fattes der aldrig Stor-Vizirer, endskjøndt de ligesom Vejrlys forsvinde ligesaa snart, som de lade sig tilspøne. Udi Affen høres ogsaa utallige Exempler paa Saadant. At de tvende store Mænd Mahobed-Kan og Emir-Jemla stode saalænge faste udi deres høje Embeder, forarsagede de herlige Tjenester, de havde bevist deres Konger, i det de havde hjulpet dem paa Tronen. Dog stolede ingen af dem paa deres Herres Gunst; thi den Første sagde Verden itide Afsked, og satte sig ned paa Landet; den Sidste troede ej heller Landfreden, men var stedse bevræbnet mod alle Hændelser. Disse tvende store Mænds Liv og Levnet tager jeg mig for kortelig her at beskrive, og først Mahobeds, saasom han har Fortrin baade udi Tiden og udi Dyder for den Anden.

Mahobed - Kan.

Om denne berømmelige Herres Forfædre finder jeg intet ubi den mogulſke Historie, hvilket giver tilkjendte, at han har været af ringe Herkomst, og allene ved Dyd og Forstand at have banet ſig Vejen til den ſtore Grespoſt, han beklædte under Stormogolen Jehan Gir, da han først bliver omtalt ſom en af de myndigſte Mænd til Hove, og afmalet ſom en højfornuſtig, ædelhertet og ærlig Herre, der allene holdt Ballancen til Hove mod Afaph Kan, Sultanindens Broder. Men ſom hans Historie ikke kan forſtaaes, med mindre man dertil gjør Forberedelse med at give en kort Afribsning paa Jehan Girs Regjering, da er fornødent at gaae lidt tilbage i Tiden, for at viſe, i hvad Tilſtand det mogulſke Hof var paa de Tider.

Jehan Gir, den ſtore Afebars Søn og Arving til Tronen, havde adskillige Dyder, og fulgte iſær ſin berømmelige Faders Fodspor i at haandthæve
den

den christelige Religion. I det øvrige var han noget selsom, og ved en og anden underlig Dpførsel gav Lejlighed til Urolighed udi Riget. Han forlod den prægtige Stad Agra, som hans Fader havde ladet bygge, og anlagte det kongelige Sæde udi Lahor. En Dag, da han spadserede ved Floden, blev han vaer en Baad, hvorudi sad et Fruentimmer af en forunderlig Skjønhed, hvilken saaledes indtog hans Hjerte, at han sparede hverken Ord eller Foræringer for at vinde hendes Kjærlighed; men Nur-Mahal (saadan var hendes Navn) var ikke at bevæge dertil. Hun foregav, at hendes Mand levede endda, som hun agtede til sin Død at holde en uforkrænkelig Tro og Love. Denne Koldfindighed ophidsede Kongen end meer til Kjærlighed. Han lod derfor ombringe hendes Mand, for at borttage den Hinder, som stod ham i Vejen, og deslettere blive Mester over den, han saa inderligen elskede, hvilket ogsaa skede; thi, omendskjøndt Nur-Mahal udi Begyndelsen stillede sig højlig fortørnet an over dette Mord, lod hun sig dog Tid efter anden tæmme, og endelig overtale til at tage Sted udi det kongelige Serajl, efterat hun havde betinget sig adskillige fordelagtige Vilkaar. Hun blev da saaledes den fornemste Sultaninde, og forandrede sit Navn Nur-Mahal til Nur-Jaham, som betyder Verdens Lyk.

Denne

Denne ny Sultaninde, saasom hun var begavet med ikke mindre Forstand end Skjønhed, anmassede hun sig med Tiden en fuldkommen Enevoldsmagt udi Riget, saa at Kongen hverken gjorde eller dristede sig til at gjøre noget uden hendes Samtykke. Sa, det gif saavidt, at, endskjondt Kongens Hoved-Belyst var at drikke Vin, forbød hun ham dog, ikke at drikke meer end 9 Kopper i det høieste paa høstidelige Dage. En Dag, da han var meget lystig, og gif over det foreskrevne Maal, stillede hun sig fortørnet an, og fremturede i sin Brede, indtil Kongen paa Knæ maatte bede hende om Forladelse, og love en blind Lydighed for Fremtiden.

Nur-Jahams Myndighed vorede til, Dag fra Dag, saa at hun blev Hjulet, der drev Alting, og som hun var forvisset om Kongen, søgte hun at bestyrke sig ogsaa i Fremtiden ved Ægteffab mellem sin Slægt og den kongelige. Hun havde en Datter af sit første Giftermaal: den Samme arbejdede hun paa at gifte med en af de kongelige Prindsen, hvilket gav Anledning til stor Splid udi det mogolske Hus, og opvakte indvortes blodige Krige. Kongen havde fire Sønner. Den ældste var Sultan Cosrou, som var født udi Akebars Tid; den anden Sultan Perwitz, en god og sagtmødig Herre, der forestod det kongerige Bengalen; den tredie Sultan Chorrrom, der ved sin Hurtighed banede sig Vejen til Kronen,

og er bekjendt udi den mogulſke Hiſtorie under det Navn af **Schach Jehan** eller **Jahan**; og den fjerde **Scheheriar**, ſom af Naturen ingen ſynderlige Sindets-Gaver havde. **Nur-Jahan** ſtræbte at gifte ſin Datter med den ældſte Prinds, ſaaſom den nærmefte Arving til Tronen; men **Sultan Coſrou** afflog ſaadant Tilbud med Foragt, hvilket foraarſagede ham Friheds, Kronens og endelig Livets Forlis; thi hun kaſtede ſtrax **Dinene** paa den yngſte Prinds **Scheheriar**, uden at man veed, hvorfor hun gif **Sultan Pervitz**, forbi, og **Sultan Chorrrom** var allerede gift med **Uſaph-Kans**, hendes Broders Datter. Efterat **Scheheriar** havde ægtet hendes Datter, faldt al hendes Ondſt paa ham, og de tre ældſte Sønner bleve ſkikkede til adſkillige Provindſer, af hvilke **Guzuratte** faldt udi **Sultan Coſrous** Lob. Samme **Coſrou**, ſaaſom han mærkede, at de **Garn**, ſom man ſatte til Hove, var for at spille ham Kronen af Hænderne, greb da offentlig til Gevær mod ſin Fader. Udi ſaadan Tilſtand var det mogulſke Hof, da **Mahobed-Kans** Dyrer begyndte meſt at fremſkinne.

Samme **Mahobed-Kans**, ſaaſom han havde meer Retfærdighed end ſin egen Belfærd for **Dinene**, ſaa erklærede han ſig for **Sultan Coſrou**, dog førend han gjorde aabenbar Opſtand imod ſin Fader; thi jeg finder ikke, at denne brave Mand havde nogen Del udi dette Oprør; allene at han beſkyttede **Sultan**
Coſrou

Cosrou mod hans hemmelige Fiender, der søgte at
 skille ham ved sin Førstefødselsret. Men som han
 derudover fik en stor Modstander udi Asaph-Kan,
 Sultanindens Broder, og i Følge deraf med Sul-
 taninden selv, behøvede han alle sine Konster til at
 beskytte sig selv udi sin Post. Asaph-Kan laae
 Sultaninden idelig i Dreene, for at overtale hende
 til at rydde ham af Vejen, og endeligen bragte det
 saavidt, at der en Dag blev gjort Anstalt til at over-
 rumple ham, da han skulde gaae ud af Kongens Ge-
 mak. Mahobed-Kan, da han saae sig uformos-
 dentlig omringet af bevæbnede Folk, langt fra at blive
 derover forvirret, greb til et Middel, som synes fast
 utroligt, og haver faa Exempler udi Historien. Thi,
 saasom han havde at bestille med nogle indianske Sol-
 dater, hvilke, skjøndt de vare underkjøbte, dog end-
 da ikke havde tabt den Erbsødighed, de havde for en
 saadan berømmelig Mand, som de havde seet anføre
 den kongelige Krigshær, var det ham ikke vanskeligt
 at redde sig ud fra de samme, men som deres Tal
 forøgedes meer og meer, løb han lige til Kongens
 inderste Gemak, hvor han fandt nogle Hofbetjente,
 som vare hans Venner, og tilligemed dem brød ind,
 og drev alle dem tilside, som han var omringet af,
 nødte Kongen til at følge sig, satte ham tilligemed
 sig paa en Elephant, og derpaa red ud af Slottet,
 holdende en Dolk i Haanden, hvormed han truede at
 fælde

fælde Kongen, hvis Noget bevægede sig. Saadan forunderlig Driftighed forskrækkede de underkjøbte Soldater, og Mahobed-Kan bragte Kongen lige til sit Hus, hvor han blev bedækket af de Tropper, som han var Hoved for, og saaledes, istedenfor at blive greben selv, gjorde han Kongen til sin Fange.

Den hele Stad havde Forlængsel at vide, hvorhan dette vilde løbe af. Den største Del troede, at Mahobed vilde overlevere Kongen tilligemed Kronen til Sultan Costrou, for hvis Parti han havde erklæret sig; men den ædelhjertede Mahobed lod see, at hvad han havde gjort, var allene for at redde sit Liv, som ham saa uforstyldt blev eftersat, og at han i det øvrige ikke havde tabt den Ærbødighed, han var sin Konge skyldig. Han omgikkes ham med Ydmyghed, og sparede ingen Omkostninger, som kunde tjene til hans Fornøjelse, gav ham ogsaa Forhaabning, at Sultaninden maatte komme og holde ham med Selskab, om hun ellers kunde bevæges til at forlade sig paa hans Ord, forsikkede ham især, at han ikke vilde overgive ham i hans Søns Hænder; thi, sagde han, jeg har tilforn erklæret mig for ham, allene for at beskytte ham mod sine Fiender, der tragtede efter at stille ham ved sin Førstefødsels-Ret; men nu, eftersom han er bleven Kongens aabenbare Fiende, er jeg ogsaa hans Fiende, og er færdig til at betjene mig af den Magt,

Kon:

Kongaen har givet mig over Krigshæren, for at dæmpe en oprørist Prindses Overmod. Derpaa forklarede han, at Sultaninden var Uarsag til al den Urolighed, Riget var bragt udi, og formanede ham at stille sig ved hende. Jehan Gir, bevæget af denne Tale, lovede at følge hans Formaninger; men hans Ustabighed var saa stor, at han intet deraf kunde efterleve; thi paa den selvsamme Dag, som var beskicket til Skilsmisse mellem ham og Sultaninden, da Mahobed efter Sædvane spurgte ham, hvad han forlangte til sin Fornøjelse, svarede han: Sultaninden og Vin. Men Mahobed afflog ham begge Dele, Sultaninden, af Frygt at hun skulde tilintetgjøre adskillige gode Tanker, som nylig vare ham indpræntede, og Vin, efterdi det var imod Mahomedes Lov.

Men denne oprigtige Ministers Hjerte lod sig omfribet høje af Kongens Bønner, saa at han satte ham paa fri Fod igjen; hvorvel han forudsaae, at saadan Frihed vilde blive farlig for hans egen Person. For at undgaae Sultanindens Forfølgelse, begav han sig med den kongelige Krigshær udi Feldten, for at bestride Sultan Cosrou, og derved paa eengang gav dobbelt Prøve paa et ædelt Hjerte, nemlig i det at han løsgav sin Fiende, og blottede sit Sværd mod sin Ven, allene fordi han havde glemt sin sønlige Lydighed. Krigen varede ikke længe; thi han kom
 efter

efter et lykkeligt Slag snart tilbage, førende den oprørske Søn bunden udi Kjeder med sig til hans Fader. En saadan højpriselig Gjerning bragte ham udi Ære og Anseelse hos alle Menneſker, endogsaa hos Kongen og Sultaninden ſelv, ſom derved ſaae ſig befriet fra den farligſte Fiende. Men det var ikke nok: Mahobed anvendte ſtrar al ſin Myndighed og Beltalenhed paa at frelſe den unge Prindses Liv, ſaaſom hans Forſæt gik ikke videre, end at befordre Kongens Sikkerhed og Landets Fred; han erholdt ogsaa, at Prindsen blev allene ſat udi Forvaring paa Fæſtningen Gualleor med ſine Huſtruer og Børn.

Nu tænkte Sultaninden, at det var Tid til at gjøre et nyt Forſøg med den fangne Prinds, i at fornye det Tilbud, hun havde gjort ham tilforn om at ægte hendes Datter. Hun lovede ham ikke allene Frihed, men endogsaa gav ham Forſikkring om Kronen efter ſin Faders Død, dersom han vilde beqvemme ſig dertil. Men Sultan Cosrou, ſkjøndt nu en fangen Prinds, var ligesaa lidet at bøje, ſom tilforn udi hans Velſtand, og den Kjærlighed han havde til ſin Huſtru, ſom han ved denne nye Pagts Indgaaeſe maatte forſkyde, var uovervindelig. Udi ſaadant Forſæt blev han beſtyrket hemmelig af Sultanindens Broder ſelv; thi, ſom den tredie Prinds Sultan Chorrrom havde hans Datter tilægte, ſaa arbejdede Mahobed paa at beſtyrke den fangne Prinds udi
ſin

sin Bestandighed, og at spille Kronen ubi sin Svi-
gersøns Hænder, hvilken han formaaede til at for-
lade sin Provinds Decan, og at komme til Hove,
for der desbedre at spille sin Rolle. Sultan Chor-
rom var en hurtig og tilligemed en ærgjerrig Herre.
Den Forhaabning, han længe havde havt, at spille
engang Mæster, vorte mærkelig til, da han saae sin
ældste Broder, som han ene frygte for, ubi Fæng-
sel; thi han ansaae Sultan Scheheriar som en
enfoldig og foragtet Prinds, og Sultan Pervitz
at være fornøjet med sit Statholderskab ubi Benga-
len. Opmuntret af disse Omstændigheder, besluts-
tede han at myrde sin fangne Broder, hvilket ogsaa
skede; al Verden troede, at det var efter Asaph-
Kans Tilskyndelse, og at Sultaninden ingen Del
havde ubi dette Mord, saasom hun havde faaet ny
Forhaabning om at bevæge Sultan Cosrou til at
antage sit saa tit gjorde Tilbud.

Dette Mord syntes at have banet Chorrrom Vejen
til Tronen, men som det blev aabenbaret for Kon-
gen og Sultaninden, blev den Kjærlighed, man bar
tilforn for ham, forvandlet til Had, saa at man
forviste ham fra Hoffet til Decan igjen, og Asaph-
Kan, uanset at han var Sultanindens Broder,
stod fare for at komme i Unaade. Sultan Chor-
rom, seende sit Anslag mislinget, og sig selv ubi
foragt og Landsflygtighed, fattede da ubi Sinde, at
fætte

sætte sig offentlig op imod sin Fader; til den Ende bestyrkede han sig af al Magt udi Bengalen, søgte at vinde de omliggende Rajas, og vevlede flittelig Breve med sin Svigerfader Asaph Kan. Denne Forræder lod Chorrrom hemmelig vide, at Kongen vilde lade føre sin hele Skat fra Agra til Lahor, og at han selv havde Befaling at føre samme Skat dithen, raadede derfor Prindsen, at gaae i Feldten med en tilstrækkelig Krigshær, for at gjøre sig til Mester over et Liggendefæ, som vilde sætte ham istand til at føre Krigen med Fremgang mod Kongen. Chorrrom fulgte sin Svigerfaders Formening, og med en Krigshær af 60,000 Mand kom til Fetipur, som ligger 20 Mile fra Agra. Men en af de kongelige Betjente, som havde Skatten udi Forvaring, da han fik Kundskab om Prindsens Bevægelse, holdt ikke raadeligt at betro hele Rigets Liggendefæ til den oprørske Prindses Svigerfader, advarede Hoffet derom, og magede det saa, at Asaph Kan blev skicket tilbage, og at Skatten blev bragt udi Sikkerhed.

Da Kongen fik Kundskab om Sultan Chorrroms Oprør, fik han en mægtig Krigsmagt paa Benene, som han betroede til den tappre Mahobed-Kan. Den fredsommelige Sultan Pervitz kom ogsaa fra Bengalen med anseelige Tropper, for at hjælpe sin Fader. Hans Dyb og Fromhed var saa stor, at Ingen havde Mistanke til ham, at han saa frivillig

mæns

mængede sig ubi denne Krig, for at berebe sig selv Vej til Tronen; men Alle troede, at en sønlig Pligt og Landets Belfærd drev ham allene dertil. Nogle Mile fra Dely kom det til en Hovedtræfning, ubi hvilken Sultan Chorrrom blev slagen, og maatte tage sin Tilflugt til Bjergene, hvor han søgte at forlige sig med sin Fader.

Men Kongen, som havde saa mange Prøver paa sin Sønns Utroskab, søgte at angribe ham paa ny iblandt Bjergene, gav Befaling til Sultan Pervitz og Mahobed-Kan at levere ham et Feldtslag igjen, og at føre ham enten død eller fangen med sig. Sultan Chorrrom lod af den forrige Ulykke ikke Modet falde, men som han havde faaet en temmelig Magt paa Benene igjen, besluttede han at byde den kongelige Krigshær Spidsen. Efterat han havde været lykkelig ubi adskillige smaa Træfninger, vovede han endelig et Hovedslag, hvorudi de Kongelige erholdt Sejer igjen, og han maatte tage Flugten til Brampur. Kongen begav sig derpaa til Cachemire, for efter Sædvane at forfriske sig en Tidlang ubi samme angennemme Rige, hvis Beskrivelse er gjort paa et andet Sted.

Hans Fraværelse gav Lejlighed til Sultan Chorrrom at bestyrke sig igjen. Han fik en ny Krigshær paa Benene, og dermed gjorde et Indfald ubi det Kongerige Bengalen. Efterat han havde udplyndret

sam-

samme Rige, passerede han Floden Ganges, og slog Ibrahim Kan, Vice-Statthalder udi Bengalen. Sultan Pervitz derfor og Mahobed-Kan hastede mod ham med den kongelige Krigshær, for at hæmme hans Fremgang. Deres Ankomst jagede Frygt udi ham; thi Mahobed-Kans Navn allene var en Skræk udi hele Indien; han fortvivlede derfor om sin Magt, søgte at saae Uenighed blandt sine Fiender, og skrev Breve til en af de store Anførere, ved Navn Cham Canna, udi den kongelige Krigshær, magende det saa, at de samme Breve bleve opsnappede. Af disse Breve fattede Mahobed-Kan Mistanke om Cham Cannas Utrofskab, fikkede hans Børn fangne til Agra, og lod ham selv nøje forvare. Imidlertid rykte de kongelige Tropper frem, for at levere den oprørske Prinds et Feldtslag. Begge Krigshærene stode ved Bredden af en Canal, og beskadigede hinanden længe med deres grove Skud, uden at komme til nogen Træfning. Endelig fornam Mahobed, at en Bonde nogle Mile fra Fiendens Lejr gik over Vandet, mærkede derfor nøje samme Sted, og førte sin gandske Krigsmagt derover. Derpaa gik Slaget for sig med saa stor Haardnaffenhed, som noget tilforn i Indien. Men Lykken forlod den tappre Mahobed-Kan ej heller denne Gang; thi Chorrom, efter en haard Modstand, blev endelig slagen og med 3,000 Mand maatte tage Flugten. Denne store Hoved-Træfning,

som

Som udi Historien kaldes det Slag af Alabassen, synes at have gjort Ende paa denne Krig, men tværtimod gav det en Anledning til større Uroligheder, og forarsagede den brave Mahobed-Kan adskillige Fortrædeligheder. Thi, medens Krigen blev ført med saadan Eftertryk mod Chorrrom, begyndte Sultaninden at estertænke nøje Tidernes Tilstand, og fandt, at Chorrroms Undergang var at bane Vej til Tro-
nen for Sultan Pervitz, og at forøge Mahobed-Kans Myndighed, hvilket altsammen vilde i Fremtiden blive hende til Fordærvelse. Udi denne Henseende formaaede hun Kongen at kalde Cham Canna, som Mahobed af Mistanke havde ladet forvare, til Hove, under det Skin at fordre Regnskab af ham for hans Opførsel. Den Fangne, forsikkert om Sultanindens Naade, forsvarede ikke allene sin Sag med stor Fripostighed, men endogsaa asmalede Mahobed-Kan meget ilde, givende tilkjende, at Sultan Pervitz's og Mahobeds store Fremgang vilde blive farlig for Kongen selv, at de Begge ikkun saae til deres egen Nytte, og at den Iver, de havde ladet see i at bestride den oprørske Prinds, rejste sig ikke saa meget af den Kjærlighed, de havde for Kongens Person, som af en hemmelig Begjærighed at regjere allene. Han sagde videre, at Sultan Chorrrom var Kongens Søn, og at hans Ulydighed kom ikke saa meget af et ondt Hjerter, som for at forsikre sit eget

eget Liv mod en hadesfuld Broder og en ærgjerrig Minister.

Denne konstige Tale opvakte hos Kongen ikke liben Mistanke, hvorudi Sultaninden hemmelig bestyrkede ham, indtil han omsider blev dreven til at befale Mahobed Kan uden Forhaling at forsøje sig tilbage, og uden mindste Følge. Sultan Pervitz saae gjerne, at han forlod Krigshæren, endel efterdi Cham Cannas havde ved samme Konst ogsaa opvakt Mistanke hos ham, endel ogsaa efterdi han derved kunde have den Ære, at anføre Krigshæren allene. Saaledes blev denne ypperlige Mand, uanseet alle de store Tjenester, han havde gjort det kongelige Hus, ved et ondt Menneskes List i en Hast forladt af Kongen og Sultan Pervitz, og overleveret til sine Fienders, Sultanindens, Asaph-Kans og Cham Cannas Hab. Han stod nogen Tid udi Beraad, hvad han skulde gjøre, og endelig besluttede at adlyde Kongens Befaling, rejste, skjøndt langsom, mod Hovedstaden. Da han var kommen til Brampur, kom der igjen en ny Befaling, at han skulde skynde sig. En saadan Overilting bragte ham fuldkommen paa de Tanker, at man tragtede ham efter Livet; hvorudover han tog Vejen til Ratampur, en Stad, som Kongen havde givet ham til Eje, og opholdt sig der nogen Tid, forevendende, at han havde noget at afgjøre, som var Riget angaaende. Af denne Forha-

ling tog Hoffet Lejlighed til at fordomme ham, og at skikke ham paa en god Maade ubi Landslygtighed til Bengalen, som Vice-Stattholder, hvor Sultan Perwitz skulde have nøje Vagt over ham. Mahobed-Kan skikkede sig i Begyndelsen med Taalmodighed i denne Unaade, skrev allene Kongen til, for at retfærdiggjøre sin Opførsel. Men, da han fornam, at man stoppede Dreene til for alle hans grundige Bevisligheder, tabte han endelig sin sædvanlige Koldsinighed, og skrev Kongen et haardt Brev til, ladende ham vide, at han havde fundet Middel til at forsvare sin Sag, og at han inden stakket Tid vilde komme til Lahor, for at bestjemme sine Efterstrøbere. En saadan stor Mand's Trudsel kom det hele Hof til at skjælve. Sultaninden allene var uforskrækket; thi istedenfor at lade Kongen blive i Agra, raadte hun ham til at rejse til Cabul, hvilket nær havde bragt det hele kongelige Hus til fuldkommen Undergang. Thi medens Kongen var paa denne Rejse, havde Mahobed-Kan bestyrket sig med en Hob brave Officierer, som havde tjent under ham, tilligemed 5,000 stridbare Rasputter. Med disse Folk agtede han at forraske Kongen paa sin Rejse, og endnu engang at gjøre sig til Mester over hans Person. Hans Anslag lykkedes, som det var overlagt; skjøndt hans Udelhertighed tillod ham ikke at nyde den Frugt og Nytte deraf, som han ellers kunde have bekommet.

Han

Han overrumplede Kongen just da han lod føre sin Krigshær over Floden Tziunab. En stor Del af Hæren var alt kommen over Floden, da Mahobed uformodentlig omringede Kongens Lejr, hvilket forarsagede stor Rædsel og Forfækkelse, efterdi de bedste Tropper vare allerede paa den anden Side af Floden. Soldaterne toge derpaa strax Flugten, og Kongen tilligemed Sultaninden, samt to kongelige Prindsler, item Asaph Kan og Forræderen Cham Canna, faldt ubi Mahobed-Kans Hænder.

Det er ikke at beskrive, hvilken Forundring dette forarsagede over det hele Rige. Hovedstaden Agra tog aabenbar Sejerherrens Parti. Hvis Mahobed-Kan da havde villet betjene sig af sin Lykke, havde han kundet sætte paa Tronen, hvilken af de kongelige Sønner eller Sønnesønner han havde villet. Men den Erbødighed, han altid havde for sin Herre, tilod ham ikke at gaae saavidt. Han førte Kongen til Cabul, hvorhen han havde agtet sig, og der bad ham nyde al Magelighed og Tidsfordriv, ligesom han kunde være blandt sine egne Tjenere; men mod de andre høje Fanger lod han ikke see samme Mildhed; thi han stilledes Sultan Bolaqvi, som var den ulyksalige Cosrous Søn, tilligemed Sultan Scheheriar til Agra, for der nøje at forvares under nogle udvalgte Rasputters Opsyn, og lod slutte Asaph-Kan og Cham Canna ubi Kjeder.

Ungaaende Sultaninden, da tillod han hende samme Frihed som Kongen, hvilken Lemfældighed havde nær kommet ham dyrt at staae. Thi Nur-Jaham, frygtende, at han skulde opirre mod hende Kongen, som han ideligen gjorde Spvartning, lod hemmeligen de fornemste Anførere ved den kongelige Krigshær, som ved denne Hændelse havde spredet sig ad, vide, at Mahobeds hele Magt bestod kun af 5,000 Mand, og at det var let at overrumple ham igjen. Hendes Anslag blev efterlevet med stor Hurtighed; man saa i en Hast 50,000 Mand samlede, hvilke lagde sig udi Baghold ved Flodbredderne, hvor Mahobed skulde passere. Denne fornuftige Herre, da han fik Kundskab derom, tog han Bejen tilbage til Agra igjen med Asaph-Kan og Cham Canna, ladende Kongen og Sultaninden anden Gang i Frihed igjen, hvorvel han meget magelig og uden Fare havde fundet bragt dem med sig. Men Sultaninden, uanseet denne ædle Gjerning, saasom hun ikke kunde taale at see sin Broder udi Fængsel, lod skrive til Gouverneurerne af de omliggende Provindsler, at de skulde anholde Mahobed-Kan, og rive ham Asaph-Kan af Hænderne. Men Mahobed forekom hende derudi, og skikkede frivillig bemeldte hendes Broder tilbage, efterat han havde ladet ham sværge over Alcoranen, at han for saadan Belgjering stedse vilde være taknemmelig. Dette forarsagede,

sagede, at Sultaninden tog imod ham med Forbitrelse: Du est en Sorræder, sagde hun, som har svoret Venskab til min største Siende: hvi biede Du ikke, indtil jeg selv med Magt løste Dine Kjeder? eller hvi lod Du Dig ikke omsomme, for at gjøre denne oprørske Undersaats Misgjerning des større.

Medens disse Uroligheder varede, havde den flygtende Prinds Chorrøm faaet Tid og Lejlighed til at bringe en ny Magt paa Benene, hvormed han vovede sig mod den kongelige Krigshær, hvilken, endskjøndt den var ligesaa talrig, som tilforn, var dog langt fra ikke udi den forrige Anseelse, efterdi den havde tabt sin store og forfarne Anfører Mahobed-Kan. Vel er sandt, at han udrettebe intet stort mod sin Broder Sultan Pervitz; men derimod havde den Sidste ikke altid den Ære at vinde, som tilforn, da Mahobed gif ham tilhaande; saa at han deraf kunde lære, at det er bedre at dele sin Ære med en Anden, end gandske ingen at forhverve sig.

Det første Sultaninden tog sig for efter erlangte Frihed var, at hævne sig over Mahobed-Kan. Det er at mærke, at denne dydige Herre havde ogsaa endelig sat sin største Avindemand og Anklager Cham Canna udi Frihed igjen. Af ham betjente Sultaninden sig, og satte ham i Spidsen af en Krigshær mod sin Belgjører. Mahobed var da udi flettere

Tilstand, end nogen Tid tilforn. Hans egen Søn, som hidindtil havde været ham tro, tog Hoffets Parti mod sin Fader. Hans egne Tropper, som havde fulgt ham med saadan Bestandighed, berøvede ham hans Penge, plyndrede hans Lande, og løbe over til de Kongelige. Vel er sandt, at Sultan Pervitz lod give fra sig Tegn til Venskab og Forligelse, men han døde til Ulykke paa samme Tid. De tvende fangne Prindsen Scheheriar og Bolaqvi, som vare udkomne af deres Fængsel i Agra, brændte af Begjærighed til at hævne sig; Mahobed, omspændt af saa mange Ulykker, saae da intet andet Middel til sin Frelse, end at forlige sig med Sultan Chorrom, flygtede derfor til Rana, en af de fornemste Rajas i Indien, og derfra skrev Prindsen til, raadende ham til, at lægge Gevær ned mod sin Fader, og tilbydende ham sin Tjeneste. Han forestillede ham, at Jehan Gir var nu gammel og svag, og at Sultan Bolaqvi, som var den førstefødte Prindses Søn, vilde efter al Anseelse gjøre ham Kronen stridig; og at i saadan Fald kunde han finde sin Regning ved at betjene sig af en gammel erfaren Anfører og Statsmand. Han fandt nok, at Prindsens Ret til Kronen efter de tvende ældste Brødres Død var vel grundet, men det var ubilligt med Magt at tilegne sig den, saalænge som hans Fader levede. Til Slutning tilbød han sig at opoffre sit Liv og sin Formue til

til Prindsens Tjeneste, dog med de Vilkaar, at han ikke maatte nødes til at stride mod sin egen Konge. Udi dette billige og tilligemed nyttige Forslag kunde Chorrorn ikke andet end finde stor Smag. Han haabede ved saadan stor Mand's Bistand at triumphere over sine Medbejlere til Kronen; dog, saasom han intet gjorde uden sin Svigerfaders Asaph-Kans Raad, lod han ham strax vide Mahobeds Tilbud. Asaph fandt det ikke mindre nyttigt for Prindsen at forlige sig med Kongen, end at vinde saadan en Mand som Mahobed, raadede ham uden Betænkning at beqvemme sig til begge Dele. Saaledes blev Riget sat udi Rolighed igjen, ved den ypperlige Mand's Opførsel, som endogsaa udi største Ulykke og Forsølgelse lod see Dyd og Trofskab, og var Rigets Rolighed den eneste Hevn, han forlangte over sine Kvindsmænd.

Efterat Fred og Rolighed saaledes ved Mahobeds Middel var stiftet udi Landet, døde Jehan Gir i Bimper i det Aar 1627. Han var en særdeles læmfældig og søjelig Regent, der stedse lod sig regiere af Andre, hvilket gav Anledning til adskillige Uroligheder udi Riget. De Dyder, hvorudi han lignede sin berømmelige Fader, var, at haandthæve Retten, item, at forfremme Konster og Videnskaber; saaledes fandtes udi hans Tid Skildrere udi Indien, der kunde udcopiere de bedste europæiske Stykker. I det øvrige
var

var han en meget selsom Herre, nedgraven stedse udi synderlige unaturlige Bellyster. Om han døde udi den christelige Tro, kan Ingen fuldkommen sige; vistnok er det, at han øvede ingen af de Dyder, som Christi Lærdom tilholder. At han hadede saa meget Mahomed's Lov, var mest, fordi den forbyder at drikke Vin, som var hans største Bellyst. Der fortælles, at da han engang spurgte, hvilken Religion tillod at øde al Slags Mad, og drikke al Slags Drik, og ham blev svaret, de Christnes allene, sagde han: jeg maa da og blive Christen, og besol strax at hente Skræddere, for at skjære sine og sine Hofmænds Klæder om paa Europæisk, og at forandre Turbaner om til Hatte, hvilket ogsaa havde skeet, hvis de mahomedanske Lærere ikke havde sagt, at saadanne Forbud mod Spise og Drikke strakte sig ikke til Konger; saa at man deraf kan see, at hvis han var Christen, saa kunde den christne Kirke ikke bryste sig meget af saadan Profelyt.

Efter Jehan Girs Død var Riget delt udi 3 stridende Partier. Sultaninden erklærede sig for Scheheriar, som havde hendes Datter tilægte. Den unge Bolaqvi havde den kongelige Krigshær paa sin Side. Men de to mægtige Ministre, Asaph-Kan og Mahobed Kan, holdt med Sultan Chorrrom. Sultaninden lod erklære Scheheriar til Konge paa Slottet. Krigshæren derimod lod udraabe Bolaqvi
som

som Stormogol. Den Første, saasom han havde kun Gildinger og Hoffets Fruentimmer paa sin Side, maatte strax ligge under; thi Bolaqvi ved Krigshærens Hjelp bemægtigede sig strax Sultaninden tilliges med hendes Svigersøn. Hun blev kastet i Fængsel, og han maatte miste sine Dine.

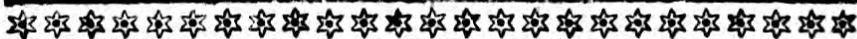
Men medens Bolaqvi ved en og anden Haardhed søgte at sætte sig fast paa Tronen, opspandt Mahobed-Kan en særdeles List, for at spille Chorrrom Scepter og Krone udi Hænderne. Han raadte ham at stille sig an, som han var dødelig syg, for at gjøre sin Brodersøn mere sikker, og derved faae desbedre Leilighed til at overrumple ham, hvilket ogsaa lykkedes. Bolaqvi, saasnart han var kommen til Regeringen, stikkede en af sine fornemste Dmrahs til sin Farbroder, for at lade ham Saadant vide, og tilligemed at formane ham til at aflægge den sædvanlige Skat, man er Kongerne skyldig, item, at erkjende ham for sin Konge. Bemeldte Dmrah havde og Befaling, at hvis gode Ord ikke kunde hjelpe, han da skulde bruge Trudser. Men han blev forskaanet for begge Dele, saasom han fandt Sultan Chorrrom udi en ynkelig Tilstand. Blodet gik ham udaf Halsen som en Bæk, hvilket forarsagede, at samme Dmrah strax affærdigede et Bud til Bolaqvi, for at erkjendige ham om den elendige Tilstand, hans Farbroder var bragt udi. Men den hele Sygdom var
kun

kun opdigtet, og det Blod, som han spøttede, var
 Gedeblood, som han havde opfyldt Munden med.
 Men man lod sig ikke nøje dermed; for at gjøre Bo-
 laqvi end mere sikker, lod man udsprede, at Chorr-
 rom var død. Udi denne Hemmelighed gjorde Ma-
 hobed Ingen delagtig uden nogle faa af Chorrroms
 Betjente, om hvis Troskab han var forsikkert. Skue-
 spillet blev fortsat med stor Konst og Behændighed.
 Man hørte ikke andet end Hulen og Klagen, og Ma-
 hobed stillede sig an, som intet kunde trøste ham udi
 denne Ulykke. Man begjærede Tilladelse af den ny
 Konge at føre det døde Legeme udi Kongernes Begrav-
 velse, og Bolaqvi tilstod al den Ære man forlangte
 for den døde Prinds, som han meente var paa saas-
 dan belejlig Tid hensoven for ham. Man tillavede
 derfor en tom Ligkiste, som blev ført af mere end tu-
 sinde udvalgte Mænd af Chorrroms Tilhængere, for
 hvilke Mahobed var udi Epidsen, og fulgte den
 Døde selv sit eget Lig udi en ukjendelig Dragt. Paa
 Bejen havde man maget det saa, at adskillige Ra-
 sputter stødte til dem, som for at gjøre den Aføde-
 den sidste Ære; de Samme fulgte ogsaa det for-
 mente Lig til Agra. Asaph-Kan, som opholdt sig
 ved Hoffet, og var gjort delagtig udi denne List,
 raadde da den unge Konge at gaae Liget imøde, for
 at ledsage det til Kongernes Begravelse, hvilket og-
 saa skede. Bolaqvi gif udaf Slottet udi Sørge-
 dragt

dragt med et lidet Følge, men blev forskrækket, da han saae saa mange Menneſker. Han begyndte derfor at fatte Mistanke om Forræderi, gik tilbage, og søgte at frelse sit Liv med Flugten. Man vidste længe ikke, hvor han var bleven af; omſider fik man dog Kundſkab om, at han var flygtet til Perſien. Imidlertid blev Sultan Chorrøm ved Trompeters Lyd udbløst til Stormogol, og Ligkiſten blev forvandlet til Triumph-Bogn. Han lod ſig derpaa ſtrax kalde Schach Jaham, ſom betyder Verdens Konge, hvilken Titel han ſtedſe beholdt; og Mahobed-Kan, efterat han havde ſat ham Kronen paa Hovedet ved ſin Wiſdom, tilbød ſig Frihed at begive ſig paa ſit Guds, for der at ende udi Rolighed ſine Dage. — Dette maa være Enden paa denne ſtore Mandſ Hiſtorie, ſom ikke kan læſes uden med Nytte, ſaafom hans hele Levnet er en Kjede af ypperlige Bedrifter, og et Spejl paa uforfalſkede Dyder, ſtor Tapperhed og høj Forſtand. Kan det lægges ham til Laſt, at han tvende Gange, for at redde ſit Liv, bemægtigede ſig Kongens Perſon, ſaa kan det ogſaa lægges ham til Dyd, at han tvende Gange ſatte ham i Frihed igjen. Hvad ſom her er antegnet om denne ſtore Mand, er maaffee kun den ringeſte Del af hans Bedrifter; thi udi vore Hiſtorier tales intet om, hvad han har gjort fra ſin Ungdom, indtil han blev en af de højeſte Miniſtre udi det mogulſke Hof; dog viſes

af

af dette, som her anføres, at han udi Visdom, Dyb og Tapperhed var den største Indianer udi sin Tid. Det er forunderligt, at en Undersaat kunde tvende Gange indspærre en mægtig Konge; men det er end meer underligt, at han tvende Gange lod ham løs igjen, saa man kan see, at hans Djemærke var alene at bringe Kongen paa sunde Tanker, og at befordre Rigets Rolighed, for hvis Skyld han forsvarede sine Fiender mod sine Venner. Hvad Parti han slog sig til, det kunde være forvisset om Sejer; naar han fik sine Modstandere udi Hænderne, var det alene for at bringe dem til Forligelse, og bestod al hans Hævn derudi, at forhindre dem at forstyrre Rigets Fred. Endelig, den Konst han brugte, for at hjælpe sin Herre paa Tronen, var ikke mindre forunderligen opspunden, end med Behændighed fuldført.

E m i r = J e m l a.

Emir Jemla, som ogsaa kaldes Mirsa Mula, var af Fødsel en Persianer af ringe Herkomst; thi han kom allerførst til at være Tjener hos en persisk Kjob

Kjøbmand; derefter gav han sig udi Krigstjeneste hos Stormogolen, og trappevis steg op til de højeste Poster. Men saasom den ældste Prinds Dara ved en og anden Foragt stødte ham for Hovedet, forlod han det moguliske Hof, og tog Tjeneste hos Kongen af Golconda, af hvilken han blev gjort til Forvalter over den kongelige Told og andre Indkomster. Udi denne Tjeneste samlede Emir-Jemla stor Rigdom, efterdi han med de kongelige Penge drev Handel paa sin egen Regning. De Midler, som han samlede, vidste han at bruge til at vinde Kongens Naade; thi han kjøbte adskillige rare Sager fra Europa, Kunststykker fra China, og Elephanter fra Cejlon, som han forærede Kongen, og derved bragte sig udi saadan Anseelse, at han blev Vizir eller højeste Statsminister udi Golconda; men det, som bragte ham mest op, var en hemmelig Elskov, som med stor Konst og Forsigtighed blev spillet med Kongens Moder.

Den Mistanke, Kongen fattede om sin Moders Dpførsel, tjente allene til at gjøre Emir-Jemla større og mægtigere; thi, for at betage Dronningen al videre Lejlighed til at fremture udi Saadant, fiktede man ham fra Hoffet, og gjorde ham til Statsholder udi den Provinds Karnatte. Men denne hurtige Herre vidste endogsaa at bruge sin Ulykke til sin Fordel. Diamant-Minerne, som gjøre det Kongerige Golconda saa anseeligt, vare der udi Nærværelsen,

relsen, og kom under hans Opsyn og Forvaltning. Han betjente sig af den Lejlighed at formere sin Rigdom, og beholdt for sig selv de første og mest fuldkomne Diamanter, hvoraf han med Tiden samlede saadan Mængde, at han talte dem udi Sække. En af disse Diamanter, som endnu holdes for den kostbareste i Verden, gav han siden til Stormogolen, folgte de andre offentlig, og skillede Kongen af Golconda allene dem, som han ikke skyttede om. Den portugisiske Statholder i Indien, Don Philippo Mascarenhas, var en af hans fornemste Correspondenter; thi han søgte Portugisernes Venkab udi Goa, for at have deres Beskyttelse i Nødsfald. Denne store Rigdom foraarsagede, at foruden den Krigshær han førte for Kongen af Golconda, han ogsaa udi sit eget Navn underholdt en anseelig Hov Tropper, med mange gode Feldtstykker, for hvis Skyld han holdt mange Europæer udi sin Tjeneste. Med eet Ord, han blev saa rig og mægtig, især efterat han havde trængt sig ind udi de Karnatters Rige, og udplyndret deres Afgudsstempler, at Kongen af Golconda begyndte omsider at ansee ham med avindsøge Dine, og pønsede paa at forraske ham; hvortil ogsaa hjalp den Underretning, ham blev givet om den foromtalte Elskov imellem Emir-Jemla og hans Moder, som endda havde saa meget tilbage af Ungdoms-Skønhed, at hun kunde sætte et Hjerter i Brand.

Dog

Dog gjorde han Ingen delagtig i dette sit Forhavende men satte sig for at have Taalmodighed, og bii til Emir-Jemla kom tilbage; thi han var endda med Krigshæren udi de Karnatters Land, og efter Kongens Befaling førte Krig med en Raja sammesteds.

Men en Dag, da han fik adskillige Omstændigheder at vide om den Elkov, som var imellem Emir-Jemla og hans Moder, forgik ham gandske ai Taalmodighed, saa at han udøste Skjeldsord og Trubler, hvorom Emir-Jemla strax blev erkjendigt, saasom han havde en stor Hob Slægtninger til Hove paa sin Frues Side, som alle sadde udi høje Bestillinger. Disse Tidender forarsagede, at han skrev sin Søn til, som da var til Hove, og befol ham, at han skulde forlade Hoffet saasnart som muligt, og forføje sig til ham. Mahmet Emir-Kan søgte alle Midler og Beje for at efterleve sin Faders Befaling; men som Kongen havde vaagsomt Øje over ham, vilde intet Anslag lykkes. Dette foruroligede Emir-Jemla meget, og bragte ham til et forvovent Anslag, som nær havde skilt Kongen ved Liv og Krone. Han af-færdigede et Brev til Oran Zeb, Stormogolens 3die Søn, som af sin Fader havde til Forlehning den Provinds Decan, der grændser med det Kongerige Golconda, ladende ham vide, at Kongen stod efter hans og hans hele Husets Undergang, uanset alle de
store

store Tjenester han havde gjort ham, hvilket var en stor og uheldig Utafnemmelighed, og som drev ham til at tage sin Tilflugt til Oran Zeb, og begjere hans Beskyttelse; i det øvrige, dersom han vilde følge hans Raad, og forlade sig paa ham, vilde han mage det saa, at Kongen saavel som det hele Kongerige Golconda i en Hast skulde falde i hans Hænder. Til Gaadant at fuldbyrde, raadede han ham allene med 4 til 5,000 Heste at rykke lige mod Golconda, udstrøende paa Vejen, at han var stikket udi Gesandtskab fra Stormogolen, at handle med Kongen af Golconda om vigtige Sager. Han skrev videre, at Dabir, som er den, igjennem hvis Hænder Alting gaaer, og ved hvis Middel man faaer Kongen i Tale, er hans, nemlig Emir-Jemlas, tilsvorne Ven. Med eet Ord: han havde intet at frygte for, han skulde uden Hinder komme til Portene af Bagnager, hvor Kongen opholdt sig. Og naar Kongen gik ud, for at tage imod hans Breve, efter Cædvane, kunde han lettelig bemestre sig hans Person tilligemed det hele kongelige Hus, efterdi samme Lysthus Bagnager er uden Vold og Mur. Han lovede endelig, at dette Tog skulde skee paa hans Bekostning, og tilbød sig at give ham daglig 52,000 Rupier (det er 25,000 Rixdaler) saalænge han var paa Vejen. Oran Zeb, som intet heller ønskede, end saadan Lejlighed, be-

lut.

fluttede strax at føre sig den til Nytte det bedste han kunde.

Tavernier skriver, at Emir-Jemla gjorde først dette Forslag til Sultan Suyah, som var Statholder udi Bengalen, men at han af ham bekom et koldsindigt Svar, som gav tilkjende, at han ikke kunde forlade sig paa den Mand's Løfter, der vilde forraade sin egen Konge, og derudover havde ingen Undsætning at vente sig fra Bengalen, og at Oran Zeb allerførst efter dette Afslag blev anmodet derom. Men saasom hverken Bernier, den moguliske Kronike, eller van Schouten taler derom, kan det maaskee være et falskt Rygte, udsprede af Sultan Suyahs Tilhængere, for at udblæse hans Dyder. Hvorom Alting er, saa tog Oran Zeb dette Forslag ikke udi Betænkning, men begav sig strax paa Rejsen til Golconda.

Førend jeg gaaer videre frem, er fornødent at melde noget kortelig om det lidet men vigtige Rige Golconda, for at vise, hvad Skin Stormogolen kunde bruge til dets Erobring. Det er at mærke, at det hele store Land Indostan var for meer end 200 Aar siden under een Herre, hvilken derudover var anseet som en af de største og mægtigste Konger. Men nuomstunder er denne store Halvø delt udi adskillige Stater. Aarsagen til saadan Deling var den sidste Raja eller Konge Kamras, hvilken usforsigtigen gav

alt for stor Magt til 3 af sine Undersaatter eller Slaver, og gjorde den Første til Landsherre over den største Del af de Stæder, som Stormogolen nuomstunder besidder udi den Provinds Decan fra Bider til Marbadar. Den Anden fik udi Forlehning alle de Lande, som nu befindes under det Kongerige Bisapur, og den Tredie alt, hvad som nu ligger under Golconda. Disse 3 Slaver bleve meget rige og mægtige, og havde Tilhæng af mange Mogols eller Tartere, som vare udi Kanraas Tjeneste, eftersom de alle 3 vare Mahomedaner, og omsider reiste de sig op imod Kongen, skilte ham ved Livet, og derpaa begave sig til deres Provindser igjen, hvor enhver af dem tog sig Titel af Schach eller Konge. Disse 3 Konger, saavel som deres Efterkommere, have forsvaret sig udi deres nye Riger, og ført store Krige imod Stormogolen, saalænge de have staaet udi Forening med hinanden. Men saa tidt der er kommen Splid iblandt dem, har Stormogolen betjent sig af Lejligheden, og omsider bemægtiget sig det første af disse Riger, og derudover gjorde sig Forhaabning om at undertvinge iligemaade de andre.

Men Kongerne af Golconda havde forsvaret sig meget vel udi deres Rige, endel efterdi Stormogolen altid mest har havt at bestille med de 2 andre, endel ogsaa efterdi de underhaanden have forstrakt anseelige Penge til Kongerne af Bisapur, og derved sat dem

udi

udi Stand til at skaffe Stormogolen nok at bestille. Derforuden have de og selv underholdt en temmelig god Krigshær, som har ladet sig see ved Grændserne, saa ofte Stormogolen har anfaldet deres Nabo, Kongen af Bisapur, og, som Golconda udi Rigdom giver intet Land efter, have de udi Nødsfald vidst at betjene sig deraf, forgyldet Hænderne paa de fornemste Anførere udi den mogolske Krigshær, og aarligen skicket store Foræringer til Stormogolen, saavel udi Penge som af Landets Manufacturer, item Elefanter, som de have ladet komme fra Pegu, Siam og Cejlon. Saa at, hvor stor Lyst Stormogolen har havt til at bemægtige sig dette rige Land, havde han dog til denne Tid ikke, formedelst ovenmeldte Uarsag, ret kunnet komme tilværks dermed. Udi saadan Tilstand var Golconda i Henseende til Stormogolens Rige, da Oran Zeb efter Emir Jemlas Tilskyndelse begyndte dette Tog.

Oran Zeb rykte strax med et udvalgt Mandskab ind udi Golconda, og var saa lykkelig, at han uden Hinder kom til Bagnager, under Skin af Stormogolens Gesandt, og gjorde hans store Følge ham des mindre mistænkt, efterdi det er brugeligt paa de Steder, at fremmede Gesandter føre et stort bevæbnet Mandskab med sig. Kongen af Golconda, da han blev advaret om Saadant, gik han ud i sin Hauge, for efter Sædvane at imodtage denne forment Ges-

sandt; da man nu havde faaet ham saavidt, lovede 10 til 12 Slaver, efter gjort Aftale, sig til at lægge Haand paa ham; men en Omrah, fjendt han var med udi dette Ledtog, opvakte hans Hjerte dog til Medynk, da han saae Kongen udi saadan Fare, saa at han raabte til ham: Seer Eders Majestæt ikke, at det er Oran Zeb; tag strax Flugten! I er ellers om en Hals. Hvorpaa Kongen gandske forfækket gaaer ud, kaster sig paa den første Hest han møder, og flygter til Fæstningen Golconda, som ligger 2 Mile derfra. Oran Zeb, seende sit Anslag mislinge, lod derfor ikke Modet falde, men, stolende paa Emir Jemlas Myndighed udi Landet, gjorde sig strax til Mester over det hele kongelige Hus med alle kostbare Sager, som der fandtes, uden hans Hustru, som han efter Landets Skik stikede urørt tilbage, og derpaa belejrede Kongen udi hans Fæstning; men som Belejringen varede noget længe, nemlig 2 Maaneder, eftersom ham fattedes fornødne Sager til dens Erobring, fik han imidlertid Befaling af Stormogolen, at forlade Golconda, og begive sig til sin Provinds Decan igjen. Tavernier udi sin Beskrivelse over Golconda, anfører tvende Aarsager til denne Tilbagerejse: 1) efterdi Stormogolen, da han endnu var Prinds, og udi et Oprør, som han rejste imod sin Fader, flygtede til Golconda, hvor han blev beskyttet, lovede han Kongen, at hvis han

kom

kom paa Tronen, aldrig at paaføre ham Krig, og derfor nu i den Henseende kaldte Oran Zeb tilbage.

2) Efterdi Emir-Jemla, der endda havde noget Kjærlighed tilbage for Kongen, fortsatte Belejringen med Koldsindighed. Men dette store Venskab, som paafulgte med Oran Zeb, iligemaade den Umage han gjorde sig ved det moguliske Hof, for at bevæge Schach Jehan til at begynde en ny Krig imod Golconda, synes at vise, at dette er kun en pur Gispning af Tavernier. Hvorom Alting er, saa forlode de efter Stormogolens Befaling Golconda. Dog, før end Oran Zeb ophævede Belejringen, betingede han sig adskillige fordelagtige Vilkaar, nemlig Rejsens Bekostning, item Ægtekab imellem Kongens ældste Datter og hans Søn Sultan Mahmud, med Løfte at gjøre ham til Arving ubi Riget, og adskilligt andet. Iligemaade Emir-Jemla skulde have Frihed til at begive sig hen, hvor han vilde, med sit hele Hus, alle sine Midler, sine Tropper og Feltstykker. Paa saadan Maade reddede Emir-Jemla sig af denne overhængende Fare, og istedenfor Kongens Vizir blev hans farligste Fiende.

Emir-Jemla forsojede sig derpaa til Oran Zeb, og disse 2 store Mænd erobrede paa Vejen til Decan Bider, en af de stærkeste Fæstninger ubi det Kongerige Bisapur. Et stærkt Venskab blev derefter sluttet imellem dem, saa at de ikke kunde leve nogen Dag uden

uden at see hinanden tvende Gange, og lagde dette Benskab Grundvolden til Oran Zeb's Magt, og banede ham Vejen til Tronen. Emir-Jemla søgte strax at vinde Stormogolens Naade, og at overtale ham til at føre Krig imod Golconda, endel for at hævne sig over Kongen, endel og for at bestyrke Oran Zeb, til hvis Tjeneste, om Stormogolen skulde falde fra, en anseelig Krigshær kunde holdes paa Benene, for at holde hans Bredre ubi Aue. Han bragte derfor anseelige Foræringer til den gamle Mogol, blandt andet en usfatterlig Diamant, som holdes uden Lige, forestillende ham, at saadant Bytte var at hente ubi Golconda; da derimod ubi Candahar, hvor Stormogolen agtede at vende sine Vaaben, var ikke uden Klipper og Graastene. Schach Jehan derfor, enten han blev forblindet af Emir-Jemlas Diamant, eller fordi, som Nogle mene, han agtede det nødigt at have en god Krigshær paa Benene, for at holde sin ældste Søn Dara ubi Aue, gav sit Samtykke dertil, og besluttede at skikke en Krigshær mod Decan, under Jemlas Anførsel.

Dette opvakte stor Eftertanke hos Prinds Dara, som saae, at Saadant sigtede mest til at bestyrke sin Broder, udvirkede berubover saa meget, at Oran Zeb skulde, uden at befatte sig med dette Tog, blive stille ubi Decan, og at Emir-Jemla skulde anføre Krigshæren allene, ladende sit hele Hus, til Forsikring

kring om Trost, forblive ved Hoffet. Emir-Jemla stod længe udi Tvivlsmaal, om han vilde modtage disse Vilkaar, men lod sig endeligen overtale dertil af den gamle Schach Jehan, som lovede, med allerførste at skikke ham sin Frue med Børn tilbage, og med en anseelig skjon Krigshær kom til Oran Zeb mod Decan, hvorfra han strax rykte ind udi Bisapur, og belejrede den stærke Fæstning Kaliane. Medens denne Belejring varede, bliver Stormogolen heftig syg, og hans 4 Sønner derudover bringes alle i Gevær. Oran Zeb affærdigede da sin ældste Søn Sultan Mahmud til Emir-Jemla, som endda laae for Kaliane, med Begjering, at han vilde komme til ham, efterdi han havde Sager at overlægge med ham af yderste Vigtighed. Emir, som strax mærkede, hvad Saadant vilde betyde, svarede rent ud, at han ikke kunde erklære sig for Oran Zeb efterdi Schach Jehan endda ikke var død, og hans Frue med Børn vare udi Daras Hænder. Med saadan Besked rejste Sultan Mahmud hel misfornøjet tilbage. Men Oran Zeb lod derudover ikke alt Haab falde, men skikkede atter sin anden Søn Sultan Mazum hidhen, hvilken med Smigren og Løfter ndvirkede saa meget, at Emir-Jemla omsider ikke kunde imodstaae Fristelsen mere. Han drev derfor stærkt paa Belejringen af Kaliane, og endelig tvang de Belejrede til at overgive Fæstningen paa visse

Vil:

Bilkaar. Derpaa udtog han de bedste Tropper af
 Krigshæren, og ubi største Il forsojede sig til Oran
 Zeb, hvilken tog imod ham med ubeskrivelig Glæde
 og Ydmyghed, kaldende ham ikke mindre end Baba
 og Babagn, det er: Fader og Herr Fader. Men
 her var en stor Knude at løse, førend Emir-Jemla
 kunde offentlig erklære sig; thi hans Frue og Datter
 vare udi Daras Hænder til Forsikkring; hvilken
 Vanskelighed Oran Zeb havde forudseet, og derfor
 allerede havde udfundet et Middel til at hæve den
 Sten, som mest laae dem i Bejen. Han tog ham
 derfor tilside, og med Frimodighed gjorde ham et
 ikke mindre underligt end dristigt Forslag. Han sag-
 de, at det var ubilligt at begjere, at Emir skulde
 opofre sit hele Hus for hans Skyld; men ingen Ting
 var saa vanskeligt, som man jo kunde overvinde;
 Tilstød mig, sagde han, at gjøre Eder et For-
 slag, som vil forfærde Eder i Begyndelsen, men
 som J ved nøje Betragtning vil finde, at være
 vel grundet, og det eneste, vi have at gribe til,
 for Eders og min egen Sikkerhed tillige. Til-
 stød, at jeg forsikkrer mig Eders Person, og
 at jeg kaster Eder udi Sængsel. Al Verden vil
 troe, at det er Alvor; thi hvo skal kunde ind-
 bilde sig, at saadan Mand lader sig frivillig
 fængsle? Ved dette Værk vinder jeg saa me-
 get, at jeg kan betjene mig af endel af Eders
 Krigs-

Krigshær, samt Feltstykker. J kan ogsaa efter det Løfte, J saa tidt har gjort mig, gjøre mig Forstrækning af Penge. J derved forhinder, at ingen Spot tilføjes Eders Frue og Børn, saasom det hedder, at J er forrasket af Oran Zeb, og derfor intet har syndet imod den til Hove givne Trostabs-Forsikkring. Jeg vil lade Eder forvare paa Fæstningen Daulet-Abad, og vogte ved en af mine Sønner, paa det at denne Sag kan gjøres desmere trolig. Over saadant selsomt Forflag kunde Emir-Jemla i Begyndelsen ikke andet end blive forskrækket, ikke desmindre, i Henseende til det store Venskab, der var imellem dem, og de gjorte Løfter, som da bleve fornede af Oran Zeb, især ogsaa, saasom det var hans egen Belsærd, at Oran Zeb udi den tilskundende indvortes Krig fik Overhaand over sine Brødre, gav han endelig sit Samtykke til at lade sig fængsle. Strax derpaa blev dette selsomme Skuespil sat i Bærk; thi, saasnart som Oran Zeb var gaaet lidt tilside, nærmede sig hans store Felttojmester til Emir-Jemla, og med et vredt Ansyn lod ham vide udi Oran Zeb's Navn, at han var en Fange, beføl ham derpaa at følge sig, og indsluttede ham udi et Kammer, som blev forvaret med en stærk Vagt. Men saasnart blev Rygtet ikke udspreedt om hans Fængsel, førend der opvæktes en stor Allarm, og de Tropper,

som

som han havde bragt med sig, efterat den første Forfrækkelse var forbi, løbe med Kaarden i Haanden, for at brække Døren til Fængslet, og at sætte deres Anfører udi Frihed igjen; hvilket havde været dem let at gjøre, skjøndt Vagten havde været langt stærkere; thi Emir: Jemlas Navn allene var en Skræk for Alle. Men som det hele Bærk var kun et Spilfægteri, bleve disse Bevægelser strax stillede, i det man hemmelig lod de høje Officierer vide, hvordan Sammenhængen var, iligemaade i det Oran Zeb med sine 2 Sønner lode sig see udi Gevær, som nu taledes til En, nu til en Anden, og nu gjorde Løfter, nu gav Foræringer. Hvorudover ikke allene alle Emirs egne Tropper, men endogsaa de, som han havde faaet af Stormogolen, toge Tjeneste an hos Oran Zeb. Saaledes blev dette store Bærk udi al Stilhed fuldfærdiget, og Ingen uden de Bedkommende vidste andet, end Emir: Jemla var besnæret. Vel er sandt, at Dara omsider begyndte at faae den hele Sag mistænkt, og truede at lade hans Frue saavelsom hans Datter føre paa det offentlige Torv, hvor liderlige Qvinder blive beskjemmede. Men hans Fader raadte ham derfra, forestillende ham, at hans Mistanke var uden Grund, og at det kunde ikke være muligt, at saadan en stor Mand vilde lade sig fængsle, og sin Krigshær sig berøves af Venskab til Oran Zeb.

Saaledes sad denne store Mand udi frivillig Fængsel, indtil Oran Zeb begyndte at spille Mester, og hans Frue med Børn vare komne udi Sikkerhed; da tog han omsider Masken af, og forenede sig aabenbar med Oran Zeb, og især lod see sin store Tapperhed udi det store Slag med Sultan Sujah, hvorudi han kom Oran Zeb til Hjælp, da han var omspændt af Fiender, og var allerede færdig til at styrte sig ned af sin Elephant. Disse store Tjenester forøgede meer og meer den Pris, Oran Zeb havde sat paa ham, men opvakte tilligemed en hemmelig Frygt; thi saasom han vidste hans Røgdøm, Tapperhed, Forstand, Anseelse og Myndighed, og at Ingen udi hele Indien overgik ham udi Krigs-Erfarenhed, saa at til hvilken Side han vilde vende sig, der vilde og Sejeren følge, saa holdt han ikke for raadeligt efter Slaget at føre ham med sig til Agra, hvor den gamle Konge sad fangen, besluttede derfor paa en god Maade at faae ham langt af Vejen, saaledes at han ingen Anrsag skulde have at besværges sig. Han betroede ham derfor en mægtig Krigshær, og beføl ham tilligemed sin ældste Søn Mahmud at forfølge den flygtende Sultan Sujah, ladende ham hemmelig vide, at det Kongerige Bengalen, som er det vigtigste udi hele Indostan, skulde efter Krigen blive ham betroet, og at samme Værdighed skulde efter hans Død forplantes paa hans Søn. Ved saadan

For-

Forfremmelse vilde han begynde at lade see den Erkjendelse, han bar for beviste store Tjenester. Han skulde nu kun rense det Kongerige Bengalen fra Sultan Sujah og hans Anhang, at han des snarere selv kunde faae det til Forlehning. Han lovede iligemaade, at saasnart Krigen var tilende, skulde han blive Mir-Ull-Umrab, som er den højest Bærdighed udi Indostan, og betyder saa meget som Hoved for alle Omrah's. Han udbad sig allene dette, at Emir-Jemla vilde lade sin eneste Søn Mahmet Emir-Kan forblive hos sig, paa det at den Smerte, han bar over denne Skilsmisse, kunde forsødes ved Sønnens Nærværelse. Hvorved den listige Oran Zeb baade forbandt sig Faderen, og tilligemed fik et Pant udi Hænderne, til Forsikkring om hans Troskab.

Sultan Sujah, som intet frygtede meer, end at have at bestille med saadan en Anfører, som Emir-Jemla, fik ikke saasnart disse Tidender at vide, førend han blev bange, at man skulde affkjære ham Bejen til Bengalen, forsøjede sig strax til Grændserne af samme Rige, hvor han befæstede sig, for der at imødtage Emir-Jemla, og at gjøre ham Passen stridig. Men han blev ikke lidet forstræffet, da han hørte, at Emir havde taget en anden Vej, hvorved Passen kunde ham selv blive affkaaren; hvorudover han fandt sig tvungen til at forlade alle sine opfæstede Skanser, og rykke imod Raga-Mehalle, hvor

hvorhen Emir-Jemla og agtede sig. Rejsen gik for sig med saadan Hurtighed, at han forekom Emir-Jemla, og naaede bemeldte Raga-Mehalle nogle Dage forud, saa at han derved fik Tid til at befæste sig sammesteds. Der anfaldt ham omsider Emir-Jemla med sin hele Krigshær; men Sultan Sujah, saasom han var vel befæstet, gjorde en haardnakket Modstand, og varede saadan Træfning udi sex Dage. Men da han endelig fornam, at Emirs Feldtstykker, som spillede uden Dphør, gjorde store Huller udi hans Standsjer, som bestode kun af løs Jord og Sand, og at han derfor ikke længer kunde holde Stand paa samme Sted, tog han om Nattetider udi største Stilhed Flugten, efterladende sig to store Feldtstykker. Emir torde ikke forfølge ham om Natten, af Frygt for at falde udi noget Baghold, og derfor opsatte Saadant til om Morgenens. Men til Sultan Sujahs Lykke faldt da en heftig Regn, som varede udi tre Dage, saa at Emir-Jemla blev ikke allene tvungen til at staae fra sit Forsæt, men maatte ogsaa opholde sig Vinteren over ved Raga-Mehalle, formeddelt Regnen, som falder saa stærk udi de Lande, og fordærver Vejene saaledes udi de 4 Maaneder, Juli, Augusti, September og October, at det imidlertid hartad er umuligt for en Krigshær at gjøre noget Tog. Derudover fik Sultan Sujah Tid til at sætte sig udi Sikkerhed, og at lade føre fra Neder-Benga-

ten adskillige Feltstykker, tilligemed en Hob Portugiser, som der havde sat sig ned.

Midlertid oprejste sig Uenighed imellem Emir-Jemla og Sultan Mahmud. Denne Sidste, saasom kongelig Prinds, paastod, at have den højeste Magt udi Krigshæren, og at Emir-Jemla burde være ham underdanig; og som Emir beraabte sig paa Oran Zeb's Anordning, lod Prindsen ogsaa falde adskillige trodsige Ord mod sin Fader, ligesom han maatte takke ham for Scepter og Krone. Dette opvakte stor Kolbfindighed imellem disse to Anførere, som varede temmelig længe. Omfider, da Sultan Mahmud fornam, at hans Fader højligen misbilligede saadan hans Opførsel, og frygtede, at Emir efter hemmelig Befaling skulde tage ham ved Bingerne, løb han i Fortvivlelse over til Sultan Sujah, og tilbød ham sin Tjeneste. Men Sultan Sujah, som troede, at det var et opspundet Værk af Oran Zeb, for at bringe sig i Snaren, torde ikke forlade sig paa denne unge Prinds, og derfor ikke heller betroede ham nogen vigtig Post, hvilket smertede ham saa meget, at han løb derfra, og kastede sig udi Emir-Jemlas Hænder igjen, hvilken tog meget vel imod ham, og lovede ved sin Forbøn at forskaffe ham sin Faders Naade igjen. Endelig, da Emir-Jemla blev bestyrket med flere Tropper, omspændte han Sultan Sujah allevegne baade paa den

ene

ene og den anden Side af Floden Gauges, at han omsider maatte tage Flugten til det Kongerige Arracan, hvor han omsider blev omkommen, som er meldet paa et andet Sted. Og saaledes gjorde Emir Ende paa denne blodige borgerlige Krig, saa at Oran Zeb kom til at besidde Tronen udi Indostan.

Efterat Krigen var tilende, skrev Emir-Jemla Oran Zeb til, at, saasom han nu var kommen til en høj Alder, vilde han forbringe sin øvrige Tid udi Rolighed i det sig anbetroede Kongerige Bengalen med sin Frue og Børn, som han forlangte maatte blive sig tilskicket. Oran Zeb var tvivlraadig, hvad han da skulde gjøre; paa den ene Side havde han for Dnene, at det var en Mand, som kunde berømme sig af, at have hjulpet ham paa Tronen, der var overmaade rig, dristig, og udi Krigs-Erfarenhed ikke havde sin Lige, at det Kongerige Bengalen, som han havde til Forlehning, var den vigtigste Provinds udi Indostan, at han endda var i Spidsen af en stridbar Krigshær, der ærede og elskede ham ikke mindre, end den frygtede ham. Han kjendte ogsaa hans Højhertighed, og derfor troede, at hvis han ikke i det ringeste beholdt hans Søn til Forstikring, kunde ikke allene Bengalen staae Fare for at blive revet fra Indostan, men han selv kunde ikke være sikker paa Tronen. Paa den anden Side overvejede han, hvor farligt det var at støde saadan en Mand for Hovedet,

og nægte ham sliq billig Begjering, og at det kunde gaae ham ligesom Kongen af Golconda, hvis denne store Mand blev hans Fiende. For at rebe sig ud af den Tvivlraadighed, greb han til saadant Middel: han gjorde Emirs Søn, Mahmet Emir: Kan, til Stor-Bakhis, som er den tredie høje Bestilling udi Indostan, men forbinder stedse at være ved Hofset hos Kongens høje Person, skikkede Emir hans Frue med Døttre og Søns Børn til Bengalen, og erklærede ham selv til Mir-Ull-Dmtah.

Emir: Jemla mærkede Oran Zebs List, nemlig at den Kere, han gjorde hans Søn, sigtede mest til hans egen Sikkerhed, lod sig dog ikke mærke andet, end at være vel fornøjet, og vilde ikke støde Kongen for Hovedet med at paastaae sin Søns Tilbagekomst, helst saasom han havde bekommet alt andet, hvad ham var lovet; dog forsømte han ikke at befæste sig saaledes, at, om han ikke kunde nyde noget imod Kongen, saa skulde Kongen: ej heller driste sig til at nyde noget imod ham; saaledes holdt det ene Sværd det andet udi Skeden, og disse to store Mænd frygtede hinanden lige meget. Den Ene var ikke allene Konge over hele Indostan, men tilligemed den fineste Statsmand udi Indien, der ved List havde banet sig Vejen til Tronen, og forestod Riget med største Berømmelse. Den Anden, skjøndt Undersaat, havde kongelig Rigdom, udvalgte Tropper i sin Tjeneste,

og

og et stort Navn over hele Indien. Saadan var Tilstanden udi et helt Aar, indtil Oran Zeb omsider fik Lejlighed til at indvikle Emir udi en fremmed Krig, nemlig mod den rige og mægtige Raja af Acham, hvis Lande laae udi Bugten af Bengalen.

Emir-Jemla, som maaskee selv havde gjort Forslag til saadant Tog, stillede sig meget færdig dertil, hvorvel han alt var en højbedaget Mand. Han haabede at forhverve sig en udødelig Ære i denne Krig, og at hans Navn skulde trænge sig ind til China. Han gik derfor med en mægtig Krigshær til det yderste Sted af Bengalen, og der indskibede den paa en Fløde, som førte ham og hans Krigsmagt henved hundrede Mil nord-øst derfra indtil et Slot, kaldet Azo, som tilforn havde ligget under Bengalen, men nu var udi bemeldte Rajas Hænder af Acham. Han angreb strax dette Slot, og tvang det inden 15 Dage til at overgive sig. Derefter rykkede han mod Chambara, hvor Indgangen er til bemeldte Rajas Lande, og kom til samme Stad efter 28 Dages Rejse til Lands. Der blev holden en Træfning, hvorudi Raja af Acham blev slagen, og maatte tage Flugten til Guerguon, som er Hovedstaden af hans Rige, 40 Mil fra Chambara. Emir fulgte ham saa hurtig udi Hælene, at han ikke gav ham Tid til at befæste sig udi Guerguon, hvilket forarsagede, at

Raja maatte flygte til Bjergene af det Kongerige Lassa, og lade sin Hovedstad udi Stikken, som blev indtagen og plyndret af Emir-Jemla, som derudi fandt stor Rigdom, saasom det er en stor, fjon og mægtig Handelsstad. Men til hans Ulykke kom Regnen hastigere, end man havde ventet, og, som den samme falder saa hyppig paa de Steder, at det hele Land staaer under Band, undtagen de Landsbyer, som ligge paa høje Steder, saa geraabede Emir derover i stor Forvirrelse. Den flygtende Raja lod da nedskikke allevegne Folk fra Bjergene, som kjendte Landet, og vidste at borttage alle Levnetsmidler, saa at Emirs Krigshær med al dens Rigdom fandt sig, inden Regnen ophørte, udi stor Hungersnød. Den kunde ej heller komme enten frem eller tilbage; thi paa den ene Side vare Bjerger, som ere hel vanskelige at overstige, paa den anden lutter Morads og Dynd, som Regnen havde foraarsaget; og efterdi Raja paa adskillige Steder havde skaarret Vejen, som er et højt Dige, der gaaer lige til Chambara, maatte han derudover udi største Elendighed hie der, saalænge Regnen varede. Endelig, da Vejret blev bedre, tog han Vejen tilbage igjen, ej dristende sig til at fuldføre sit Forsæt, og at gaae videre ind udi Landet, efterdi hans Krigsmagt var hel udmattet, og halv død af Hunger.

Denne

Denne Hjemrejse gik med stor Besværlighed for sig; thi Vejen var ond, Mangel paa Levnetsmidler stor, og Raja fulgte dem idelig i Hælene; saa at Ingen uden den store Emir havde været megtig til at bestride saa mange Ulykker. Han lod da see stor Bestandighed og ikke mindre Forstand og Erfarenhed. Han var da udi samme, ja flattere Tilstand, end Antonius og Crassus fordem mod de Parther, og havde ubentviol med sin Krigshær faldet udi samme Ulykke, hvis han med dem af flige Ulykker havde ladet sig nedslaae og tabt Modet; men i det han brugte sin Forstand, og fremturede i sin Bestandighed til det Yderste, overvandt han ikke-allene alle disse Ulejligheder, men kom lykkelig tilbage med stor Rigdom og stor Ære, om det ellers kan kaldes Ære, at komme sejerrig tilbage fra en uretfærdig Krig. Men han var ikke saasnart kommen hjem, førend hans hele Krigshær blev angreben af Svaghed, som Hunger og Besværlighed havde forarsaget. Han selv, saa som han var gammel og bedaget, følede ogsaa Virkningen deraf; thi han faldt udi en Sygdom, hvoraf han døde, og saaledes forløste Oran Zeb fra den Frygt, som han længe ikke uden Grund havde svævet udi. Jeg siger: ikke uden Grund; thi der var Ingen, som kjendte denne store Mand, og tilligemed vidste Tilstanden udi Indostan, der jo sagde: nu

Kan Oran Zeb allerførst ret siges at være Stormogol og Konge ndi Indostan. Oran Zeb kunde selv ikke bære sig, for at ublade sig dermed; thi da Tidender om Emir-Jemlas Død kom til Hove, sagde han rent ud til hans Søn, Mahmet Emir-Kan: **J** har mistet en god Fader, og jeg en stor, men tillige en farlig Ven; dog trøstede han ham det bedste han kunde, og lovede at være ham i Faders Sted; og da man troede, at han skulde afforte ham noget af hans tillagte aarlige Løn, og bringe hans Faders efterladte store Rigdom under Kronen, stadfæstede han ham ikke allene udi sin høje Bestilling, men forbedrede hans Løn med 1,000 Rupier maanedlig, og lod ham ubehindret træde til den hele Arvedel, endsskjøndt han efter Landets Skik kunde have gjort sig til Mester derover.

Saadant Endeligt havde den store Emir-Jemla, hvilken af ringe og fattig Herkomst bragte det saavidt, at han blev den Rigeste og Mægtigste udi hele Indien, og kunde berømme sig af at have nedtrykt en Konge, og hjulpet en anden paa Tronen igjen. Han døde maaskee udi belejlig Tid; thi havde han levet længer, havde den Frygt, hans Magt, store Navn og Krigs-Erfarenhed forarsagede, opvakt ny Urolighed, som enten havde

skilt

skilt ham ved Livet, eller Kongen ved Scepter og Krone. Han var ikke mindre beqvem Statsmand, end en stor Feltherre. Tavernier, som tit havde den Ære at tale med ham, vidner, at have seet ham overilet af Forretninger, hvilke, endskjøndt de vare mange og af adskillig Natur, saa dog expederede han dem med en utrolig Færdighed.

Sammenligning

imellem

Mahobed-Kan og Emir-Jemla.

Af Ovenstrevne sees, at disse tvende Mænd have havt meget tilfælles. De vare Begge af ringe Herkomst, og med deres Forstand og Tapperhed banede dem Begge Vej til Højhed. Emir-Jemla var den største Undersaat i Indien ubi Oran Zeb's Tid; og Mahobed-Kan den anseeligste Indianer under Jehan Girs Regjering. Begge vare de erfarneste Krigs-Anførere ubi deres Tider. Begge vare ogsaa tilligemed de skarpsindigste Statsmænd. Emir-Jemla ydmygede Kongen af Golconda, og satte Oran Zeb paa Tronen. Mahobed-Kan fængslede Jehan Gir tvende Gange, og satte Kronen paa Schah Jahans Hoved. Begge satte sig op mod deres egne Konger og Betsgjørere. Den Ene dog paa en Maade, som aldrig kan undskyldes; den Anden paa en Maade, som aldrig nok kan berømmes; thi Emir-Jemla søgte, for at hevne sig selv, at støde den Konge af Tronen, der havde ophøjet ham af Støvet; Mahobed-Kan bemægtigede sig sin Konges

Konges Person, for at oplade hans Dine, og at vise ham Kilben til alle de Uroligheder, som Riget var underkastet; saa at den Første trak sit Sværd mod Kongen til sin Konges Undergang; den Anden mod Kongen til sin Konges Frelse. Begge søgte ogsaa at hævne sig over andre deres Avindsmænd ubi Riget; den Første ved at undertrykke dem, men den Anden ved at bringe dem til Forlig, og gjøre dem til gode Undersaatter; thi, den Ene havde kun Højhed og egen Sikkerhed for Dine; den Anden Dyd og Landets Belfærd. Det er en stor Tirat ubi Emir-Jemlas Levnet, at han lod sig paa Skramt fængsle af sin Ven, for at befordre hans Sager; men en langt større ubi Mahobed-Kans, at han underkastede sig virkelig Fare ved at løsgive sine Fiender. Den Ene førte Krig mod sine Uvenner, for at bestyrke sine egne Sager; den Anden førte Krig mod sine bedste Venner, for at haandthæve Rigets Fred. Begge kunde med et Vink bringe en stor Krigsmagt paa Benene, endogsaa mod deres Konger selv; den Første ved sin store Rigdom, den Sidste ved sin store Dyd og bekjendte Ærlighed; thi kunde den Ene i en Hast gjøre sig et stort Anhang af gierrige Folk, ved at vise dem Sække fulde af Diamanter, saa kunde den Anden med ligesaadan Snarhed bringe alle Retfærdige i Gevær, ved at stille dem for Dine sit redegjorte Hjertelag, saasom de vare forsikrede om, at han ikke trak sit Sværd uden for en god Sag. De vare vel Begge lige begjerlige efter Ære; Emir-Jemla anvendte alle sine Kræfter og Sindets Gaver paa at blive stor ubi Krigsfolkets og Almuens Dine; men den Anden paa at blive stor endogsaa ubi en Philosophs Dine, hvilken er

den

den rette og eneste Storhed; thi man maa beklade et udueligt Menneſte med alle de Vreſtitler, ſom kan op-
 tænkes, ſaa anſees han dog i en Philoſoph's Dine ikke
 anderledes end en Dværg, der gaaer paa Stylder. En-
 delig, til et Beviis paa den Forſkiel, der kan gøres imel-
 lem diſe tvende anſeelige Mænd, er dette: Oran Zeb
 havde Emir-Jemla meſt til Slutning af alle ſine Under-
 ſaatter, ſkjøndt han af Alle havde gjort ham ſørſt Tje-
 neſte. Schach Jaham derimod elſkede Mahobed meſt
 til Slutning af Alle, ſkjøndt han af Alle havde meſt for-
 fulgt ham. Med eet Ord, Emirs Hiſtorie kan læſes med
 Forundring, og Mahobeds med Opbyggelse; thi den
 Ene var en ſtor Hofmand og Anfører, den Anden tillige
 et fuldkomment Menneſte.

Lucius Sylla
og
Gajus Julius Cæsar.

Forberedelse.

Ligesom der ere trende Qualiteter, hvoraf et Menneskes Legeme stattes, nemlig Lemmernes Styrke, Behændighed og indvortes Sundhed; saa recommenderes Sindet iligemaade af trende naturlige Gaver, nemlig Hukommelse, Memme, og Skjønsonhed. Disse tre Qualiteter ere alle nyttige, men ikke alle lige nyttige. Det første er som Ladningen i et Skib, det andet som Sejlene, og det tredje som Roret. Naar disse tre Sindets Gaver ere forenede i lige Grad hos et Menneske, er det fuldkomment; men, som de stelden findes sammen paa eet Sted, end sige udt lige Grad, saa spørges om, hvilken af disse tre Gaver et Menneske har mest Uarsag til at ønske sig. De fleste, seende ikke saa meget efter Duelighed som Anseelse, tage ikke i Betænkning, helst

at

at ønske sig den anden af disse Qualiteter, nemlig et stort Memme eller Færdighed; thi Activitet og hastigt Begreb er den Qualitet, som mest stikker udi Mene, og hvorved de fleste Mennesker som med fulde Seil pløje Lykkens Hav, og blive anseelige Mænd. Verden admirerer alt det, som glimrer, og derfor anseer dem med Forundring, som holde sig ingen Ting for at være umulig, og for ingen Storm lade Sejlene stikke. Ivertimod den, som giver Agt paa Stormen, eller føler sig for paa andre Beje, for at komme sikker, skjøndt langsom, frem, bliver gemenligen anseet med Foragt. Udgangen viser dog ofte, hvor meget man tager fejl udi saadanne Domme, og den sidste Scene udi et Menneskes Liv lægger for Dagen, hvilken Qualitet man mest bør lægge Pris paa. Saalænge den dristige Activitet er gjeleddet af Lykken, eller ingen Vanskelighed møder den paa Bejen, ansees de saakaldte store Genier udi et Land, som Sjelen i Legemet, og Blodet i Arterne; men, naar Lykken vender aldrig saa lidt Ryggen, eller Vanskelighed møder, staae de som paa det vilde Hav, uden Ror og Compas, eller som blandt Skjær og Klipper, hvoraf de ikke uden Skibbrud kan udvikle sig, med mindre de kan reddes af dem, som de tilforu have seet over Arlene. Mange af de saa kaldte store Hoveder derfor, som megenige Mand anseer som Vidunder og kostbare Mænd, ere ikke andet end saadanne, der ved deres Activitet og Færdighed sætte Verden i Bevægelse, ja sammenblande Alting saaledes, at 10 Mænd kan faae nok at bestille med at sætte i Lave igjen, hvad een Mand har bragt i Forvirrelse. Jeg tilstaaer dog gjerne, at Folt af stort og

hastigt Begreb og dristige Executioner kan gire et Land; ja, at de og kan være til Nytte, naar de staae under Andres Direction og Tømme, og dem foreskrives, hvad de skal gjøre, ja undervises udi, hvad de selv formaae at forrette; thi man seer, at ingenieuse Børn undertiden kan forrette vigtige Ting, naar det skeer under deres Hofmesters Opsyn, der kan vise dem, hvad de formaae og ikke formaae, og lære dem at mensurere deres Kræfter efter en Tings Vigtighed, hvilket de ellers af Mangel paa Skjønsmhed selv ikke kan gjøre, saa det gaaer, som Cicero siger: *seqvi conantur, quod assequi nequeunt.* Thi jo mindre Skjønsmhed, jo højere Tanker om sin egen Capacitet; og jo mindre Erfarenhed, jo mindre Betænksmhed i at paatage sig Alting. Den store Activitet og Tillid til egne Kræfter, som vi admirere, er derfor ofte ikke andet end et naturligt Vitium, og fuldkommen Mangel paa Skjønsmhed og Reflexioner. Thi Folk, som ikke kjende sig selv, ei heller Sagens Vægt, holde sig ingen Ting for umulig eller vanskelig. Begge disse Henseender holde en skjønsm Mand tilbage, og er hans Frygt og Tvivlraadighed den største Prøve paa hans Capacitet, skjøndt den hos den gemene Mand faaer Navn af Uduelighed. Jeg for min Part anseer med Forundring den, der gjør mange Ting paa eengang; men jeg anseer den med Æstime, der gjør een Ting tilgavns; den Ene er en activ, den Anden en nyttig Mand; den Ene synes intet at gjøre, og den Anden gjør virkeligen slet intet; den Ene kan lignedes ved en langsom Vandringsmand, der gaaer Skridt for Skridt frem, og dog kommer til Maalet; den Anden
som

som en habil Godgjænger, men der allene løber frem og tilbage; (movet, non promovet). Man kan ikke andet end admirere Phaëton, i Henseende til den Tillid han havde til sine egne Kræfter, og at han ikke despererede om at kunne regjere Solens Vogn og Heste. Hvad større Prøve kunde vises paa et stort Genie? men Kjørseleu løb, som bekjendt er, meget slet af, efterdi denne ædle Qualitet, som han roses af, var ikke krydret med Skjønsonhed, og han ikke saae dybt nok ind udi Tingen, det er, vejede sine egne Kræfter imod det store Foretagendes Vanskelighed. Saadanne Phaëtones er Verden fuld af; hvorudover de fleste og have Phaëtonis Skjebne, det er, sætte Heste og Vogn til, ødelægge sig selv tilligemed de Sager, de havde under Hænder, og ligesom Samsou døde og faldt med den hele Bygning. Heraf følger dog ikke, at et stort Hoved og Daarlighed ere useparable Qualiteter; thi endskjøndt det hedder efter Ordsproget: nullum est magnum ingenium absque nota aliqua dementia; saa maa det dog ikke absolut forstaaes, saasom Erfarenhed lærer, at der findes de, der udi lige Grad besidde Færdighed og Skjønsonhed. Heraf følger iligemaade og ikke, at En, der er af et langsomt Begreb, er altid judicieux; thi, ligesom et hastigt Begreb, der har Apparence til at røre ved Barken og Skallen allene af Alting, ogsaa jo vel kan see dybt ind udi en Sag; saa kan et langsomt Begreb, der har Apparence af en Døsmer, ogsaa virkelig være en Døsmer. Men deslige forenede Qualiteter ere kun rare, hvorvel de af Almueu gemenligen confunderes, saa at et hastigt Begreb, der drifter sig til at røre ved Alting, holdes for at kunde

gjøre

gjøre Alting, og et langsomt Hoved, der vil have Tid til at betænke sig, holdes for taabelig og uduelig. Det er saadanne Domme, man farer grovelig vild i; thi daglig Erfarenhed viser langt anderledes, saa at man paa begge Slags Hoveder kan i Almindelighed give lige Definitioner, som ovenmeldt er. Sid det var ikkun Almuen allene, der hang udi denne Wildfarelse! man seer dagligen endogsaa Philosophi og Lærere herudi at følge Pøbelens Domme; thi de samme dømme om den studerende Ungdoms Duellighed allene af dens Vivacitet og Nemme; saa at mangen Tusentast, der intet Hoved haver til noget, som er solide, fikkes med prægtige Testimonier til de høje Skoler, og mangt et skønsonnt, og til de vigtigste Sager mest beqvemt, Subject sværtes med en Character af mediocriter, hæsitanter og tenuiter, da man dog ofte befinder, at de saakaldte scholastiske Ruge Heroes due til ingen Ting, uden at gjøre Parade, eller at nedrive de Ting, som de udi Skolerne forpryglede og slet characteriserede Subjecter igjen maa opbygge, naar af Begge skal gjøres Prøve paa ret Duellighed. De gamle Romere og Grækere havde den Fejl at dømme om Folks Capacitet efter deres Veltalenhed eller Svadsighed, hvilket havde mange onde Sviter; thi derved komme mange daarlige Mænd til de vigtigste Embeder, og den tause og stammende Wiisdom maatte ofte ligge begravet udi evig Forglemmelse. Denne Fejl gif saavidt, at Alle, indtil Kunstnere og Haandværksmænd, maatte bane sig Vej til publice Arbejde ved Veltalenhed. Hvormeget de herudi toge Fejl, vise adskillige Exempler, hvoraf jeg ikkun et eneste vil anføre. Da et stort publice Arbejde

engang skulde foretages udi Athenen, anmeldte sig efter Sædvane tvende Konstnere, for at haranguere Folket, og tilbode sig samme Arbejde. Den Ene, som var større Drator end Konstner, holdt da en zirlig Tale om sin egen Capacitet, om Arbejdets Storhed, og hvorledes han agtede at udføre det. Af denne prægtige Tale tvivlede Ingen om, at Athenienserne, som gemenligen lode sig indtage af Saadant, jo skulde unde ham Arbejdet; dog vilde de ogsaa høre, hvad den Anden sagde for godt. Den Samme var undseelig og lidet øvet i Rhetoriquen, kom derfor strax fra sin Dration, saa at han ikke kunde sige andet end disse Ord: *O Herrer Athenienser! alt, hvad denne har sagt, skal jeg gjøre: Αὐδρες Ἀθηναῖοι, ὡς οὗτος ἔρηκεν, ἐγὼ ποιήσω.* Udfaldet viste ogsaa, at den Førstes Capacitet bestod allene i Snak, og at den Sidste gjorde mere, end han kunde sige. Men, uanseet at Grækere og Romere ofte bleve bedragne af saadanne Aparencer, fremturede de dog at dømme Folks Duellighed af Snak. Udi den nyere Verden er vel Scenen saavidt derudi forandret, at der reflecteres ikke saa meget paa Snak; men man lader sig derimod bedrage af andre Aparencer, som ere ligesaa falske, ej seende saa meget efter, hvad En kan gjøre tilgavns, som hvor meget han kan gjøre paa eengang, ej estertænkende, at med et halv Dvintin bon sens kan forrettes meer end ved hele Skip-pund af Færdighed, og at den, der gjør kun en eneste Gjerning, men saaledes, at den bliver staaende, forretter meer end den, der gjør hundrede Ting, men som maa omgjøres igjen, og at derfor de fleste Polypragmatici kan bespylbes enten for Uvidenhed, efterdi de

fiende

fiende sig ikke selv eller Forretningernes Vigtighed, eller for Foragt mod Fædrelandet. Thi Enhver, som Landets Ære og Belfærd ligger paa Hjertet, søger herudi at indskrænke sig, for at gjøre enhver Ting vel.

Heraf sees da, at hvad som fortjener Admiration, fortjener ikke altid Æstime, og at de Bedrifter, som ubi Lovsange som Zirat og Vidunder udføres, ofte have været Verden til liben Baade. Thi der er saa stor Forskiel imellem en behændig activ Mand og en skjønnsom Mand, som der er imellem en Liniedanser eller Tassenspiiller og en god Haandværksmand; den Ene gjør forunderlige Ting, men uden Nytte; den Anden nyttige Ting, men uden nogen Forundring.

Men, vil man sige, unyttige Ting bør undertiden i Henseende til Kunsternes store Behændighed meer æstimeres end nyttige, som Enhver kan gjøre, og det derfor er daarligt at fattere en Skomager, der gjør et Par Sko og Støvler, skjøndt Arbejdet er nyttigt, højere end en Skildrer, der gjør et konstigt, skjøndt unyttigt Skilderi; item, at sætte meer Pris paa et prægtigt, skjøndt unyttigt Poema, end paa Volusii Annaler, som dog kan indeholde nogle Sandheder. Men denne Indvending rører aldeles ikke min Thesis, og passer sig ikke til, hvad jeg har sagt. Her spørges ikke, om en unyttig, skjøndt stor Kunstner, hvis Arbejde kan være en stedsevarende Zirat for et Land, bør agtes ringere, end en Skomager eller Skræbder. Her tales allene om den, der, stolende paa en naturlig Færdighed, drister sig til at gjøre en Ting, som overgaaer hans Kræfter; her spørges om En, der med forunderlig Behændighed og Promtitude opret-

ter

ter en anseelig Bygning, som strax falder ned igjen, bør præfereres en langsom og drøsende Bygningsmester, men hvis Bygning bliver evig staaende; her spørges, om en løbft Hest bør agtes højere, end en stadig og Jevnganger. Jeg kunde forklare dette ved mange Exempler saavel af nye som gamle Historier; men jeg vil kun lade mig nøje med at igjennemgaae til denne Materies Oplysning tvende anseelige Mænds Qualiteter og Bedrifter udi forrige Seculo. Frankrig brystet sig af tvende store Generaler, som den da producerede paa eengang, nemlig Condé og Turenne. Den Første var et af de største Genier, den Anden en af de dybsindigste Hjerner, Frankrig har avlet. Men, som den sidste Qualitet ikke nær saa meget stikker i Dinene som den første, helst udi en flygtig Nation; saa saae man udi Førstningen den Ene tilbedet som en Afgud, den Anden derimod anseet som En, der ikke duede til noget, som var af Vigtighed; thi den bon sens og Skjønsonhed, som ofte gjorde Turenne tvivlraadig og irresolu, blev forklaret som en naturlig Stupiditet, og vidner Historien, at hans Forældre og Lærere havde saa flette Lanter om ham i Opvorten, at de ventede ingen Ære at faae af ham. Men da Begge kom udi Forretninger og til Commando, mærkede man, hvilken Qualitet man mest burde sætte Pris paa. Den Første, som en stærk Flod, oversvømmede Alting, den Anden desflerede, for sikkert at komme til Maalet; den Ene søgte for at indlægge sig Ære, den Anden søgte for Kongens og Landets Sikkerhed; den Ene gjorde store Actioner, den Anden begik aldrig nogen Feil; den Ene ved sit hastige Begreb uvilliede sig

sig ofte af store Farer, den Anden magede det ved sin Skjensomhed saaledes, at han ikke geraadede i nogen Fare. Den Ene lod sig drive af sin naturlige Vivacitet, galopperede frem som en løbsk Hest, og det ofte uden at vide, hvor han selv vilde hen; den Anden gik stedse med Lommen i Haanden, og havde sine Tanker bestandig fæstet til det foresatte Maal. Hvorudover Begges Opførsel havde det Udfald, som man af deslige kvalificerede Personer bør at vente sig. Vil man have Oplysning herudi af Statsministre, saa giver samme Land os ogsaa mærkelige Exempler derpaa udi tvende store Cardinaler, en udi forrige Seculo, som var Richelieu, og en anden udi dette Seculo, som er Fleury. Naar man anseer den Førstes utallige Forretninger, store og dristige Foretagender, og den Hurtighed og Vivacitet, hvorved han drev Altting, kan man ikke andet end opvækkes til Admiration, og maa tilstaae, at han har været et af de største Genier, som Verden har tilvejebragt, ja holde det for en Daarlighed at sætte ham i Comparaison med den Sidste, der nær ikke haver saa glimrende Qualiteter; men, naar man derimod henseer til Virkningen af Begges Ministerium, finder man, at den Første ved List, dristige og forvovne Entrepriser bragte vel Frankrig udi Anseelse, men derhos hele Europa udi Bevægelse, hvilket mest yttrede sig efter hans Død, da hans Statsmaximer af Mazarin og Andre bleve fulgte, saa at Virkningen af den Politique, hvortil Richelieu lagde Grundvold, var at bringe alle andre europæiske Potentater i Bevægelse og Frygt, at holde alle Frankrigs Ord, Løfter, Pagt og Forbund mistænkte, og omsider at forene

sig sammen mod samme Rige, med den Virkning, som er bekjendt, og som nær havde styrtet Frankrig udi yderste Fordærvelse. Den Sidstes Ministerium derimod, som ikke nær stikker saa meget i Dinene, efterdi det er brevet med større Wiisdom end Wivacitet, haver sagnet den Storm, som havde rejst sig, forvandlet Frygt og Mistanke til Tryghed og Fortrolighed, og derved givet Frankrig Lejlighed til at naae det Naal uden Hindet, hvortil det har sigtet, og at vore dets Naboer over Hovedet, uden at bringe dem i Bevægelse. Man kan derfor sige, at den Første har været til stor Sirat, men den Sidste til stor Nytte for Frankrig, at, som den Første har fortjent at admireres, saa har den Sidste fortjent at elkes, at æres, ja, at den Første har været en berømmelig, og den Sidste en wiis Minister. Thi, hvad man ene kan sige til de forrige saakaldte store Ministres Berømmelse i Henseende til deres Stats-Videnskab, hastige Begreb, Hurtighed og andre glimrende Qualiteter, saa maa man tilstaae, at Frankrig ved deres Stats-Principia var bragt udi den Situation, at det kunde ikke cures uden ved en Minister af mindre Activitet og Begreb, men af mere Sindighed og bon sens; ja saadan En, hvilken, endskiøndt han havde kundet gjøre ligesaa mange store Ting paa eengang, haver dog ikke bemænget sig uden med visse Ting, for at gøre dem tilgavns. Det er mærkelig, hvad som fortælles om den store hollandske Statsmand Jan de Wit, hvilken, da han blev adspurgt, hvi han kunde forrette saa store og vigtige Ting, svarede: Min hele Kunst bestaaer derudi, at jeg gjør een Ting allene paa eengang.

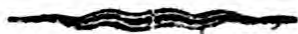
Wil
man

man end videre gjøre Sammenligning mellem ovenmeldte Cardinal, og den spanske Minister Alberoni, kan man end tydeligere see, hvilken Dvalitet man bør sætte mest Pris paa, nemlig Activitet og Sindighed. De berømmeligste Mænd udi Historien ere saaledes ikke altid de største. En Alexander, Cæsar, Pyrrhus og deslige store Genier, som have givet Materie til heroiske Poemata, have intet gjort uden at sætte Verden i Bevægelse. Og derfor, om de skal kaldes Regenter, kan ikke ligned med nogen bedre end med Windenes Konge Bolo, som ved hvert Scepterlag og Regiments-Act kom Himmelen til at hvine og Havet til at bruse og skumme; thi vil man nøje eftertænke, hvad deres Niemed kan have været ved deres uafadelige Activitet, finder man slet intet Maal, hvortil de have sigtet, allene at de have gjort en Hob Krumspring i Verden, hvorved alle Menneker spillede Pjue; hvilket var det, som den fornuftige Cineas foreskillede i sin Tid Pyrrho, da han hørte, at han gjorde saa store Bevægelser, allene for at gjøre Bevægelser, og havde hver sin egen Velfærd eller Andres Nytte for Niene. Her passer sig derfor det bekjendte Mundsord: *Alia sunt majora, alia clariora*, det er: nogle Ting synes at være store, andre er store, skøndt de ingen Apparence have deraf. Thi man seer Cresketter oprettede for daarlige Bedrifter, som have stukket i Niene; da derimod de vise og fornuftigste Jdrætter ere begravne udi Forglemmelse, efterdi de have været grundede paa Fornuft og Skjønsonhed. Verden vil bedrages, og den bliver ogsaa bedragen; den leder efter Dufletøj, og gaaer nyttige Ting forbi; den griber efter

Skoggen og lader Legemet fare. En Lycurgus, en Minos, en Solon ere lidet bekjendte ubi Historien imod en Cingiskan, Tamerlan og andre deslige Bulderbasser, der intet arbejdede paa, uden at gjøre Verden til et Chaos. Dette har jeg fundet fornødent at anføre, for at vise, hvad som har bevæget mig til dette Paradox, at lægge de tvende Romeres, nemlig Lucius Syllæ og Cæsar Casaris Bedrifter paa een Vægtfaal, og hvi jeg ikke, som Plutarchus, har heller parret Cæsar med Alexander, for at gjøre en ret Sammenlignelse af tvende lige berømmelige Mænd; ja det, som mere er, hvi jeg har dristet mig til at præferere den Første for den Sidste. Jeg bekjender sandelig! dette at være et stort Paradox, helst efterdi Alle endnu indtil Børn vide at sige af Julius Cæsar, og som ingen Mage holdes for at have havt uden den store macedoniske Konge; da Syllæ Navn derimod er fast ikke bekjendt uden af Historicis, og end hos dem staaer ikke i Klasse med Scipio, Pompejus, Marius og Andre, og det af den Aarsag, at de fleste Folk mensurere store Helte meer efter deres Lykke end efter deres Forstand, meer efter deres Hurtighed og Activitet end efter deres Skjønsonhed, og mere efter deres mange glimrende Bedrifter, end efter deres grundige og med Visdom førte Jdrætter. Skal alt det kaldes stort, som dristigen og lykkeligen er udført, da kan vel Ingen nægte at Cæsar bør staae højere antegnet end Sylla; hvis derimod store Ting ere de allene, som udføres med Skjønsonhed og bon sens, da kan Sylla ikke allene disputere Cæsar, men endogfaa alle andre store Generaler og Statsmænd Prisen, ja holdes for

den

den største romerske General og Magistrat. Hvor vel eller ilde min Dom herudi er grundet, vil Begges Historie nogenledes vise. Thi, endskjøndt denne Critique passer sig bedre paa Alexander Magnus end paa Cæsar, eftersom ubi mange af Cæsar's Actioner fremstinnede ikke mindre Skarpsindighed end Hurtighed; saa dog, naar man betragter hans hele Liv og Levnet, synes han intet Sigte at have havt, uden ved stedsevarende Bevægelser at erhverve sig et Navn af en stridbar Mand, og at løbe saalænge, indtil han styrtede Halsen itu, som og skede; da derimod Sylla havde for Dine et vist Maal, hvilket han ved Hurtighed opnaaede, og med Skjønsonhed blev staaende ved, saa at han kunde gjøre Rede for alle de Bevægelser, han havde gjort, og sige: Spes & Fortuna valete.

Lucius Sylla.

Førend jeg skrider til denne mærkelige Mands Historie, vil jeg tale korteligen om, hvad Tilstand Republikken var udi, førend han kom udi Anseelse. Rom var i Begyndelsen regjeret af Konger, hvoraf den Sidste, nemlig Tarquinius Superbus, formedelt sit haarde Regiment, blev drevet i Landflygtighed. Fra den Tid blev Staden længe regjeret ved to Consuler eller Borgemeistre, under hvis Regimenter den vorte til den store Magt, som bekjendt er. Derimod var den idelig plaget af indvortes Uroligheder, hvilke en og anden Gang toge saadan Overhaand, at Republikken trueedes med Undergang. Sygdommen var her den samme, som udi de fleste Republikker, nemlig Jalousie imellem Adel og Almue; og, saasom Stadens Styrke bestod udi den sidste, fik de gemene Borgere omsider Overhaand, og spillede sig Regjeringen udi Hænderne. De Insolencier, som imidlertid øvedes, gik undertiden saavidt, at man
 faae

faae Almuens Dyrighed (tribuni plebis) trække Borgemeesterne og Raadsherrerne i Fængsel. Men disse Uroligheder kunde dog ikke gandske kuldkaste Republicken, saalænge Romerne øvede de store og heroiske Dyr, hvoraf de fremfor alle Folk udi Historien ere bekendte; men, da de begyndte at faae Smag paa Bøllyst og Rigdom, hvorved de forhen øvede Dyr bleve gandske qvalte, saae man ikke uden sorgelige Tragoedier, aabenbare Krige, Staden stedsde delt udi stridende Factioner, hvoraf nu En, nu en Anden, som fik Dverhaand, øvede Mord, Rov, Bold, og fast alle de Haardheder, som bedrives udi bestormede Stæder. Udi saadan Tilstand var den romerske Republicke, da Sylla begyndte at dukke op og komme i Anseelse.

Lucius Cornelius Sylla var af en adelig Familie, men fattig, hvorfor han fik kun en slet Opdragelse udi Barndommen. Da han kom til nogen Alder, boede han udi et Lejehus for en ringe Hyre; hvilket siden blev ham bebrejdet udi hans paafølgende Velstand af dem, som misundte ham hans Lykke. Thi, da han engang roste sig af sin Opførsel udi den afrikanske Krig, sagde En: Hvad vil Du bryste Dig af Dyd, som haver saa mange Penge, ender kjøndt Du intet har arvet. Sa længe derefter, da han havde anmasset sig Enevoldsmagt, og han blandt Andre demte en frigiven Slave (Libertum)

til

til at døe, lod den Samme Sylla vide, at de i gamle Dage havde logeret udi eet Hus, at han havde havt de øverste, men Sylla de nederste Værelser, saaledes, at det skillede kun den Trediedel udi Prisen; men man mærker ikke, at Sylla af saadant Argument led sig bevæge til Moderation; det samme var ej heller nødigt. Saadant bliver fortalt om Syllas fattige Tilstand i hans Ungdom. Han kom dog ud af denne Fattigdom ved en Skjæde, ved Navn Nicopolis, hvilken saaledes havde forelsket sig i ham, at hun gjorde ham til sin Arving. Denne Arv blev siden forøget af det, han fik efter sin Stedmoder, hvilken elskede ham som sin egen Søn. Og viser dette, at Sylla har vidst at gjøre sig behagelig og insinuant, naar noget derved var at vinde. Fra den Tid fik han Lejlighed til at føre sig lidt fornemmere op.

Det første Værestrin, som man finder ham at have gjort, var at blive Caji Marii Dvæstør, da samme store General blev skicket til Africa. Udi denne Krig lod han see Prover paa sin naturlige Forstand og Tapperhed, og betjente han sig især af en foresalbende Lejlighed med saadan Snildhed, at han betog Generalen en stor Del af den Ære, som han i denne Krig erhvervede. Samme Lejlighed var denne: da Jugurtha saae sig ikke længer udi Stand til at kunne imodstaae de romerske Vaaben, tog han sin Tilflugt til

til Bocchus, Kongen af Mauritanien. Denne Bocchus blev omsider fjed af at beskytte ham længer, og derfor besluttede at overlevere ham til Romerne. Saa som der nu var ingen Romer, som han havde meer Fortrolighed til, end Sylla, efterdi samme Mand havde engang handlet saa vel med hans Gesandter, aabenbarede han dette sit Forsæt for Sylla, inviterende ham at komme til sin Lejr, for at bortføre Jugurtha, saasom han selv skammede sig ved at lægge Haand paa sin Svoger. Sylla, efterat han havde hemmeligen givet Mario dette tilkjende, begav sig, skjøndt ikke uden Fare for sin Person, til Bocchi Lejr, og for at gjøre en lykkelig Ende paa Krigen, betroede sig udi en barbarisk Konges Hænder, til hvis Løfter man ingen Tro kunde sætte. Saa-
dant kunde vel kaldes en forvoven Gjerning, og synes ingen Dverrensstemmelse at have med Syllæ Forsigtighed. Men, saasom han selv da var kun en privat Person, og Republikven eller Krigshæren i Africa ikke meget kunde lide ved een Mands Fortis, og der handlede om at kunne gjøre Ende paa en vanskelig og langvarig Krig, saa kan denne tappe Action aldeles ikke kaldes dumdriftig, men er en af de Gjæringer, som mest glimrer udi Syllæ Historie. Der siges, at Bocchus, seende sig at have baade Sylla og Jugurtha udi Hænder, stod længe i Betænkning, hvem af dem han skulde opoffre, be-

slut.

sluttede dog denne Gang at holde sit Løfte, og tilstødte Sylla at føre Jugurth: fangen bort.

Saaledes endtes ved et Greb den jugurthinſke Krig, ſom udi mange Aar var ført med ſtor Blodsudgydelse, og endſkjøndt Marius, ſom General, førte den fangne Konge i Triumph til Rom, ſaa blev den hele Gre dog Sylla tillagt, og lagde dette Grundvold til det ſtore Had, ſom ſiden regjerede imellem Marius og Sylla, helſt da den Sidſte ført derefter lod paa ſit Signet udgrave Historien ſaaledes, at Bocchus derpaa blev ſeet, ſom leverede Jugurtha udi Syllæ Hænder. Dog, ſaaſom Sylla endda var kun en ringe Perſon, yttrede Marii Jalouſie ſig ikke ſtrar ſaa meget; thi han betjente ſig en Tidlang af ham ſom en hurtig Mand udi adſkillige Tilfælde, og gjorde Sylla under hans Anforſel ſiden de Tectosagers General til Krigsfange. Men da Sylla endeligen mærkede, at Marius bar hemmelig Had til ham, forlod han ham, og ſlog ſig til Catulum, Marii Collega udi Conſulatet. Catulus var vel en Mand af ſtore Meriter, men ham fattedes den Hurtighed, ſom udfordredes til viſſe ſtore Ting at iværkſætte, hvorudover han var vel tjent med en ſaa dulig Mand ſom Sylla. Han betroede ham ogſaa i den cimbriske Krig de allervanſkeligſte Forretninger, hvilke Sylla fuldførte med ſtor Activitet og Skjønsomhed. Marius og Catulus

commanderede da hver sin Krigshær imod de Cimbrer; den Første var en af de største Generaler, Rom nogen Tid har havt, hvorudover han saae Catulus over Arterne, og vilde allene have Æren for Alting. Det hændte sig i samme Krig, at Rømerne engang vare geraadne i Mangel paa Proviant, hvorudover Sylla paatog sig at redde dem ud af denne Nød, og i en Hast made det saa, at Catuli Krigshær bekom saadan Overflod af alle Slags Levnetsmidler, at den var istand til ogsaa at forsyne Marii Krigshær dermed.

Dette forsøgede end meer det Had, som Marius havde fattet mod Sylla; thi, saasom han, nemlig Marius, havde mere sin egen Ære end Republikvens Belfærd for Øjnene, saa kunde han ikke lide, at noget, hvor nyttigt det end var, blev gjort, som Andre fik Æren for. Fra den Tid udkrød aabenbar Fiendskab imellem disse tvende Mænd, hvilken tog saadan Overhaand, at den nær i Grund ødelagde det romerske Herredom. Marii Reputation var vel da i Henseende til hans store Bedrifter paa den højeste Spidse; han var ogsaa i Almindelighed yndet af Almue, for hvis Beskytter han udgav sig imod Raadet og Adelen, og var det ved deres Yndest, at han blev sex Gange Consul eller Borgemeester, hvilken Ære aldrig havde hændet nogen Rømer. Sylla derimod, saasom han selv var af en anseelig Familie,

saa

faa slog han sig til fornemme Folks Parti, hvilke ansaae ham som En, der i Fremtiden vilde blive dem en stor Protector mod Pobelens Hovmod, hvilken Forhaabning og ikke slog dem fejl; thi, endskjøndt Marius udi Krigsfager da ingen havde sin Lige, saa var Sylla derimod større Statsmand. Tilmed begyndte den Første at blive gammel og tage af, da den Anden derimod paa samme Tid var i sin Ungdoms Blomster, og syntes mest at have Republikvens Ære og Belfærd for Øjnene; hvorfor han af fornuftige Folk blev anseet som en oprindende Sol, der vilde fordunkle den anden, hvilket og skede.

Sylla mærkede strax, at den gemene Almue i samme Henseende havde fattet Koldsindighed for ham; thi, da han anholdt om at blive Prætor, fik han Afslag. Herudover maatte han beqvemme sig til at flattere Pobelens, og at forbinde sig den saavel ved Caresser, som Gaver, udvirkede ogsaa derved saameget, at han Aaret efter naaede sit Ønske. Dette var Aarsag, at, da han siden derpaa truede Cæsar at sætte ham tilrette i Kraft af sin Bestilling, svarede Cæsar: Du har Aarsag til at kalde det Din Bestilling, thi Du har kjøbt den for Dine egne Penge. Men man kan sige til Syllæ Undskyldning, at der var paa de Tider fast intet andet Middel til at komme fort, og viser Historien, at Ingen har be-tjent sig bedre af slige Midler, end Cæsar selv.

Efterat Sylla havde været sit Aar udi denne Bestilling, blev han skicket med nogle Tropper til Capadocien, hvor han fordrev Gordium, og satte Ariobarfanem paa Tronen igjen. Der ankom til ham et parthisk Gesandtskab, for at anholde om hans Venkskab og Alliance; og blev dette anseet som et Omnen for Syllæ tilkommende Magt, efterdi det var den første Romer, som saadan Ære var vederfaaren; thi Partherne vare paa de Tider de frækste Folk, og de eneste, som kunde holde Romerne Stangen. Da han gav Audience til den parthiske Gesandt, satte han i sit Telt tre Stole, en for Ariobarfanens, den anden for den parthiske Gesandt, og den tredie midt imellem for sig selv. Denne Gjerning blev af Nogle berømmet, af Andre derimod lastet som altfor hoffmødig, og blev den parthiske Gesandt derfor ved sin Tilbagekomst straffet paa Livet. Der fortælles ellers, at udi Gesandts Følge var en Parther, hvilken med Attention beskuede Sylla, og spaaede, at han vilde blive en stor Mand. Det er troligt, at han har sagt dette spotteviis, efterdi Sylla ved Audienzen tog sig saadan Myndighed til, om ellers ikke Spaadommen, som gemenligen skeer, er gjort efter Tiden.

Ved Syllæ Tilbagekomst oprippedes den Bitterhed, som Marius havde fattet til ham, og det ved saadan Lejlighed. Den mauritanske Konge Bocchus, for at insinuere sig saavel hos Romerne, som
hos

hos Sylla i Cærdeleshed, indviede til Capitolium nogle Guldstøtter, hvoriblandt var Bocchi egen Statue, hvilken blev forestillet overleverende Jugurtha udi Syllæ Hænder. Dette kunde Marius ikke lide, og derfor med Magt søgte at borttage samme Støtter. Syllæ Venner derimod hindrede ham derudi, saa at Rom truedes med indvortes Krig, og virkeligen var falden derudi, hvis den store italienske Fejde ikke paa samme Tid var indfalden, som gav dem andet at tænke paa. Samme Krig, som er en af de mærkeligste, Rom har havt, kaldes den allierede Krig, (bellum sociale) efterdi de fleste italienske Stæder rottede sig sammen, for med Magt at erholde romersk Ret og Borgerskab, som de saalænge forgjæves havde søgt om. Derudi signaliserede sig de fleste store romerske Generaler, blandt andre Marius og Sylla, hvoraf den Første, som da allerede havde naaet en høj Alder, gjorde intet, som svarede til hans store Navn; Syllæ Reputation derimod kom paa den højeste Spidse, saa at han blev holden for en af de største og fornuftigste Krigsansførere; og er det mærkeligt, at, endskjøndt hans store Bedrifter fornemmeligen kunde tilskrives hans egen Tapperhed og Forstand, saa skrev han dem dog besynderlig sin Lykke til. Thi han skriver udi sine Commentarier eller Memoires, at de Ting, som han havde gjort i en Hast, havde havt bedre Udfald, end de, som han
med

med Flid havde overlagt. Det var derfor, at han affecterede den Titel af Sylla Felix, eller den Lykkelige. Hvis dette stede af Modestie, kan man ansee det som en stor Qualitet hos denne Mand. Det er troligt, at han gjorde det af Politique, for, efter adskillige store Heltes Exempel, at indbilde den gemene Mand, at han havde Commerce med en Gudinde; thi man seer, hvad Numa Pompilius, Scipio, Sertorius og Andre have udvirket ved deslige Inventioner. Jeg for min Part finder intet Tegn til Fremfusenhed udi Syllæ Historie, men heller, at hans Bedrifter vare saadanne, som heller bør tilskrives hans Hurtighed og Forstand, end den blinde Lykke. Hvad han taler om sine Dromme og Aabenbaringer, kan henføres til samme hans Politique, endskjøndt Plutarchus og Andre tilskrive Saadant hans Dvertro. Saadan Character er og given Numa Pompilius, Scipio, Alexander Magnus og Andre, endskjøndt det er klart, at de øvede Saadant i politiske Henseender; hvilket Skribentere ikke alletider have givet Agt paa, og er det derfor, at Q. Curtius ofte igjennemhegler sin Heros for de Ting, som viseligst have været overlagte, og tilskriver, for Ex., enten hans Hovmod eller Dvertro den Historie, han lod udsprede om sin Fødsel, nemlig, at han var Jovis Søn, da dog Alexanders egne Drd burde have bragt ham af Drommen; thi, da

Saa-

Saadant engang blev ham bebrejdet, svarede han: **Gid ogsaa Indianerne vilde troe, at jeg var Jovis Søn!** thi saadan Opinion hjælper og bestyrker mine Sager. (Utinam & Indi Deum me esse credant; fama enim bella constant.) Man kan derfor ikke have andre Tanker om Sylla's Dromme og Aabenbaringer, især det Syn, han omtaler udi sine Commentarier, som han har dediceret til Lucullum; thi man finder udi hans Levnet større Tegn til Bantro end Dvertro, og gif hans Bantro saavidt, at han skjemtede med hellige Sager, som Plutarchus selv har antegnet paa andre Steder.

Da Sylla havde naaet sit 50 Aar, blev han op-
 højet til den største Ærespost, nemlig Consulatet, og gjorde han da et anseeligt Parti, nemlig med Metelli's Datter, som var hans fjerde Hustru, og for hvilken han stedse bar stor Æstime. Paa samme Tid havde Romerne at bestille med den store Mithridates, Kongen af Pontus, hvilken havde givet dem saameget at bestille, at de fornemmeligen maatte have deres Tanker fæstede til samme Krige, og dertil bruge en af deres største Anførere. Her kom de tvende gamle Rivaler paa Tapetet igjen; men Sylla, som Consul og den beqvemmeste Mand, blev da beskikket til denne vigtige Post. Marius, hvis Ærgjerrighed tog til med hans høje Alder, satte da Alting udi Fyr og Flamme, for at hindre Saadant, og at tilbringe sig
 selv

selv denne Commando. Til den Ende betjente han sig af Sulpitius, som da var Folkets Tribun, hvilken paa de Lider var den beqvemteste Mand, som onde Mennesker kunde betjene sig af til at stifte Oprør. Den Samme havde erhvervet sig Credit hos Almuen, paa hvilken han stode, og, under Prætext at beskytte dem mod Raadets og de Stores Bold, øvede han al optænkkelig Ondskab og Tyrannie, havende altid til sin Tjeneste 3,000 unge bevæbnede Romere, hvilket Corps han kaldte Anti-Senat eller Raadets Fiende.

Denne onde Mand, understøttet af Marius, satte da Almuen i Bevægelse, og magede det saa, at den mithridatiske Krigs Anførsel blev tagen fra Sylla, og forflyttet paa Marius. For at hemme denne Bold, beføl begge Consulerne, at Justitien og alle Forretninger i Staden skulde ophøre: men da de engang vare samlede, for videre at overlægge Sagerne, overfaldt Sulpitius dem med sine bevæbnede Haandlangere, omkom mange paa Stedet, og derpaa udstedte Ordre i Folkets Navn til Syllæ Krigshær, at den skulde antage Marius til Anfører. Men Sylla, som altid stod paa sin Vagt, kom først til Lejren, og underrettede Krigsfolket om, hvad som var skeet udi Staden, hvorudover de Officiers, som Sulpitius havde skicket, ved deres Ankomst til Lejren bleve stenede.

Marius, for at hævne sig over dette, lod da omkomme adskillige af **Syllæ** Benner i Staden, og udplyndrede deres Huse, saa at de fleste af dem flygtede til Krigshæren, hvis Hjælp de forlangte til at straffe saadan Bold. **Sylla** begav sig strax derpaa med Krigshæren til Staden. Raadet var ham vel tilgedan; men, som det da stod under **Marii** og **Sulpitii** Aue, skikkede de to Prætores ud mod **Sylla**, for at befale ham, ikke at gaae videre frem, og Entholde sig fra Staden. Men som dette skede med Myndighed og udi en høj Tone, bleve Krigsfolkene saa ophidsede, at de vilde omkomme dem; dog kom det ikke dertil, saa at de allene lode sig nøje med at sønderrive deres Nis, og skille dem ved deres Purpurkjoler, hvilket man kan sige, var alt nok udi en Republik, hvor Krigshærene med deres Anfører hidindtil havde ladet see en blind Lydighed mod Raadet og Folket, samt dyb Ærbødighed for Stadens Dyrighed; og seer man da heraf, paa hvilken svag Fod den romerske Frihed da stod.

Da de tvende Prætorer udi saadan Tilstand kom tilbage, opfyldtes den hele Stad med Forstrækkelse. **Marius** gjorde da Unstalt til Modstand; Krigsfolkene derimod, som da stode ved **Nola**, raabte, at man strax skulde føre dem til Rom. **Sylla**, enten af Undseelse eller af Politique, for at udforske, om det var Krigshærens ramme Alvor, balancerede længe

herudi, hvad han skulde gjøre. Endeligen, saasom han mærkede Soldaternes Fryghed, besluttede han med bevæbnet Magt at gaae imod Staden, efterat han med sin sædvanlige Politique havde ladet udsprede en ny Aabenbaring, nemlig, at den Gubinde Velona havde udi Søvn opmuntret ham, og givet ham i Hænder sin Tordenstraale, hvormed han skulde fælde sine Avindsmænd. Da han nu var paa Vejen, kom et nyt Gesandtsskab ham imøde, som lod ham vide, at Raadet havde tilstødet ham Alt, hvad som var ret og billigt. Sylla lovede da at staae fra sit Forsæt, og at forblive paa det Sted, som han da var, beføl ogsaa sine Officierer, at stikke en Lejr, for at gjøre Gesandterne gandske sikke. De Samme gave sig derpaa i den fulde Forsikkring til Staden igjen, men de havde neppe vendt Krigsfolkene Ryggen, førend Sylla affærdigede et vist Antal Folk, for at gjøre sig til Mester af en af Stadens Porte, og derpaa gik fort med sin hele Magt, og uden Møje kom ind udi Staden. Folket kom da i fuld Bevægelse, og med stor Hidfighed angrebe Soldaterne, hvorudover Sylla, for at indjage dem Skræk, beføl at sætte Ild paa Husene, tog ogsaa selv en Fakkel i Haanden, for at vise, at det var hans Alvor. Plutarchus anfører dette til et Bevis paa Syllæ Grumhed; men jeg er ikke gandske enig med denne berømmelige Skribent i at give Syllæ Portrait. Det

er troligt, at Saabant bestod kun i Trudser, hvilket ogsaa Udgangen lærte. Den sundeste Del af Staden ønskede hans Fremgang, og var det allene for at gjøre Ende paa Marii og Sulpitii Tyrannie, som vare aabenbare Fiender af alle honette Folk, at han greb til den Yderlighed, med bevæbnet Magt at trænge sig ind udi Rom.

Marius, seende sig at kunne ikke staae imod Sylla's Magt, lod ved Trompeters Lyd udblæse, at alle de Slaver, som vilde følge hans Standart, skulde blive fri; men Sylla gif med saadan Hurtighed ham paa Klingen, at han ikke fik Tid til at gjøre Anstalt til Modstand, men maatte flygte af Staden. Derpaa lod Sylla sammenkalde Raadet, og ved dem lod dømme Marius, Sulpitius, og nogle faa af de mest Skyldige fra Livet. Sulpitius blev omkommen af sin egen Slave, hvilken Sylla, som elskede Forræderiet, men hadede Forræderen, strax derpaa lod henrette. Paa Marii Hoved lod han sætte en vis Pris, hvorudi Plutarch siger, at han handlede baade ufornuftig og tyransk, helst efterdi Marius kort tilforn havde ladet ham slippe af sine Hænder. Men saasom Marius da ingen Prætext havde til at lægge Haand paa Sylla, hvilken han havde skilt ved den Commando, som af Folket var ham overdraget, og saaledes faaet sin Villie frem, Sylla derimod var højlig forurettet af Mario, der vilde støde ham

ham fra sin Værdighed, og havde ladet hans bedste Venner henrette, saa falder denne Critique af sig selv. Jeg seer ej heller, at Sylla da syndede imod den sunde Politique, ved at lade dømmen fra Livet en saa urolig og ond Mand, som han kunde forudsee, vilde i hans Fraværelse sætte Alting i Bevægelse, hvilket og skede, som videre skal fortælles.

Plutarch siger videre, at han ved denne Gjærning yderlig fortørnede Raadet og Folket. Hvad Raadet angik, da, saasom det sukkede under Marii og Sulpitii Tyrannie, saa kunde det naturligen ikke græmme sig over deres Straf, allerhelst efter som det selv havde dømt dem fra Livet. Det er troligere, at Raadet aldrig havde tilgivet Sylla, hvis han ved denne Lejlighed havde sparet disse Tyranner, helst Sulpitius, der aabenbar førte Krig med Raadet, og kaldte sine Drabantere Anti-Senat, som Plutarch selv vidner. Hvad den gemene Almue derimod angik, da, som Marius og Sulpitius stedse havde hyllet for dem, gik denne Medfart dem til Hjertet; ja de lode i Gjærningen strax tilkjendegive deres Fortrydelse, i det de nægtede hans Paarørende Nonio det Embede, som han søgte, og i hans Sted udvalgte en anden, af Syllæ Fiender. Sylla lod sig dog ikke mærke med ringeste Fortrydelse derover; tværtimod, han bevidnede, at det var ham en Glæde, at Folket ved hans Middel havde en fuldkommen Frihed til at øve sin

Ret.

Ret. Ja, for videre at bestyrke dem i den Tanke, tillod han, at Cinna, som var en af hans Modstanderes Parti, blev udvalgt til Consul. Deslige Gjerninger fortjene ikke at censureres, saasom de heller give Prøver paa Moderation og Mildhed. Det synes, at ovenmeldte Autor har taget sig for at laste denne store Mand, og det med saadan Iver, at han ikke giver Ngt paa sine egne Ord; thi det Portrait, han giver paa Sylla, kan tilintetgjøres af hans egen Historie.

Førend Cinna blev udvalgt til Consul, tog Sylla ham i Ed, at han skulde være ham behjælpelig udi alle hans Idrætter, og ingen Bevægelse gjøre i hans Fraværelse. Cinna begav sig derpaa op paa Capitolium, og der, holdende en Sten i Haanden, med dyre Eder forpligtede sig til en stedsevarende Affection imod Sylla, ønskende, at hvis han ikke Saadant efterlevede, han maatte forkastes af Staden, ligesom han skulde stede denne Sten af sin Haand. Men denne Ed var ikke saasnart aflagt, førend han arbejdede paa Syllæ Fordærvelse, og udsatte en af Folkets Tribuner, nemlig Virginium, paa ham. Men Sylla foragtede disse Trudsel, og begav sig paa Rejsen til Asien, for at føre Krigen mod Mithridates.

Den mithridatistiske Krig var af stor Vigtighed; thi man havde at bestille med en Regent, der havde bemægtiget sig Asien, Bithynien, Cappadocien, Thracien,

cien, Macedonien, de cycladiske Der, item Athenen, i hvilken sidste Stad han havde oprettet store Magaziner, og søgte at ophidse hele Grækenland mod Romerne. Han havde stedsse en stor Flode ubi Eoen, som var commanderet af een af de anseeligste Generaller paa de Liden, nemlig Archelaus. Han selv var et af de største Genier, Asien nogentid har bragt tilveje, saa det var ikke mindre ved List og Behændighed end ved Magt han havde holdt de Romere saa længe Stangen, og gjort adskillige af deres Anførere til Skamme. Saasnart Sylla kom til Grækenland, fikkede alle Stæder Gesandtsskaber mod ham, og tilbode sig at aabne deres Porte. Allene Athenen, som da var tyranniseret af Aristion, gjorde Modstand. Hvorudover Sylla med sin hele Magt gik imod samme Stad, hvilken han uden Sværdslag havde kundet erobre, hvis han havde villet blive liggende for at udhungre den. Men Tiden tillod ham ikke at gaae langsom frem, i Henseende til de Forandringer, som i hans Traværelse kunde skee i Rom, hvorudover han strax lavede sig til at bestorme Athenen. Og saasom ham fattedes Træ til Maskiner, lod han nedhugge de skjønne philosophiske Gange, hvilket blev ham lagt til stor Last. Men Sylla, endskjøndt han var en Elsker af boglige Konster, gik dog i den Æstime, han allers kunde have for disse højlærde Skove, ikke saavidt, at han af Dmhed over de samme vilde under-

kaste

kaste sig mindste Uheld, eller lide mindste Forhaling
 i sit Arbejde. En Lucullus, Antonius, ja en
 Cæsar selv, som med alle deres store Qualiteter ikke
 vare gandske fri for et Slags Pedanterie, havde maa-
 ske taget Saadant i Betænkning. Men Sylla saae
 kun efter det Solide, hvorudover disse hellige Træer
 maatte fældes og forvandles til Massiner, og mente
 Sylla, at den atheniensiske Patronesse Minerva
 burde have den Estertanke selv at undskylde Gjernin-
 gen, efterdi den skede af Fornødenhed. Videre, saa-
 som han behøvede Penge til Krigens Fortsættelse,
 tog han ikke i Betænkning at lade bortføre fra de epi-
 dauriske og olympiske Templer den Rigdom og hellige
 Liggendefæ, som der laae forvaret; han tilskrev og-
 saa Amphictyonerne eller det almindelige græske Raad,
 som da vare forsamlede i Delphi, at de gjorde be-
 dre i at skikke ham Apollos Skat, saasom den var
 sikkrere udi hans Forvaring, og lovede han, at hvis
 han var nødt til at betjene sig deraf, vilde han efter
 Krigen give dens Værdi tilbage igjen. For at imod-
 tage Apollos Skat, skikkede han en Græker ved
 Navn Caphis til Delphos. Samme Caphis, saa-
 som han var mere om i deslige Sager end Sylla,
 turde ikke røre ved det hellige Liggendefæ, og udi
 Amphictyonernes Nærværelse med grædende Taare be-
 klagede da den Fornødenhed ham var paalagt, at for-
 rette saadan Ting. Da en af de Nærværende mær-
 kede

febe denne hans Blodagtighed, foregav han sig at høre Lyden af Apollos Luth udi det Inderste af Templet. Af dette blev Caphis end mere bevæget, og berettede Sylla, hvad som seet var. Sylla skrev ham strax tilbage, at han forundrede sig over, at Caphis, som en fornuftig Mand, ikke kunde begribe, at al Sang og Instrumenters Lyd er Glædestegn. Han skulde derfor ikke betænke sig paa at bortføre Skatten, efterdi den Gud Apollo udtrykkelig ved saadan Glædestegn havde givet tilkjende sit Samtykke dertil.

Formedelst denne Gjerning bliver ogsaa Sylla dygtig igjennemheglet af Skribenterne; man kan og ikke vel undskyldes den samme. Men han behøvede Penge; saa der var kun tvende Vilkaar at udvælge, enten at komme med uforrettet Sag tilbage, eller at give en Assignation paa de Steder, hvor saa mange frugtesløse Penge laae begravne. Man har jo seet christne Potentater, ja Paverne selv, udi Nødsfald at gribe til slige Midler; det er og allene ved saadanne Hændelser at deslige hellige Midler, som dagligen søges for at ligge frugtesløse paa et vist Sted begravne, komme til det Brug, hvortil de naturligen ere destinerede. Soldaten vil have sin Sold, og Haandværksfolk deres Løn. Om Templet derimod kan det hedde, som Poeten siger:

— — — in sancto quid facit aurum?

Men

Men hvorom Alting er, saa tjener dette til Bevis, at Dvertro, som paa andre Steder af Plutarch tillægges Sylla, ikke har været hans Hoved-Character. Samme Skribent gjør ved denne Lejlighed Lignelse imellem Sylla og de forrige romerske Anførere, hvilke sidste han siger, heller berigede end plyndrede Templerne. Det er troligt, at hvis Republikken havde været i samme Tilstand udi Syllæ Tid, at han herudi ogsaa havde fulgt de forrige Anføreres Fodspor. Men Romerne gik i gamle Dage i Krig uden Besoldning, hvorudover der behøvedes ikke mange Penge til en Krigshærs Underholdning. Krigsfolkene havde en blind Lydighed imod deres Anførere, og fægtebe meer for Republikkens Ære, end for deres egen Fordel. Men nu var det saavidt kommen, at Krigsfolkene foreskrev Love for deres Anførere, Anførerne igjen foreskrev Staden Love, og al Dybd, Orden og Skik udi Republikken var uddød, saa at, om en Camillus, Fabius Maximus, eller Scipio havde været udi Syllæ Sted, havde de maaskee gaaet samme Vej; naar de mærkede, at den gamle Dpførsel og heroiske Dyders Dvelse ikke passede sig paa Tiderne.

Det kan vel ikke nægtes, at Sylla ved sin Gavnildhed jo gjorde Krigsfolket værre, end det nogen Tid havde været. Men udi den Tilstand han var saavel i Henseende til Staden som Provindserne,
 hvor

hvor han var omspændt af Fiender, maatte han gribe til saadanne ulovlige Midler. Han var ogsaa saa ophidset mod Athenen, saavel i Henseende til den Modstand Staden gjorde, som de bespottelige Ord, Aristion paa Murene dagligen udøste mod ham og hans Hustru Metella, at han ingen Ting sparede, for at blive Mester derover. Staden var geraaden udi stor Hungersnød, saa at man aad Alt indtil gamle Sko. Raadet og Folket i Athenen bade da Aristion med Knæfald, at han vilde forbarme sig over dem, og capitulere med Sylla. Aristion afviste dem først med Hug og Slag, men endeligen tilstædte dog nogle Dratorer at begive sig til Syllæ Lejr. Men de samme Dratorer talede ikke uden om Athenens gamle Herlighed, og de store Mænd, den havde bragt til Verden, saa at Sylla blev kjed af deres vidtløftige Snak, og sagde: Gjemmer Eders Talekonst til belejliger Tid. Jeg er ikke hidskommen for at høre Antiquiteter, men for at straffe en rebellisk Stad. Man seer, at Sylla ellers har været rig paa artige Replikker; thi da en slet Poet offererede ham et Vers, gav han ham en Foræring, men lod derhos sige, at det var derfor, at at han ikke skulde skrive mere.

Medens dette Gesandtsskab forrettede sit Vrende, practiserede sig nogle Spioner ind udi Staden, hvor de fik at høre, at der var et vist Sted af Murene,

som

som var ilde forvaret, og hvor Fienderne let kunde løbe Storm. Da Sylla fik Kundskab derom, besigtigede han strax om Nattetider samme Sted, og derpaa gjorde Anstalt til Storm, hvilken ogsaa gik for sig, og Romerne trængte sig ind udi Staden. Da blev øvet al den Mord og Bold, som en med Storm erobret Stad underkastes. Han besluttede udi sin Brede strax i Grund at ødelægge Staden, dog lod han sig siden af Nøgles Forbøn formilde, saa at han allene nedrev og sløjsede dens Mure, sigende, at han sparede de levende Athenienser i Henseende til de Afsødes Meriter. Efterat Staden var erobret, lod han ved Curio belejre Castellet, hvor den Tyran Aristion havde taget sin Tilflugt, hvilken af Mangel paa Vand maatte give sig fangen. Derpaa gjorde han sig til Mester af Piræo, hvis Fortificationer og prægtige Tøjhus han lod sætte Ild paa. I saadan Uheld styrtedes da denne berømmelige Stad, og er det en af de mærkeligste Perioder udi Athenens Historie.

Efter Athenens Erobring begav Sylla sig til Bœotien, hvor Mithridatis Anfører med en forskrækkelig Krigshær af alle Slags Nationer lod sig see. Romerne, saasom deres Magt bestod kun af 1,500 Ryttere og 15,000 Fodfolk, saa dristede de sig ikke til at binde an med en saa talrig Fiende, men holdt sig inden deres Forskandsninger, saa at Sylla ved
ingen

ingen Formaninger kunde betage dem deres Frygt; hvorudover, saasom han vilde ikke tvinge dem til at flaaes, medens de vare saa modløse, maatte han holde sig stille, og med Taalmodighed drikke i sig alle de spottelige Ord, som disse barbariske Folk dagligen udøste mod Romerne. Men just dette kom Sylla til stor Nytte; thi Barbarerne af den Foragt, de havde fattet mod deres Fiender, bleve saa trygge, at de ingen Orden eller Discipline mere agtede, men strejfede undertiden troppevis ubi Partier langt fra Lejren, sættende Ild paa Stæder og Templer. Dette gik Sylla heftig til Hjertet, hvorudover, saasom han var hel frugtbar paa Anslag, ophittede han et Middel, hvorved han kunde bringe sine Folk frivilligen til at forlange et Feldtslag. Han paalagde dem stort Arbejde ved at gjøre dybe Grave, og selv stedsse bivaanede samme Arbejde, for at see til, at det blev drevet med Iver, og at straffe dem, som vare lade og forsømmelige, paa det at de skulle af slige Besværligheder kjedes og forlange at gaae Fienden under Dine. Udgangen svarede ogsaa til hans Haab; thi, da han engang efter Sædvane gik om, for at besigtige Arbejdet, begyndte de Alle med Skrig at forlange et Feldtslag. Sylla svarede da: hvis det er Eders Alvor, saa griber strax til Gøvær; hvilket ogsaa skede.

Jeg vil her ikke tale om de Marscher og Contremarscher, som da bleve gjorte, men allene sige, at der blev kort derefter holdet et stort Slag ved Chæronea, hvorudi Sylla erholdt en fuldkommen Sejer; saa at af den hele fiendtlige Magt neppe 10,000 reddede sig med Flugten til den Stad Chalcis; af Romerne derimod savnedes der ifkun 14 Mand. Til en Erindring af denne store Sejer bleve oprejste tre Trophæer, hvorpaa han lod grave Mars, Victoria og Venus, givende dermed tilkjende, at det ikke var ved egen Capacitet og Kræfter Saadant var skeet; hvilket man ikke kan andet end tilskrive hans sædvanlige Modestie; thi, endskjøndt han med største Konst og Behændighed havde forrettet en Ting, maatte det dog hede, at Lykken havde den største Del derudi. Strax efter dette Slag begav han sig til Theben, hvor han celebrerede en stor Fest ved Musik og Skuespil, og lod fra de omliggende græske Stæder hente Dommere for at uddele Priser.

Men denne Højtidelighed var neppe endt, førend han fik Tidender fra Rom, at en af hans Modstandere, nemlig Valerius Flaccus, var bleven udvalgt til Consul, og at han allerede var paa Vejen med en Krigshær mod ham, skjøndt det skulde hedde, at det var mod Mithridates. Herudover hastede han mod Thessalien, ligesom det var for at gaae den nye Consul imøde. Men som han paa Vejen fik at vide,

at

at den anden mithridatiske Anfører, nemlig Dorylaus, med 80,000 Mand disciplinerede Tropper var falden ind udi Bœotien, begav han sig tilbage, for at hemme samme Dorylai Fremgang. Samme Dorylaus stolede saa meget paa denne sin Magt, at han foragtede Archelai Erindring, som fraraabede ham at bygge an med Romerne. Men Sylla viste ham strax, at han ikke havde gjort ilde i at efterfølge Archelai Raad. Thi, da han af adskillige smaa Træfninger havde mærket, at det var ikke tjenligt at vove noget Hovedslag mod Sylla, besluttede han at agere defensive, og derved at udmatte den romerske Krigshær. Dog, som den store flatte Mark af Orhome-num syntes især beqvem til en Hovedtræfning, gjorde Archelaus sig selv Haab om Succes. Sylla derimod, for at betage Fienderne denne Fordel, arbejdede allevegne paa at gjøre dybe Grave, for derved at gjøre den flatte Mark ubeqvem for deres store Artillerie. Dette søgte Barbarerne at forhindre, og derfor angrebe Arbejdsfolkene, hvilke de adspredte tilligemed de Tropper, som vare befikkede til at bedække dem. Sylla, seende denne Forvirrelse, steg da ned af sin Hest, lagde Haand paa en af de flygtende Fændrikker, og drev ham frem mod Fienden igjennem de Flygtende, til hvilke han raabte: Hvad mig angaaer, J Romere! da er det en Ære for mig her at døe; men, naar man spørger Eder, paa

hvile

hvilket Sted J forlode Eders General, da erindrer Eder, at det skede ved Orchomenum. Disse Ord forarsagede saadan Blussel hos Soldaterne, at de vendte tilbage igjen, og under Syllæ Anførseltvunge Archelai Dropper til at vende Ryggen.

Denne Træfning blev efterfulgt af et Hovedslag, som ikke var mindre end det forrige ved Chæronæa, og kaldes det orchomeniske Slag, hvorudi et stort Nederlag blev gjort paa Mithridatis Folk, og Sylla erholdt en fuldkommen Sejer igjen.

Medens Sylla saaledes victoriserede i Grækenland, vare store Forandringer i hans Fraværelse forefaldne udi Rom. Jeg har tilforn antegnet, at hans store Modstander Marius havde taget Flugten, og en vis Belønning var sat for dem, som kunde omkomme ham. Han søgte derfor at krybe udi Skjul, og gelejdet af en eneste Tjener flygtede til Minturnas, hvor han holdt sig stille udi et ringe Hus. Stedets Magistrat, som dristede sig ikke til at besøgte ham, efterdi han var erklæret Republikvens Fiende, men derhos undsaæ sig ved at lægge Haand paa en Mand, der sex Gange havde været Consul, og udi Krigs-Erfarenhed og store Bedrifter neppe havde havt sin Lige, fikkede en Gallier ud for at omkomme ham. Men samme Gallier blev af hans Udsyn saa forskrækket, at han holdt sig stille, og, da Marius rejste sig op af Sengen, og sagde disse Ord: *Tør Du vel*

vel lægge Haand paa *Cajum Marium*? tog han Flugten og sagde, at han ikke kunde forrette saadan Gjerning. Dyrigheden selv blev deraf saa bevæget, at den lod ham fare i Sikkerhed udenfor Staden. Der laae han skjult nogen Tid under Løv af Træer udi en Hytte, af Frygt for Syllæ Ryttere, som ledte efter ham. Endeligen traadte han i en tom Fisserbaad, som han fandt ved Stranden, og lod sig drive af Vinden til en *D*; hvorpaa et Skib, som førte nogle af hans Venner, tog ham ind til sig, og bragte ham til *Africa*; men, som han af Gouverneuren der blev forbuden at gaae i Land, maatte han den hele Vinter slække paa Søen. Saadan Skjebne havde denne anseelige Mand udi sin høje graa Alder. Men han fik Lejlighed kort derefter til at hævne sig tilstræffeligen igjen; thi Sylla havde ikke saasnart forladt Staden, førend *Linna*, *Marii* hemmelige Ven, begyndte at sætte Alting udi Bevægelse, saa at den anden Consul *Octavius* maatte bevæbne sig imod ham, og endelig drev ham ud af Staden. Men han bestyrkede sig udi Provindserne saaledes, at han i kort Tid saae sig istand til at indtage Rom.

Da dette nu kom den flygtende *Marius* for Dren, begav han sig strax til *Italien*, hvor han allevegne lod sig see udi fattige Klæder med et langt Stjæg, for at opvække Indbyggerne til Medlidenhed, fik ogsaa et stort Tillsøb af Folk, og efterat han havde

conjungeret sig med Cinna og Carbo, marscherede de med samtlig Magt mod Rom. Octavius og Raadet, seende sig ikke istand til at kunne staae saadan Magt imod, skikkede da Gesandtere imod dem, for at handle om Fred, men forgjeves; thi de forenede Anførere bemægtigede sig Staden, og anrettede saadant Blodbad, som man ikke uden Skræk kan læse, og lod da Marius see Prøver paa en umættelig Hovngjerrighed; thi Ingen tvivlede paa, at han jo var Hjulet, som drev Alting, endskjøndt Drænen gik i Cinnæ Navn, som var Consul, og han selv allene stod smilende, som en privat Person, bag hans Stol. Man gik først løs paa Octavius, hvilken blev omskæmmen udi sine consulariske Ornamenter, og blev hans Død begravet af alle brave Romere, saasom han var en af de dydigste og bedste Mænd paa de Eider. En stor Del anseelige Adelsmænd maatte derpaa række Halsen, blandt hvilke var Catulus og den store Drator Antonius, der ved en zirlig Tale, skjøndt forgjeves, søgte at bevæge Morderne til Medlidenshed. Derpaa lod Marius og Cinna sig erklære til Consuler. Men Marius døde kort derefter.

Udi saadan Tilstand var Staden udi Sylla Fraværelse, saa at han mærkede, at de største Fiender han havde at bestride, var Cinnæ Parti, hvilket endogsaa efter Marii Død continuerede med at forfølge

følge alle Godtfolk, saa at En efter Anden flygtede af Staden til Syllæ Lejr. Det var med stor Nød at hans egen Hustru Metella reddede sig med Flugten. Hun kom ogsaa med sine Børn til Lejren, og bragte de Tidender med sig, at hans Fiender havde sat deres Hus i Brand, og bad ham at komme til Staden, for at frelse de Levninger af ærlige og brave Romere, som endda vare tilbage.

Disse Tidender gjorde Sylla gandske tvivlraadig; paa den ene Side kunde han ikke forsvare, at lade Staden længer blive udi saadan elendig Tilstand, og paa den anden Side kunde han ikke overtale sig til at forlade den mithridatiske Krig, førend den var bragt til Ende. Da han var udi denne Forvirrelse, ankom et Bud fra Mithridatis General Archelao, som forlangte en venlig Samtale mellem begge Anførere. Sylla, glædende sig over denne Lejlighed, bestemte strax et Sted, nemlig Delium, hvor det berømte Apollos Tempel var. Archelaus begyndte da først at tale, og formanede Sylla til at forlade denne Krig, og at begive sig til Rom, for der at dæmpe de Uroligheder, som havde rejst sig, lovende at assistere ham med Penge, Skibe og Dropper. Sylla derimod proponerede ham at forlade Mithridatis Tjeneste, og at gjøre sig selv til Konge under Romernes Beskyttelse, item at overlevere alle de Skibe, som han havde udi sin Magt. Og, da Ar.

Helkaus syntes at have Affky for saadan Utrofskab, continuerede Sylla sin Tale saaledes: Det er underligt, at Du, som er en Cappadocier og en barbarisk Konges Slave, skammer Dig ved at høre saadant Tilbud af en romersk General, der saa ofte har drevet Dig paa Flugten. Af dette frække Svar faldt Archelaus tilføje, og bad, at en Ende maatte gjøres paa Krigen.

En Fred blev derpaa sluttet med de Vilkaar, at Mithridates skulde forlade Assen og Paphlagonien, give Bithynien til Nicomedes, og Cappadocien til Ariobarzanes, betale til Krigens Omkostning 2,000 Talenter, det er 2 Millioner Rigsdaler, og overlevere til Romerne 70 udrustede Gallejer. Derimod skulde han beskyttes i sine øvrige Lande, og kaldes det romerske Folks Ven og Allierede. Efterat disse Vilkaar vare opsatte, marscherede Sylla mod Hellepontum, førende med sig Archelaus, hvilken han holdt udi stor Agt og Ære; ja, da han paa Vejen blev syg, havde saadan Omsorg for ham, som det kunde være en af hans Colleger. Dette gav Anledning til Mistanke, at Archelaus havde længe tilforn forstaaet sig vel med Sylla: hvilken Mistanke blev formeret ved den Tyrans Aristions Død, hvilken Sylla ene af alle Fanger lod henrette, efterdi han var Archelai svorne Fiende; men Sylla viser udi sine Commentarier, at al den Snak var ilde grundet.

det. Da han kom til Larissa, mødte ham *Mithridatis* Gesandtere, hvilke gave tilkjende, at deres Herre ratificerede alle ovenmeldte Freds-Artikler, undtagen den, som angik *Paphlagonien*. De bevidnede iligemaade, at han ikke kunde give de 70 Gallejer.

Sylla lod da see en besynderlig Prøve paa sin Capacitet og Højhjertighed; thi, endstjondt han trængte meer til Fred end *Mithridates*, i Henseende til den Overhaand, hans Fiender havde faaet udi Rom, lod han dog, som han hæftig fortørnedes over *Mithridatis* Dpførsel herudi, og svarede i en høj Tone: Jeg ventede, at *Mithridates* selv skulde komme med Knæfald at takke mig, at jeg lod ham beholde sin højre Haand, hvormed han har omkommet saa mange Romere: jeg skal snart, naar jeg kommer med min Krigshær til *Asien*, komme ham til at tale i en anden Tone. Gesandterne bleve af denne højtravende Tone saa forfærdede, at de ikke kunde tale et Ord. *Archelaus* bad ham da med grædende Taare, at han vilde lade sin Brede falde, og overtalede ham til at skikke sig til *Mithridatem*, hvilken han enten vilde formaae til at ratificere den sluttede Fred, eller omkomme sig selv.

Dette tillod *Sylla*; og *Archelaus* fandt ham ved sin Tilbagekomst ved *Philippi*, hvor han gav tilkjende, at *Mithridates* havde Begjerlighed til at træde personligen i Conference med ham. Saadant blev

bevilget, og Begge komme sammen til Dardanum. Mithridates havde med sig 200 Gallejer, 20,000 Mand til Fods og 6,000 til Hest. Sylla derimod var ikke gelejdet af mere end 4 Batallioner (Cohortes) og 200 Ryttere. Mithridates gif Sylla strax imøde, og rakte ham Haanden; Sylla derimod, førend at give noget Venfkabstegn fra sig, spurgte, om han vilde holde de Conditioner,, som Archelaus havde indgaaet; og, da Mithridates tiede dertil, continuerede han sin Tale saaledes: Det hører Supplicantere til at tale først, og Sejerherrer at tie og anhøre. Mithridates begyndte da en lang Tale, hvorudi han søgte at vækte al Skyld fra sig; men Sylla brød ham omsider ind udi Talen, og sagde: Jeg veed, at I er en konstig Orator, og jeg har i Dag store Prøver paa Eders Veltalenhed, hvormed I har besmykket en ond og uretfærdig Sag. Derpaa gif han igjennem al den Bold, som Mithridates havde øvet, og endeligen spurgte ham eengang for alle, om han vilde have Fred paa ovenmeldte Billaar. Og, da Mithridates, som af denne Frækhed blev forbluffet, svarede Ja dertil, nærmede sig Sylla til ham, omfavnede og kysfede ham.

Saaledes endtes imod Formodning denne mithridatistiske Krig, og seer man heraf, hvilke Sindets-Gaavor der vare hos denne store romerske General, hvilken,

ten, endskjøndt han var omspændt af Fiender, og yderligen trængte til Fred, gik med en Haandsfuld af Folk een af de mægtigste Konger imøde, commanderende med Myndighed som over en Fange; og er det troligt, at Mithridates, saasom han vidste, af hvilke Ulykker Sylla var omspændt, lod sig mere forstrække af Generalens Person, Ansyn og myndige Tale, end af den hele romerske Magt.

Ikke desmindre fandtes dog de, som lagde denne Fred Sylla til Last, helst efterdi Mithridates havde tilføjet Romerne saa stor Skade, og paa een Dag ladedet omkomme 150,000 af dem udi Asien. Men Sylla undskyldte sin Gjerning med Fornødenhed; thi hans Modstandere udi Rom spillede Mestre, at han havde, foruden i Mithridate, en Fiende udi en anden romersk General, nemlig Simbria udi Asien, saa at man kan sige, at denne Fred var større og fördelagtigere, end nogen udi slige Conjunctioner kunde vente.

Efterat denne Fred var sluttet, stod tilbage at bestride den romerske Anfører Simbria, som var Syllæ Modstander, og stod med en Krigshær udi Lydien. Men Sylla havde ikke saasnart plantet sin Lejr ved hans, førend Simbriæ Krigshær gik ubevæbnet ud af deres Lejr, hilsede og omfavnede Syllæ Soldater. Hvorudover Simbria, som vidste, hvad Ondt han havde forskyldt, tog Livet af sig selv, og Syllæ

Krigs-

Krigshær blev forøget ved de Tropper, som han commanderede. Derpaa forlod han Asien, efterat han havde paalagt samme Land en Skat af 20,000 Talenter, og fra Ephesus gik med Skibe over til Grækenland. Udi Athenen bemægtigede han sig Apellions Bibliothek, hvorudi laae forvaret de fleste af Aristotelis og Theophrasti Skrifter, som endda vare de fleste Folk ubekjendte. Samme Skrifter havde ligget skjulte henved 160 Aar paa et hemmeligt Sted, hvorfra de omsider bleve udtagne gandske fordærvede, og solgte til bemeldte Apellicon, som var en rig Børgere udi Athenen, og udi hvis Hænder de forbleve, indtil Sylla bragte dem til Rom. En Grammaticus, ved Navn Tyrannion, blev siden Ejer af dem, og var det af ham, at den bekjendte Andronicus Rhodius kjøbte dem. Samme Andronicus lod dem med Flid corrigere, saa at det er ved hans Middel, at den kostbare Aristotelis Skrifter, som nu ere i alle Folks Hænder, bleve reddede fra Undergang.

Saa som Sylla i Athenen fik en Hævelse udi sine Ben, lod han sig derfra føre til Adepsum, for at bestjene sig af det sammesteds værende varme Bad. Der blev ham en Dag af nogle Fiskere præsenterede en Hob skjonne Fiske. Sylla spurgte dem, hvorfra de kom? de svarede fra den Stad Aleæ; og, som samme Stad af ham selv var bleven ødelagt, sagde han: er der
 endnu

endnu noget levende Menneske tilbage af den Stad Alæ? Dette jog saadan Skræk ind' udi disse Fiskere, at de torde intet tale; hvilket da Sylla mærkede, sagde han leende: Gaaer bort i Fred! I have intet at frygte, som ere forsynede med saadanne Talsmænd. Af dette Svar fattede ikke allene Fiskerne, men ogsaa de øvrige Indbyggere af Alæis saadant godt Mod, at de begave sig til Staden igjen, som de havde forladt.

Nu gjorde Sylla sig færdig til sin Hjemreise, og lavede sig til med en Flode af 1,200 Skibe at begive sig fra Dyrrachio til Brundisium. Udi Apollonia, fortælles der, at han saae en sovende Satyr, hvilken havde ligesaadan Skikkelse, som Poeter og Skildrere afmale dem med. Samme Satyr blev bragt til ham og adspurgt, hvo han var, og gav han da en Stemme fra sig, som lignede Hestevrinskens og Bukkebrægens; hvorudover Sylla lod ham bortføre, som et Monstrum, som han ikke uden Afsty og Skræk kunde see.

Da han skulde indskibe sine Folk, for at gaae over til Brundisium, begyndte han at befrygte sig, at, naar de kom til Italien, enhver vilde løbe sin Vej. Men Soldaterne, som mærkede saadan Frygt, tilbode sig med Ed frivilligen ikke at forlade ham; ja, det som mere er, da de fornumme, at han havde Pengemangel, lagde de en Skat paa sig selv indbyrdes,

des, og overleverede ham alt, hvad de kunde bringe tilveje; et rart Exempel og et særdeles Bevis paa, at saa Anførere havde været saa elsket og agtet af deres Soldater. Men Sylla vilde ikke imodtage saadan Gave, takkede dem allene for deres Affection; og, efterat han havde formanet dem til Troskab og Tap- perhed, gik han med Floden til Italien, hvor han efter egen Sigelse havde at bestride 15 anseelige Mænd, som alle vare Hoveder for store Factioner.

De Mirakler, som da siges at være skete, heist ved Dffringer, kan henføres til Syllæ sædvanlige Enildhed, og er det troligt, at han har havt visse Dfferpræste ubi sin Tjeneste, der skulde vidne, at see de Ting, som de ikke havde seet, for at sætte Mod ubi Krigshæren, hvorfor jeg med Plutarch og andre ikke vil bemøje mig med at give andre Aarsager til slige Syn og Vidunder. De første Fiender Sylla fik at bestille med ubi Italien, var den unge Marius og Norbanus Consul, hvilke kom ham med 2 store Krigshære paa Halsen. Men han erholdt Sejer over dem, og tvang Norbanum, efterat han havde forlist 7,000 Mand, at indslutte sig ubi Capua. Af denne Lykke begyndte han at fatte Foragt for sine Modstandere, endskjøndt de alle vare Romere, og langt stærkere. Hans Krigshær fattede ogsaa Forhaabning om Krigens lykkelige Udfald; ubi hvilken Forhaabning han styrkede dem, ved at fore-
give,

gibe, at En ved Navn Pontius, som havde en prophetisk Geist, havde forfikkret ham fra den Gudinde Bellona, at han skulde triumphere over sine Fiender, men lagde dette derhos, at hvis han ikke ilede med at indtage Rom, skulde Capitolium blive afbrændt, hvilket efter Syllæ egne Beretninger udi hans Commentarier og skede paa den samme Dag, som Pontius havde spaaet. Dette bekræfter alt, hvad jeg tilforn har anført om Sylla; thi ingen General har bedre forstaaet den Konst at tage Almuen ved Næsen; det synes ogsaa, at hans underhavende Officiers have efterfulgt deres Læremesters Exempel; thi Marcus Lucullus, som commanderede et maadeligt Parti ved Fidentia, da han stod i Tvivlsmaal, om han skulde angribe sine talrige Modstandere sammesteds, og en stærk Bind samme Tid rejste sig, som bragte en Hob Blomster af hosliggende Egn udi Luften, og endel af disse Blomster faldt paa hans Soldaters Hjelme, maatte det hedde, at det var et Tegn til Sejer, efterdi Soldaterne kronedes med Blomster, og fattede de derover saadant Mod, at de omkom 18,000 af deres Fiender, og tilligemed bemægtigede sig deres Lejr; Skøndt det er klart, at hvis Binden havde staaet paa Fienderne, de jo ogsaa havde blevet kronede med samme Blomster.

Uanset disse Sejervindinger, var dog Sylla endda omspændt af mægtige Fiender, hvilke han syntes

ikke

ikke at være voren; thi han havde med den eneste Krigshær, som han bragte med sig fra Grækenland, at bestride den hele romerske Magt. Han søgte derfor at betjene sig af List, og til den Ende gjorde Fredsforslag for den ene Consul Scipio. Scipio rakte Dre dertil, og accorderede adskillige Conferencer derom. Men Sylla, som havde kun grebet til dette Middel for at vinde Tid, lod imidlertid sine Soldater, der alle under saadan stor Mester vare blevene øvede, ikke mindre udi Rænker end udi Krigsfager, forsøre Scipionis Folk til Grafald. Thi da de, mens Fredsforhandlingerne varede, havde faaet sin Afgang til Scipionis Lejr, vunde de Nogle ved Penge, Andre ved Løfter og søde Ord; saa at, da Sylla med et vist Antal Folk nærmede sig til dem, løbe de fra deres General, og conjungerede sig med Sylla; hvorudover han paa eengang med 20 Battalioner bragte 40 med sig til Lejren. Man fortæller derfor, at Carbo skal have sagt, at han paa eengang havde at bestride baade en Løve og en Ræv, som laae skjulte udi Sylla, og at Ræven gjorde ham meer Skade end Løven. Af dette sees, at Syllas Bedrifter ikke kan tilskrives den blinde Lykke, og at han heller fortjente Titlen af Forsigtig end Lykkelig; thi hans hele Liv er en Rjæde af listige Anslag.

Næst derefter søgte den unge Marius, som var bleven Consul, og commanderede en stor Krigshær,
at

at bringe Sylla til et Feldtslag, hvortil Sylla og paa sin Side var beredt, opmuntret, som Plutarch siger, af et Nattesyn, hvorved den gamle Marius skulde have advaret sin Son, at han skulde tage sig vare for paafølgende Dag, hvilken vilde styrte ham i stor Ulykke. Men, saasom man mærker af det foregaaende, at den listige Mand kunde drømme og see underlige Ting, saa tidt hans Interesse det udfordrede, saa kan man ikke gjøre sig anden Betænkning over det sidste Nattesyn. Et stort Slag blev derpaa holdet, hvorudi den unge Marius efter længe gjort tapper Modstand maatte rømme Marken, og redde sig med Flugten til Præneste. Der fandt han Portene tillukte for sig; men man kastede ham et Red ned over Murene, hvorved han blev hidset derover, og bragt ind udi Staden. Sylla skriver selv, at han udi dette Slag tabte ikkun 23 Mand, og at af hans Fiender bleve omkomne 28,000 Mand og 8,000 fangne. Man maa vel forundre sig over disse mange Sejervindinger, og at der kunde søgtes med saa ulige Fordel, efterdi her vare Romere mod Romere, og hurtige Anførere paa begge Sider. Vist nok er det, at Syllæ Tropper udi den mithridatiske Krig vare blevne hærdede og disciplinerede; men det allene kunde ikke være Aarsag til saa meget ulige Træfninger. Den Tillid, Syllæ Soldater havde til deres General; de Tanker de havde fattet, at han var fa-

voriseret af Guderne; Prøverne, de havde seet paa hans Capacitet og Tapperhed, synes allene at have gjort dem uovervindelige. Hans underhavende Officierer havde paa samme Tid ogsaa den Lykke, at odelægge store fiendtlige Krigshære paa andre Steder, saa at Papius Carbo, som var Consul og Hoved for det hele Parti, maatte forlade sin Krigshær om Natten, og flygte til Africa.

Det sidste Slag, som Sylla leverede sine Fiender i Italien, var mod Telesinus, de Samniteres Anfører. Samme Telesinus var en af de største Krigsmænd paa de Tiber, og som bildte sig ind med sine friske Tropper at gjøre kort Proces med Syllæ udmattede Folk, hastede mod Præneste, for at forløse den unge Marius, som derudi var belejret. Men da han mærkede, at Sylla med sin hele Magt kom ham imøde, tog han som en forslagen og experimenteret General den Resolution, at bryde om Natten op med sin Lejr, og at marschere lige mod Rom; og fattedes der ikke meget i, at han jo nær havde indtaget Staden, efterdi den var uden Forsvar; men, da han kom nær ved Rom, lod han sig nøje med ved Nattetider at passere med sin Krigshær forbi Murene, brystende sig af at have skuffet saa mange store Generaler, især en saadan Mand som Sylla.

Den anden Dag tidlig om Morgenen gjorde en Hob ungt Mandskab et Udsald af Staden. Men
Teles

Telesinus omkom en stor Del af dem, blandt hvilke Appius Claudius, som var en ung Herre af stor Forhaabning. Dette indjog saadan Skræk, at alle Gader vrimlede af Qvinder, som løb, om alle vegne med Skrigen og Hysten, ret ligesom Staden allerede med Storm kunde være indtagen. Men da Forstrækkelserne var allerstørst, kom Sylla med sin Krigshær og lavede sig til at levere Telesinus et Feltslag. En Del Anførere raadede ham derfra, sigende, at han havde ikke at bestille med Marius og Carbo, men med en experimenteret General, som Telesinus, hvis Krigshær bestod af Samniter og Lucanier, som holdtes for de stridbareste Folk udi Italien og Roms bitterste Fiender. Men Sylla, holdende det haanligt for Staden at insulteres af Fremmede, satte deres Raad tilside, og ved Trompeters Lyd gav Ordre til at slaaes. Da blev holdet et herligt Slag lige ved Stadens Mure. Syllæ højre Fløj, som Crassus anførte, havde da Fordel, men den venstre blev drevet tilbage, og ilde medhandlet; hvorudover Sylla løb til dens Undsætning. Der siges da, at han havde med sig en liden Figur af den Gud Apollo, som han havde bragt med sig fra Delphis, og at han førte samme Effigies med sig udi alle Feldtslag. Udi dette Slag, saasom det var det farligste han havde været udi, kysfede han det med stor Andagt, og udi Alles Paahør gjorde saadan Bøn: Apollo!

Du

Du som haver ophøjet Cornelius Sylla til største Ære ved de mange Sejervindinger, Du har erhvervet ham; haver Du nu bragt ham til Roms Mure, for der haanligen at omkommes udi Borgernes Paasyn? Saadanne forunderlige Kuller vidste denne Mand at spille, og skulde man ikke kunne troe, at det var den samme Sylla, som tilforn havde drevet Spot med Apollo, og bortført hans Skat af Templet.

Efterat han havde aflagt denne Devotion, fastede han sig midt iblandt sine betrængte Folk, opmuntrende Nogle, truende Andre til at gjøre Modstand, ja holdt nogle af de Flygtende tilbage, og tvang dem til at vende Ansigtet til Fienderne igjen. Men uanseet al den Hurtighed han lod see, blev dog den venstre Fløj dreven paa Flugten, og han selv maatte med de Flygtende retirere sig til sin Lejr, efterat han havde mistet mange af sine høje Officierer. En stor Del af dem, som vare komne udaf Staden, for at ansee Slaget, bleve ogsaa ykkeligen omkomne, saa at man udi Rom troede Alting at være forloren, og de, som havde belejret Marius udi Præneste, stode færdige til at ophæve Belejringen; thi nogle af dem, som flygtede fra Slaget, fortalte, at Sylla var omkommen, og Fienderne havde erobret Staden. Men samme Aften ankom fra Crassus Nogle til Syllas Lejr med de behagelige Tidender, at de havde over-

vun-

vundet Fienderne, og forfulgt dem til Antenna, hvor de havde belejret de Dverblevne, efterat den største Del i Slaget og Flugten var omkommen.

Sylla rykkede derfor strax mod Antenna, og da han der ankom, bleve Herolder ham skikkede af 3,000 Samniter, som begjerede Dvarteer. Sylla lod dem svare, at han gjerne vilde accordere dem al Sikkerhed, hvis, førend de overgave sig, de vilde tilføje de andre hans Fiender nogen mærkelig Skade. Herudover angrebe disse 3,000 Mand deres Landsmænd, og omkom nogle af dem. Men Sylla lod dem siden samle, saavel de 3,000 som de andre Dverblevne, indslutte udi Circo til Rom, og paa samme Tid, som han holdt en Tale til Raadet udi Bellonæ Tempel, blev Ordre given til at omkomme dem alle. Saa mange Menneskers Skrig, som paa eengang bleve myrdede, opfyldte den hele Stad. Raadsherrerne bleve deraf forfækkede, ej vidende, hvad det skulde betyde. Men Sylla fortsatte sin Tale med sædvanlig Koldsindighed, og sagde, at de skulde kun give Agt paa hans Tale, og ikke bekymre sig om, hvad som skede udenfor; den Bulder, som de hørte, rejste sig allene af nogle onde Mennesker, som han havde befaleet at straffe.

Denne umilde Gjerning, som ingen Farve kan sættes paa, indjog stor Skræk udi Raadet og Folket, og fældede man derpaa adskillige Dømme over

Syllæ Person. Nogle holdt for, at han, hovmodig af Lykken, havde forandret sin Natur; thi han havde stedse tilforn været moderat og civil, og fra sin Ungdom været hengiven til Lyst, Skjemt og Latter, ja ladet see Medlidenhed indtil at fælde Taare ved ulykkelige Hændelser; hvorfor denne og paafølgende Haardhed gik dem meer til Hjerte, end den Marius havde øvet, efterdi de vidste, at samme Mand var af en haard og blodgjerrig Natur. Andre derimod mente, at Sylla hidindtil havde skjult sin onde Tilbøjelighed, og at han nu, efterat al Frygt var forsvunden, tog Masken af. Begge Meninger kunde holdes for at være vel grundede, hvis Sylla ved den bekjendte store paafølgende Action ikke havde givet tilkjende, at han herudi fulgte et vist Principium, og at der behøvedes violente Remedia til at curere en Republique, som saaledes var forfalden. Hans hele Dpførsel ved Roms Erobring viste, at han vilde komme Alting til at zittre og bæve, paa det han siden des tryggere uden Hinder kunde fuldføre sit store Værk. Dette maa man dog tilstaae, at Forberedelsen var altfor haard og blodig, og at den derfor med Billighed kan lastes.

Efterat han ved ovenmeldte haarde Gjerning havde givet tilkjende, hvad Slags Operation han havde isinde at bruge, blev et stort Bloddad anrettet, og Staden blev opfyldt med Mord og Nederlag, hvil-

Det gik saavidt, at en ung Romer ved Navn Cajus Metellus tog sig den Frihed at spørge ham udi Raadet, hvorvidt han tænkte at gaae, og hvorlænge disse Tragoedier skulde vare, paa det de engang kunde vide, naar disse Glendigheder skulde ophøre: thi, sagde han, vi forlange ikke at frelse dem, som ere beskaffede til at døe, men allene at borttage deres Frygt og Bekymring, som J selv har besluttet at lade leve. Og da Sylla svarede dertil, at han endnu ikke vidste, hvilke han vilde lade leve, sagde Metellus: lad os da vide, hvilke J vil lade omkomme. — Det skal jeg da gjøre, svarede Sylla udi Hastighed, og derpaa strax lod fordomme 80 Borgere, og som han mærkede, at stor Forbittrelse rejste sig derover, lod han efter en Dags Forløb endda 220, og endelig 3die Gang domme ligesaa mange til Døden.

Efterat dette var skeet, talede han til det hele Folk, og sagde, at han havde straffet alle dem, som han kunde erindre sig at have fortjent Straf; saasnart han kunde erindre sig flere, skulde han ikke forsømme, at øve samme mod dem. Det var ikke allene de Skyldige, som bleve saaledes straffede, men endogsaa de, som skjulte nogen af dem; og blev der sat en vis Pris for alle dem, der enten røbede eller omkom nogen af de Fordømte. Hvad som mest dables udi denne Haardhed, var, at de Fordømtes Børn og Børnebørn

bleve erklærede uærlige. Mange bleve ogsaa mod Syllæ Intention, som gemenligen skeer i deslige Forvirreller, ombragte; og, saasom de Fordsømtes Midler bleve Executores til Pris, maatte endel ogsaa række Halsen, allene efterdi de vare bemidlede. Der fortælles, at en rig Borger, ved Navn Quintus Aurelius, som stedse havde ført sig fredsommelig op, da han saae sit Navn blandt de Proscriberedes eller Fordsømtes Tal, raabte han: Ach! min skjønne Gaard udi Alba skiller mig ved Livet.

Den unge Marius blev fangen udi Præneste, og tog Livet af sig selv. Udi samme Stad procederede Sylla først formelig mod Indbyggerne; men da han mærkede, at det vilde tage for lang Tid, lod han nogle Tusinde paa eengang omkomme. Blandt dem var En, nemlig hans gamle Bert, hvis Liv han vilde frelse; men den Samme sagde med Frimodighed, at han ingen Obligation vilde have til den, som var hans Fædrenelands Bøddel, og derpaa lod sig frivilligen myrde med de Andre. Efter deslige Blods-Udgydelse begav Sylla sig til Apollos Tempel, hvor han toede sine af Blod besmittede Hænder.

Men disse gruelige Executioner satte en Plet paa Syllæ Reputation, som aldrig kunde aftoes; og er det derfor, at han af Mange bliver regnet blandt de store og blodgjerrige Tyranner. Gjærningen i sig selv er affæyelig; og alt, hvad man kan sige til at
for

formilde de haarde Domme, som ere fælbede over ham, er, at han synes mod sit Naturel at have øvet denne Haardhed; og saasom hans Forsæt var at corrigere en udi Grund forbærvet Republik, der i lang Tid under urolige og ærgjerrige Anførere havde traadt alt, hvad som helligt var, under Fødder, og gjort Staden til en Røverkule, saa havde han ved en maadelig Revselse, og saadan, som man kunde vente af en Mand, der hidindtil havde øvet Moderation, intet udvirket. Han fandt det nødigt, at skride til en stærk og usædvanlig Aareladen, menende, Sygdommen ikke at kunde hævnes, uden saameget Blod maatte springe, og en Skræk indjages udi Staden, saa at Ingen skulde driste sig til at gøre ringeste Bevægelse, indtil han havde fuldført sit forhavte Bærk. Og, hvis denne Critique kan holde Stik, maa man ligne ham med en ivrig Skolemeester, der vel seer en exemplarisk Revselse at være nødvendig, men veed ikke at moderere sig, men slaaer saa stærkt, at ikke allene Hurden gaaer af, men endog saa Benene komme til Skade. Dette maa man dog tilstaae, at de fleste udi Staden, som Sylla opofrede, vare hovedonde Mennesker, og at mange af dem ikke havde taget i Betænkning at myrde det hele Senat, hvis Noget havde villet føre dem an, saa at man derfor ikke kan fatte den Medlidenhed; Senatet har over disse Executioner; thi de Fordømte
eller

eller Proscriberede vare Marii Tilhængere, og deraf for bittere Fiender af Senatet, og alt, hvad som beskaffedes under det Navn af honette og fornemme Folk, hvis Beskytter Sylla gav sig ud for. Det er troeligt, at Executionens Storhed indjog Skræk saavel ubi det ene, som det andet Parti, helst som Ingen vidste, hvad Syllæ Sigte var, eller hvorvidt han vilde gaae.

Men det, som forarsagede hos Alle den største Rædsel, var, at han strax efter disse Executioner lod sig erklære til stedsevarende Dictator. Dictatura var det højeste Embede, som man skred til udi vanskelige Tider, for at holde Alle udi Awe. Thi en Dictator, hvis Magt var uomskrænket, differerede fra en Konge allene derudi, at den varede kun en kort Tid. Saasom nu Sylla var den første, som vilde føre Navn af stedsevarende Dictator, saae man ved denne Gjerning en Ende paa Republikvens Frihed.

Af hvilken Betydning dette høje Embede skulde være, og at han derved intet andet forstod end en absolut og uomskrænket Magt, gav han tilkjende ved at lade sig tilbømme fuld Frihed til at straffe og belønne efter eget Behag, at uddele Agre og Ejendomme, bygge og nedrive Stæder, borttage Kongeriger, og give dem til hvem han vilde; med eet Ord: at gjøre og lade alt hvad som tilforn havde staaet i den hele Republiks Magt. Han lod derpaa holde Auc-
tion

tion over alle de confisqverede Sager, præsiderende selv paa Stedet, hvor Bærene bleve solgte. Der siges da, at han ved den Lejlighed gav Lande, Ugre, hele Stæder og Provindser bort til Skjoger, Gøglere og Trælle, som ved Skjelmstykker havde erhvervet Frihed; hvilket sidste jeg vil lade staae ved sit Værd: vil kun allene sige dette, at saadan Faveur mod Slaver, frigivne Trælle og Uffkum af Almuen haver ingen Dvereensstemmelse med Syllæ andre Idrætter, eller sigtede til det Maal, som han havde foresat sig, nemlig at klippe Bingerne paa den gemene Mand, og beskytte de saa kaldte fornemme Folk, som for hans Skyld havde udstaaet saa store Forfølgelser. Det kan være, at en og anden Gave ved denne Lejlighed er gjort til deslige Folk, saasom der ingen andre Penge vare ved Haanden, for at udbetale de ved Proscriptionen lovede Belønninger, og at Plutarch og andre Skribentere efter Sædvane have eraggereret det, ligesom disse Gaver stete af modtvillig Raadhed for at prostituere Republikven, hvilket var gandske imod dens Sigte, der havde et Aristocratie i Hovedet, og foresatte sig at affkaffe det gemene Folks Beskyttere, Tribunos plebis, som kort derefter stete.

Sylla havde ingen af sine Tilhængere mere kjær, end den unge Pompejum, hvilken han i Herscende til hans ubviste Hurtighed og Tapperhed havde givet Titel af den Store, til hvilken Titel han efter Syllæ Død

Død gjorde sig værdig ved sine berømmelige Bedrifter. For desmere at forbinde sig samme Pompejum, overtalede han ham til at forskyde sin forrige Hustru, for at gifte sig med Emilia, hans Datter.

Man maatte vel forundre sig, at det romerske Folk, som før dets Frihed tilforn havde øvet utrolige Ting, nu var bleven saa tam og sagtmødig, at Ingen aabnede sin Mund, for at tilkjendegive mindste Mishag mod Syllæ Foretagende. Men de frygtede for den Krigshær, han havde paa Venene, som 'gandske var ham hengiven; de havde ogsaa mærket af den nylig øvede Haardhed, at det tjente Ingen at støde ham for Hovedet enten med Ord eller Gjerninger, og bleve de derudi bestyrkede af en Execution, som kort derefter skede paa en af hans egne Generaler, og det paa saadan Maade:

Lucretius Offella, som havde belejret Marius i Præneste, søgte om at blive Consul. Sylla bød ham strax at staae fra saadan Ansøgning; og da han mærkede, at Lucretius, uanseet dette Forbud, influerede sig hos Almuen, hvis Yndest han havde, og forføjede sig til det Sted, hvor Solicitanterne plejede at lade sig indfinde, affærdigede Sylla strax en Capitain, hvilken i Alles Paasyn omkom ham paa Stedet. De Nærværende grebe strax Gjerningsmanden, og med megen Støjen bragte ham til Sylla, som da sad paa sin Domstol udi Castoris og Pollucis

Dem

Tempel, for at ansee Executionen. Han beføl dem da at tie og at løslade Gjerningsmanden, erklærende at alting var skeet efter hans Ordre. Af dette mærkede Alle, hvad Klokken var slagen, og Ingen dristede sig meer til at gjøre noget, som kunde mishage ham.

Efterat han nu saaledes havde bragt Republikken under Fodder, lod han holde Triumph over Asien, Grækenland og det Kongerige Ponto allene; thi endskjøndt hans største Actioner vare skeete i Italien, saa havde han dog der allene havt at bestille med Romere, over hvilke romerske Generaler ikke plejede at triumphere. Triumphen, som udi sig selv var hel prægtig, fik mest Anseelse af de mange fornemme og berømmelige Romere, som af Marius havde været drevet i Landflygtighed, men nu vare restituerede i deres forrige Stand igjen. De Samme vare nu med i Procession, gif kronede med Blomster, og kaldte Sylla deres Fader og Fortøser, saasom det var ved hans Middel, de havde faaet deres Ejendomme, Hustruer og Børn tilbage. Da Triumphstadsen var forbi, holdt Sylla en Tale til Folket, for at gjøre Regnskab for alle sine Bedrifter, som Sædvane var ved saadan Lejlighed; og var det da at han beføl, at man herefter skulde kalde ham Sylla Felix eller den Lykkelige. Han selv, naar han tilskrev Nogen af Grækenland, lod sig kalde Epaphroditus eller

De.

Veneris Favorit; og vidner Plutarch, endnu ubi hans Tid at have været fundne saadanne Inscriptioner: *Lucius Cornelius Sylla Epaphroditus*. Da hans Hustru *Metella* blev forløst med Tvillinger, lod han Sønnen kalde *Saustus* og Datteren *Sausta*, det er lykkelig. Raadet og Folket lobe ogsaa, efterat have approberet alle hans Gjerninger, oprette ham en gylden Støtte, med den Inscription: *Cornelio Syllæ Imperatori Felici*.

Saaledes blev Regjeringens Form ubi Rom forandret, nemlig fra en Republik til et absolut Monarchie. Dog lod *Sylla* en Skygge af den gamle Frihed blive tilbage, og derfor tilstædede Consuler at udvælges, hvilke dog stode under ham, som regjerende Dictator, og havde han stedsse med sig 24 Lictores, det er de som førte Ris og Dyr med sig; hvilket var det Tal, som de gamle Konger havde brugt. Han var derforuden ogsaa gelejdet af en stor Garde. Udi denne Tilstand tog han sig store Reformationer fore. Han affæffede nogle af de gamle Love, og gav andre nye igjen. Han beføl, at Ingen maatte blive Prætor, førend han havde været Quæstor, item, at Ingen maatte blive Consul, førend han havde været Prætor, paa det at man skulde gaae trappevis til de højeste Embeder. Han forordnede ogsaa, at Ingen maatte nyde den samme Bestilling igjen, uden efter 10 Aars Forløb. Men den som af alle hans

Anordninger gav mest Opsigt, var angaaende Almuens Beskyttere, Tribuni plebis; thi han gjorde en Lov, at Ingen, som havde været Tribun, maatte siden antages til noget andet Embede, hvilket var paa en subtil Maade at affkaffe denne farlige og onde Magistrat, der havde forarsaget saa mange Ulejligheder; thi, som ingen ærefjær Mand søgte at antage Tribunatet med saa haarde Vilkaar, ophørte af sig selv det Embede, for hvis Stiftelse og Vedligeholdelse den romerske Almue havde været Altid. Saa som Raadets Tal ved de borgerlige Krige var blevet meget formindsket, lod han af Ridderkabet, som var den anden Orden udi Republikken, udtage 300 gode Mænd, og sætte dem udi Raadet. 10,000 Trælle lod han frigive og gjøre til romerske Borgere. De samme bleve efter deres Patron kaldet Corneli; og havde Sylla udi dem steds 10,000 Mand færdige til sin Tjeneste. Udi Italien lod han uddele Agre og Landskaber til 23 Legioner eller store Regimenter, endel for at belønne dem for deres udviste Troeskab mod sin Person, endel ogsaa for at have Folk udi Beredskab, naar det behøvedes. Naar efterat disse Anstalter vare gjorte, erklærede han sig selv for Consul tilligemed sin Svoger Metellus Pius, paa det at der maatte være et Skin af den gamle Republik, og seer man, at de efterfølgende Kejsere, have fulgt hans

Fods

Godspor derudi, endstjøndt Regjeringen i sig selv blev monarchiff.

Alt dette havde det romerske Folk stiltiende anseet, endel af Frygt, endel af Respect for denne habile Mand. Ingen ventede andet end at see Republiken forandret til et stedsevarende Monarchie, som skulde fortplantes paa hans Børn; men, da al Friheds-Forhaabning var udslukt, greb Sylla til den ufornodentlige Resolution, som er en af de forunderligste Ting udi Historien, og som nogenledes kan formilde de haarde Domme, som ere fældede over ham, nemlig at sige sig af med Regjeringen, og at overlævere Republiken i sine Fienders Hænder. Man maa tilstaae, at Udskillige vel have frivilligen forladt Scepter og Krone, men Ingen paa Syllæ Maade; thi af foregaaende Actioner skulde man ikke kunde have ventet andet af Sylla end Frygt og Mistanke, Krigshærens Forøgelse, Gardernes Fordobbelse, Fæstningers Anlæggelse i Staden, og usædvanlige Præcautioner at tages mod et Folk, der fryste af Forbitrelse over de nyligen øvede blodige Executioner. Det er i den Henseende, at Tingen er ubegribelig, og saadan, som intet Exempel i Historien haver. Mange haver derfor anseet dette som en daarlig og ilde overlagt Gjerning, og tilskrevet dens Succes allene Syllæ sædvanlige Lykke. Men det er herved at mærke, at, endstjøndt Sylla var i Henseende til hans forøvede

Haard-

Haardhed hadet af mange, saa var dog dette Had blandet med en Æstime for hans Person; thi han kunde gjøre endogsaa onde Ting med saadan Grace, at de Forurettede selv syntes, det burde saa være, og ansaae ham heller som en hidfig Tugtemester end som en Voldsmand; og er der intet udi Syllæ Liv og Levnet man mere kan admirere, end den Assuranc og Tillid, hvormed han forrettede Alting, saaledes, at naar han opofrede Indbyggerne og traadte Landets Love under Fødder, havde han Anseelse af den, der altid kunde gjøre god og rigtig Regnskab for sine Idrætter. Saa at man her vel maa sige: naar to gjøre det samme, er det ikke de samme. Thi ingen anden havde ustraffet gjort Syllæ Gjerninger, og ingen uden Sylla efter saa megen Blodsudgydelse havde betroet sig i sine Fienders Hænder, og ingen uden Sylla havde dristet sig efter saadanne gruelige Executioner at aflægge Regnskab. Had, Forbitrelse, Æstime, Admiration havde paa eengang opfyldt Alles Hjerter, og gjorde den forunderlige Virkning, at Alle stode ligesom henrykte, og Kniv og Sværd, som bleve givne hans Fiender, ligesom faldt dem af Hænderne.

Denne forunderlige Abdications-Act skede paa saadan Maade: Da Sylla saaledes, som sagt er, havde indrettet Alting efter sit Hoved, kaldte han Raadet og Folket sammen, opregnede sine Bedrifter,

og tilbød sig at aflægge Regnskab for alle sine Idrætter, om nogen vilde tiltale ham derfor. Og, som derpaa en almindelig Taushed fulgte, sagde han sig af med Regjeringen, viste sine Victores og Livgarder fra sig, og derpaa gav sig til at spadserere som en gemeen Borger med sine Benner, og stød det hele Folk, hvilket dette ansaae, ligesom henrykt af Forundring. Sylla begav sig derpaa til sit Hus, uden at Noget dristede sig til at beskjylde ham; allene en ung Person forfulgte ham, og udøste haarde Ord mod ham paa Vejen, hvorudi ingen af de Omstaaende gjorde nogen Hinder. Da lod Sylla see, hvor stor Mester han var af sine Passioner; thi han anhørte med Taalmodighed alle disse Skjeldsord; allene, da han var kommen til Dørtærskelen af sit Hus, sagde han: Denne unge Karl kan ved sin Hidsighed forarsage, at Ingen herefter skiller sig ved den højeste Magt; hvorudi han og spaaede ret. Denne Gjerning er den største Birat udi Syllæ Liv og Levet, og ere mig faa Ting forekommen udi Historien, som jeg har læst med større Bevægelse. At Plutarch herom intet melder, forundrer jeg mig ikke over, saasom jeg har mærket, at han har forbigaaet mange af Syllæ Bedrifter, som fortjene at berømmes, og derimod intet udeladt, som kan tjene til at sværte ham.

Over denne Afstaaelse ere ellers faldne adskillige Domme. Nogle holde for, at, saasom han var

umaa-

umaadelig i alle sine Begjerligheder, saa elskede han at gaae fra een Extremitet til en anden. Andre holde for, at han var fjed af urolige Forretninger; og derfor vilde leve sin øvrige Tid udi gode Dage; hvilket, sigede de, han kunde gjøre uden Frygt og Fare, i Henseende til det store Anhang, han havde baade udi Staden og Provindserne. Jeg for min Part holder for, at han ved denne Gjerning vilde give tilkjende, hvad hans Forsæt havde været ved alle hans forher gjorte Bevægelser, især ved den øvede store Haardhed, nemlig at bringe Republikken udi Orden og Skik igjen. Og havde han den Fornøjelse at see alle sine Anstalter og Love iagttagne, saalænge han levede. De samme bleve ogsaa observerede længe efter hans Død.

Hvad hans Levnet videre angaaer udi denne private Stand, da retirerede han sig til sin Gaard Cusmanum paa Landet, og forlystede sig mest med at fiske og jage. Han maatte strax efter sin Afstaaelse med Mishag høre, at Marcus Lepidus, en urolig og dristig Mand, og hans bitterste Fiende, var bleven udvalgt til Consul. Dette Valg skete ikke i Henseende til hans Meriter, men ved Pompeji Recommendation, som var elsket af Folket. Men da Pompejus brystede sig af at have udvirket dette, kaldte Sylla ham til sig, og sagde: I unge Mand bryster Eder af, som et Mesterstykke,

at

at have ladet Valget falde heller paa Lepidus, som er den uroligste og vanartigste Mand, end paa Catulus, som er den dydigste blandt alle Romere; jeg varer Eder ad, at I stedse staaer paa Skildvagt, efterat I have givet Sværdet i Haanden til en saa farlig Siende. Pompejus mærkede siden, Syllæ Erindring at være vel grundet; thi Lepidus bragte Republikven i Urolighed igjen, og bevæbnede sig mod sin Belgjører.

Det var ubi denne Retraite, at Sylla mistede sin Kjære Hustru Metella, hvilket Dødsfald han ansaae som et stort Uheld, efterdi ingen Mand paa de Tider havde større Æsteme og Kjærlighed for sin Ægtefælle. Han lod derfor hendes Ligbegjængelse celebrere med yderste Pragt, endskjøndt han selv ved sine Love havde indskrænket saadanne unødige Omkostninger. Det var ogsaa for at fordrive den Sorg, han havde fatet over hendes Død, at han forfaldt til Graadseri og Drukkenskab. Da han nogle Maaneder derefter præsenterede et Skuespil for Folket, hvorudi Mænd og Kvinder uden Forskiel sadde mængede blandt hinanden, hændte det sig, at en ung, kjon og fornem Dame kom til at sidde næst ved Sylla. Den Samme var Messalæ Datter og den store Drator Hortensii Søster, men var bleven skilt ved sin Mand. Denne Dame listede sin Haand bag ved Syllæ Ryg, og plukkede et Haar af hans Kjole, hvorpaa hun for-
føjede

føjede sig til sit Sæde igjen. Da Sylla forundrede sig over saadan Gjerning, og spurgte, hvad det skulde betyde, sagde hun: Min Herre! dette er ikke skeet af nogen Mangel af Respect for Eders Person; men jeg har allene villet have nogen Del udi den Lykke, som stedse har gelejdet Eder. Udi disse Ord fandt Sylla saadan Behag, at han fattebe Kjærlighed til hende, og omsider tog hende tilægte.

Mod denne Gjerning declamerer Plutarch efter sin Sædvane, og afmaler den med sorteste Farve. Men mig synes, at saadan Gjerning giver liden Materie til Declamation; thi det er ikke rart, at en Mand ved Alder forelsker sig udi en ung munter Dame, og om han derved bliver Hanteber, lider ingen derved uden han selv. Hvad som var at laste hos Sylla herudi, var dette, at han lod sig ikke nøje med Een allene; thi der siges, at han endogsaa i dette sidste Giftermaal diverterede sig med adskillige Andre; og menes der, at de Uordentligheder herudi, saavel som udi Mad og Drikke, foraarsagede hans sidste Sygdom, som lagde ham i Graven. Plutarch siger, at denne Sygdom bestod udi Fortaadnelse, saa at hans Kjød vrimlede af Utoj. Appianus Alexandrinus derimod, som er mindre partiff udi Syllæ Historie, fortæller hans Endeligt saaledes: Efterat ham udi en Drom var tilkjendegivet, at han skulde

døe, gav han Saadant sine Venner tilkjende, og samme Dag gjorde sit Testamente, hvorpaa han imod Aftenen blev angreben af en Feber, hvoraf han døde, efterat han havde naaet en Alder af 60 Aar.

Efter hans Død rejste sig stor Tvistighed om hans Begravelse, efterdi nogle ville, at hans Legeme med Stads skulde føres igjennem Italien til Rom, og der offentligen nedsettes. Lepidus derimod, hans gamle Fiende, satte sig derimod. Men Catulus, Pompejus og andre Syllæ Venner trængte igjennem med deres Forlangende. Hvorudover Legemet blev ført paa en gylden Baare med kongelig Pragt til Staden med Trompeters Lyd, og et stort Ryttteri tilligemed andre bevæbnede Folk, samt høje og lave Officerer, som løbe til fra Provindserne, for at gjøre ham den sidste Ære, gelejdede Liget paa Vejen. Sa alle de, som kom imøde, sloge sig til samme Følge, saa at aldrig noget Lig har havt større og anseeligere Comitatus. Foran Ligbaaren førtes Ris og Ører og andre Insignier, hvilke han som Dictator havde brugt. Men da han kom ind ubi Staden, gik den største Højtid for sig; thi der blev 2,000 gyldne Kroner, som i en Hast bleve forfærdigede, baarne ubi Procession, tilligemed de Foræringer, han havde faaet fra Stæderne, og fra de Krigshære, han havde comman-deret. Liget selv blev da baaret af Præster og vestalste Jomfruer, efterfulgt af det hele Raad og al

Sta

Stadens Dyrighed udi deres højtidelige Prydelse. Derefter gik Ridder-Ordenen, siden de Krigsfolk, som havde tjent under ham, og som i en Hast kunde komme til Staden for at bivaane denne Ligfærd. De Samme lode sig da see udi alle deres Ornamente, førende gyldene Felttegn og sølvbeslagne Skjolde. En stor Mængde Basunblæsere vare da og tilstede, som intonerede en Traurmusik; hvorefter lode sig høre nu Raadets, nu Ridderordenens, nu Soldaternes og Almuens Aclamationer, som rejste sig endel af Kjærlighed, endel af Æstime, endel ogsaa af Frygt for hans Person, endogsaa efter hans Død. Efterat Legemet var nedsat paa det Sted, hvor Oratores plejede at holde Taler (pro rostris) blev holdet en Parentation af en af de veltalensste Mænd; thi hans Søn Faustus, som Saadant tilkom, havde endda ikke naaet den Alder, som dertil udfordredes; hvorefter nogle af de stærkeste Raadsherrer bragte Liget paa deres Skuldre til Campum Martium, hvor Kongerne allene plejede at begraves. Man siger, at de fornemste Matroner i Staden førte saa megen Røgelse og vellugtende Urter med sig, at man ikke trængte til den af Andre indbragte Røgelse, som blev ført udi meer end 200 Kurve. Det bliver ellers antegnet, som noget mærkværdigt, og til et Bevis paa Syllæ bestandige Lykke, at endskjøndt det da saae ud til ondt Vejr og Regn, rejste sig uformodentligen en hæftig

Vind, som adskilte Skyerne og gjorde Himmelen klar; men, saasnart Legemet var begravet, eller af Jlden forbrændt, paakom en stor Regn. Hans Gravskrift blev denne: Aldrig nogen Ven har gjort ham saa meget godt, og aldrig nogen Siende saa meget ont, at han jo med Rente har betalt det.

Jeg har anført denne stadselige Ligbegjængelse, for at vise, at om Sylla intet godt havde fortjent af Republikken, saa blev han dog af de fleste holden derfor; thi hvorvel Adskilligt skede af Frygt for hans Person, saa rejste sig dog den største Uresbevisning af Ustime hos Alle og Taknemmelighed hos Mange. Thi udi Sylla var en Blanding af Ondt og Godt, dog saa, at det Gode overballancerede det Onde. Det sees af denne Historie, at han har været ukjædet og vellystig; og de blodige Executioner han øvede for og udi sit Dictatur have paa hans Rygte sat en Plet, som aldrig kan afdøes. Jeg haver tilforn givet min Betænkning derover, og viist, hvad som herudi kan siges, for at formilde de haarde Domme, som derover ere fældede. Dette maa man dog tilstaae, at han stedse holdt de honetteste Folks Parti, og at dette Blodbad rejste sig heller af et Statsprincip end af en naturlig Blodgjerrighed; thi man sees ellers, at han har været mild, beleven og fremtefuld, og at han har vidst udi høj Grad at moderere sine Affecter. Af den Beskrivelse, Plutarch gjør over hans Person, skulde

skulde man bømme, at han var fuld af Dvertro og en latterlig Drømmer. Men som man seer, at han undertiden skjemtede endogsaa med hellige Ting, og at hans Syner og Drømme sigtede til at forfremme hans Sager, saa kan man sige, at han herudi efterfulgte adskillige store Heltes Exempler, for at gjøre sig den overtroiske Almue meer tilgedan. Nogle derfor, som have confereret det første med det sidste, have tilskrevet Saadant hans Ubestandighed og foranderlige Sind, og derpaa have anført Exempler saavel af hans Religion som andre Ting, nemlig, at han undertiden exercerede Justitien med Strængighed udi smaa Ting, og igjen var efterladen udi store Ting, indtil at lade de Soldaters Gjerning blive ustraffet, som stenede en af hans Anførere Albinum udi den italienske Krig. Men disse gode Censores have ikke iagttaget, at Sylla indrettede alle sine Tdrætter efter Tidernes Conjuncturer, og derfor have tilskrevet hans Ustadighed det, som var en Virkning af hans dybe og bundløse Politique; thi, hvor skjævt han ofte kunde synes at gaae, havde han dog altid et vist Maal udi Sigte, og kan derfor tvivles, om han var større General end Politicus. Jeg for min Part finder en ugemmen bon sens udi alle hans Gjerninger. Det var i den Henseende, at man lignede ham baade med en Ræv og en Love, og at de fleste af hans Soldater besadde ikke mindre List og Underfundighed, end

Tap:

Tapperhed. Hvad som mest er at forundre hos denne store Mand, er det Talent han havde til at vinde sine Underhavendes Hjerter; thi han var stedsse ikke mindre elsket end frygtet af dem. Og var det fornemmelig derved, at han uden Fare kunde gjøre de Ting, som vare gandske ugjærlige for Andre; thi Alting indtil Haardhed skede med en særdeles Grace og Assurance, hvilket var denne Mand's Hoved-Character, og hvorpaa jeg allene vil anføre et Exempel. Da han offentligen lod omkomme Lucretium Off. Ham, efterdi han mod hans ofte gjorte Erindringer blev ved at søge om Consulatet, og dette Mord forarsagede stor Opsigt, efterdi bemeldte Lucretius var i Anseelse udi Staden og elsket af Krigshæren, da Sylla, istedenfor at holde en Forsvarstale for denne Gjerning, fortalte Folket derpaa et gammelt Eventyr om en Bonde, hvilken var plaget med Utsj, hvoraf hans Skjorte var fuld; og da han mærkede, at jo flere han bræbte, jo flere kom der igjen, tog han omsider den Resolution at kaste Skjorten paa Jlden. Enhver forstod, hvad han dermed mente, tog det op med Latter, og Alting blev stille. Men det, som tjener allermest til Bevis paa hans Fripostighed, var dette, at, efterat han ved blodige Executioner havde sat den hele Stad udi Traur, skilte han sig ved sit Herredom, gik om i Staden uden Følge, og spurgte, om Noget havde noget at sige mod hans Dpførsel, som han
til:

tilbød sig at gjøre Regnskab for; ikke anderledes end en Tugtemester, hvilken, efterat han har hudflettet Børn, flyer dem siden Riset at kysse paa. Saaledes gik det ogsaa Romerne; thi aldrig nogen Mand er efter nedlagt Embede mere bleven æstimeret og æret, og aldrig Nogens Ligbegjængelse udi Rom skeet med saadan Højtidelighed. I den Æstime, man havde fattet for denne Mand, gik saavidt, at hans Love og Anordninger blev længe iagttagne efter hans Død, ja, at Almuen end dristede sig ikke til at forlange sine Beskyttere igjen, som han havde affkaffet. Hans efterladte Søn Faustus havde aldeles ingen af Faderens Qualiteter, saa det synes ligesom Naturen havde udtømmet sig i at danne Faderen, og derfor intet havde tilbage til Sønnen.

Sylla havde ellers dette tilfældes med endel store Helte, at han selv har beskrevet sine Bedrifter udi de saakaldte Commentarier eller Memoires, som han dedicerede Lucullus. Men de samme ere bortkomne, den lærde Verden ikke til liden Skade. Dette maa være nok sagt om denne store Romer, af hvis Historie sees, at jeg ikke er enig med de fleste saavel gamle som nye Skribentere i at formere hans Portrait, men holder for, at han heller fortjener Titel af prudens end felix.

Cajus Julius Cæsar.

Efterat jeg har givet Afribsning paa Syllæ Person og Bedrifter, vil jeg forestille en anden Romer, hvis Historie er end mere bekjendt, og hvis Gjæringer ere saa forunderlige, at Plutarch Ingen udi den hele Historie har fundet uden den store Alexander, som han vidste at sætte imod denne Mand; ja har ver ikke dristet sig til at gjøre den Sammenligning imellem dem, som han har gjort imellem andre berømmelige Mænd.

Blandt dem, som Sylla udi den store Execution havde Dje paa, var Cæsar; endel efterdi han var nær besvogret med Marius, endel efterdi han havde mærket hos denne unge Person visse Tilbøjeligheder, som vilde bringe Republikken i Bevægelse; thi, da Nogle intercederede for ham i Henseende til hans Ungdom, sagde Sylla, at de vidste ikke selv, hvem de bade for, efterdi udi den unge Cæsar laae skjulte 10 Marius. Da Cæsar fik disse Ord at høre, krob han

han i Skjul. Han faldt dog kort derefter udi Syllæ Soldaters Hænder, men redede sig ud deraf ved 2 Talenter eller 2,000 Rigsdaler, som han gav til deres Anfører, og tog Flugten til Nicomedes, Kongen af Bithynien, hvor han opholdt sig en Tidlang, og imidlertid førte et Levnet, som har givet hans Siender Materie til bittere Satirer.

Noget derefter faldt han udi de Sørøveres Hænder, hvoraf den midlandste Sø da vrimlede. De samme lovede han 20,000 Rigsdaler for sin Befrielse, og skikkede Folk ud til et og andet Sted, for at samle disse Penge. Imidlertid førte han sig op blandt disse Sørøvere heller som en commanderende Person end som en Fange; thi undertiden, naar de gjorde ham vred, sagde han, at han vilde lade dem hænge; og, naar de ikke fandt Behag udi de Vers og Orationer, som han reciterede for dem, skjeldte han dem for Døsmere og Ignoranter, og fandt Røverne saadan Behag udi denne Vivacitet og Fripostighed, at de toge Alting tiltakke.

Cæsar var ikke saasnart kommen paa fri Fod igjen, førend han i en Hast udrustede nogle Skibe, hvormed han angreb Sørøverne, som havde fanget ham, og fik Pengene tilbage tilligemed stort Bytte; lod dem ogsaa hænge, hvori han efterkom de Trudsel, han af Lystighed havde gjort.

Efterat Sylla havde sagt sig af med Regjeringen, blev Cæsar af sine Venner anmodet om at komme til Rom igjen. Men, førend han begav sig paa Hjemreisen, opholdt han sig en Tidlang paa den *D Rhodus*, hvor han studerede under *Apollo*, som underviste ham i Talekonsten, og mærkede man da, at han vilde blive en af de veltalenste Mænd udi hans Tid. Saa snart han kom til Rom, da, for at lade see Prove paa sin Veltalenhed, holdt han offentlig en Tale, hvorudi han beskyldte *Dolabellam*. Saa dant var da overalt brugeligt udi Rom, og var det ved deslige Taler unge Mennesker recommanderede sig, og viste, hvad Pund der var nedlagt hos dem. *Dolabella* blev dog frikjendt, skjøndt Cæsar ved denne Action bragte sig i Credit, hvilken blev forøget ved adskillige andre Actioner af samme Natur; og som han derforuden var artig, beleven og poleret, erhvervede han sig mange anseelige Borgeres Venskab. Den gemene Almue vandt han ved Gavnildhed og prægtig Levemaade, saa at man saavel af saadan hans Opførsel som store Sindets Gaver kunde spaae, at han vilde gjøre store Spring i Verden.

Men denne Undest tilvejebragte ham ogsaa adskillige Fiender og Misundere, og de Fornæstigste ansaae ham som en farlig ung Mand, der med Tiden vilde bringe Republikken i Bevægelse. Blandt dem var den store Drator *Cicero*, hvilken offentlig beskrev

Ce.

Cæsar med flige Ord: Naar jeg betragter hans Opførsel, Forslag og Bevægelser, seer jeg ikke uden farlige og tyranske Hensigter; naar jeg derimod seer ham dagligen med stor Slid at kruse sine Haar, og at kradsse Hovedet med den ene Ende af Fingeren, da tilstaaer jeg, at jeg ikke kan falde paa de Tanker, at han gaaer frugtsommelig med store og farlige Anslag.

Den første Prøve, som ham blev given paa Almuens Indest, var udi en Ansøgning om en Obersts Charge udi Krigshæren, hvilken han strax erholdt. Den Tillid han derover fattede, drev ham til en dristig Gjerning, som ingen Anden havde vovet sig til at foretage, nemlig udi en Tigtale, som han holdt over Julia, Marii Hustru, at berømme Marius, som var erklæret Republikvens Fiende, og at fremføre hans Trophæer og Billeder. Dette forarsagede, at Adskillige begyndte heftigen at raabe mod Cæsar, Almuen derimod, som Marius stedse havde hyllet for, klappede med Hænderne og roste denne Gjerning; hvorudover Marii Navn, som fra Syllæ Sejervinding havde været i Foragt, kom udi Reputation. Alle forundrede sig over denne Cæsars Dristighed; og mærkede man af dette og andet, at han vilde følge Marii Fodspor.

Kort derefter blev han Dvæstor, og udi den Dvalitet blev skicket til Krigshæren i Spanien. Bed
fin

sin Tilbagekomst førte han sig op med stor Pragt og Ddselhed, saasom det var derved man gjorde sig behagelig hos Almuen. Han geraadede derover og i saadan Gjeld, at der siges, at han var skyldig 1,300 Talenter, det er fast halvanden Million, førend han kom til noget vigtigt Embede. Sin Magnificence lod han fornemmelig see, da han var bleven *Edilis*, og derved gjorde sig Almuen gandske tilgedan. Det var udi denne sidste Charge, at han tog sig for at fuldføre det, som han havde begyndt med *Marius*. Thi, endskjondt *Syllæ* Parti var endda det stærkeste udi Staden, lod han hemmeligen om Natten føre *Marii* Billeder og Sejerstegn til *Capitolium*. Da Folk om Morgenen dette blev vaer, opvæktes derover en stor Forundring, og Alle løbe til udi Hobetal for at see derpaa. Nogle raabte, at *Cæsar* gik frugtommelig med tyransk Anslag, i det han mod Stadens Love dristede sig til at bringe en forhadt Mand's Navn udi Reputation igjen; de sagde, at dette var en Prøve, som han vilde sætte paa Almuens Bistand, hvilken han tilforn ved Ddselhed og Gaver havde gjort sig bevaagen. *Marii* Tilhængere derimod begyndte derudover at rejse Hovedet i Vejret, og løftede *Cæsar* op til Skyerne.

Raadet blev derpaa samlet, og *Catulus Luctatius*, som var den anseeligste og myndigste Mand paa de Tider, talede da haardt mod *Cæsar*, og lod
falde

falde de mærkelige Ord, at Cæsar greb ikke Republiken meer an med Miner, men løb aabenbare Storm. Imidlertid døde Metellus, som var ypperste Præst. Om dette Embede gjorde Cæsar Ansøgning hos Folket tilligemed tvende andre anseelige Mænd. Da Valgdagen var forhaanden, sagde han til sin Moder, som han omfavnebe med grædende Taare: **I** Dag skal **I** enten see mig ypperste Præst eller landsflygtig. Derpaa begav han sig til Forsamlingen, hvor han af Folket erholdt de fleste Stemmer med Raadets første Skræk og Forbittrelse, der saae, at han ved Almuens Yndest vilde udvirke Alting, og at hans Ambition var saa umaadelig, at han betjente sig af alle Slags Midler for at komme til sit Maal. Det var i den Henseende man havde ham mistænkt udi alle farlige Anslag mod Republiken, især udi den catilinske Sammenrottelse, som henved de Tider bred ud paa saadan Maade.

Catilina, en Adelsmand, sammenrottede sig med en Hob anseelige Mænd, der vare ligesaa onde og ryggesløse som han selv, til at sætte Ild paa Staden, myrde Raadet og bemægtige sig Regjeringen. Men, da denne Handel ved Cicero, som da var Consul, blev aabenbaret, flygtede han af Staden. Cæsar blev da mistænkt for at være Medvidet derudi; skjøndt det er uvist, om den Mistanke var vel eller ikke grunbet. **U**vist nok er det, at da der udi Raadet

det

det skulde sælbes Dom over de Sammenrottede, og Alle dømte dem til at døe, rejste Cæsar sig op af sit Sæde, og holdt en lang Tale, hvorudi han gav tilkjende, at det var hverken ret eller overeensstemmende med Stadens Love, uden foregaaende Proces at dømme saa mange anseelige Mænd fra Livet; det var derfor bedre at lade dem sætte udi nøje Forvaring, indtil man havde overvundet Catalina, og da kunde man siden formelig gaae tilværks med de andre, som vare beskylbte, og dømme dem efter Fortjeneste.

Disse Cæsars Ord bleve udførte med saadan Betsalighed, og syntes at være grundede paa saadan Billighed, at de fleste Raadsherrer sadlede om igjen, og sloge sig til hans Mening. Men da Ordenen kom til Cato, at han skulde sige sin Mening, holdt han en hæftig Tale, ikke allene mod Catilina, men mod Cæsar selv, visende, at man havde største Marsag til at mistænke ham herudi. Catos Mening blev derpaa efterfulgt, og de Beskylbte bleve henrettede.

Da man gik ud af Raadet, fandtes der nogle af Ciceros Drabanter, der vilde anfælde Cæsar, og omkomme ham. Men man siger, at Curio skjulte ham med sin Kjole, og reddede hans Person; at Cicero selv, da nogle unge bevæbnede Mænd kastede deres Dine til ham, for at bekomme hans Ordre, gav han Tegnet fra sig, at de dermed skulde holde inde, enten af Frygt for Almuen, eller efterdi han holdt

holdt Cæsar uskyldig. Fra den Tid var stedsevarende Fiendskab imellem Cæsar og Cato, og er det ikke en liden Plet paa den Førstes Navn og Rygte, at han havde den ærligste Mand paa de Tider til bestandig Fiende. Der kunde ej heller være nogen Overeensstemmelse imellem Mænd af saa differente Qualiteter, og som sees af det zirlige Portrait, Sallustius giver over dem, hvilket jeg ikke kan forbigaae her at anføre. Begge, siger han, vare af lige Byrd, Alder, Beltaalighed, Højhjertighed og Begjerlighed efter Ære. Cæsar blev stor ved Gævmildhed og Velgjerninger, Cato ved Ærlighed. Den Første erhvervede sig Anseelse ved Sagtmodighed og Medlidenshed, den Anden ved Strænghed og Justitiens Dvæls; den Første ved at give, hjælpe tilrette og tilgive, den Anden ved intet at give eller tilgive indlagde sig størst Navn. Den Første var Tilflugt for Betrængte, den Sidste en Pest for onde Mennesker. Man berømmer den Førstes Lemfældighed, og den Sidstes Bestandighed. Cæsar vilde synes at være god; Cato derimod vilde heller være end synes. Saavidt Sallustius. Men som den Sidstes Qualiteter passede sig bedre paa de fordærvede Tider, end den Førstes, saa havde de ikke eens Lykke; thi da Cæsar blev Enevoldsherre udi Rom, kunde Cato ikke naae et Consulat.

Udi den paafølgende Senats-Forsamling, søgte Cæsar at gjøre sig reen for tillagte Beskyldninger. Men det hele Raad rejste sig op, og udøste Bøddelse mod ham. Saasom denne Session varede noget længe, bildte Almuen sig ind, at man vilde tilføje ham noget Ondt, og derfor løb til Raadhuset, hvor den med Skrig og Raaben forlangte, at man skulde lade ham komme tilbage. Udi denne Tilstand fandt Cato for godt at lade Korn uddele til Almuen, ved hvilket nyttige Anslag Raadet ikke allene kom i Credit, men Cæsar udi en Slags Forglemmelse, hvorudover hans paafølgende Prætor-Embedede, hvorudi man kunde frygte, at han vilde hitte paa et og andet Nytt, løb temmelig stille af. Det mærkeligste, som ham i samme Embedede mødte, var den bekjendte Hændelse med hans Hustrue Pompeja, som fortælles saaledes.

En ung Adelsmand ved Navn Publius Clodius forelskede sig udi Cæsars Hustrue, og hun paa sin Side var ej heller koldfindig imod ham. Men, saasom hun var under nøje Opsigt af Cæsars Moder Aurelia, kunde de tvende forlibte Personer ikke uden Vanskelighed komme sammen. Clodius, som udi Driftighed gav Ingen i sin Tid efter, betjente sig da af et desperat Middel, for at komme til sit Maal. Da der blev holden en Fest, som ingen uden Fruentimmer maatte bivaane, og hvis Ceremonier skede om

Nat.

Natten, og det tilfaldt Pompeja, som daværende Prætors Hustru at celebrere samme Fest, lod Clodius, som formedelst sin Ungdom endda intet Skjæg havde paa Hagen, sig iføre Qvindeklæder, og derved som en ung Dame blev indladt udi Huset. Der lod han strax ved en Slavinde tilkjendegive for Pompeja sin Ankomst, og imidlertid gik og spadserede allene paa Salen. En Dame, som fik Lyst til at vide, hvo dette ensomme Fruentimmer var, gav sig strax udi Snak med ham, og spurgte om hans Navn. Clodius blev derover hel forstrækket, og omsider svarede, at han biede efter Agra, Pompeji Pige; men Stemmen røbede ham, hvorudover bemeldte Dame gjorde Allarm og raabte, at en ung forklædt Mandsperson var indkommen for at vanhellige deres Fest. Dette bragte den hele Forsamling udi Bevægelse; alle Dørrene bleve tilsluttede, og Aurelia lod med Flid Alting examinere, indtil man omsider fandt Clodius udi den Slavindes Kammer, som havde bragt ham ind udi Huset. Clodius blev da stødt ud af Huset, Forsamlingen ophævedes, og enhver af de nærværende Damer fortalte deres Mænd, hvad som var skeet.

Dette rygtedes da strax over den hele Stad, og Clodius blev af en af Tribunis anklaget for Ugudelighed og stævnet for Retten. De fornemste af Raads herrerne rejste sig op mod ham, og beskylde ham for

adskillige andre Misgjerninger; blandt andet for legemlig Dmgjængelse med sin egen Søster; Almuen derimod tog hans Parti med Heflighed an, saa at Dommerne derudover begyndte at tabe Modet. Udi denne Tumult skilte vel Cæsar sig ved sin Hustru; men da han skulde aflægge Vidnesbyrd mod Clodius, sagde han for Retten, sig ingen Kundskab at have om Sagen. Og, som Alle forundrede sig derover, og spurgte, hvi han da havde skilt sig ved Pompeja, sagde han: Jeg vil, at min Hustru ikke allene skal være ren, men ogsaa uden Mistanke. Saa-dan Dpførsel, menes der, han brugte, for at insinuere sig hos Folket, som vilde frelse Clodius. Han blev og derved frikjendt.

Efterat Cæsar havde neblagt sit Prætors-Embedet, blev ham given Administration over Spanien. Men som han var gandske fordybet udi Gjæld, satte hans Creditorer sig imod Rejsen, hvorudover han maatte tage sin Tilflugt til M. Crassus, som da var den rigeste Mand udi Rom. Samme Crassus caverede da for 800,000 Rigsdaler, hvorved han fik Frihed til at rejse. Medens han var i Spanien, drev han endel af Tiden bort med Læsning. Da han engang læste udi Alexander Magni Historie, blev han derpaa hel tankesfuld, og omsider faldt udi Graad. Da hans Venner spurgte om Aarsagen dertil, sagde han: synes I der ikke, at jeg har Aarsag til at græde,

naar

naar jeg betragter, at Alexander udi den Alder, som jeg nu er, har bemægtiget sig saa mange Kongeriger; og jeg har endnu intet anseeligt forrettet? Han tog sig derpaa Administrationen i Spanien an med stor Iver, og forrettede saavel Krigs- som Freds-Sager med saadan Glid og Hurtighed, at han i kort Tid erhvervede sig saavel et stort Navn, som store Midler, berigede ogsaa sine Soldater, som derudover bærede ham med den Titel af Imperator.

Hans Krigsbedrifter i Spanien havde været af den Bigtighed, at han ved sin Tilbagekomst kunde forlange at indføres med Triumph udi Staden. Men, saasom de, der forlangte at triumphere, maatte opholde sig udenfor Rom; de derimod, som søgte Consulatet, maatte være nærværende, saa var Cæsar tvivlraadig udi, hvad han skulde gjøre; dog, saasom Consulatet laae ham mest paa Hjertet, lod han Triumphen fare, og kom til Staden for at søge Consulatet. De anseeligste Mænd, som da vare udi Rom, vare Pompejus og Crassus; den Første i Henseende til sine store og herlige Bedrifter, den Anden formædelst sin Rigdom. Disse Mænd, saasom de bare Koldfindighed til hinanden, søgte Cæsar at forlige, og derved bane sig Vej til den højeste Magt, hvilket ogsaa skede; thi de bleve Begge derover hans Venner, og understøttede hans Ansøgning, saa at han blev erklæret for Consul tilligemed Bibulo.

Saa snart han var kommen til denne Værdighed, insinuerede han sig selv hos Almuen ved at foreslaae en Lov om visse Agress og Korns Uddeling til Folket. Raadet, som mærkede, hvortil dette Anslag og andre sigtede, satte sig med Iver derimod; men Cæsar, stolende paa Pompeji og Crassi Vensteb, spurgte dem i Forsamlingen, om de ikke approberede hans Lov. De svarede dertil Ja; og Pompejus gav derforuden tilkjende, at hvis Nogen det vilde forhindre, skulde han bruge Magt mod Magt; saa at denne store Mand derved tabte meget af den Yndest, han tilforn havde havt i Senatet. Cæsar derimod, for at forbinde sig end mere denne Mand, gav ham sin Datter Julia til ægte; selv giftede han sig med Calpurnia, Pisonis Datter, og magebe det saa, at Piso blev beskikket til Consul næstfølgende Aar. Hvad Ulykke der vilde rejse sig af denne Forening, mærkede da alle fornuftige Folk, især Cato, hvilken hæftigen talede derimod, og opmuntrede Bibulus, den anden Consul, til at hindre Cæsars Anslag. Men Bibulus kunde intet udrette mod sin mægtige Collega, hvorudover han den øvrige Tid af sit Consulat holdt sig stille udi sit Hus; og var det i den Henseende, at man sagde, at dette Aar var Julius og Cæsar Consuler, ved hvilket Skjemt man gav tilkjende, at Cæsar allene havde al Myndighed, og at hans Collega var anseet som et Nul.

Pom:

Pompejus, efter sit nye Giftermaal med Cæsars Datter, lod alle hans Love confirmere, og derforuden magede det saa, at han, nemlig Cæsar, fik udi Forvaltning Gallien paa 5 Aar tilligemed Sylyrien, item, at 4 Regioner bleve ham tillagte. Cato satte sig efter Sædvane med Jver derimod. Hvorudover Cæsar lod ham gribe, og føre udi Fængsel. Dette gav stor Dpfigt, saa at endogsaa Almuen stiltiende og med nedslagne Hoveder fulgte ham paa Vejen, hvorudover Cæsar, mærkende, at han ved denne Gjerning gjorde sig forhadt, bad selv en af Folkets Tribuner at tage ham ud af Drabanternes Hænder igjen. Man seer af Ovenanferte, at Cæsar skede ingen Ting for at fornøje sin Uergjerrighed. Det var ogsaa udi den Henseende, at han befordrede den vanartige Clodius til Tribunatet, endskjøndt han havde vanæret hans egen Familie. Hans Forsæt var at betjene sig af samme urolige Mand, for at styrte Cicero, hvilket og skede; thi han holdt ikke op, førend han fik brevet denne store Mand i Landsflygtighed.

Saadan var Cæsars Dpførsel, førend de store galliske Krige gik for sig; og er den Del af hans Levnet lidet honorable, saasom det er en Rjede af lutter Uretfærdighed, skadelige Foretagender, Forfølgelser mod de bedste og ærligste Romere, onde Menneskers Forfremmelse, Hykleri for Almuen og Sammenrottelse

imod

imod Republikken; thi dertil sigtede hans Forbindelse med Pompejus og Crassus, hvorved Grundvold blev lagt til det første Triumvirat. Men de paafølgende Bedrifter, som bestode udi Krigs-Expeditioner, have forarsaget, at hans Navn er kommen paa den højeste Spidse, at alle de andre romerske Generaler ved ham ere blevne fordunklede, ja endeligen, at Ingen er udi Historien funden, som kan lignedes med ham, uden Alexander Magnus, hvilken han intet har eftergivet udi Tapperhed, men overgaaet ham udi listige Krigsanslag og udi Konst at vinde Soldaternes Hjerter, og opmuntre dem til store og fast utrolige Actioner.

Om de Krige, som han udi 10 Aar førte udi Gallien og tilgrændsende Lande, vil jeg intet tale; saasom mit Forsæt i dette Værk er heller at give Afriksning paa Personerne, end udførligen at tale om deres Krigsbedrifter. Jeg vil kun allene sige dette, at han udi disse 10 Aar bestormede 800 Stæder, udbetvang 300 Nationer, og udi adskillige Feltslag havde at bestille med 3 Millioner Fiender, og af dem omkom en Million, og gjorde en anden Million til Fanger. Det som herved er mest at forundre sig over, er, at disse Fiender alle vare grumme og haarde Folk, der allene udi Krigs-Disciplin eftergave Romerne, men overgik dem udi Mod og Tapperhed; saa at det var ved disciplinerede Galliers Hjelp, Cæsar

far siden fuldkastede den romerske Republikke, og blev Enevoldsherre. Disse Krige haver han selv beskrevet udi de kostbare Commentarier, som vi endnu have, og hvor den største Dplysning gives udi de nordiske Antiquiteter. Man seer derudi med Forundring hans store Capacitet udi Krigssager, hans Hurtighed udi at føre sig en Sejer til Nytte, hans Fati- guer og Driftighed, som gik undertiden indtil at kaste sig ene blandt Fienden, for at opmuntre sine Folk til at holde Stand.

Efterat han udi nogle Aar havde ført disse Krige, og opfyldt Staden med Forundring over sine Bedrifter, begav han sig over Alperne til Italien igjen, for at have Dje paa de Sager, som imidlertid foretoges udi Rom. Da han var kommen til Lucca, gik Pompejus, Crassus og de fornemste Romere ham imøde, saa at han paa eengang havde omkring sig henved to hundrede Raadsherrer. Der blev da imellem de tre Mænd overlagt, at Pompejus og Crassus skulde efterfølgende Aar være Consuler, og at Cæsars Tid udi Gallien skulde forlænges paa andre fem Aar. Og, endskjøndt Mange saae, at derved gjordes Ende paa Republikvens Frihed, var dog disse tre Mænds Anhang og Myndighed saa stor, at Ingen kunde hindre det. Cato var udi denne store Forsamling ikke tilstæde; thi ellers havde han nok efter Sædvane givet sin Mening tilkjende. Med hvilke Dine han el-

ler

lers ansaae denne Fremgang, sees deraf, at, da Senatet kort derefter bestillede, at der skulde holdes offentlig Taksigelse over en ny Sejer, voterede Cato saaledes: at man skulde overlevere Cæsar til Fienderne, efterdi han havde tilføgtet sig samme Sejer, førend Stilstand var tilende.

De sidste 5 Aar, Cæsar anvendte paa disse galliske Krige, vare ikke mindre frugtbare paa store Hændelser, end de første; da passerede han Rhinstrømmen, førte Krigen ubi Tydskland, og gjorde tvende Tog til Britannien, som nu kaldes Engelland. Imidlertid bøde hans Datter Julia, Pompeji Hustru, hvilket Dødsfald forarsagede megen Bedrøvelse blandt Begges Venner, som de forud kunde see, at den hemmelige Jaloufie, som allerede regjerede hos disse tvende store Mænd, vilde udbryde til offentlig Fiendskab, helst saasom Crassus, der kunde være Mellemmand, var omkommen ubi den parthiske Krig. Pompejus havde tilforn foragtet Cæsar, og meent, at det skulde være ham ligesaa let at nedrykke ham igjen, som det havde været at ophøje ham; men efter de store Bedrifter, som vare skete ubi Italien og Tydskland, begyndte han at frygte ham, og at arbejde paa hans Fald. Cæsar paa den anden Side havde Ingen uden Pompejum i Bejen; og derfor søgte iligemaade at stille sig ved denne store Rival. Saa at den Første ikke kunde taale nogen, som

som var hans Lige, og den Sidste vilde ingen Overmand fordrage.

Roms forvirrede Tilstand gav strax Pompejus Anledning til at bryde løs med sin Medbejler. Thi, saasom de fleste Embeder solgtes bort for Penge, især ved dem, som Cæsar lod roullere blandt Almuen, for at lade Balget falde paa hans Tilhængere, og det samme foraarsagede stor Tumult, Klammeri og ofte Blods-Udgydelse paa Valgstederne, faldt Mange paa de Tanker, at Republikken ikke kunde frelles, med mindre den højeste Magt blev given til een Person allene, der ved en absolut Myndighed kunde holde Alle udi Awe. Saasom nu af de tvende store Mænd man havde mest Tillid til Pompejus, besluttede de at overdrage ham saadan Magt. Hvilken Resolution Cato selv befordrede, og gav Senatet det Raad, at man skulde gjøre ham til Consul allene, efterdi han frygtede, at man ellers vilde gjøre ham til Dictator. Senatet efterfulgte hans Raad, og erklærede Pompejus til eneste Consul; hvilket var det samme, som til en Tid at overdrage ham Enevoldsmagt.

Cæsar, som mærkede, hvortil dette sigtede, afsærdigede strax Bud til Rom, for at begjere Consulatet for sig selv. Pompejus tiede dertil; men Marcellus og Lentulus fatte sig med Iver derimod, og søgte at gjøre en og anden af Cæsars Anstalter til intet; ja, Marcellus gik herudi saavidt, at han
 lod

lod hubstryge En, som blev skicket fra Cæsar, for at fremføre hans Klager. Herudover stræbte Cæsar at bestyrke sig mod sine mægtige Fiender; og som han udi de galliske Krige havde samlet stor Rigdom, lod han Pengene brag omløbe udi Rom, og derved forbandt sig mange, især Curio, som da var Folkets Tribun. Pompejus begyndte derfor at gaae aabenbar tilværks, talede om at skikke en Anden udi Cæsars Sted til Gallien, og strax forlangte tilbage de Tropper, han havde laant ham, hvilke Tropper Cæsar ogsaa iligen skikkede tilbage, efterat han havde givet en Foræring til hver Soldat især.

Saaledes tog for Alvor Begyndelse denne store Tvistighed, som ikke endtes uden med Republikvens Undergang. Den store Pompejus syntes da ikke at være sig selv mere lig; thi, som han havde for høje Tanker om sin Magt, forsømte han at gjøre de fornødne Anstalter, menende at bestride Cæsar allene ved Senatets Beslutninger, af hvilke dog Cæsar lod sig ikke anfægte; thi man fortæller, at en af hans Officierer, som stod ved Raadstuedøren, for at oppebie Svar paa Cæsars Begjering, da man lod ham vide, at Raadet ikke kunde forlænge hans Gouvernement udi Gallien, lagde samme Officier Haanden paa sin Naarde, og sagde: Svad som Raadet væger sig for, skal denne udvirke. Cæsars Begjering havde dog stor Anfeelse af Billighed; thi han
til-

tilbød sig at nedlægge Gevær, hvis Pompejus vilde gjøre det samme, og at begge, som private Personer, skulde underkaste sig Republikvens Kjendelse. Og forestillede Curio paa Cæsars Begne disse Bilskaar, hvilke med saadan Glæde af Almuen bleve hørte, at Mange kastede Blomsterkrandse paa ham, da hans Tale ophørte. Men man udvirkede derved intet hos Senatet, og Pompeji Parti, og Scipio, Pompeji Svoger, gav saadant Betænkende udi Senatet, at Cæsar maatte tilholdes inden en vis Tid at nedlægge Gevær; og, hvis han ikke bekvemmede sig dertil, skulde han erklæres for Republikvens Fiende. Denne Tale blev understøttet af Lentulus, som raabte, at man istedenfor at besvare Cæsars Forslag, skulde gribe til Gevær, som mod en Røver. Hvor paa Raadet, som da var forsamlet, rejste sig og gik bort, og iførte man da sig Sørgekæder, for at give tilkjende de Ulykker, som af denne Tvistighed vilde flyde. Kort derefter blev gjort et nyt og end mere moderat Forslag af Cæsar, nemlig, at man vilde lade ham beholde Gouvernement over Gallien paa den Side af Alperne med Syrien og 2 Legioner, indtil han kunde erholde det andet Consulat. Cicero, som fandt Billighed derudi, arbejdede da paa at faae Pompeji Bifald, bragte det og ved sin Beltalenhed dertil; men Lentulus satte sig med Iver derimod; og, efterat han havde ilde handlet med Antonio og

Cu

Curio, drev dem udaf Raadet, hvorved Cæsar fik den skjønneste Prætext til at agere fiendtlig. Han gav da strax sine Soldater tilkjende, hvad som var forhandlet i Rom, og viste dem anseelige Drigheds-Personer, som udi Slaveklæder havde maattet tage Flugten, allene efterdi de havde forebragt hans Fredsforslag. Da han mærkede, Krigsfolkene deraf at bevæges, bød han de faa Soldater, han havde ved Haanden (thi den øvrige Krigshær var paa den anden Side af Alperne) at gribe til Gevær, for i en Hast at bemægtige sig Rimini. En Anden havde i saadan Falb oppebiet sin Krigshær; men denne store Generals fornemste Qualitet bestod udi Hurtighed, hvorved han ofte havde forrykket sine Fiender deres Concepter, som og her skede.

Da han var kommen til den liden Flod Rubico, som skiller Italien fra Gallien, blev han heel tankesfuld, havende et saa stort Foretagende for Djnene. Han standsede da i en Hast, og ved en lang Tausshed gav sin Tvivlraadighed tilkjende. Endeligen vaagneede han op ligesom af en Dvale, og forladende sig paa Lykken, som havde staaet ham bi udi alle hans Idrætter, lod falde disse bekjendte Ord: Jacta est alea, det er: Tærningerne ere kastede, og derpaa passerede Floden. Efterat dette var skeet, og han strax derpaa havde bemægtiget sig Rimini, geraadeede hele Italien udi saadan Skræk, at man flygteede fra
et

et Sted til et andet, ej vidende, hvor man mest kunde være i Sikkerhed, og blev Rom opfyldt med en utal- lig Hob flygtende Folk, hvilke bragte Staden udi saadan Forvirrelse, at det stod ikke meer udi Dyrig- hedens Magt at holde dem i Aue. Pompejus selv geraadede udi yderste Skræk, og maatte han daglig høre haanlige Ord og Bebrejdelser. Nogle sagde, at det var gaaet ham efter Fortjeneste, efterdi han selv havde ophøjet Cæsar; Andre bebrejdede ham, at han havde forkastet Cæsars fredelige Tilbud, og ladet hans Gesandter ilde medhandle; og saasom Pom- pejus tilforn havde brystet sig af sin Magt udi Raad- det, og sagt, at naar han kun vilde banke paa Jor- den med sin Fod, skulde der opstaae saa mange Le- gioner, som kunde skjule hele Stalien, bad ham nu Saxonius, som var Catos Aue, at stampe mod Jorden.

Ikke desmindre var dog Pompejus endda stærkere end Cæsar; men man tillod ham ikke at følge sine egne Meninger, saa han maatte tage den Resolution at forlade Rom til en Tid, bydende det hele Senat og alle dem, som havde deres Frihed og Fædreland kjær, at følge sig. Den største Del af Raadet flyg- te derfor af Staden; og vare der adskillige af Cæ- sars Venner, som fulgte Strømmen udi samme For- virrelse. Labienus, som havde tjent under Cæsar, var en blandt dem, som og flygtede. De, som bleve

til

tilbage, levede udi stor Bekymring, saasom de ikke kunde være forsikkert om, hvorledes det vilde gaae dem; dog begyndte de at fatte Mod igjen, da de fik at høre Cæsars Dpførsel mod Domitius. Samme Domitius commanderede før Pompejus udi Corfinio; da han saae sig ikke at kunde forsvare Stedet, bad han sin Læge at række sig Gift. Lægen gav ham en Drik, som han strax tog ind; men, som han derpaa fik Tidender om den store Mildhed, Cæsar øvede mod de Dvervundne, fortrød det ham, at han havde overilet sig, hvilket da Lægen mærkede, bad han ham give sig tilfreds, sigende, at der intet Gift havde været udi Drikken. Domitius rejste sig derpaa op, begav sig til Cæsar, hvilken tog venligen imod ham, og skjænkede ham baade Liv og Frihed. Men Domitius forlod ham dog siden, og slog sig til Pompeji Parti igjen.

Denne Mildhed opmuntrede alle dem, som vare blevne tilbage i Rom, og forarsagede, at Mange, som vare bortflygtede, komme tilbage igjen. Cæsar, efterat han havde gjort sig til Mester af Pompeji Krigshær, item af andre Pompeji Tropper, som laae udi Besætninger, fandt han sig i Stand til at gaae lige løs paa Pompejus selv. Men Pompejus retirerede sig i itide til Brundisium, hvorfra han med en Flode lod overbringe sine Folk til Grækenland. Dette kunde Cæsar, saasom han ingen

Skibe

Skibe havde, ikke forhindre, hvorudover han begav sig til Rom, brystende sig af, udi 60 Dage uden ringeste Blodsudgydelse at have gjort sig til Mester over hele Stalien. Han opførte sig der venligen imod de tilbageblevne Raadsherrer, og formanede dem til at affærdige Mogle til Pompejus med Fredsforslag; men Ingen dristede sig dertil, enten fordi de frygtede Pompejus, eller fordi de troede ikke, at det var Cæsars Alvor. Alle udi Staden vare da underdanige; allene Metellus, Folkets Tribun, da Cæsar vilde tage Penge ud af Skatkammeret, dristede sig til Saadant at forbyde, sigende, at det var mod Lovene. Hvorudover Cæsar holdt til ham denne mærkelige Tale: *Hvis Du ingen Behag finder i min Gjerning, kan Du gaae tilside; thi her ere Krigs-tider, som ingen Modsigelse eller Loves Paa-raabelse taale; naar Fred er sluttet, kan Du komme hid og haranguere saa meget som Dig lyster; at Dig ellers intet Ondt vederfares for medelst Din Dristighed, skeer allene deraf, at jeg ikke vil øve den Ret, som Krigen giver.* Og som Metellus ikke desmindre blev ved at gjøre Modstand, truede Cæsar ham paa Livet, og sagde: *Veedst Du ikke, Du unge Mand! at det er mig lettere at gjøre det, end at sige det.* Hvorpaa Metellus blev bange, og gik bort; saa at Cæsar uden videre Hinder betjente sig af Skatkammeret.

Han

Han begav sig derpaa til Spanien, hvor Afranius og Varro laae med en Del af Pompeji Tropper, saasom han vilde have Ryggen fri, førend han rykkede mod Pompejus; og sagde han, førend han gjorde dette Tog, at han udi Spanien gik mod en Krigshær uden Anfører, og vilde siden gaae imod en Anfører uden Krigshær. Der havde han i Begyndelsen stor Mangel paa Levnetsmidler; dog overvandt han den Vanskelighed, og bængstigede Pompeji Tropper saaledes, at de maatte overgive sig.

Da han var kommen til Rom igjen, blev han af Raadet erklæret for Dictator, og var hans første Forretning da at lade frikjende alle dem, som af Sylla havde været fordømte. Efter faa Dages Forløb nedlagde han dog dette store Embede igjen, og lod sig tilligemed Servilio Isaurico creere til Consul. Derpaa tog han sig for at forfølge Pompejus, og det med saadan Iver, at han ikke gav sig Tid til at oppebie den hele Krigshær, men med en maadelig Del deraf gik til Skibs for i Vejen, skikkende Skibene tilbage til Brundisium, for at overføre de øvrige. Disse som tilforn knurrede over de stedsevarende Besværligheder, de havde udstaaet, da de komme til Brundisium, og mærkede, at Cæsar allerede var overskibet, bebrejdede de sig selv deres Langsomhed, skjældende sig for Forrædere mod deres General. Cæsar, som da var i Appollonia, gøraadede udi stor

Be.

Bekymring, formedelst Troppernes Udeblivelse. Han tog derfor den bekjendte forunderlige Resolution, at fare selv med et lidet Fartsøj over til Brundisium, for at drive paa sine Folk. Hvad som gjorde dette Foretagende desfarligere, var, at Søen paa samme Tid vrimlede af fiendtlige Skibe. Han lod Ingen Saadant tilkjendegive; men om Natten udi Slavesklæder gik til Skibs, og som en ringe Person holdt sig gandske stille uden at tale et Ord. Paa Bejen rejste sig en hæftig Modvind, hvilken tog saaledes Overhaand, at Styrmanden gav Ordre at sætte til Land. Da blev Cæsar hed om Hovedet, rejste sig op, og tog Styrmanden ved Haanden, sigende: frygt Dig ikke, Du fører Cæsar og hans Lykke. Paa disse Ord bleve Alles Kræfter ligesom fornøede, og hver Roerskarl greb til sin Aare igjen. Men, som Vinden stedse forøgedes, og der ingen Mulighed mere var at komme frem, maatte Cæsar tillade dem at vende om igjen. Da han kom til sin Lejr, løbe Soldaterne ham imøde, beklagende sig over den liden Tillid, han havde ladet see imod dem, og at han med saadan Fare havde søgt de Fraværende, ligesom han ikke kunde forlade sig paa de Nærværende. Denne Cæsars Gjerning ansee Mange som en Sirat udi hans Liv og Levnet, Hjøndt det er heller en dristig end en stor Generals Character.

Kort derefter kom Antonius med de forventede Dropper fra Brundisium, og søgte da Cæsar Lejlighed til at angribe sin Fiende. Pompejus havde sin Lejr paa et beqvemt Sted, hvor han kunde have overflødig Tilførsel af alle Ting, saavel til Vands som til Lands. Cæsar derimod var ikke saa fordelagtig posteret, og havde Mangel paa fornødne Ting. Men hans Soldater, som vare vante til at lide Dndt, bestjente sig istedenfor Brød af en vis Slags Rod, som de malede og gjorde Kager af; ja nogle af dem fastede disse Kager ind ubi Pompeji Lejr, og sagde, at saalænge som Jorden giver slige Rødder, skulde de ikke lade af at belejre Fienderne ubi deres Forstændsninger. Pompejus søgte at følge denne Bravade for sine Folk, at de ikke skulde tabe Modet over denne Frækhed, og ansee Cæsars Soldater som grumme og vilde Dyr, der skede ingen Ting. Der bleve da alle Dage holdne smaa Træfninger ved Pompeji Forstændsninger, hvorudi Cæsars Soldater gemensligen havde Overhaand; allene eengang spillede Pompejus Mester, saa Cæsars Folk med stor Forlis maatte tage Flugten til deres Forstændsninger. Cæsar løb da til Undsætning, søgte at bringe dem til at holde Stand; men forgjeves. Og havde det da nær kostet hans Liv; thi da han holdt en Soldat tilbage ubi Flugten, og vilde tvinge ham til at vende Ansigtet mod Fienden, truede samme Soldat ham

paa

paa Livet. Udi denne Forvirrelse erobrede Pompeji Folk 32 fiendtlige Faner. Sa, Faren var saa stor, at Cæsar selv siden maatte tilstaae, at dersom Pompejus havde saa vel forstaaet at forfølge sin Sejer, som han havde vidst at vinde, kunde han paa den Dag have gjort Ende paa Krigen. Thi han lod sig nøje med at forfølge de Flygtende til deres Forstaaender, og lod det derved forblive.

Cæsar begav sig efter denne Træfning udi sit Telt, og bortdrev paafølgende Nat udi stor Bekymring. Og, efterat han havde overvejet Alting, brød han op med sin Lejr, og tog Vejen til Macedonien. Denne Retraite satte saadant Mod udi Pompeji Folk, at de forlangte at forfølge deres Fiender. Men Pompejus fandt det ikke raadeligt at vove nogen Hovedtræfning, helst saasom han havde Overflod af alle fornødne Ting. Han besluttede derfor heller at udmatte Cæsars Folk, hvilket let kunde gøres, eftersom de fleste deraf i Henseende til deres høje Alder ikke vare saa bekvemme til idelig Marsch, Nattevagt og deslige Besværligheder, som til at holde en ordentlig Træfning, hvortudi deres Tapperhed og store Krigs-Erfarenhed gav dem Fortrin for alle andre Tropper paa samme Tid. Udi disse Henseender vægrede han sig for at vove nogen Hovedtræfning; men Ingen bifalbt hans Mening uden Cato, og det ikke saa meget i den Henseende, som af Medlidenhed over sine

Medborgere; thi udi den sidste Træfning, hvor henved 1,000 Mand bleve omkomne, skjulte han sit Ansigt, for ikke at see Romerne svømme i deres Blod. De andre derimod vare alle for Feldtslag, og ideligen udøste spottelige Ord imod Pompejus; Nogle sagde, at han ved Alderen havde vanslægtet fra sin forrige Dyd, og var henfalden til Frygt og Feighed; Andre, at han forhalede Krigen af Begjerlighed til at føre stedse en Gnevoldsmagt; og derfor kaldte ham Agamemnon, Kongernes Konge.

Disse Spotteord og idelige Bebrejdelser dreve Pompejus omfider mod sin Billie til at vove et Hovedslag. Begge Krigshærene kom derpaa sammen paa de fatale pharsaliske Marke, og lejrede sig nær ved hinanden. Aldrig ere tvende saa vigtige Krigshære seet mod hinanden, og aldrig tvende saa store og berømmelige Generaler. Pompejus havde gjort større Ting end nogen for ham, ført lykkelige Krige udi Italien, Spanien, Grækenland og Asien, hvor han havde udvidet det romerske Herredom til de parthiske Grændser, og derforuden i kort Tid udryddet de mægtige Sørøvere, hvoraf den middellandske Sø vrimlede, saa det var i Henseende til slige Bedrifter, at han blev kaldet Pompejus Magnus. Cæsar derimod havde fast ved utrolige Actioner gjort sig end anseeligere, saa at han ikke allene var anseet som en stor General, men som et Vidunder. Krigshærene i sig selv

felv vare ikke meget talrige; thi Pompeji Magt bestod af 45,000 Fodfolk og 7,000 Ryttere; Cæsar derimod havde ikke mere end 22,000 Fodfolk og 1,000 Ryttere efter Plutarchs Sigelse, hvorvel det er troligt, som Appianus mener, at Auxiliars Tropperne herudi ikke ere beregnede. Udi den Førstes Krigshær var den største Del af Raadet og de anseeligste Romere med adskillige Potentater, udi den Sidstes gamle, hårde og erfarne Soldater, der udi Trofskab mod deres General og Krigs-Disciplin havde ladet see utrolige Prøver, hvoraf jeg allene nogle faa vil opregne. Acilius udi et Søslag ved Marseille, da han sprang udi en fiendtlig Gallej, havde sin højre Haand afhuggen, men trængte saaledes ind paa Fienden med sit Skjold, som han holdt udi den venstre Haand, at han bemægtigede sig Gallejen. En Capitajn, ved Navn Cassius Sceva, da han udi det Slag ved Dyrrachium havde mistet sit ene Øje, hans Arret igjennemstøkket af et Spyd, og hans Laar af et andet, og da han havde bekommet 130 Skaar udi sit Skjold, kaldte han paa Fienden, ladende som han vilde overgive sig; men, da de nærmede sig til ham, blesfereede han tvende, og derpaa kom i Behold. Udi Britannien lod en Soldat see en ugemen Tapperhed ved at fægte allene mod Fienden udi Cæsars Paasyn. Efterat han havde bævret dem paa Flugten, og skulde trænge sig igjennem

nem et Morads, tabte han sit Skjold. Cæsar løb ham da imøde, og opløstede ham til Skyerne; men Soldaten med nedslaget Hoved og Taare udi Djnene fastede sig for hans Fødder, og bad om Naade, efterdi han ikke havde conserveret sit Skjold. Det var derfor ikke uden Aarsag, at Pompejus vægrede sig for at vove noget Hovedslag med slige forfækkelige Folk; men denne store Mands nyttige Raad blev ikke efterfulgt, hvorfors det fatale pharsalske Slag gik for sig, som gjorde Cæsar til Enevoldsherre, og flilte Republikven ved sin Frihed.

Saameget bekymret Pompejus var, saa frække og fulde af Forhaabning derimod vare hans underhavende Officierer, som allerede for Sejeren delte Byttet imellem sig. Sa, Domitius, Lentulus og Scipio tvistede om, hvo der skulde succedere Cæsar udi den Ypperste-Præstes Embede, og Nogle lejede allerede Huse udi Rom, hvor de haabede snart at komme. Efterat begge Anførere havde opmuntret Soldater og Officierer, gik Slaget for sig med stor Hidfighed paa begge Sider. Cæsar gav Ordre til sine Folk, at de skulde hugge lige paa de unge Cavallierers Ansigter, som vare i Pompeji Hær, vel vidende, hvor meget smme de samme unge Herrer vare for at conservere deres kjønne Ansigter. Dette blev og efterlevet, og havde samme Virkning, som Cæsar ventede; thi disse kunde ikke taale at see Spydene

dene vendte mod deres Ansigter, og derfor drejede Hovederne om, og omsider toge Flugten. Da Cavalleriet saaledes var adspredet, gik man løs paa Fodfolket, og omringede det paa alle Sider. Pompejus syntes da at have forglemt sine forrige store Bedrifter; thi han blev af dette Uheld saa nedslagen, at han ingen Samling mere havde, og derfor, uden at tale et Ord, retirerede sig til Lejren, forventende udi sit Telt Slagets videre Udfald, hvor han kort derefter fik at vide, at hans Folk havde rømt Marken, og at Fienden angreb Forstæandsningerne af hans Lejr. Da vaagnede han omsider op som af en Dvale, og raabte: tør de og angribe min Lejr? Hvorpaa han forlod sine Insignia, og udi gemeen Dragt tog Flugten.

Blandt Cæsars store Qualiteter var besynderlig denne, at han vidste ikke allene at vinde, men endogsaa at forfølge en Sejer, og det med en saa forunderlig Hurtighed, at hans Fiender fik ingen Tid til at recolligere sig. Paa denne Hurtighed havde han stedse givet Prøver, men især udi dette Slag, hvor man ventede, at han skulde have ladet sig nøje med en simpel Sejer, og Ingen kunde troe, at han dristede sig til at angribe en forstændset Lejr. Da han havde erobret Lejren, blev et stort Nederlag gjort paa Pompeji Folk, og siges da, at Cæsar sukkende sagde: Hvis jeg havde skilt mig ved min Krigshær,

hær, havde man fordømt mig tildøde. Alle de som gave sig, tog han til Raade, og forenede dem med sine Tropper; blandt dem var Brutus, som siden blev hans Banemand; og siges der, at Cæsar glædede sig især over samme Mands Conservation.

Jeg vil her intet tale om de mange Ting, som fortælles at være skete for denne Victorie; men fortælle, hvad som videre efter Slaget tildrog sig. Efterat den store Pompejus saaledes, som sagt er, havde taget Flugten, var han længe udi Tvivlraadighed, hvilket Land han skulde begive sig til. Efter nøje Betragtning fandt han det sikkerst at flygte til Ægypten, hvor han kunde samle nye Kræfter, og hvis unge Konge Ptolomæus, samt hans Forfædre, havde oppebaaret store Belgjæringer af ham. Den unge Konge Ptolomæus, som stod under Formynderskab af Achilla og Photino, førte paa samme Tid Krig med sin ældre Søster Cleopatra, som han havde stødt fra Regimentet. De tvende kongelige Formyndere raadsløge da om, hvorledes de skulde imodtage Pompejus, og raadede Ptolomæi Præceptor Theodotus dem at omkomme ham, sigende, at de derved vilde vinde Cæsars Vennskab. Dette ugubelige Raad blev samtykket, og blev en Baad strax udsendt, for at føre ham fra Skibet paa Land. Udi Baaden var endel kongelige Betjente tilligemed en Romer ved Navn Sempronius, som havde tjent under Pompejus.

Pom:

Pompejus mærkede strax af den hele Forberedelse, at Sagen var ikke rigtig, dog steg han udi Baaden, og som han der kjendte Sempronius, talede han ham til, og sagde: mig synes, at jeg Kjender Eder. Sempronius nikkede dertil, og strax derpaa gav ham et Stød udi Ryggen, hvorpaa de Andre fuldførte Mordet. De lode siden hans Hoved afhugge, som de offererede til Cæsar; men Cæsar vendte Djnene derfra, og faldt i Graab. Saadant Endeligt fik den store Pompejus, som nyligen tilforn alle Konger og Fyrster havde ydmynget sig for, og som ved sine store Bedrifter havde bragt den romerske Magt paa den højeste Spidse.

Da Cæsar kom til Alexandria, for at efterføtte Pompejus, var dette Mord allerede skedt. Da blev ham præsenteret Pompeji Hoved, hvilket han, som sagt er, ikke kunde ansee; han hævnede ogsaa dette Mord paa de Skyldige. Men saasom han ikkun havde faa Folk med sig, da han kom til Ægypten, og de kongelige Ministre ikke kunde taale, at han vilde spille Mester, helst som de troede, at han vilde favorisere Cleopatra mod Ptolomæus, søgte de at forraske ham. Cæsar lod udi denne Tilstand skikke hemmelig Bud til Cleopatra, med Forlangende, at hun strax skulde komme til ham. Cleopatra, som mærkede, at hun ikke sikkert kunde komme ind paa Slottet, ophittede da dette listige

Paa

Naafund. Hun lod sig indsvøbe udi nogle Klæder, hvilke hendes Tjener Apollodorus tog som en Byldt paa Ryggen, og saaledes bragte hende ind. Saasom denne Invention gav tilkjende den unge Princesses saavel Driftighed som Forstand, saa begyndte Cæsar først at fatte Æstime og siden Kjærlighed til hende. Han arbejdede strax paa et Forlig imellem hende og hendes Broder, og beføl, at de Begge skulde føre Regimentet, hvorpaa et stort Forligs-Gjæstebud blev holdet. Det var paa dette Gjæstebud Cæsar fik Kundskab om de onde Anslag, som de kongelige Ministre Achilles og Photinus havde imod ham. Han lod derfor strax Salen besætte med bevæbnede Folk, og lod omkomme Photinus paa Stedet; Achilles derimod flygtede til Krigshæren, som han bragte udi fuld Bevægelse, saa at Cæsar med de saa Folk, han havde bragt med sig, geraadede udi en vanskelig Tilstand, havende en stor Stad og en mægtig Krigshær imod sig. Saasom han i denne Tilstand ikke kunde conservere nogle Skibe og Gallejer, som han havde i Havnen, da, paa det de ikke skulde falde udi Fiendens Hænder, lod han selv sætte Ild paa dem. Men Ilden greb videre om sig, og kom først i Tøjhuset, siden udi det kongelige Pallads, og opbrændte det herlige alexandriniske Bibliothek, den lærde Verden til ubodelig Skade; thi Nogle holde for, at det bestod af 700,000 Volumina.

Alting kom saaledes i Bevægelse. Cæsar ventede da med Forlængsel paa de Tropper, som vare undervejs; og da han fik Tidender om, at den 24de Legion var kommen til Grændserne, men kunde for Modvind ikke komme op, gik han dem selv imøde. Ægypterne, seende at han havde kun faa Folk, angreb ham da, men bleve slagne, saa at Cæsar lykkeligen conjungerede sig med sine Folk. Kort derefter, da hans Flode blev angreben, begav han sig selv udi en liden Baad for at komme den til Hjælp; og, da Ægypterne omringede ham, kastede han sig udi Søen og svømmede til Skibene. Da saae man, hvilke Sindets-Gaver der var hos denne store Mand; thi, saasom han paa samme Tid havde nogle magtpaaliggende Papirer udi Haanden, holdt han dem op i Vejret med den ene Haand, paa det at de ikke skulde fordærves, medens han svømmede med den anden Haand, endstjøndt fiendtlige Pile sløj ham saa stærkt om Drene, at han undertiden maatte dukke under Vandet. Dog kom han omsider lykkelig, med Alles Forundring, til sine Skibe.

Udi denne Tumult undkom den ægyptiske Konge, og tog Tilflugt til sin Krigshær. Men Cæsar greb hans Lejr an, forcerede den, og omkom Mange. Kongen, som vilde redde sig udi et Skib, blev usynlig; saa det er troligt, at han druknede. Herpaa erklærede Cæsar hans Søster Cleopatra til Dronning

ning over hele Egypten. Hun blev da frugtsommelig ved ham, og kort derefter bragte en Søn til Verden, som Alexandrinerne kaldte Cæsarion.

Efterat den ægyptiske Krig var bragt til Ende, begav Cæsar sig til Asien, hvor Domitius Calvinus, een af hans Anførere, var bleven slagen og fordreven af Pharnaces, den store Mithridatis Søn, som derpaa havde bemægtiget sig Bithynien, Cappadocien, og angrebet det mindre Armenien. Hannem leverede Cæsar et Feldtslag ved den Stad Zela, ødelagde hans hele Krigshær, og drev ham ud af det Kongerige Pontus. Med hvilken Hurtighed dette blev forettet, giver Cæsar tilkjende ubi et Brev til sin Ven Amintium med disse 3 Ord: veni, vidi, vici; det er: jeg kom, jeg saae ham, jeg overvandt ham.

Efter saa store Bedrifter begav han sig til Italien, og kom til Rom igjen. Men han blev der ikke længe; thi, saasom Cato og Scipio efter det pharsalske Slag havde retireret sig til Africa, og der med den mauritanske Konges Jubæ Hjelp havde faaet en stor Magt paa Venene, begav han sig derhen. Han fornam, at Fienderne forlode sig paa en gammel Spaadom, at en Scipio altid skulde triumphere ubi Africa, og derfor havde overdraget Commandoen til denne Scipio. Hvorudover, for at drive Spot med samme Spaadom, beføl han, at en anden Scipio,
som

som var udi hans Krigshær, skulde føre Titel af General. Udi Begyndelsen havde han nogle Uheld; thi da hans Rytterie stod og saae paa en africanisk Dandsfer, bleve de i en Hast af Fienden omringede og drevne paa Flugten; ja, den hele Lejr havde bleven erobret, hvis ikke Cæsar var kommen til Hjælp. Udi denne Action tog han en af sine Fændrikker ved Halsen udi Flugten, drejede hans Hoved mod Fienden, og sagde: See! der er Fienderne.

Denne Lykke satte saadant Mod udi Scipio, at han bristede sig til at levere et Hovedslag. Men, da han var allermeest fuld af Forhaabning, og lod afsikke en Lejr nær ved den Stad Tapsus, kom Cæsar ham uformodentlig paa Halsen, og erholdt en mærkelig Sejer; thi han omkom 50,000 af Fienden, uden at miste mere end 50 af sine egne Folk, og erobrede 3 Lejre; een, hvor Scipio selv commanderede; den anden, som var Afranii, og den tredie, som bestod af Numidier, under deres Konge Juba. Af den store Mængde fornemme Romere, som der fandtes, reddede sig nogle med Flugten, og de, som bleve fangne, omkom sig selv. Saa som Cæsars største Begjerlighed var at faae Cato udi sine Hænder, og samme Mand da laae med en Besætning udi Utica, hastede han til at indtage Staden. Cato besluttede først at forsvare Staden til det yderste. Men da han mærkede, at al Modstand vilde

vilde være forgjeves, raadede han sine Venner selv at tage Flugten, discourerende til Uffæd med dem om moralske Materier. Hans Søn, som mærkede af hans Tale og Dpførsel, at han havde isinde at forkorte sit Liv, tog hans Sværd bort, som stedse plejede at hænge udi hans Sovestue. Cato, som Saadant ikke blev vaer, lagde sig paa Sengen og læste det Stykke udi Plato kaldet Phædo, som handler om Sjælens Udsødelighed. Derpaa greb han efter sit Sværd; men da det var borte, blev han saa fortørnet, at man maatte levere det tilbage igjen. Han følede da Spidsen deraf, lagde sig ned igjen, og sagde: Nu er jeg Mester af mig selv. Efter at han havde bortdrevet en Tidlang med Læsning igjen, faldt han i Søvn, saa at man udenfor kunde høre ham snorke; da han vaagnebde mod Dagbrækningen, tog han til Sværdet, og dermed stak sig igjennem Brystet. Men, som Stødet ikke gik dybt nok, faldt han paa Sengen, og derved væltede et Bord om. Ved denne Bulder brøde hans Tjenere ind, og fandt ham væltende sig i sit eget Blod saaledes, at endel af Darmene vare ude af Legemet, da lode de dem bringe tilrette igjen, og forbinde Saaret. Men Cato, saasnart han kom sig igjen, rev han Saaret op igjen, og derpaa opgav sin Aand. — Saadant Endeligt fik denne store Mand, der udi Retfærdighed og et ædelt Hjerte overgik alle Romere

udi

udi hans Tid. Da Cæsar hørte hans Død, sagde han: Cato har misundet mig den Ære, at frelse hans Liv, hvorudover jeg misunder ham hans Død. Det er troligt af den Mildhed, Cæsar lod see mod alle Dørvundne, at han ogsaa havde handlet vel med Cato, uanseet ingen meer end samme Mand havde sat sig imod hans tilvarende Magt, og Cæsar selv ved et Skrift, som han publicerede mod Cato, lod see, hvor meget ophidsset han var imod ham; thi da Cicero forfattede et Værk til Catos Berømmelse, og samme Skrift, som førte Titel af Cato, af Alle med Begjerlighed blev læst, skrev Cæsar et andet derimod, som han kaldte Anti-Cato. Med Catos Død endtes Krigen udi Africa, og Cæsar begav sig derpaa til Rom igjen, hvor han holdt 3 Triumpher, nemlig over Ægypten, Pontus, og Africa. Udi den sidste Triumph blev ført den mauritanske Kong Juba Søn, som ogsaa hed Juba, og da var kun et Barn. Samme unge Juba fik siden en god Optugtelse udi Rom, og har han ved sine Skrifter erhvervet sig Sted blandt de lærdeste Historiekrivere.

Efterat disse Triumpher vare tilende, uddelte Cæsar store Foræringer til Krigsfolket, gjorde store og prægtige Gjæstebud, tracterende engang det hele Føls ved 22,000 Borde. Derpaa lod han gjøre Optegnelser paa Roms Borgere, og befandtes der da, at

den

den halve Del deraf var bortsmeltet i de borgerlige Krige. Efterat dette var skeet, blev han udvalgt til Consul, og var det udi den Dvalitet, at han begav sig til Spanien, for der at bestride Pompeji Sønner, som havde faaet en anseelig Magt af gode Dropper paa Benene. Dem leverede han det bekjendte Feldtslag ved Munda, og var det udi samme Slag han lod see den største Prøve paa sin Tapperhed; thi da hans Folk bleve forsagte og nedslagne, kastede han sig selv midt iblandt Fienderne, og raabte: **Skammer I Eder ikke ved at overlevere Eders General udi nogle Børns Hænder?** derpaa fattede de Mod igjen, drev Fienden paa Flugten og omkom over 30,000 af dem. Om dette Slag sagde Cæsar, at han tilførn havde sægtet for Ære, men her for sit Liv.

Efterdi han saaledes som en vældig Flod havde oversvømmet Altting, og fuldkastet Alt hvad ham var i Vejen, saa at Ingen mere aabenbar torde sætte sig imod hans Magt, begav han sig til Rom igjen, og der holdt en ny Triumph. Men denne sidste Triumph blev af Folket anseet med Græmmelse, efterdi den Victorie, han havde erhholdet, var over sine Medborgere og over den store Pompeji Sønner. Men man lod sig allene nøje med hemmeligen at knurre derover. Og, saasom Staden sukkede efter Fred, og at see en Ende paa de borgerlige Krige, underkastede den sig

Cæ

Cæsar's Herredom, og erklærede ham til stedsevarrende Dictator; saa at han var den anden efter Sylla, der førte saadan Titel.

Cicero var den første, som raadede Senatet til at gjøre Cæsar Ære. Men Andre forbedrede dette saaledes, og kastede saa mange utidige Ærestitler paa ham, at de dermed gjorde ham forhadt; saa at Mange derfor mene, at hans største Fiender herudi vare mest gavmilde, saasom de derved tænkte, at faae Prætext til at styrte ham. Gid alle Regenter vilde have Saadant for Djnene, og eftertænke, at de ingen større Fiender have end Hyflere! Af alle de Ærestitler, som gaves Cæsar, holdtes den at være mest rimelig, da man besluttede at oprette Tempel for Clementia, eller Mildhed, for derved at vise, hvormeget de skønnede paa hans Lemfældighed og Moderation, hvilken var saa stor, at han ikke allene tog alle de Dverbundne til Naade, men endogsaa ophøjede nogle af dem, især Brutus og Cassius, til de vigtigste Embeder. Han lod ogsaa oprejse Pompeji Støtter, som vare nedkastede, hvorudover Cicero sagde, at han derved bestyrkede sine egne. Ja, da efter det pharsalske Slag Pompeji Papirer faldt ham i Hænderne, og han deraf kunde faae at see, hvilke hemmelige Fiender han havde, vilde han ikke læse dem, men kastede dem paa Jlden. Alle hans Venner raadede ham at tillægge sig en Livgarde

for sin Person's Sikkerhed; men han vilde aldrig, sigende, at det var bedre at døe strax, end at leve stedse i Frygt; og at han var forsikkert om, at hans Medborgeres Kjærlighed var den ypperligste Livgarde, han kunde have. Han forbandt sig Almuen ved prægtige Gjæstebudde, Skuespil og Korn's Uddelelse, og Soldaterne ved nye Coloniers Anvisning; og var det da at Carthago og Corinthus, som paa eengang vare bleve ødelagte, paa eengang igjen begge bleve opbyggede.

Han søgte iligemaade at tilvejebringe sig Adelen's og Raadets Nadesh, ved at beklæde nogle af dem med de højeste Embeder, og at love dem bort til Andre. Ja, dette gik saavidt, at da Sabius døde den sidste Dag af sit Consulat, lod han beskikke Caninius Rebilus til Consul, for at opfylde Aaret: allene, for at have Lejlighed til at beneficere Mange. Men, som Caninius havde kun stakket Tid til at regjere udi, nemlig een eneste Dag, ilede alle med deres Gratulationer, for ikke at komme for silde; hvorudover Cicero skjemtvis sagde om Caninius, at han var den aarvaagenste Consul, saasom han udi sit hele Consulat ikke havde lukket sine Dine.

Med alle de store Bedrifter, Cæsar havde gjort, var han dog ikke fornøjet med sig selv. Det syntes ham ikke nok at have undertvunget saa mange Nationer, og gjort sig til Enevoldsherre over det romerske

Monarchie, som befattede den vigtigste Del af de 3 Verdens-Parter. Thi, istedenfor at bestyrke sit ny Regimente, og at høste Frugten af sit store Arbejde, tog han sig nye Expeditioner for; og var hans Plan denne: først at undertvinge de Parther; dernæst at gaae igjennem Hyrcanien og over det Bjerg Caucasus, og derfra at gjøre Indfald udi Scythien, for siden at bemægtige sig de Lande, som grændse til Tydskland; og endeligen igjennem Tydskland og Gallien at komme til Rom igjen, efterat han havde udvidet det romerske Monarchie paa alle Kanter til det store Hav. Og seer man herudaf, at denne Mand's Uergjerrighed var uden Grændser; saa det er troligt, at hvis han havde fuldendt dette sidste Løb, han derfor ikke havde slaget sig til Rolighed, men søgt efter nye og ubekjendte Lande.

Medens han præparerede sig til dette Tog, tog han sig for at igjennemskjære den corinthiske Isthmus eller smalle Nakke, item andre Værker af samme Natur; men disse Ting bleve formedelst hans hastige Død ikke erequerede. Derimod fuldbragte han sit store Forsæt, angaaende Calendarens Forbedrelse, og det paa saadan Maade. Det romerske Aar havde hidindtil været ulig, saa at Fester og Højtidsdage, som vare anordnede paa visse Dage udi Maaneden, faldt ikke alle Aar lige ind; hvorudover Cæsar, efterat have raadført sig med de fornemste Mathematici, publicerede

den bekjendte Correction, som vi endnu kalde den julianske Stil, hvorved Aaret blev mere ordentlig indrettet efter Solens Gang, saa at det skulde bestaae af 365 Dage og en Kvadrant, og fandt han da fornødent paa eengang for daværende Aar at gjøre Tilfub af 2 Maaneder, som han satte imellem November og December; saa at samme Aar bestod af 14 Maaneder, og blev den Maaned Qvintilis efter hans Navn kaldet Julius. Denne fornødne og nyttige Anordning fandt dog ikke Bifald hos Alle, saasom de fleste Mennesker af Overtro hænge udi de gamle Wildfarelser; ja man seer, at Cicero selv har skjæmet dermed; thi, da han kort derefter hørte En at sige: I Morgen skal den Constellation lade sig see paa Himmelen, sagde han: Ja, Cæsar har beordret det Himmeltegn at lade sig indfinde. Saa at det var ikke uden med Magt, at man trængte igjennem med denne nyttige Anstalt. Han havde ogsaa isinde, at bringe alle romerske Love til et Corpus, og at gjøre en Extract deraf; men dette blev forhindret ved hans hastige Død.

Det, som opvakte det største Had mod Cæsar, og som forarsagede hans Død, var den Mistanke, man fattede, at han vilde lade sig erklære til Konge; thi, de som gik frugtsommeltge med dette Anslag, lod udsprede blandt Folket, at der fandtes udi de sibylliske Bøger, at det parthiske Rige skulde under-

tvin:

tvinges af Romerne, naar de stode under en Konge, hvis ikke, skulde de aldrig kunne bemægtige sig samme Rige. Disse havde ogsaa en Dag den Driftighed, da Cæsar kom fra Alba, at give ham offentlig Titel af Konge; men, da han mærkede, at Almuen derved blev taus og nedslagen, lod han, som han blev fortørnet mod sine Venner, og sagde: Jeg hedder Cæsar, og ikke Konge! og gik derpaa hel tausefuld sin Vej fort. En anden Dag, da Senatet havde besluttet at conferere ham store Værestitler, og Consuler, Prætorer, samt alle Raadsherrer nærmede sig til ham, for at give Saadant tilkjende, og aflægge deres Lykønskning, rejste han sig ikke op mod dem af sit Sæde, og gav dem siddende saadant Svar: at den Ære, de bevisste ham, var saa overmaade stor, at det var fornødent heller at formindske end at forøge den. Over denne Hovmod græmmede sig saavel Raadet som Almuen, saa at de fleste gik bort med nedslagne Hoveder. Mange have dog villet henføre denne Gjerning enten til en Uagtsomhed, eller til en Svaghed, som undertiden plejede at paakomme ham, og hvorom siden skal tales. Vist nok er det, at da Cæsar mærkede, at han havde forset sig, gik han bedrovet hjem, blottede sin Hals, og sagde til sine Venner, at han var bered til at række den til alle dem, som vilde skille ham ved Livet. Han søgte da at undskylde sig ved ovenmeldte Svaghed, som havde

beta.

betaget ham Sandferne; men Undskyldningen blev ikke taget forfulde, helst, som der sagdes; at, da han vilde rejse sig, blev han holden tilbage af Cornelius Balbus, som sagde: Erindrer Eder, at I er Cæsar, og at I maa staae paa Eders Respect.

Kort derefter tilbrog sig en anden Ting, som styrkede Staden udi dens Misfornøjelse. Da en stor Fest blev celebreret udi Rom, kom Antonius, som da var Consul, ind udi Forsamlingen, hvor Cæsar sad, nærmede sig til hans Stol med en Krone udi Haanden, hvilken han offererede Cæsar. Derpaa hørte man nogle Saa klappe med Hænderne, men ganske sagte, saa at man kunde mærke, at det skete allene af dem, som Antonius havde udsat dertil; men da Cæsar vægrede sig ved at modtage Kronen, fulgte derpaa en stor Lyd og Haandklappen af det hele Folk. Antonius gjorde et andet Forsøg; men det gik ligesaa til denne Gang; heraf mærkede Cæsar Folkets Tanker, stod op, og beføl, at man skulde indvie Kronen til Capitolium. Nogle Dage derefter saae man Cæsars Støtte ziret med Kroner; men 2 af Folkets Tribuner, nemlig Flavius og Marcellus, toge dem strax bort; og, da de mødte Nogle paa Bejen, som kaldte Cæsar Konge, lode de dem fængsle, og Folket fulgte dem med Hænders Klappen til Fængslet, rosende samme Tribuner, og kaldte dem

Tri-

Friheds-Beskyttere. Dette gik Cæsar og saa til Hjerter, at han skilte disse tvende Mænd ved deres Embeder, og lod see sin Misfornøjelse mod den hele Almue.

Nu havde man temmelig Bevis paa, hvad Cæsar gik frugtsommelig med; hvorudover de, som vare mest for den gamle Frihed, kastede deres Dine paa M. Brutus, som sagdes at nedstamme fra den gamle Junius Brutus, der havde først sat Staden udi Frihed. Denne Mand bar et naturligt Had til al Monarchie; men de store Belgjerninger, Cæsar havde bevist ham, tempererede hans Iver; thi Cæsar havde ikke allene efter det pharsalske Slag taget ham til Naade, og paa hans Forbøn sparet Mange paa Livet, men havde ogsaa derforuden antaget ham siden blandt sine fortroligste Venner, gjort ham til Prætor, og beskikket ham Aaret derefter til at være Consul. Ja, Cæsar havde saadan Tillid til denne Mand, at, da Nogle beskyldte ham for at sætte ham efter Livet, sagde han, førende paa sin Hud: Denne Gud venter gandske roligen paa Brutus. Dermed gav han tilkjende, at han havde saa høje Tanker om Bruti Dyd og Oprigtighed, at han intet Ondt kunde forvente sig af ham. Cæsar foer i visse Maader ikke vild udi de Tanker, han havde om Brutus, saasom saa Romere paa de Tider besad mere Dyd og Philosophie; og var det i den Henseende, at de som havde Ondt ifinde mod Cæsar, hvorvel de vidste,

vidste, at Ingen med større Græmmelse ansaae Republiqvens Forandring, bristede sig dog ikke aabenbar til at tale med ham derom, men lode sig allene nøje med Tegn at give det tilkjende, at de ansaae ham som en Friheds-Beskytter, og at de ventede meer af ham, end af nogen Anden. Blandt saadanne Tegn var dette, at de engang under hans Domstol lode strøe en Hob Sedler, hvorpaa vare skrevne disse Ord: **Brutus! Du sover; Du est ikke Brutus.**

Disse og andre Ting gjorde omsider Brutus tankefuld, hvilket da Cassius mærkede, drev han de Sammenrottede til at blive ved at ophidse ham. Samme Cassius, foruden den Sorg han havde over Republiqvens Forandring, havde et personligt Had til Cæsar; hvorubover han og blandt Alle havde ham mest mistænkt, saa at han engang sagde til sine Venner: **Hvad synes I der om Cassius? jeg for min Person har ingen Tillid til ham; thi han seer saa bleg ud.** En anden Gang, da man afmalede Antonius og Dolabella som Mænd, der gik frugtfulde med onde Anslag mod ham, sagde han: **Jeg har ingen Fare for de spækkede, rødmosede og pyntede Mænd; jeg er mere bange for disse blege og magre; hvormed han mente Brutus og Cassius: og viste Ugangen, at han ikke tog fejl.**

Dette

Dette uanseet continuerede Cæsar med sine Tilberedelser mod Partherne, og lod 16 Legioner med 10,000 Ryttere skikke forvejen til Usien, havende ifinde at rejse selv 4 Dage derefter. Dette frygtede de Sammentrottede for, og derfor lod udsprede, at der fandtes udi de sibyllinske Spaadomme, at Partherne ikke kunde overvindes uden af en Konge, og at det var fornødent at give Cæsar den Titel. Af dette tog Cassius Anledning til at besøge Brutus, og spurgte ham, om han vilde vivaane Senatet den Dag, paa hvilken Cæsar skulde erklæres til Konge. Brutus svarede dertil, at han ikke vilde være tilstede. Men, sagde da Cassius, end om J bliver kaldet? Hvortil Brutus svarede: jeg skulde da tænke, at det i saa Maader var min Pligt at tale, at sætte mig derimod, ja at vove mit Liv. Hvilket da Cassius hørte, aabnede han videre sit Hjerte, sigende: ingen ærlig Rømer vilde taale at see Eder noget Ondt vederfares for Statens Frihed; J veed selv ikke, hvilken Mand J er: J maa være forsikkert om, at de Sedler, som nyligen ere udstrøede, komme fra de fornemste og anseeligste Mænd udi Staden. Man forlanger af andre Prætorer Skuespil og Lyst; men af Eder forlanges Hjelp imod den faldende Frihed.

Efter

Efter saadan Samtale skiltes de fra hinanden, og blev Brutus derpaa saa tankesfuld, at hans Hustru Porcia mærkede, at noget vigtigt laae ham paa Hjertet, og derfor bad ham inderligen at aabenbare hende, hvad som foruroligede ham. Og, som Brutus dristede sig ikke til at sige det til et skrøbeligt Fruentimmer, gav Porcia sig selv et dybt Saar med en Kniv, hvilket hun lod ham see, for deraf at overbevise ham, at ingen Pinsler kunde tvinge hende til at aabenbare Tingene eller at gjøre noget, som var Catos Datter uanstændigt. Herudover fik hun den hele Handel at vide; og, som Bruti Navn var i stor Anseelse, opmuntredes Mange til at træde udi denne Sammenrottelse, og besluttede at fuldføre deres Forsæt udi Raadhuset paa en vis Dag i Martii Maaned.

Der anføres mange store Tegn og Forvarsler om en Ulykke, som forestod Cæsar samme Dag. Han selv drømte om Natten tilforn, at han blev løftet over Skyerne, og stødte sin Haand mod Jupiter; hans Hustru Calpurnia drømte, at han blev myrdet udi hendes Arme; og Kammerdørrerne aabnede sig just paa samme Tid af sig selv med stort Brag. Den sidste Hændelse indjog ham nogen Skræk, saa at han lod sig overtale til at blive hjemme den Dag. Men en anden Brutus, ved Navn Decimus, som var blandt de Sammenrottede, kom ham til at forandre sit

st Forsæt, sigende, at det var en Skam for ham, at han ikke torde gaae ud, uden hans Hustru havde gode Drømme; tog ham derpaa ved Haanden, og bragte ham med sig. Paa Vejen mødte han den Spaamand, som havde erindret ham, at han skulde tage sig vare for den Dag; og da sagde Cæsar smilende til den Samme: See! nu er Idus Martii kommen. Hvorpaa Spaamanden svarede gandske sagte: ja! den er kommen, men ikke forbi.

Dagen tilforn havde Marcus Lepidus havt ham til Gæst, og da underskrev han ved Taflet adskillige Breve efter Sædvane. Medens han var udi dette Arbejde, førte de Andre adskillige Discourser; og blev blandt andet det Spørgsmaal gjort, hvilken Død var den søffeligste. Da brød Cæsar dem ind udi Talen, og sagde med høj Stemme: Den Død er den bedste, som kommer mest usformodentlig. Det var ellers forunderligt, at en Sammenrottelse, som bestod af saa mange Personer, kunde saalænge holdes hemmelig, helst, saasom Alle havde fri Udgang til Cæsar, og man derfor let kunde vente, at En eller Anden, for at gjøre sin Lykke, skulde have givet dette Anslag tilkjende. Men denne store Mand's Tid var kommen, saa at hverken hans egen Koldsinbighed eller de Sammenrottedes Uagtsomhed kunde tilintetgjøre Himmelens besluttede Raad. Thi da han var paa Vejen til Raadhuset, nærmede sig til ham

ham Artemidorus af Enido, og overleverede ham et Skrift, som indeholdt den hele Handel. Den Samme, da han mærkede, at han gav strax alle Papi-rer til hans høsfølgende Betjenter, sagde han: Læs dette Skrift selv allene, og i en Hast; thi det indeholder vigtige og Eders Person angaaende Sager. Cæsar tog sig derpaa vel paa at læse Skriftet, men blev forhindret af en Mængde Folk, som fremkom med en og anden Begjering, saa at, da han kom ind udi Raadhuset, havde han endda Papi-ret udi Haanden.

De Sammenrottede søgte strax at holde Anto-nium tilbage, saasom han var Cæsars bedste Ven, og derforuden en dristig og stærk Mand; og blev dette iværksat ved Brutus Albinus, som opholdt ham med vidtloftig Snak. Saasnart Cæsar indtraadte udi Raadhuset, oprejste sig det hele Senat, for at bevise ham Uret. Endel af de Sammenrottede om-ringebe hans Stol, og andre af dem gik ham imøde med Begjeringer, for at understøtte Metelli Cim-bri Ansøgning, angaaende hans Broders Tilbage-kaldelse fra Landflygtighed. Cæsar satte sig da ned, og tilkjendegav, at han ikke strax kunde fyldestgjøre deres Begjering, og viste Cimper fra sig. Men Cimper holdt ideligen ved sin Ansøgning, og det med saadan Iver, at han holdt paa begge Siderne af hans Skjole. Cæsar raabte da, at det var at
gjere

gjøre Vold. Men strax derpaa gav Casca, som stod bag ved ham, det første Stød med en Dolk nær ved Arelen, dog var samme Stød ikke dødeligt. Hvorudover Cæsar vendte sig om, og raabte: Hvad vil Du stemme Forræder? Casca kaldte da sin Broder til Hjælp, og Cæsar fik i det samme et dødeligt Sting ubi Brykset. Hvorpaa samtlige Sammentrottede løbe til, givende ham Alle Saar, og det med saadan Hidsigthed, at mange af dem selv kom til Skade. Ikke desmindre gjorde dog Cæsar stor Modstand, trængende sig iblandt dem som en Løve, indtil han blev Brutus vaer med en Dolk ubi Haanden; da blev han gandske stille, og sagde disse Ord: Hvad? min Søn, Brutus! est Du ogsaa med? *Kai od ei êkaiwon; kai od teknon;* derpaa skjulte han sit Ansigt, og lod Enderne af Kjolen falde nedensfor Knæerne, paa det han kunde falde paa en sømmelig Maade, og derpaa faldt ned ved Siden af Pompej's Stotte, efterat han havde bekommet 23 Saar, og det hele Raad havde staaet som henrykt af Forundring og uden Bevægelse.

Saadant Endeligt havde den store Julius Cæsar ubi sin Alders 56de Aar, en af de forunderligste Mænd, som Rom eller maaskee Verden nogen Tid har tilvejebragt, og det enten man betragter hans Tapperhed og Hurtighed, eller Forfarenhed og Lærdom; og var det i Henseende til hans store Sindets-Gaver,

at

at han var elsket af sine Venner, og admireret endogsaa af sine Fiender. Dette mærkelige Mord, som satte hele Verden i Bevægelse, skede 710 Aar fra Roms Foundation, 3,961 fra Verdens Skabelse, og 42 for Christi Fødsel.

Jeg har viist udi Historien, hvad den overvættes Ambition, han var indtagen af, forlede ham til at gøre i sin Ungdom, nemlig at hylle for Almuen, som da distribuerede Bestillinger og Creditler, og at befordre onde og skadelige Mænd, for ved dem at komme til sit foresatte Maal; hvorved han kom udi saa slet Reputation, at Mange havde ham mistænkt at være Medvider udi den catilinariske Sammenrottelse, da der handlede om at sætte Ild paa Staden. Men fra den Tid han fik Krigscommando, hørte man intet uden store og forunderlige Krigsbedrifter, mærkelige Exempler paa Aarvaagenhed, Moderation og Taalmodighed, saa at det syntes, at han havde betjent sig af alle Slags onde Midler, for at komme istand til at gøre godt, og at lade sine Dyrer fremfinne. Men saadan Opførsel er ikke forsvarlig, endskjøndt Tidernes Bessaffenhed udi Rom var da saadan, at man ved Dyders Dvelse ingen Vej kunde komme.

Efter som Cæsars Hoved-Passion var Begjerlighed efter et stort Navn, saa kunde man nogenledes fatte hans Bravoure, og at han foragtede al Fare;
men

mæn det, som man ikke kunde begribe, var hans Taalmodighed i at udstaae de største Besværligheder, og som syntes at overgaae hans Kræfter; thi han var af et svagt Temperament, spædlemmet, havde en hvid og skjær Hud, var ogsaa idelig plaget af Hovedpine, og inclinerede til Apoplexie eller Slag, hvoraf han siges at have følet det første Anstød til Corduba i Spagnien. Men med alt dette sparede han ikke sit Legeme, saa at det syntes, at han underkastede sig alle Ulejligheder, Hede, Kulde, Hunger, Nattevagt, besværlige Marcher, for at bestride de Legemets Skrøbeligheder, som han var underkastet. Naar han hvilede, var det gemenligen paa Rejsen, enten paa en Vogn eller udi en Bærestol, saa at man kan sige, at han ogsaa arbejdede sovende. Om Dagen foer han gemenligen om for at besigte Slotte, Stæder og befæstede Lejre, havende med sig paa Vognen en Haandskriver, som han dicterede, hvad han havde observeret, og en Soldat, som førte hans Sværd; og var i saadan Equipage, at hans Rejser gik for sig med saadan Il, at den første Gang han udi publiqve Forretninger forlod Rom, kom han udi 8 Dage derefter til Rhinstrommen. Han var en fortræffelig Rytter, saa at han holdt sine Hænder bag ved Ryggen, og lod Hesten løbe udi fuld Galop; ja, det var til Hest, at han ofte dicterede Breve til een, to og flere Secretairer tillige. Paa hans Indgetogenhed anføres

blandt

blandt andet disse Exempler: Valerius Leo tracterede ham engang udi Majland, og blandt andre Retter gav ham Asparges med gammel ankommen Olive paa. Cæsar, uden at lade sig mærke, aad tilstræffeligen deraf; og, da nogle af de andre Gæster besværgede sig derover, lastede han dem derfor. Da han engang var paa Rejsen, og af et stærkt Uvejr blev tvungen til at skjule sig udi en fattig Mandes Hytte, som neppe kunde imodtage mere end een Person, overlod han Stuen til Oppius, som var upasselig, sigende: de ærværdigste Steder skal man overlade til de Store, og de mageligste Steder til de Syge; og derfor lagde sig selv ved Døren. Udi Vin og stærk Drik var han saa maadelig, at Cicero sagde, at han var den eneste, som ædru arbejdede paa Republikvens Undergang.

Det forunderligste var hos denne store Mand, at endskjøndt han havde Anseelse af Kjælskab og Nvindagtighed, var han dog udi Feltslag som en Løve. Han havde idelig Omforg for sit Haar og Skjæg, med at kruse og pynte paa det ene, og at klippe det andet, indtil at lade Haarene rykke af. Og, som hans Hoved-Tøse var skaldet, bemøjede han sig særdeles med at skjule den Fejl, hvorudover der siges, at af al den Uresbevisning, som af Senatet blev ham gjort, var ham intet behageligere end den Ret, som ham blev given stedse at bære en Laurbætkrone, hvor-

ved

ved den skaldede Tøse blev bedækket. Herudover plejede Sylla at sige, at man skulde tage sig vare for den kielne og pyntede Dreng (præcinctum puerum caverent). Han saae ogsaa gjerne, at hans Soldater vare nette og pyntede; og, naar Saabant blev ham bebrejdet, sagde han: Kjæmmede og Krusede Soldater kan ligesaa vel sægte imod Sienden, som ukjæmmede.

Han var ikke mindre anseelig af Lærdom og Veltalenhed end af Krigsbedrifter, og vidnede Cicero, at han ingen Orator eftergav i Veltalenhed; ligesaadant Vidnesbyrd giver ogsaa samme Mand hans Commentarier om de galliske og borgerlige Krige, hvoraf han selv var Autor; thi de andre Bøger om de alexandriniske, africaniske og spanske Krige, menes at være forfattede af Andre. Naar han marscherede i Spidsen af sin Krigshær, var det altid tilfods, og det med blot Hoved, enten Solen skinne eller det regnede, og naar Floder kom ham i Vejen, svømmede han derover; men, endskjøndt han ilede som en Lynild til sine Forretninger, overlagde han dog Altting nøje, saavel Tid som Sted, og overrumplede Sienden paa de Tider og Steder, hvor de mindst ventede ham, og ikke bragte sin Krigshær nogen Vej, førend han havde udforsket Landets Situation.

Aldrig nogen General har vidst bedre at forfølge en Sejer, og at føre sig en Fordel til Nytte; thi han slog aldrig nogen Fiende af Marken, at han jo tilligemed bemægtigede sig deres Lejr, saa at Krigen oftest endtes ved et Slags Forlis, efterdi de Flygtende gaves ingen Tid til at recolligere sig. Han lod sig ikke, som endel andre Anførere, ved Tegn og Spaadomme affkrække fra sit Forsæt. Da han gjorde Landgang udi Africa, og faldt næsegrus paa Jordan, hvilket holdtes for et ondt Dmen, raabte han: Jeg omfavner Dig, Africa! Hvorledes han beloe den Spaadom, angaaende Scipio, er udi Historien fortalt. Naar han mærkede, at hans Folk bleve forkrækkede over Fiendens Tal og Mængde, da, istedenfor at skjule deres Magt, bredede han den meer ud, for at vise den store Tillid, han havde til sine Soldaters Tapperhed. Endskjøndt hans Krigsfolk af deres idelige Sejervindinger vare ligesaa frække, som fordem de Macedonier, saa søjede han dem dog aldrig, naar de stillede sig uvillige og trodsige an. Saaledes, da den niende Legion udi Krigen mod Pompejus rebellerede, talkede han den strax af; og var det ikke uden efter ydmyge Bønner og Supplicationer at han tog dem til Raade igjen. Den tiende Legion, som paa en anden Tid lod see Trodsighed, indjog han Skræk med et eneste Ord, og istedenfor,

ef.

efter Sædvane, at kalde dem Soldater (Commilitones), kaldte dem Medborgere (Qvirates).

Han kunde ikke bære længe Had til Nogen, men hvormeget end En havde fortørnet ham, kunde han dog strax ved ringeste Fortrydelse erhverve hans Venfkab igjen. Thi han var af Naturen mild og medlidende; saa at, naar han brød sit Løfte, var det udi Straf; saaledes, da han engang havde svoret, at lade korsfæste de Sørøvere, som havde fanget ham, lod han dem først quæle, for ikke at bryde sin Ed. Ja, naar ham blev tilkjendegivet, at der vare Sammenrottelser og onde Anslag mod hans Person, lod han sig nøje med, ved offentlig Edict, at aabenbare det; hvorved Skræk indjoges i de Sammenrottede, saa at de stode fra deres Forsæt. Og, naar Nogen med Bitterhed talede imod ham udi Forsamlinger, lod han dem allene forkynde, at de maatte vænne sig til at tale mere høfligen.

Med alle disse store Qualiteter havde denne Mand og adskillige Feil. Thi han lastes formedelst sin Ukyndighed, helst udi Ungdommen; og var hans Dpførsel saaledes udi Kong Nicomedis Hof, at det gav Anledning til bittre Satirer imod ham, blandt andre dette:

Galliam subegit Cæsar, Cæsarem Nicomedes.

Han havde siden ublu Dmgjængelse med adskillige fornemme Damer udi Rom, især med *M. Bruti Moder, Servilia*. Det hændte sig, da han udi den *catilinariske* Sag sad udi Raadet, og et Brev blev ham samme Tid tilbragt, forlangte *Cato*, som havde *Cæsar* mistænkt at være Medvider udi den *catilinariske* Sammenrottelse, at samme Brev maatte offentlig læses. *Cæsar* kastede da Brevet til ham, og bad ham læse. Men, da han saae, at det var et Elskovs-Brev fra hans egen Søster *Servilia*, der havde dødeligen forelsket sig udi *Cæsar*, kastede han Brevet tilbage, sigende: See! der har Du det tilbage, Dit Skarn! Dog kan man ikke sige, at denne Ukyndighed var større hos *Cæsar*, end hos andre store Romere paa den Tid. Men den Fejl, som ingen Farve kan sættes paa, var den overvættets Uergjerrighed, som drev ham til at opoffre Altting tilligemed sig selv. Der siges derfor, at han kaldte *Sylla* en Taabe, efterdi han nedlagde sit Dictatur, og at han plejede at bruge dette Myndhed: Skal man overtræde Ret og Billighed, saa skal det være for at komme til Regimente:

Si violandum est jus, regnandi gratia violandum est: aliis in rebus pietatem colas.

Men

Men Udgangen viste, at han havde gjort bedre i at efterfølge Syllæ Exempel, og sat Grændser for sin Ambition. Dog kan de aldrig undskyldes, som øvede dette Mord imod deres Belgjører og saadan en Mand, der havde forøget Republikvens Magt, sat den i Rolighed, og bestyrket Staten ved mange herlige Love. Det er mærkeligt, at alle de, som havde lagt Haand paa ham, kom paa en voldsom Maade af Dage.

Sammenligning

imellem

Lucius Sylla og Gajus Julius Cæsar.

Naar man allene for Sindets Fornøjelse læser Historier, og udi Cæsars Liv og Levnet finder en Rjæde af forunderlige og fast utrolige Ting, ja saadanne, som mest sætter en Læser i Bevægelse, synes det selsomt, at ville ligne Sylla eller nogen anden Romer mod ham; men, naar man derimod læser Historien med et critisk Dje, og ikke seer saa meget efter det, som stikker udi Djnene, og ved dets Glands ligesom fortryller Sindet, som efter det, der udi sig selv kan være stort, fjændt med mindre Apparence, kan man ikke allene sætte Sylla udi Comparajson med Casar, men endog saa udi adskillige Ting tilbømme den Første Prisen. Det er ellers udi mange Ting, saavel rosværdige som lastværdige, at disse to store Mand havde en fuldkommen Overeensstemmelse med hinanden. De vare begge store Generaler, som bragte Krigs-Disciplinen paa den højeste Spidse, og vare inderligen elskede af deres Krigsfolk. Begge vare befængte med en over-

vattede

vættes Ambition, som havde en lige Effect udi Republikken, og efter stor Bevægelse og Blodsudgydelse tilbragte den Første saavel som den Sidste en uomskrænket Myndighed. Begge vare tilligemed store Statsmænd, og derfor ligesaa forfærdelige udi Freds- som Krigstider, og ligesaa farlige udi Senatet og Folkets Forsamlinger, som udi Spidsen af bevæbnede Tropper. Begge vidste at vinde og tilligemed at føre sig en Sejer til Nytte. Begge vare ogsaa skjæmfulde og hengivne til Uhydskehed, arbejdssomme, hurtige, dristige og synderlig favoriserede af Lykken. Disse Qualiteter vil jeg lidt mere omstændeligen betragte, for at vise, udi hvilke særdeles Poster den Ene overballancerede den Anden.

Hvad Krigsbedrifter angaaer, da kan vel alle Sylla udenlandske Actioner ikke ballancere mod de ti-aars Krige udi Gallien og Tydskland allene, som Cæsar førte; thi de sidste vare i Henseende til Landenes Vidtløftighed og de nordiske Nationers Stridbarhed saa haarde og vanskelige, at ingen uden saadan Krigshær og saadan Anfører havde været deslige Arbejde voren. Af hvilken Vigtighed denne Krig var, sees deraf, at der maatte bestormes 800 Stæder, 300 Nationer undertvinges, og Milioner stridbare Folk opofres, førend man kunde komme i rolig Possession af Landene. De Actioner, som da foresaldt, kan give Materie til heroiske Poemata; og kan man sige, at aldrig nogen Krigshær har havt større General, og aldrig nogen General commanderet mere tapre Folk. Den mithridatiske Krig kan derfor ikke lignedes herimod; thi dens hele Udsald beroede kun paa et eller to Feldtflags Forlis eller Gevinst. Hvad som gjør Cæsar

sars Bedrifter herudi end mere anseelige end Sylla, var dette, at han tilforn fast ingen synderlig Commando havde havt; Sylla derimod havde udi de jugurthinske, cimbriske, italienske Krige erhvervet saadan Krigs-Erfarenhed, at han blev holden for den beqvemteste Anfører, som man kunde stikke mod Mithridates. Udi de borgerlige Krige vare Begges Bedrifter fast lige store. Sylla fik efter sin Tilbagekomst fra Grækenland hele Italien paa Halsen, og erholdt 6 til 7 store Sejervindinger over romerske Generaler og Krigshære. Cæsar dæmpede alle sine Fiender udi Grækenland, Ægypten, Asien, Africa og Spanien. Ingen af Syllæ Actioner udi samme Krig kan vel lignedes med denne af Cæsars, da han svømmede med Papirene udi Haanden blandt Fiendens Pilestub til sin Globe; item, da han gik allene paa en Baad over Havet, hvor fiendtlige Skibe krydsede, for at drive paa sine Folk; saadanne glimrende Ting findes ikke udi Syllæ hele Liv og Levnet. Men som Syllæ Tapperhed var stedse gelejdet med Forsigtighed, kunde ingen Anledning gives til saadanne halsbrækkende Actioner; thi det er troeligt, at han ikke havde gaaet over til Dyrrachium mod saadan Fiende som Pompejum, uden med en tilstrækkelig Krigshær; iligemaade, at han ikke med en Haandsfuld af Folk havde søvet sig ind udi et suspect Land som Ægypten. Det er forunderligt at klavre op paa høje, stejlbratte Klipper, og end forunderligere at komme helskindet ned igjen; men det er prisværdigere at holde sig fra slike Exercitier, helst naar ingen Fornødenhed det udfordrer. Man kan derfor sige, at mange af Cæsars Bedrifter havde været mindre glimrende, hvis de havde været

ret mindre uordentlige, og hvis han ikke undertiden havde mere ageret en Avanturier og Soldat end en Anfører.

Udi Karvaagenhed og Fatiguer at udstaae vare de lige, Menndt de Besværligheder, Cæsar udstod, var mest at forundre sig over, efterdi han havde et delicat Legem. Begge havde og særdeles Gaver til at vinde Krigsfolks Kjærlighed; dog rebellerede de nogle Gange under Cæsar, men aldrig under Sylla, efterdi den Sidstes Belevenhed var blandet med en Slags Strænghed, saa at Frygt og Kjærlighed gjorde den Operation, som Belevenhed og Gæmtilbhed ellers ikke kunde tilvejebringe blandt Cæsars Krigsfolk. Det er ellers troeligt af de langvarige Krige, Cæsar førte, at hans Tropper ere blevne mere disciplinerede end Syllæ; at Cæsar havde bragt Krigsdisciplinen paa den højeste Spidse, vides af adskillige mærkelige Actioner, især af den Soldats, som, efterat han udi Cæsars Nærværelse havde fægtet som en Løve med Fienden, kom med nedslaget Hoved tilbage og bad om Naade, efterdi han havde tabt sit Skjold; iligemaade af deres, der havde vendt Ryggen udi det Slag ved Dyrrachium, og derfor frivillig tilbode sig at decimeres. Saadanne Exempler findes ikke udi Syllæ Krigshær; hans Soldater derimod beskrives at have været mere listige; hvorudover Carbo sagde, at han havde at bestille baade med Løver og Ræve; thi man seer Almuen at følge Anførernes Exempel; og er dette Aarsagen, at den Første havde mere heroiske, og den Anden mere intrigante Soldater.

Cæsars fornemste Dvalitet var ellers det, som man kalder Presence d'Esprit, hvilken han lod see udi de al-

lev-

lerstørste Farligheder; og findes intet udi Syllæ Historie, som kan lignedes derimod. Syllæ Hoved-Qualitet derimod var det, som man kalder Bon sens; hvorudover den Første var større udi Heden af et Feldtslag, og den Sidste førend Slaget begyndtes; den Første reddede sig bedre udaf Vanskeligheder; den Sidste følede sig bedre for paa Bejen, for ikke at indvikles i nogen Labyrinth. Begge vidste og at føre sig en Sejer til Nytte, saa at deres flygtende Fiender ingen Lejlighed fik til at samle sig igjen. Herudi var dog Cæsars Hurtighed større; thi man seer ham at have tilføjet sig 3 Victorier, og bestormet 3 Lejre paa een Dag, hvorpaa intet andet Exempel er i Historien.

Hvad Ambition anbelanger, då havde Begge tilstræffelig Forraad derpaa, saa at ingen af dem kunde taale nogen Lige, end sine Overmand; dog toge de adskillige Beje for at komme til deres Maal; Sylla hang ved de Store, og Cæsar ved Almuen, saa at den Første brugte vanskeligere, men lovligere, den Sidste sikkrere, men lastværdigere Midler udi at bane sig Vej til den højeste Magt; og er det i den Henseende man bedre kan sætte Farve paa Syllæ Ambition end Cæsars, endskjøndt Begges Forsæt havde været at gjøre sig til bestandige Monarcher, hvilket dog Udgangen anderledes viser. Sylla slog sig til det honetteste og svageste Parti udi Staden, saa at han ikke uden ved egen Meriter kunde komme til nogen Højhed; og, da han med Alles Forundring havde tilbragt sig Regimentet, neblagde han det igjen mod Alles Formodning, og derved tilintetgjorde al den Critique, som var falden over hans forrige Opsørsel, saa den Titel af
en

en blodgjerrig Tyrann blev forvandlet til Character af en ivrig Tugtemester eller Formynder, og det forøvede Blodbad blev anseet som en fornøden Kareladen. Cæsar derimod slog sig til Almuen, som da var Mester af Republikken, solgte og distribuerede Bestillinger og Vresposter. Og, saasom den romerske Almue paa de Tiber bestod af en Hob onde, ryggesløse og i Grund fordærvede Mennesker, kunde deres Yndest ikke erhverves uden ved ulovlige Midler, hvorudover Cæsar, saalange han agerede Sollicitant, blev regnet blandt en af Roms udydige Borgere, saa at det var ikke uden ved store og forunderlige Krigsbedrifter, han nogenledes astoede den Plet, som ubi Ungdommen var ham paalagt. Da han havde naaet sit Ønske, og anmasset sig den højeste Magt, beholdt han den steds, og derved lod see, at de Tanker, Mange havde havt om Sigtet af hans Bevægelser, ikke vare ilde grundede, og at hans søde Ord om sin Kjærlighed og gode Intention imod Republikken havde kun været Løkkemad. Det er mærkeligt ved Begges Opførsel herudi, at Sylla stillede sig an som den, der steds vilde beholde den højeste Magt, og dog forløb den; Cæsar derimod lod, som han vilde lægge den ned, og dog beholdt den; saa at den Førstes Afstaaelse og den Sidstes Usurpation vare lige uformodentlige.

Dette maa man dog tilstaae, at hvis Begges Forsæt havde været at beholde Regimentet, Rom havde blevet lykkeligere under Cæsars end Syllæ Herredom. Thi Sylla var myndig og streng, saa at man steds havde seet ham med Riset i Haanden for at haandthæve sine Love; Cæsar derimod var mild, medlidende, langsom

til

til Brede, haflig til at eftergive Fejl, og det ubi saadan Grad, at faa Romere, end sig Sylla, derudi kunde lignedes mod ham. Men man kan derimod sige, at Syllæ Regimente havde blevet bestandigere, saasom det forbar ved Rom behøvede heller bedste Drikke og Malurt, end velsmagende Medicamenter, heller en saadan Bussemænd som Sylla, end en søm og facil Læge som Cæsar, hvilket og Begges Historier beviser; thi Syllæ Love bleve helliggen iagttagne, saalænge han levede, stode ogsaa ved Magt længe efter hans Død. Af Cæsars Lemfældighed derimod toges Anledning til at stille ham baade ved Liv og Regimente, og at bringe Staden ubi forrige Forvirrelse igjen, ja i saa stor og jammerlig Misorden, at man kan sige, at Ingen tabte mere ved Cæsars Død end Rom selv, saasom den ubi ham blev skilt ved en Mand, der havde gjort Ende paa de indvortes Uroligheder, og bestyrket Staten ved de herligste Love og Forordninger; thi det var ikke Frihed, Romerne havde tabt ved Cæsars Regimente, men allene en falsk Titel og Navn af Frihed, som smaa Tyranner havde betjent sig af, for at bane sig selv Vej til Rigdom og Myndighed, og at sammenblande Alting.

Begge disse to Mænd vare bestandigen favoriserede af Lykken, men Cæsar end ubi større Grad; thi, uagtet Sylla vilde, at Alle skulde troe, at han var Lykkens Søn, og tilskrev alle sine Gjerninger Lykkens Direction, saa sees dog, at Cæsar, endskjøndt han mindre talte om sin Lykke, dog mere stolede derpaa; hvilket vides af de mange halsbrækkende Actioner, hvoraf hans Historie er fuld, og som Sylla neppe havde dristet sig til at gjøre, hver-

vel han paastod at have Lykken i sin Lomme. Det er derfor troligt, at Sylla ligesaa lidt har reflecteret paa Lykken, som paa sine foregivne Drømme og Aabenbaringer, og at den Slags Dyrkelse har bestaaet allene ubi pure Complimenter, som denne sine og listige Mand gjorde, uden at mene noget dermed; thi hans store Præcautioner og nøje overlagde Idrætter vise heller Mistillid end Fortrolighed til denne blinde Gudinde.

Hvad Sindets-Gaver egentligen anbelanger, da havde Naturen uddelt dem saa rigelig til Cæsar, at han kan ansees som et Vidunder blandt Mennesker; thi Alting var fast overnaturligt hos denne Mand, især hans store og hastige Begreb, hvilket gif saavidt, at han kunde studere, give Audience og dictere adskillige Breve paa eengang. Hans Beltaalighed var og saa stor, at han ingen Orator derudi i sin Tid eftergav; og var det ved Hjælp af sin lykkelige Ihukommelse, at han erhvervede saadan Videnskab, at han blev regnet blandt de lærdeste Romere; saa at, hvad Sindets-Gaver i Almindelighed angaaer, kunde hverken Sylla eller nogen anden Romer lignedes mod ham. Men Sylla besad ubi højere Grad det, som man kalder Bon sens eller Skjønksomhed, hvilken tillod ham ikke at foretage saa mange Ting paa eengang, som Cæsar, hvorefter ubover ogsaa hans Bedrifter stikke mindre ubi Dignone; thi stor Skjønksomhed er gelejdet af en stedsevarende Agtsomhed, som har Anseelse af Frygt og Dubitation. Er derfor troligt, at Sylla i Henseende til den Dvalitet, endskjøndt han havde kundet, han dog ikke havde vildet gjøre alt, hvad Cæsar gjorde; ja, om han havde kundet læse, dictere adskillige Breve, og give Audience paa eengang,

han

han da havde stedsse gjort det paa differente Tider, for at gjøre enhver Ting tilgavn. Derfor mærker man hos den Første større og prægtigere Bedrifter, og hos den Sidste mindre Fejl. Saa at denne aldrig foretog nogen Ting, hvorved man kunde sige: hvorledes skal vi vel udrede os herfra? Hvilket ikke kan siges om Cæsar, Kjendt hans hastige Executioner, og det, som man kalder Consilium in arena, hvorved han paa forunderlige og uformodentlige Maader udredede sig af alle Slags Labyrinth, have gjort hans Historie saa prægtig og behagelig at læse. Den spanske D. Suarres ubi hans saakaldte Examen de Ingenios, siger, at de Hoveder, som synes beqvemme til Alting, ere store Skabninger, som Naturen har begyndt, men ikke bragt til Ende.

Begge gjorde Ende paa Republikvens Frihed, og bleve stedssevarende Dictatores, hvilket var det samme som uomfrænkede Monarcher. Men Begges Dpførsel var ubi denne høje Post gandske ulige. Cæsar søgte med Mildhed og Rensfældighed at conservere den Højhed, som han ved Magt og ulovlige Midler havde erhvervet. Sylla derimod, som ved lovlige Midler og ligesom af Fornødenhed var drevet til at antage en uomfrænkethed Myndighed, gif stedsse med Rifet ubi Haanden, saa at den Førstes Rensfældighed og den Sidstes Strængthed var i Henseende til Begges forrige Dpførsel lige uformodentlige; thi Cæsar holdtes for en ond Borger, og blev en from Regent, Sylla derimod holdtes for en god Borger, men blev en streng Monarch. Saaom derfor den Haardhed, denne Sidste øvede, var gandske uventelig, saa opvæktes ubi Staden saadan Skræk, at Ingen tænkte mere paa Frihed,

hed, men allene paa Livets Conservation. Men, da Skrækken var allerstørst, bleve Romerne ligesaa uforsmodentligen igjen forsikkrede baade paa Liv og Frihed; saa at det syntes, at Sylla ved denne sin Opførsel haver villet give Model til en ordentlig Tragicomedie, og ved foregaaende Skræk og Fortvivlelse at udvirke des anseeligere Denouement, og at gjøre Romernes Frelse og Glæde des større, hvilket ogsaa skede; thi Skræk, Fortvivlelse, Had og Forbittrelse blev ved denne forunderlige og uforsmodentlige Catastrophe forandret til Admiration og Ertause; saa at, da Sylla efter saamegen Blodsudgydelse indstillede sig ubenæbnet for Folket, og tilbød sig at gjøre Regnskab for sine Idrætter, oplod Ingen sin Mund til ringeste Beskyldning, og den eneste Bebrejdelse, som ham blev gjort af en ung Person, fandt Ingens Bisald, men tjente kun til at vise Prøve paa Syllæ Bestandighed, og at gjøre den hele Act des anseeligere. Denne Scene ubi Syllæ Levet er stor, ja saa stor, at intet ubi Historien er at ligne derimod.

Begge vare behagelige ubi Dmgjængelse, lystige og skjemtefulde, og rige paa artige Indsald; dog blev dette Talent mest misbrugt af Sylla; thi man seer, at han har skjemtet endogsaa ubi hellige Ting, og naar han øvede blodige Executioner. Begge have ogsaa været Elskere af Qvindekjønnen; men hvad anden Vellyst og Uordentlighed angaaer, da vare de hinanden meget ulige; thi den Udseethed, som Cæsar lod see, skede allene for at behage Almue; thi han var selv indgetogen, ædru, og det i saadan Grad, at han ofte nægtede sig fornødne Ting. Sylla derimod var hengiven til Vellyst og gode Dage, og bort-

drev

brev han sin meste Tid efter neblagde Dictatur med Uden og Driften.

Jeg har tilforn viist, at Cæsars Bedrifter vare forunderligere, og Syllæ grundigere; saa at den Første har fortjent mere Admiration, den Sidste mere Æstime. Men dette maa forstaaes om den Førstes naturlige Sindets-Gaver, hans aabne Hjerne, Hurtighed, store Krigsbedrifter og Capacitet udi Krigsfaget. Thi der vare etlers visse Ting, hvorudi Syllæ erhvervede sig ikke allene Navn af en stor, men endog af en mere forunderlig Mand, og hvorudi Ingen kan lignedes med ham, uden Alexander og Scipio. Dette bestod fornemmelig udi en særdeles Æsurance, som havde Anseelse af Enthusiasmo, hvorved han ofte udrettede mere, end Andre ved Magt og List. Saaledes, da han var omspændt af Fiender, og man kunde vente, at han skulde indgaae hvilke Conditioner, Kong Mithridates vilde foreskrive ham, tiltaler han Kongen med en Myndighed, som en Herre mod en Slave, og med sit blotte Æsyn saaledes forbluffer denne listige Mand, at han taber Maal og Mæle, forglemmer sig selv og sine egne Kræfter, og tillader alt, hvad den Anden forlanger. Saaledes, da han ved en blodig Execution havde sat hele Rom udi Sorg, og man tænkte, at han derpaa skulde fordoble sin Garde, viser han alle bevæbnede Folk fra sig, og indstillede sig for Raadet og Folket, spørgende, om Rogen havde at sige imod hans Dødsførelse; ved hvilken Æsurance Alles Concepter bleve fortrykte, saa at den hele Stad ansaae ham som en inspireret Mand, ja saadan En, som af Himmelen var authoriseret til at gjøre, hvad han gjorde, og om hvis Forhold

Ingen burde rajsonnere. Og varede denne Admiration, endogsaa ubi hans private Stand, saalange han levede; thi man seer, at en romersk Dame siden nærmede sig til ham, allene for at røre ved hans Klæder. Den Assurance, hvormed han forbluffede alle Folk, forøgedes mærkeligen ved hans foretagne Syn og Udenbaringer, endskjøndt de, der ikke nøje have udstuderet S. Mæ Dpferfel, have henført dette til Dvertro. Saaledes fandt han for godt at tilskrive den Gudinde Fortuna eller Lykken de Ting, som han allerviseligst havde overlagt; saaledes foregav han gemenligen, førend et Feldtslag skulde holdes, at en Gud eller Gudinde havde givet Ordre dertil. Ja, da han plyndrede Templet i Delphi, maatte det hedde, at Apollo selv fandt Behag derudi. Saadanne Ting findes ikke ubi Cæsars Historie; thi de mærkelige Ord, han engang lod falde, nemlig: Frygt Dig ikke! thi Du fører Cæsar og hans Lykke, komme ikke derimod. Saasom man derfor kan sige, at Cæsar gjorde mange forunderlige Ting; saa kan man og sige, at Sylla gjorde visse fast ubegribelige Ting, og hvorudi fremskinnede det, som man kalder *θεῖον*. Jeg vil forbigaae adskillige Ting, som dertil kan henføres, og allene sige dette: at see en Mand, som af en heel Stad havde gjort sig forhadt, at blive baaret paa Raadets Arle til Jorden, at blive gelejdet af Almuen, som han højligen havde fortørnet, item, af Stadens Matroner, som bestroede Vejen med Blomster og vellugtende Sager, er noget, som ikke vel kan begribes.

For korteligen at recapitulere Ovenanførte, da kan man sige: at Cæsar var bedre Mand, Sylla bedre Bor-

ger; at den Første gjorde anseeligere, og den Sidste vigtigere Ting; at den Første var behændigere, den Sidste grundigere; at Begge vare tappre og sparede ikke deres Personer; men at Cæsar var tappet ved alle, men Sylla ikke uden ved visse Lejligheder, det er: naar Fornødenhed det udfordrede; saa at den Ene svede Tapperhed som en Virat, den Anden som en Pligt, og at derfor den Første var større Soldat, den Sidste større Anfører; at den Første var uforlignelig i at rede sig ud af Fare, og den Sidste uforlignelig i at forebygge den samme; at den Første gjorde flere og mærkelige Bedrifter, den Sidste begik mindre Fejl; at den Første løb hastigere til Maalet, men at den Sidste naaede det først, saasom den Første ubi Garten dreves forbi, og den Sidste blev staaende ved Maalet; endeligen, at Cæsar var berømmeligere, Sylla større Mand.

S o c r a t e s
og
E p a m i n o n d a s.

Forberedelse.

Jeg har tilforn anmærket den almindelige Bildfarelse, hvorved store Ejerherrer confunderes med Heroer, og viist, at de Første ere Verden til ligesaa stor Skade og Vanheld, som de Sidste ere til Sir og Nytte; saa at langt fra at der er nogen Overensstemmelse imellem dem, de heller ere gandske stridige Subjecter. En lige saadan Bildfarelse mærkes udi det Ord Philosoph, hvorved en viis, dydig og grundig Lærer gemenligen confunderes med en egenfindig og grimacieur Mand, hvis Philosophie bestaaer allene udi Snak, Gebærder og usædvanlige Klæder, et langt Skjæg og stridt Haar ic., ja om hvilken man allene kan sige: barbaram video, sed Philosophum non video; thi en særdeles Klædedragt og affecteret

teret egen Mine og Levemaade har tilvejebragt En og Anden uforfkyldt Navn og Titel af Philosoph; da dog en Philosophs Character er ikke at leve anderledes, men bedre end den menige Mand, ikke at føre et stridigt Levnet mod Andre, men et fornuftigere Levnet end Andre. Den ægte Philosophie behøver ingen Monture eller udvortes Kjendemerke: den nægte derimod maa betjene sig af udvortes Tegne, som af et Skildt, for at tiltjendegive, hvad den giver sig ud for at være; ret ligesom visse ubehændige Skildrere have maattet sætte Navne over de Figureer, de have gjort, nemlig et Træ, en Hund, en Kat ic., saasom Enhver af Figurene i sig selv allene ikke har kundet see, hvad det var. En Caro er kjendelig af sin udvortes Valeur, og er som et Guldstykke, der gaaer fort uden Stempel; Saxonius derimod eller Caros Abe er som en Kobberpenge, der uden udvortes Præg ingen Gyldighed har. Derfor seer man ofte de foragteligste Folk distingverede udi Klæder, for dermed ligesom med et Foutral at skjule deres indvortes Udselthed, og de udueligste Mennesker i samme Henseende mest at søge efter Trestitler og Characterer, paa det at de derved, som ved et Slags Præg eller Stempel, kan faae Anseelse af det, som de ikke ere; Kjendt det ofte i fornuftige Folks Pine gaaer dem som den grimme Abe, der klavrede op paa et højt Sted, men vandt intet derved, uden at dens Grimhed blev des kjendeligere: Quo altior eo turpior.

De rette Kjendetegn paa en vis Mand eller en Philosoph ere: grundig Lærdom, Herredom over sine Affecter, takkelig Umgængelse, Attraa til at forfremme sin

Næstes Belfærd, Vindstibehelighed i at efterforske Sandhed, Frimodighed i at prædike den samme, Erbarhed uden Affectation, Kundskab om sig selv, liden Attraa efter verdslig og forfængelig Ære, og Fornøjelse med sin Stand og Vilkaar, ikke at foragte Rigdom og Penge, ej heller at dyrke dem, ringe Taler om sin egen Person, Medlidenhed mod Vildfarende, Omfarg for at conservere sit Liv og Sundhed, ingen utidig Begjerlighed til at dø, og ingen Frygt mod Dødens Ankomst, saa at hans Symbolum i den Henseende maa være: *nec cupio, nec metuo*; Kjærlighed til Fædrelandet og Lydiathed imod Forrigheden; Taalmodighed udi Lidelser og Urets Forglemmelse; Bestandighed uden Haardnakkenhed og andre deslige Qualiteter.

Jeg siger 1) grundig Lærdom, det er Kundskab udi nyttige og opbyggelige Videnskaber, hvilket allene fortjener Navn af Lærdom; thi En, der har gravet sig ned udi Bøger, allene for at prale med sin Læsning, og ikke at forbedres derved, kan lignedes ved en Klokke, der giver en Lyd fra sig, som den selv ikke føler; eller med en Liniedanser eller Springer, der recommanderes alene af hans Beværgelser. Saadanne ere nu de fleste, der føre Navn af Philosopher, bildende sig ind, at en blot vidtløstlig Læsning giver dem fuldkommen god Adkomst til saadan Titel. Men et er Læsning, et andet grundig Lærdom; et er at være lærd, et andet er at være klog; ja, der er undertiden saa liden Overensstemmelse imellem disse to, at man seer mange højlærde Mænd at trænge til Andres Direction, og at leve ligesom under Formynderskab.

2) Sjens

2) Kiendes en ret Philosoph deraf, at han kan holde sine Affecter udi Tømme; thi de største Fiender, et Menneske har at bestride, ere dets egne Passjoner, og den største Sejer bestaaer i at overvinde sig selv. En ret Philosoph er derfor den, der lader Fornuften stedse staae ligesom paa Skildvagt, for at hindre, at Fienderne ikke bestige Voldene. Denne Strid er den største for et Menneske, saasom det har udi sine Affecter ikke allene aabenbare, men endog masquerede Fiender, der under Venkabs og Dyders Navn indsnige sig saaledes, at Mange gjøres ofte til Slaver af de hæsligste Passjoner, og tilligemed indbilde sig, at herse over de samme, og at øve alle Slags Dyder. Hovmod paatager sig Masse af honet Ambition, og triumpherer under saadant Navn; Stivhed og Haardhed indsniger sig under en Masse af Ærlighed og Bestandighed; Brede og Hidsigthed kommer under Tapperheds og Nidkjærheds Raabe. Saa at alle Lasters Træl tidt bryster sig selv af alle Dyders Dvælse; og den gemene Almue, som gemenlig seer mere efter Apparance end Realitet, og som tager quid pro quo, opretter Alter for beslige falske Dyder, kalder en bidst Mand en ærlig Mand, der tør tale af Skjægget, et trodsigt og stivt Hoved en ferm og bestandig Broder, som ingen Veirhane er, efterdi han ingen Raison vil høre, men spiser Alle af med sit sædvanlige Dixi, og saaledes fremdeles. Og er det af saadan Bildfarelse, at mangen frøbelig Mand har faaet Titel af en Helt, mangen Habrecht Navn af en Cato; ja, at mangen hofmodig Tusentast canoniceres, og faaer Titel af Martyr. Hvilket fornuftige Mand, som have udstuderet Dyders

og Lyders Egenskaber, have mærket, og derfor dømt deslige Personer uærdige til at nyde Sted iblandt Mennesker, end sig iblandt Philosopher. Herved maa dog iagttages, at man ikke confunderer Indolence og naturlig Lunkenhed med Philosophie, saaledes at man holder den for størst Philosoph, der haver mindst naturlig Jld og fast ingen Passioner; thi derved kan mangen Træblof uskyldt bekomme saadan Titel; en Philosophs Character er ikke at være uden Passioner, men at holde dem i Tømme, eller at dirigere dem saaledes, at meget godt deraf kan flyde, saasom vi see Socrates at have gjort, hvilken var plaget af violente Passioner, men ideligen gif med Fornuftens Vidse i Haanden, saa at hans Jld og de naturlige Inclinationer, som ved Egenraadighed kunde have havt bedrøvelige Virkninger, blev ved saadan Direction hos ham et Lønder til store og glimrende Dyder. Det er fornødent, at et Menneske har Passioner, saasom de samme ere Principia til Activitet, men Fornuften maa see til, at ingen Uorden deraf flyder. Passioner kan ligned ved Vind, og Sindet ved et Skib. Vinden kan drive Skibet frem, den kan ogsaa styrte det i Ulykke. Fornuften maa derfor være Styremand saaledes, at den fører sig Vinden til Nytte, og bringer Skibet i Havn. Alle Mennesker, siger en moderne Philosoph, have Passioner, men de lade sig ikke see hos Alle; Constitution, Optugtelse, Sædvane og Fornuft kan forøge eller formindske deres Styrke, skjøndt Sæden deraf bliver tilbage. Jeg haver hørt fortælle, siger han, om en god gudfrygtig Mand, hvilken, saasom han var opløst med Sjedemelt, var udi Selskab

Skib.

skikkelig og modest, formedelst den Omhyggelighed, hvor-
 med han gav Ugt paa sine Gjerninger; men han forbe-
 holdt sig gemenligen en Time om Dagen, som han ge-
 menligen anvendte paa at gjøre Spring og Caprioler,
 hvilket gav tilkiende, at han ved Gøden havde faaet nogle
 visse Gjede-Qualiteter. Historien maa staae ved sit
 Værd; hvis den er sand, maa man see sig vel for, til
 hvem man betroer sine Børn at opammes af. Det er
 dog ikke at tvivle paa, at hvis man havde Lejlighed til
 at examinere alle Philosophers hemmelige Idrætter,
 man skulde finde adskillige Passioner øvede, som de of-
 fentligen ved Konst skjule. Men det er alt, hvad man
 kan forlange af en Philosoph; thi Ingen kan formedelst
 medfødte Passioner hindre indvortes Bevægelser, der
 rejse sig af medende Objecter, men han kan ved Fornuf-
 ten hindre, at de ikke faae Overhaand og bestorme Sin-
 det, eller han kan dirigere dem saaledes, at deraf heller
 kan flyde Godt end Ondt. Thi jeg har sagt, at Passio-
 ner kan føre nogen Nytte med sig; ja nyer end mere,
 at de ere saa nyttige for Sindets Helbred, som Blodets
 Circulation er for Legemets. Og, saasom de ere Prin-
 cipia til Activitet, saa maa vi saaledes omgaaes med
 dem, at vi heller holde dem udi en maadelig Bigvent,
 end gandske udslukke dem. Vi maa allene holde dem i
 Væ, og regiere dem heller som frit Undersaatter end som
 Slaver, paa det at de istedenfor Lydighed ikke skulde
 forfalde til Nedslagenhed, og blive ubequemme til de
 Virkninger, som Naturen har skabt dem for. Jeg for
 min Part, siger en sindrig Autor, kan aldrig have no-
 gen Ærbødighed for de Philosopher, som prædike saa
 meget

meget om Indifference og Befrielse fra alle Passioner; thi det er selsomt, at ville renoncere paa at være Menneske, for at erhverve sig Befrielse fra menneskelige Inclinationer. Af alt dette sees, at det er ikke den stoiske Sects Lærdom, som man her vil recommendere en Philosoph, og at der er en Middelvej imellem at have Affecter og at lade sig regiere af de samme.

3) Er en Philosophs Character Politesse og takkelig Dmngjængelse. Vel er sandt, at denne Dvalitet ikke har været fundet hos de fleste Philosopher; tvertimod adskillige store Lærere have formedelst en bestandig Morositet været ubehagelige udi Dmngjængelse: og er samme Morositet Eleven anseet som en philosophisk Egenkab. Men de største Mænd, som Solon, Socrates, Plato, Pythagoras, Epicurus ic. have ved deres Opførsel og Lærdom vist, at Politesse og en takkelig Dmngjængelse er en ret Philosophs Kjendemerke; og seer man, at de ikke have været mindre elskede formedelst deres Venlighed, end æstimerede formedelst deres Lærdom. Allene de saakaldte Cynici have særdeles søgt at distingvere sig ved Grovhed og upolerede Sæder, hvorudi de have været efterfulgte af adskillige philosophiske Uher, blandt hvilke man kan regne Munk og Eremiter, hvilke ved grove og skidne Klæder, ved Misantropie og Afsky for Dmngjængelse med andre Mennesker, og ved Retraite til Uørkener have villet ladet see deres Foragt for Verden, ret ligesom de af Himmelen vare beskillede til Reformatorer, for ved deres Leynet og Lærdom at opbygge Løver, Bjørne, Ulve, Ræve og andre Skov- og Uørkens Indbyggere. Nej, man kan sige, at idelig Dmngjængelse

gelse er højlig fornøden, saavel for en Philosoph som for hans Disciple; thi det er den Skole, hvori han bedst kan lære selv, hvad han skal undervise Andre udi. Jo større derfor en Stad og Societet er, jo beqvemmere Sted er det for en Philosoph. Man seer derfor, at Socrates, Plato, Aristoteles, Epicurus og andre deslige store Mænd have bestandigen boet i Athenen, og Andre at have søgt Egypten, Assen, og de folkerigeste Stæder.

Jeg har at vise 4) at en Philosophs Character er at forfremme det menneskelige Kjønns Nytte og Velfærd, hvilket ikke kan ske uden ved idelig Omgjængelse, Lærdom og nyttige Forretninger. Saaledes har man seet mange af de største Philosopher at have regieret Republikker, baade udi Civil-, Justits- og Krigs-Sager; hvilket viser, hvor vrang Idee menige Mand nuomstunder har om philosophiske Egenheder, som de bilde sig ind at bestaae udi pure Speculationer allene; hvilket er at gjøre en Philosoph til langt andet, end det han er, og det han bør at være. Den herligste Part af Philosophien, siger Plinius, er undertiden at holde sig fra at studere, og at bortdrive Tiden med at høre betrængte Folks Klagemaal, og at gaae i Rette for dem. Cicero siger iligemaade: *officiis scientiæ præponenda sunt officia justitiæ.* Saaledes philosopherer ofte den mere, der gaaer til Ting hver Dag for fattige Folk, der ingen Forsvar haver, end den der sidder hjemme og udregner Solens Distance fra Jorden og Maanens Gang i Sønder ic. Den philosopherer og mere, der opholder sig paa de største Stæder og omgaaes alle Slags Folk,
for

for at opbygge dem med Levnet og Lærdom, end den, som, førend Alder og Sygdom tillader, tager Afsked fra Verden, og sætter sig ned paa gode Steder, med mindre hans Forsæt er at opbygge Verden med lærde Skrifter, og er i saadan Fald en Retraite ikke allene tilladelig, men endogsaa priselig, bliver ogsaa saaledes holden for at være paa de fleste Steder; thi det er allene udi disse nordiske Lande, hvor En, der nedlægger et Embede, ansees som en Deserteur, og hvor alle Bestillingsmænd bære udi deres Embeder, som de i mange Aar, formedelst Alder og Svaghed ikke har kunnet opfylde. Det er uforvarligt intet at gjøre, men langt mere uforvarligt at hænge udi en Forretning, som man ikke kan foreskæe; det hedder da: cede fortiori. Excusantur ii, siger Cicero, Off. Lib. I. qui aut doctrinæ se deliderunt, aut valetudinis imbecillitate a republica recesserunt, eum aliis laudem ejus administrandæ, ac potestatem concederent. Det er: de undskyldes, som enten for at befordre Studeringer, eller formedelst Svaghed laae sig fra Forretninger, og overlade dem til Andre, som ere beqvemmere dertil. Men at forlade Verden, uden at det skeer af saadanne Aarsager, eller i flige Hensender, og allene for at forfremmes mere udi Theorie, strider imod den sunde Philosophie, som udfordrer Praxis, der bestaaer i at gaae Nødtrængende til Haande, oplyse Wildfarende og instruere dem udi deres Pligt, hvilket gaares ved bestandig Lærdom og Prædikener, men fornemmelig ved gode Exemppler, og det saaledes, at man gjør først rent for sin egen Dør, og reformerer sig selv. Thi en Fader, endskiøndt han aldrig taler til sine Børn,

saa

saa underviser han meer med sit foregaaende Exempel, end den, der stedse prædiker det, som han selv ikke øver. En trættefær Mand, naar han raaber mod Nettergang, udvirker derved ligesaa meget, som en overstadig drukken Mand, der fordømmer stærk Drif. Man undrer sig over, at Folk forbedres saa lidet udi Levnet, da der dog findes udi alle Steder og Landsbyer geistlige Herolder, der ligesom udi Basuner opmuntre os til Gudsfrøgt og Pligt mod vor Næste; item Philosopher, der ved herlige Skrifter drive paa det samme; men man maa ikke undre sig saa meget derover, naar man veed, at Mange af disse Dyds og Gudsfrøgts Udraabere føre selv et Levnet, som aldeles ingen Overeensstemmelse haver med deres Lærdom, og at Mange idag kalde Almuen sammen for at igjennemhegle de Synder, som de selv aabenbar bedreve igaar; hvilket er saa selsomt, at en Indianer eller Grønlænder, der blev underrettet derom, vilde regne det iblandt de største Skuespil, som blandt Mennesker kan forestilles. Derfor seer man ogsaa, hvor liden Virkning mangen Geistligs Prædikener gjøre hos Hedninger udi Indien, efterdi de Samme kan ikke faae i deres Hoveder, at En kan mene noget af det han siger, naar han dømmes i Landflygtighed de Udyder, som han udi eget Hus opretter Alter for; thi han skulde tænke, at det Slags Folk sigtede til intet andet med deres Straffeprædikener end at erhverve sig Monopolium af Laster og Dandskab. Jeg for min Part raader Ingen fra at høre en grundig Prædiken af en udydig Lærers Mund, men jeg tilstaaer, at jeg opbygges meer af en enfoldig, men derhos dydig Mands uformelige Tale, ja den Sidstes

Laud:

Sandhed selv gjør større Virkning, end den Andens Velsalenhed; thi, end en af Naturen dum og maalles Mand, der øver Dyder, underviser kraftig, og hans blotte Mafyn og Nærvarrelse bebrejder ligesom med Velsalenhed en Synder sine Feil. Ingen Philosoph lærer derfor kraftigen, med mindre han selv fører et philosophisk Levnet. Ingen Præst prædiker med Frugt, uden han selv lever præstelig. Ingen Lovgiver kan vente at see de Love efterlevede, som han selv overtræder, hvilket den store Lovgiver Zaleucus holdt for en fast Regel, og derfor, da hans Søn var forfalden udi en Synd, som efter hans egen givne Lov ikke kunde forsones uden ved at miste begge Øjen, lod han, for at stadfæste samme Lov, udstikke det ene Øje paa sin Søn, og det andet Øje paa sig selv. Saadant er at gjøre Folk dydige ved Exempler. Saaledes gjorde Socrates sine Disciple til retskafne Philosopher; saaledes gjorde Epaminondas de Thebaner til dydige og duelige Borgere.

En Philosophs Kjendemerke er 5) at lede efter Sandhed og med Frimodighed at prædike den samme; de groveste Vildfarelser, Verden er nedssunken udi, rejse sig af Dovenhed, saasom de fleste Mennesker forlade sig paa, hvad andre anseelige Mænd for dem have decideret, og lægge Andres Decisioner til Principia og Grundvold til deres Studeringer. Og ligesom man mærker, at naar En udi et Selskab bliver utidig og gisper, saa gisper det hele Laug med, saa følge de fleste Lærde blindt en vildfarende Lærers Fodspor, og arbejde ikke meer paa at udlede Sandhed, men at forsvare den Sect, som han eensgang har antaget. Herpaa haves mærkelige Exempler
i gam-

i gamle Dage udi de philosophiske Secter, hvorudover Videnskaberne ingen videre Fremgang kunde faae. En Peripateticus lagde Aristotelis, en Academicus Platonis, og en Stoiicus Zenonis Meninger til Fundament af deres Bygninger, saa at, hvor Lærerne fore vild, derudi vildfarede ogsaa Disciplene, og var det ikke uden de saakaldte eelectiske Philosopher, der unddroge sig fra deres Slaveri. Sid det samme ogsaa ikke kunde siges om christne Theologer! Mangens Orthodorie rejser sig allene af Dovenhed, og Mange ere blevne canoniserede, allene fordi de ikke have villet bryde deres Hoved med at efterforske den herskende Religions Afdømt og Hjemmel. Det gaaer herudi til, som Cicero siger: plerique ad quamcunqve sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam quasi ad scopulum adhærescunt. Vel siges til deres Underskyldning, at de ikke kan andet, end følge deres Mening og Forklaringer, som de have holdt for at have været vise Mænd; men Ingen, uden En, der selv er vis, kan dømme om en Andens Blisdom. Men denne Materie vil jeg overlade til Andree Commentarier.

6) Kjendes en ret Philosoph af Gravitet uden Affectation, og lignes derfor i den Henseende en ægte Philosoph ved et velbygget og til sin Ladning vel dattet Skib, ladet med kostbare Vare, da en uægte Philosoph derimod i Henseende til hans affecterede Gravitet lignes ved et Fartøj, baglastet med Sten og Sand, at det ikke skal vælte eller kuldsejle. Videre Forskiel imellem en philosophisk og affecteret eller laant Gravitet har jeg tilforn viist.

En Philosophs Hoved-Studium er 7) at kjende sig selv. Hvo der ikke har denne Videnskab inde, har kun illet studeret. De fleste, som føre Navn og Titel af Philosopher, tænke dog ikke derpaa; hvorudover deres Levnet er en Kjede af Bildfarelser. Nogle bilde sig ind, at til denne Videnskab behøves ikke store Studia, og Andre tvivle saa lidet derom, at de jo sidde i fuldkommen Possession deraf; saa at, hvis man vil spørge en Bonde eller Haandværksmand, om han kjender sig selv, vil han tage Spørgsmaalet op for Stjemt. Derfor seer man studerende Folk, sørend de have lagt Grundvold til dette ypperlige *γυνή σεαυτοῦ*, at efterforske Dyr, Fugles og Insecters Egenskab, saa at man kan sige, at de kjende Alting foruden sig selv, skjøndt man kan sige, at de vare lærdere, hvis de ignorerede Alting, og besad denne Kundskab. Den, som nøje efterforsker Tilstanden udi alle Huse, men veed aldeles intet af det, som skeer udi hans eget Hus, om den kan man sige, at han med al sin Nysgjerrighed faaer intet at vide. Hvis de saakaldte Philosopher eller lærde Folk satte andet iblandt tilside, og havde lidt mere Oje paa sig selv, vilde man see mindre Forvirring i deres egen Husholdning, i deres eget Levnet og Idrætter. Det Ord Philosophus er kommen i saadan Misbrug, at naar En begaaer de latterligste Fejl in vita communi, paatager sig Ting, som overgaae hans Kræfter, isører sig forede Klæder udi Julii Maaaned, tager Regnekappe paa udi godt Vejr, svarer tvert til Spørgsmaal, viser at hans Sjæl og Legem ikke ere udi Compagnie tilsammen, ja andet, som haver fast Anseelse af Uffindighed, undskyldes han under det Navn af Phi-

Philosoph, og siges da: den Mand har andet at tænke paa. Derfor er en myndig Kone med Ingen bedre tjent, end med en philosophisk Mand eller Husbond, og en suelig Tjener med Ingen heller, uden med en saakaldet grundlærd Principal; thi medens deres Tanker ere henvendte til Melkevejen eller Jordens Indvold, regjere de Andre med en uomskrænket Myndighed ubi Huset, og det uden Frygt, saasom de kjende Herren bedre, end han kjender sig selv. Den faaer derfor uforfaldt Titel af en vis Mand, hvilken man formedelst Mangel paa egen Kundskab kan lede om som et umyndigt Barn.

Blandt philosophiske Dyder regnes ogsaa liden Attraa efter Rigdom og Penge, skjøndt Mange have øvet denne Dyd saa stærkt, at den har tabt sit Navn af Dyd; thi, hvis en hel Stads Indvaanere skulde forvandles til saadanne Philosopher eller affecterte Rigdoms-Foragtere, vilde derpaa følge Ruin og Udslæggelse. Det er en Lyde at dyrke Penge, det er og en Lyde at kaste dem bort. Midler, som ere erhvervede paa en ærlig Maade, tjene til Bevis paa Ens oeconomiske Blisdom, og sætter en Husfader istand til at opdrage sine Børn med Distinction, og at række sine nødsiddende Medborgere Haanden. En selvgjort Fattigdom derimod viser Prøve paa en slet Husholdning, og bringer mangen af Naturen ærlig Mand til at gribe til ulovlige Midler. Det er ingen Sirat for en Stad, at alle dens Borgere ere fattige; thi Saadant giver enten Udsælsed eller Dovenhed tilkjende. Nogle blive fattige ved Dovenhed, og en doven Borger er ingen god Borger; Andre ved Stads og Capipage, hvilket er barnagtigt; Andre igjen ved Eden

og Driften, hvilket er sæist. Denne Materie fortjente omstændeligere at udføres i disse nordiske Lande, hvor en bemidlet Mand tit bliver anseet som en ond Borger, og hvor Folk bryste sig af aarligen at kunne gjøre saadanne Balance-Regninger, at Indkomsterne, som de have opødt og opstødt, netop svare til Udgifterne, saa at der aldrig nogen Residuum eller Beholdning bliver i Regningen, hvilken de kalde D P op. Jeg skulde mene, at de Regninger fortjente mindre Antegninger, der termineredes aarligen saaledes: Ligner Indtægten med sømmelig og behørlig Udgift, bliver Beholdningen saa meget x. Naar Udgifterne derimod overgaae Indtægterne, og man dog vil fremture udi den sædvanlige Levesmaade, griber man til ulovlige Midler til at stoppe de gjorte Huller, og er derfor en ødsel Mand gemenligen en gjerrig Mand, *alieni appetens, sui profusus*; fjøndt den Character her udi Landet gives allene Gniere, hvilke undertiden er ikke andet end gode Husholdere; det er nyttige og tilforladelige Borgere, hvis Bølfærd er forenet med Publici Nytte. Hvorudover Lovene forordne, at Dommerne skulle være vederhæftige Mænd; ligesom Romerne forðum bestilte, at Ingen maatte være Raads-herre, uden han havde fast Gods i Italien; saasom de havde mærket, at man kunde ikke forvente saa gode Raad af en forgiøldet Catilina, som af en bemidlet Cato. En ret Philosoph gaaer herudi Middelvejen. Han prædikar nu mod Ødselhed, nu mod Gniere, ligesom Tiberne og et Lands Bøsfæfthen det udfordrer. Det første Slags Prædikener kan være philosophiske og vel grundede udi de sydlige, og de sidste udi de nordlige Dele af Europa.

Socrates, Epaminondas, og Andre berømmes af deres Fattigdom; ikke desmindre, hvis de havde efterladt sig Midler, havde det intet Skaar gjort ubi deres Philosophi; thi deres ideltige Fattigdom foraarsagede, at de ofte vare deres Venner til Byrde. Den Mand lever fornuftig, som kan sige: saa meget har jeg fortæret til min nødtørstige Underholdning, saa meget har jeg bortlaant, som jeg fører til Omdrag, og saa meget har jeg givet til de Fattige, og dog haver jeg en Beholdning. Saadan, siger jeg, bør ikke allene være enhver fornuftig Mand, men endog en Philosophs Ballance-Regning.

En ret Philosoph kjendes 3) deraf, at han ikke attraaer verdselig og forføngelig Højhed, men er fornøjet med sin Stand og Ekjebne. Ingen Dyd er mere commenteret over end denne, og ingen practiseres dog mindre. Skulde man reflectere paa daglig Snak og Tale, maatte man slutte, at det hele Land var fuldt af Philosopher. Alle raabe: det er mig nok, at jeg er en ærlig Mand! item: et ærligt Navn og Rygte er mig Kang nok! men de fleste storme dog til Højhedstitler, og Jungen kryber bag Bussene, naar noget Saadant tilbydes; jeg anhører derfor deslige philosophiske Taler ikke anderledes end en pur Lyd af ingen Betydning; thi Erfarenhed viser, at den, som mest prædiker mod verdselig Ære, ofte mest stunder derefter, og derfor er meer Censur underkastet, end de, som oprigtigen tilstaae deres Stræbelighed: quis tulerit Gracchos &c. En ret Philosoph beviser sin philosophiske Tale med sit philosophiske Levnet, og hverken directe eller indirekte attraaer efter Verdens Ære eller Rigdom, formenende, at, naar han
be-

besidder Dyd og et fornøjeligt Sind, saa har han Gæde og Rigdom nok, ja mere end en høj Standsperson og en rig Mand; thi Ingen er kommen i den første Rangs Klasse, han jo sukker efter at faae Sted udi den anden, og Inaen har erhvervet Rigdom, han søger jo at forøge sit Liggendefæ, ret ligesom den Vattersottige, jo tiere han drikker, jo mere han tørster.

En Philosophs Character er 9) at have ringe Tanker om sin egen Person, sin Lærdom, Capacitet og Dyder. Jo mindre Tanker En har om sig selv, jo større Tegnetil Wiisdom, og jo dybere En seer ind udi en Ting, jo mere mærker han de Grændser, som ere satte for den menneskelige Forstand. Thi Præsumptioner om egen Lærdom og Capacitet er Tegnetil Vantundighed og liden Experience; saaledes drister en Quaksalver sig til at curere alle Slags Sygdomme; en Apotheker holder det for en let Sag at oplede den philosophiske Sten; en Styrmænd at ubfinde Ost og Vest; hvorom de største Doctores, Chymici og Mathematici desperere, saasom de see de store Knuder, hver Videnskab haver, og hvor vanskelige de ere at løse. Naar man spurgte Socrates, hvilken Videnskab han mest havde lagt sig efter, sagde han, sig ingen Ting at vide; og naar man vilde betale ham for Information, vægrede han sig ved at imodtage noget; da derimod de andre Philosopher, som aldeles ikke kom ham nær, vidste at sætte Pris paa deres Vare, som de solgte ud en gros og stykkevis. Men just disse ringe Tanker, som Socrates havde om sig selv, viser lige saa meget en grundig og dybsindig Philosophie, som de andre Sophisters Praleri give en Vantundighed til-

kjende. Den philosophiske Dvalitet, at have ringe Tan-
 ker om sig selv bør desmere at drives paa, efterdi den
 bliver mere og mere rar. Det blev lastet hos de Gamle,
 at de gave sig Titler af Sophister og Philosopher, og
 seer man af Platos Skrifter, hvormeget Socrates skjem-
 ter dermed; men hvad Mønstring vilde han ikke gjøre
 blandt vore Tidens Magistre og Doctorer, som alle faae
 Titler af Læremestre udi Philosophien, helst naar han
 mærkede, at de Flestes Videnskab allene laae udi Magi-
 gister- og Doctor-Hattene, saa at, naar man tog Hatten
 fra dem, tog man og Hovedet. Det var at ønske, at
 de høje Stoler, som uddele deslige Titler, hvoraf den
 studerende Ungdom faaer Præsumption om sin Capacitet,
 heller ved socratisk Formaning tilholdt dem, at have
 ringe Tanker om sig selv; thi, naar et Menneske vil
 tage sig for at opregne paa den ene Side de Ting, han
 veed, og paa den anden Side de Ting, han ikke veed,
 vil han med Forkrækkelse see, hvilken Summa Lateris
 der vil blive, og hvilket sørgeligt Facit der udi Regnin-
 gen vil udfindes, naar Mangel og Videnskab blive sam-
 menlignede. Man har udi Lægekunsten endnu ikke bragt
 det saavidt, at man gandske sikkert kan curere en Land-
 pine, end siige store Sygdomme. Udi Astroumien har
 man stedse havt at bestille med at kuldaste Andres Sy-
 stemata, uden at give noget vissere igjen. I Domme
 og Rettergang finder man ofte ligesaa mange stridige
 Domme, som Dommere. Naturlige Videnskaber bestaae
 endnu udi pure Gisninger; og saa fremdeles; saa at et
 Menneske har lidet at byrste sig af sin Videnskab; men
 har

har heller Årsag til at sige: o! quantum est, quod ignoramus.

Videre kjendes en ret Philosoph 10) af sin Sagtmodighed og Medlidenhed mod Vildfarende; thi at foragte eller forfølge Andre, som ikke vil eller kan bifalde hans Mening, rejser sig af Hovmod, som kan være hverken Gud eller fornuftige Mennesker behagelig. I den Henseende vare alle gamle Philosophi Sectarii falske Philosopher; i samme Henseende ere ogsaa alle sectariske Theologer falske Christne, saasom de vige fra deres store Læremesters Moral, der recommanderer Ydmyghed og Lemfældighed mod vildfarende Mennesker. Naar En haaber, foragter og forfølger sin Næste, efterdi han ikke kan begribe en Ting paa den Maade, som han selv har fatset den, er lige det samme, som han vilde sige: mig er allene Dine givne til at see med, og fornuftige Sandset til at begribe en Ting med. Mig synes, at Ingen fortjener meer at foragtes, end den, der fører saadan Tale, og at end de største Rirkelærere kan ved lige Principia tape Navn baade af Christne og Philosopher.

Den sunde Philosophie lærer 11) at have Omforg for sit Liv og Sundhed, ikke at tragte efter en utidig Død, ej heller at zittre mod Dødens Ankomst. Orandum est, sicut en vis Mand, ut sit mens sana in corpore sano. Det er: vi maa bede om et sundt Sind i et sundt Legeme. Og er derfor deres Philosophie ikke grundet paa Fornuften, som ingen Omforg have for Legemets Nøgt, men uden Nød underkaste sig alle Slags Uleiligheder, og foragte de Midler, som Gud har givet til Legemets

Con:

Conservation. Saaledes har man seet adskillige af de gamle Philosopher at gaae nøgne om Vinteren, æde raat Kjød, og ligge under aaben Himmel, ligesom det var en Merite at efterfølge vilde Dyrs Exempler, skjøndt man af Menneskets Skabning, især af dets tynde Hud, skinnbarligen seer, at de ikke ere bannede til at leve paa den Maade, som Ulve og Bjørne. Ligeledes kan man domme om vore Tidens Munkes og Eremiter, saavel christne, som mahomedanske og hedenske, hvilke vælte sig udi Sne og Dynd, pidse deres Legemer, og vælte sig paa Hovedet hele Provindsen igjennem, hvorudi de gaae end videre, end de vilde Dyr, saa at mangen Bjørn, Ulv og Wildsvin synes mere poleret, end en saadan Helgen eller Philosoph. Saa som der er en stor Forbindelse imellem Sind og Legeme, saa byder Naturen os at have Omsorg for det første, og ikke at forsømme det sidste. Legemet er sandelig ander, end et simpelt Fouteral, som Nogle kalde det, hvorudover det er daarligt og uforsvarligt, at arbejde paa dets Fordærvelse, og hige efter en utidig Død. En ret Philosophs Qualitet er ikke at lede efter en Ulykke, men at lide den med Taalmodighed; ikke at søge Døden, men at døe med Frimodighed, naar Timeglasset er ndrundet. Og sees deraf, at mangen Martyr, som frivilligen har løbet til Glden, uskyldig er bleven canoniceret og dyrket som Helgen. Blandt mange gode Ting, som findes udi Epicurs Lærdom, er at tage imod gode Dage, naar man kan faae dem og være lige saa fornøjet udi Armod og Gjenbørdighed; thi udi det andet er en Affectation, som den

funde

funde Philosophie forkaster. Hvorved dog nøje maa iagt-
 tages, at ved den Pligt som udfordres af et Mennes-
 ke, i at gøre sit Legem tilgode, forstaaes aldeles ikke
 det, som menige Mand udi disse Lande med saadan
 Iver lære og practisere; thi Omsorg for Legemets Con-
 servation er, efter den nordiske Philosophie, at være sin
 Appetit hørig og lydig, at drikke et godt Glas Vin til
 sine 4 à 5 Retter Mad, og at lade sig bære udi en Por-
 techaise eller trække af 2 Heste udi en Veste, naar man
 vil besøge sin Nabo; saadant er heller at hade sit Legem,
 end at have Omsorg for dets Conservation, hvilket dag-
 lig Erfarenhed klarligen beviser; thi, naar eet Menneske
 bærer efter Maadelighed udi Mad og Drikke, samt Ar-
 bejde, saa omkommes 99 af mange Retter og Magelig-
 hed; ja, den sidste Levemaade tjener fast til intet uden
 at give Doctorer, Chirurger, Apothekere, Sangflokker,
 Gravere og Pikkere Næring: thi de Samme vilde neppe
 have deres skikkelige Udkomme, hvis man ikke med saa-
 dan Omhyggelighed iagttog den nordiske Philosophie i
 at pleje Legemet. Jeg kan af intet Saadant bedre be-
 vise, end af mit eget Exempel. Jeg har for meer end
 40 Aar siden været af saa slet Helbred, at mine Venner
 have spaaet mig en hastig Død, hvis jeg ikke multipli-
 cerede mine Middags- og Aftens-Retter, ja ligesom op-
 sagt mig Livet til hver Mikkelsdag og Paaske, som her
 ere de almindelige Flottetider, hvis jeg fremturede udi
 min Tarvelighed. Den lange Tid jeg imod Forhaab-
 ning har levet udi, har gandske overbevist mig om saa-
 dan Morals Falskhed, helst saasom den største Del af
 disse

disse Prædikantere for længe siden en efter anden ved Døden ere hensovne; jeg har derfor, uanseet saadanne daglige Declamationer om Legemets Pleje, fremturet i min Levemaade, spist saaledes til Middag, at jeg ogsaa ligeledes kunde spise om Aftenen, brugt mine Been saaledes ubi Ungdommen, at jeg ogsaa ubi Nødsfald kunde bruge dem ubi Alderdommen. En ret Philosoph gaaer herudi, som i alt andet, Middelvejen, æder for at leve, og lever ikke for at æde. Enhver, som nægter Lege net fornøden Pleje, er ikke værd at leve, og Enhver, som nægter Appetiten ingen Ting, kan ikke fortjene bedre Dom. Begge hade deres Legemer, og Begge synde i lige Grad mod den Pligt, som maa iagttages i Henseende til Legemets Conservation.

En ret Philosoph kjendes 12) ogsaa derpaa, at han er en god Borger, det er: at han har Kjærlighed til sit Fædreland, og er lydig imod Dyrigheden. Paa saadan Lydighed sees store Exempler, især ubi Epaminonda Levnet, som videre skal vises. Vel er sandt, at mange, endog store Philosopher, ved en Slags Sandheds-Prædication, som har havt Anseelse af Morositet, have være noget incommode for den høje Dyrighed; men naar en Regent eftertænker, at mangen Undersaats Morositet og Surseenhed rejser sig ofte af pur Kjærlighed, kan dermed igjennem Tingre sees. Ingen seer surt eller hemmelig knurre over en Andens Gjerninger, uden den, der tager Del derudi, hvorfor de takkeligste Undersaatter ere ikke altid de bedste. Naar, for Ex., en Husfader begaaer noget, som kan være Critique underkastet, seer

In-

Ingen mere surt derved, end hans egne Børn og hans troeste Husfolk, Lejesvendes og Fremmedes Ansigter derimod ere stedse de samme, saalænge de nyde deres sædvanlige Løn, efterdi Herrens Gavn og Belsærb ligger dem kun lidet paa Hjertet. Ingen var mere incommode for Alexander Magnus, end den philosophiske Callisthenes, og Ingen mente ham dog bedre. De Macedonier, som inderligen elskede deres Konge, knurrede ideligen; Persianerne derimod og de conquererede Folk aldrig. Men deraf kan man ikke dømme, at de Sidste vare bedre Undersaatter end de Første, men heller sige, at de Førstes Klønten rejste sig af Kjærlighed, og de Sidstes Laushed af Lunkenhed og Indifference. En ret Philosoph modererer sig herudi saaledes, at, naar han contradicerer, skeer det med Ærbødighed, og at han saaledes efterlever et ærlig Mandts, at han ikke forglemmer en Undersaats Pligt.

Taalmodighed ubi Lidelse og Urets Forglemmelse er 13) ikke den ringeste Prydelse ubi en Philosophs Levnet, saasom Utaalmodighed, Brede og Hevngjerrighed ere de stærkeste Passioner, et Menneſke har at bestride. Et af de største Exempler paa Taalmodighed vides ubi Epictet. Den Samme, da han var geraaden ubi Trældom, og hans Herre med Magt vilde gjøre et af hans Fjæve Been ret, holdt han det for ugjærligt, saasom Benet derved stod fare for at brydes. Da Herren fremturede i sit Forsæt, og Benet i denne Operation blev brudt, sagde Epictet med sin sædvanlige Koldsindighed: jeg spaaede nok, at det vilde saa gaae. Udskillige andre saadanne

Taal

Taalmodigheds-Prøver findes hos de gamle hedenske Phi-
 losopher, hvorfor en utaalmodig Christen ingen Stade
 kan have af lige Historiers Læsning, hvormeget den end
 foragtes af visse Theologer, som gjøre Hovmod til Mo-
 tiv af denne saavelsom alle andre philosophiske Dyders
 Dvælse, ej eftertænkende, at saadan Censur kan give
 Anledning til fortrædelige Retorssioner paa dem selv.
 Jeg sagde: Utaalmodighed, Brede og Hevngjerrighed
 ere de største Passioner, en ret Philosoph søger at be-
 stride. Brede er den farligste, men Hevngjerrighed er
 den hæsligste. Det er menneskeligt at blive vred, men
 umenneskeligt at fremture ubi Brede. Den første Last
 er mere at undskylde hos Mennesket, efterdi den, som
 en Natte-Fiende, overrumpler, førend man faaer Tid
 til at sætte sig til Værge, helst naar En, som af Na-
 turen har et hidsiigt Blod, deraf angribes; thi da maa
 det vel hedde: hvo kan styre Krubdet, naar Ild kommer
 derudi? Men endskjøndt Brede er menneskelig, og af
 alle Affecter mindst kan dæmpes, helst hos et skrøbeligt
 Menneske, saa kan dog ingen vredagtig Mand føre Navn
 af Philosoph; thi Brede er ikke andet end en stæft
 Affindighed, og Philosophie er en bestandig Wiisdom.
 Intet Arbejde har været mig selv større, end at dæmpe
 min Brede; men jeg har ingen Tid kundet overvinde
 den; hvorfor den Titel af Philosoph, som af Mogle er
 bleven mig given, er gandske uforstyldt. Hevngjerrig-
 hed derimod, saasom den er en bestandig Brede, er
 mere lastværdig, maa derfor findes hverken hos en Phi-
 losoph eller hos en god Mand.

Phi-

Philosophien recommanderer endeligen 14) Bestandighed uden Haardnackenhed; thi den første er ligesaa stor en Dyb, som den sidste er en hæsliq Fejl, skjøndt de ofte confunderes sammen, helst hos lærde Folk, blandt hvilke det holdes for en Triumph at nedstige af Cathedra, førende det sidste Ord med sig, og uden at have ladet sig bevæge af Opponenternes Argumenter, da derimod udi en Philosophs Dine den er Sejerherre, som forandrer sin Mening, naar Sandhed ham anderledes overbevises, og den gaaer uovervindelig ned af Cathedra, som bekjender sig at være overvunden; men det er en academisk Lov, at en Præses skal berømmes af sin Bestandighed udi at forsvare sine Theses til det Yderste, ligesom den gamle Doctor vidste intet mere at berømme sin unge Søn Thomas Diaphorius af, end det, at han heller lod sit Liv, end afstod fra det, han eengang havde sagt. Man seer deraf, at den sunde Philosophie ikke promoveres ved slige Exercitier, hvoraf den studerende Ungdom faaer en Habitude af Ergotismus, som neppe forlader dem igjen.

Disse og deslige flere Qualiteter ere Kjendemerker paa en ret Philosoph, hvoraf sees, at de Slags Folk have været rare udi gamle Dage, men ere end mere rare udi vore Tider; thi det, som end fornuftige Folk nuomstunder kalde Philosophie, bestaaer allene udi et ordentligt Levnet, idelig Læsning og en Slags Indifference eller Koldsindighed. De derimod, som menige Mand kalder Philosopher, ere Folk, som distingvere sig fra Andre udi Sæder, Klædebragt og Egensindighed;

saa

saaledes, naar de see En med utoede Hænder, ukjæm-
met Haar, lange Negle, og Hoserne ned om Benene,
give de ham Navn af Philosoph. — Jeg har været mere
vidtløstlig udi denne Forberedelse, end udi de foregaaende,
efterdi Philosopher ere fast ubekjendte Dyr udi disse
Lande, hvor Cursus vitæ eller Levnetsløb bestaaer allene
udi at studere i Ungdommen, for at komme til et Stykke
Brød eller Embede, hvorudi man kan leve med Mage-
lighed udi Alderdommen; og kan tilligemed Brødet og-
saa erhverves en Rang eller Rettighed til at gaae paa
sine Naboers højre Haand, er Altting komplet, og rige
Materier gives til de Afdødes Gravskrifter og Ligprædi-
kener. Hvis Nogen nærmer sig videre til det, som man
kalder Philosophie, og vender Verden Ryggen, skeer det
gemenligen, efterdi Verden har vendt ham Ryggen først,
saa at han philosopherer par force og udaf Bitterhed.
Men saadan Philosophie er ligesaa lidet grundet, som
den Gudsfrøgt, der rejser sig af Kors og Modgang eller
Sygdom, den Sparommelighed, som rejser sig af Fat-
tigdom, og den Indgetogenhed, som kommer af en for-
dærvet og delicat Mave. At sætte Pris paa saadanne
forcerede Dyder, er ligesom at berømme en tandløs
Mand, fordi han aldrig bider Nogen, og en Podragist,
efterdi han forsværger Dauds; thi man seer ofte lige
forcerede Philosopher ved Coniuncturernes Forandringer
at falde til deres forrige Levnet, og at saasnart Verden
spiller for dem igjen, ere de færdige til at danse paa ny.

Udi de tvende Mænd, hvis Historie jeg her beskriver,
gives Model paa en retskaffen ægte Philosophie og et for-
anf-

nuffigt Levnet. Jeg veed nok, at endeel Theologer tale med Foragt om den hedenske Moral, gjøre alle hedenske Dyder til Synder, og henseere deres mest anseelige Gjerninger til Hojmod, Egenros og andre onde Kilder. Men mig synes, at saadan Critique gaaer forvidt; thi vil man med upartiske Dien betragte mange af de største Kirkelæreres Bedrifter, vil man, f. Ex., gjøre en Sammenligning mellem en St. Franciscus, Dominicus, Loyolas, ja en Ambrosius, Augustinus, Athanasius, og en Socrates og Pythagoras, skal man paa den ene Side ofte finde Persecutions-Geist, Frækhed, Studsig-
 hed mod Oprigheden, Ambition, Sevngjerrighed og adskillige andre Fejl, som aldeles ikke kan forsvares efter funde moralske Regler, og paa den anden Side Laalmodighed, Ydmyghed, Kjærlighed, Medlidenhed og adskillige andre Dyder ubi deres fulde Glands. Sid vi ikke med Foragt vilde tale om de Ting, som vi selv ikke have Fuldkommenhed nok til at practisere! Sid vi ikke vilde gjøre alle Dyder til Laster, allene fordi de ikke ere øvede af Christne! Sid vi ikke vilde bryste os for meget af vor Christendom, hvoraf de fleste intet have andet end det blotte Navn! Ingen kan vel nægte den christelige Morals Herlighed fremfor den hedenske. Enhver, som liguer Christi Lærdom med de bedste philosophiske Præcepta, maa og bør tilstaae, at ligesom alle Stjerner og Planeter fordukkles ved Solens Ankomst, og den hele Himmel bliver (at jeg skal bruge Pindari Talemaade) til et øde Sted, saa er al anden verdslig Moral bleven formørket ved den evangeliske Lærdom. Men, uanseet
 den

den ypperlige Lærdom, som er os givet, og vor guddommelige Læremesters Levnet, som er sat os til Model, opnaae vi ikke endeel af de hedenske Philosophers Dyder. Enhver, som holder dette at være formeget sagt, har kun at ligne sit eget Levnet med de tvende saakaldte blinde Hedningers Opførsel, til hvis Historier jeg nu vil skride, og saa skal han finde, hvormeget han udi Moralitet og Dyders Øvelse kommer tilført mod ovenmeldte tvende Mænd, skjøndt den Ene var af Profession kun en Bildhugger, og den Anden en Soldat.

S O C R A T E S :

Socrates var af Fødsel en Atheniensker. Hans Fader, Sophoniscus, var en Stenhugger, og hans Moder, Phænareta, var en Jordemoder, saa man deraf seer, at han ikke kunde bryste sig meget af sin Herkomst; dog skammede han sig ej heller deryed, men ved alle Lejligheder søgte at tilkjendegive, af hvad Rod han udspirede. Der fortælles, at hans Fader Sophoniscus strax efter hans Fødsel adspurgte Draclet om sin unge Søn, og at han fik saadant Svar, at han skulde ikke tvinge ham udi noget, men lade ham have sin fri Villie i Alting, saasom udi ham laae skjulte 600 Lærere. Faderen efterlevede dog ikke nøje Draclets Befaling, men tvang den unge Socrates, imod sin Villie, til at lære Bildthuggeri. Heraf kommer det, at Nogle have beskylt ham for Ulydighed imod sine Forældre, efterdi han ofte vægrede sig ved at øve samme Profession.

Hans

Hans Fader efterlod ham ved sin Død en maadelig Capital (80 Minæ) hvilken hans Venner satte ud paa Rente for ham, men saa ilde, at han tabte baade Hovedstol og Rente, og blev bragt til yderste Fattigdom. Udi dette Uheld skillede han sig taalmodigen, og søgte at fortjene sit Brød ved Bildthuggerkonsten, forfærdigende adskillige Støtter og Billeder, som længe bleve seete i Athenen. Men, som han ingen naturlig Lyst havde til dette Haandværk, arbejdede han ikke, uden naar Nøden trængte; thi den øvrige Tid anvendte han paa philosophiske Betragtninger, hvortil han havde naturlig Tilbøjelighed. Hvilket da den Philosoph Crito mærkede, tog han ham fra Bærstedet, og forsergede ham, og lod ham undervise i Philosophien, og begyndte da strax at fremfinne hans store Dyder, hvoraf man kunde see, at han vilde blive en Zirat ikke allene for Grækenland, men for det hele menneskelige Kjon.

Hans første Læremester var Anaxagoras, indtil samme Mand forlod Athenen; siden lod han sig informere af Archelaus, Prodicus og adskillige Andre, blandt hvilke regnes den bekjendte milesiske Dame Aspasia, som havde anseelige Mænd til Discipler udi Athenen; thi den store Pericles selv havde været under hendes Information. Da han længe havde hørt andre Philosopher, begyndte han omsider selv at agere Lærer, dog paa en langt anden Maade,
 end

end da brugeligt var. Xenophon siger, at han ibelig søgte Folks Dmngjængelse, saaledes at han om Morgenen tidlig forsojede sig til de sædvanlige Spadsferepladse udi Staden; ved Middagstider var han paa Torvet; og den øvrige Tid af Dagen var han udi de største Selskaber, førende stedse grundige og opbyggelige Taler, saa at han heller havde Anseelse af en god Compagnon, end en Læremester, anderledes end de andre Philosopher, hvilke oprettede Skoler, hvorudi de paa visse Tider gave Lektioner for Betaling, skjøndt man profiterede ikke udi deres ordentlige Skoler saa meget, som udi Socratis lystige Selskab. At han betjente sig af den Maade at undervise paa, skede endel af Modestie, efterdi han vilde lære uden at have Navn og Anseelse af Læremester, endel ogsaa efterdi han holdt den Maade for den nyttigste og kraftigste. Saaledes gav han de fortræffeligste Lektioner udi Spil, Leg, udi Huse og offentlige Forsamlinger, paa Spadsferepladse og Steder, hvor man mindst ventede det, ja hans eget Fangehus, hvor Folk kom for at trøste og husvæle ham, blev til den største Skole udi Athenen paa samme Tid. Det var at ønske, at andre Lærere herudi vilde følge Socratis behagelige Læremaade, istedenfor at lade sætte Skildt ud for deres philosophiske Krambocher, og med deres magistralste Gravitet at maale Philosophien ud ligesom efter Bægt, saa vilde Ungdommen faae større

Lyst til at lære, og mindre Desertioner fløe fra de philosophiske Skoler. Man kan af en kort socratick Dmngjængelse lære mere, end af store vidtloftige Dictatis; thi den er den bedste Læremester, der, istedenfor at imponere Andre sine Meninger, lader som hann selv ikke er vis paa en Ting, spørger Andre tilraads, for at høre deres Tanker, og endeligen ved grundige Argumenter bringer dem paa rette Vej.

I den Henseende var det, at Socrates betjente sig af det, som man kalder Ironia eller en Art af Simulation, ladende, som han selv intet vidste, men admirerede Andres Tale, og derfor blev kalden *ἴρων*, det er, En som stiller sig ensfoldig og uvidende an. Derved gav han Andre Lejlighed til at udsige deres Meninger, og, naar han saa vel havde sonderet dem, og faaet alle deres Præjudicia at vide, skred han til at bestride dem, og især igjendrev dem af deres egne Principiis, saa at de maatte give sig ligesom paa Discretion, førend han forlod dem. Han plejede selv at ligne sig ved en Jordemoder, hvilken selv er ufrugtbar, men arbejder paa at bringe Andres Foster til Verden. Plato vidner, at han tog dette Indfald af hans egen Moder, hvilken havde været Jordemoder, sigende, at, hvor forfaren hun end var, saa kunde hun dog ikke forløse nogen Kvinde, med mindre hun var frugtsommelig med et Foster, ligesom han selv ved sin Lærdom ikke kunde bringe no-

gen Frugter frem hos sine Tilhørere, med mindre Naturen havde plantet noget hos dem; saa at hans Kunst bestod allene i at hjælpe det skjulte Foster til at komme for Lyset.

Nogle have vel ilde udtolket de socratiske Ironier, og den skjemtsomme Maade, han havde at moralisere paa, holdende for, at Saadant var en philosophisk Gravitæt uanstændigt. Men, som Socrates havde at bestille enten med storagtige Philosopher, der bildte sig ind at have opsluget al Viisdom, eller med unge Mennesker, der havde Præsumptioner om sig selv, holdt han den satyriske Moral for det kraftigste til at confundere dem med, og er derudi bleven efterfulgt med Succes af adskillige andre store Lærere. Og sees man heraf, at satyriske Moral er ikke allene tilladelig, men og nyttig, ja kan vise sin lovlige Hjemmel fra en af de største og dydigste Philosopher, som er funden blandt Mennesker. At denne Methode ellers er bleven saa forhadt, rejser sig af dens Misbrug, efterdi mange Andre under det Skin af en socratisk Philosophie have udøst deres Galde og Passioner, og istedenfor at skjemte med Laster og Fejl, have af Had angrebet visse Personer, hvilket er enhver ærlig Mand, end sig en Philosoph, uanstændigt, ja fortjener lige-
saa meget at lastes, som en socratisk Satire fortjener at berømmes. Det kan vel ikke nægtes, at Socrates jo ogsaa har angrebet visse Personer især, ja

mævnet dem ved Navn; men, som det er klart, at han ikke har gjort det af Had eller Affecter, saa kan deslige hans Taler heller henføres til moraliske Erindringer end til Medisance, hvilket ikke maa confunderes med hinanden, saasom det første kan flyde af en philosophisk Nidkjærhed, for at corrigere Mennesker, men det andet af Had og Passioner. En Strafseprædiken, som grunder sig paa Sandhed, er ingen Medisance, men heller en Medicin; og kan Ingen fortryde paa, at de Laster blive ham udi Skrifter og Tale bebrejdede, som han undseer sig ikke ved offentlig at bedrive. En, f. Ex., der slakker Verden omkring, og antager hvert Lands Religion, som han kommer i, kan ikke fortryde paa, at man i Taler og Skrifter kalder ham en Bejrhane. Og En, der undseer sig ikke ved at udsove sin Rus i Gadens Rende-
stene, bør ikke formalisere sig over de Critiquer, som derpaa kan falde, skjøndt de skee af hans Venner og Paarørende. Med eet Ord: det er ingen Medisance at tale og skrive aabenbare Sandheder. Den kan heller holdes for en god og fuldkommen Mand, der ideligen laster sine Venners Fejl, og roser sine Uvenners Dyder, og ved saadan Opførsel lader see, at han hader Laster og priser Dyder, hvor de findes; ja, at han er befriet for den Partialitet, hvilken findes hos de fleste Mennesker, nemlig at forbinde sig saaledes udi Venstabs med visse Folk, at de tilli-
gemed

gemed forbinde sig med deres Fejl og Laster. Vel er det et Mundheld, at man maa skjule Bennis Fejl, men naar Bennet søge ikke at skjule dem selv, er saadant, hvorvel authoriseret, Mundheld, ubegrundet, og deslige Alliancer ere langt fra ikke saa prisværdige, som de gemenligen holdes for. Dette kan siges, for at undskylde Socrates, helst saasom deslige Satirer i hans Tid vare authoriserede, skjøndt de i vore Tider ikke lides, og man derfor Ingen kan raade dertil.

Socrates skjemtede ellers ikke med Nogen, uden enten for at corrigere ham selv eller Andre, der kunde spejle sig i hans Laster, som lagdes for Lyset. Der er et libet Dyr ubi Ægypten, kaldet Schneumon, hvilket farer alle vegne om og ødelægger alle de Crocodile-Æg, som det kan overkomme, uden selv at have nogen Nytte deraf, men Landet bliver derved befriet fra mange skadelige Crocodiller. Med saadant Dyr kan Socrates lignedes, ja langt fra at kunde med Billighed give ham Titel af en Spottesfugl, man heller kan ansee ham som en ivrig Tugtemester, hvilken søger efter den kraftigste Disciplin til at rette og corrigere Mennesker. At spotte og censurere, uden derved at sigte til saadant Maal, kan heller fortjene Navn af Raadhed end Iver. Den bekjendte engelske Spectator fortæller om en vis engelsk Herre, der engang inviterede til Gæst en temmelig Hob Mennesker,
der

der alle havde aflange Ansigter, hvoraf de Inviterede mærkede, at man drev Spot med dem; og at han en anden Gang havde udvalgt til Gjester Alle, som stammede, hvilket forarsagede en særdeles latterlig Scene ved Maaltidet. Men en af Gjesterne, som først mærkede, at dette tjente kun til Divertissement, stod Brede op fra Bordet, og siden udfordrede Verten til Duel. En Anden, til Imitation, anrettede siden ogsaa et saadant Gjestebud, men som sigtede til et ganske andet Maal. Han inviterede en Hob Mennesker, som vare mest bekjendte for at opfylde deres Tale med unyttige Eder og Forbandelser, og lod, mens de discourerede over Maaltidet, den hele Tale antegne af en Skriver, der stod i Stuen. Derpaa lod han oplæse for Gjæsterne, alt hvad som talet var, hvorover de skjæmmede sig saa meget, at Mange forlode denne flemme Bane. Dette var et socratisk Skjemt, som fortjener heller at berømmes end lastes.

De-Taler, som Socrates har holdt, ere samlede af Udskillige, især af Xenophon og Plato. Den Sidste har dog i sine socratiske Samtaler tillagt meget af sit eget, hvilket Socrates selv mærkede, og derfor, da han engang hørte Platos Lysidem at læses, sagde han: Ej! hvor meget har denne unge Mand løjet om mig! Og vidner Xenophon, at Socrates har aldrig talt om physiske og mathematisk Sager, hvormed han sigter paa Plato, som
 udi

udi sine Skrifter forestiller Socrates Lærdom om naturlige Sager, Geometrie og Musik; thi denne store Mands hele Philosophie bestod udi Moral, Deconomie, og Politi. Hans Forsæt var fornemmelig at opmuntre Mennesker til Dyd, og at drive paa de Ting's Dvelse, som henhøre til Vitam communem; hvorudover han tilfidesatte alle andre Videnskaber, som curieuse, for at drive med desstore Sver paa dem, som vare nyttige. Saaledes drev han, f. Ex., paa Regnekunsten, saavidt den kommer tilpas udi Huusholdningen og Kjøbmandskab. Men naar man vilde bruge den til at udregne Solens og Stjernernes Distance fra Jorden, raadede han derfra. I det øvrige lod Socrates see, ved sit Levnet og Exempel, at det er en Philosoph's Pligt at lade sig bruge udi Alting, som kan være Fædrenelandet til Tjeneste. I den Henseende vægrede han sig ikke enten for Krigs- eller civile Embeder.

Udi den store Krig imellem Athenen og Lacedæmon lod han sig bruge tvende Gange. Og vidnede Alcibiades dette om ham, at han udi samme Krig overgik Alle udi Arbejde og Bestandighed, og at ingen Athenienser kunde udstaae større Besværligheder. Men, endskjøndt han kunde lide Hunger og Tørst bedre end Andre, og aldrig Noget havde seet ham beskjænket, saa var han dog udi Gjestebude og Laug mægtig til at drikke alle Andre til Sengs. Da udi

Potidææ Beleiring Krigshæren blev overfalden af saadan Kulde, at Ingen torde gaae ud af deres Telte, gik Socrates ud i sine sædvanlige Klæder. Han påsferede undertiden og Is med sine blotte Been, saa at Soldaterne, som mente, at han gjorde Saa- dant til deres Foragt, bare Fortrydelse derover. Der fortælles, at han engang paa dette Tog forfaldt ubi saa dybe Tanker, at han blev staaende ubevægelig paa eet Sted den hele Dag. Soldaterne bleve ved Mid- dagstiden dette vaer, hvorudover den Ene fortalte det til den Anden, og som han blev stedse ved, formere- des deres Forundring, saa at nogle joniske Soldater fastede nogle Tæpper paa Marken, og lagde sig ned derpaa, for at see, om han saaledes vilde blive staaende den hele Nat. Socrates blev ubi samme Positur den hele Nat, indtil Solen rejste sig, da bøjede han sig, og gik omsider bort. Saadanne an- dre adskillige Henrykkelser antegnes paa andre Tider om ham. Da han ubi et Felbtslag saae sin Ven Al- cibiades saaret og omringet af Fiender, satte han sig selv ubi alleryderste Livsfare for at redde sin Ven. Og, da man efter Slaget tilbødte ham den største Belønning, afsbad han sig den, og forlangte, at Alcibiades maatte bekomme Prisen. Ubi det Slag ved Delium mod de Thebaner, distingverede sig So- crates fremfor andre Athenienser ubi Tapperhed og Omhyggelighed for at conservere sine Venner; thi,
 da

da han udi Flugten fandt Xenophon liggende paa Jorden, tog han ham paa sine Skuldre og bragte ham i Sikkerhed. Da de flygtende Athenienser vare komne til det Sted, hvor to Veje saaes, blev Socrates staaende, og formanede Folket ikke at tage den Vej, som de agtede at gaae, sigende: Min Gejst advarer mig derom. Den største Part af Soldaterne, som holdt for, at han skjemtede med saadan Tale, bar Fortrydelse derover og søgte den samme Vej, saa at der vare kun faa, som fulgte Socrates, hvoriblandt var Alcibiades. Men de, som foragtede hans Raad, bleve uformodentligen angrebne af nogle fiendtlige Ryttere, og Alle omkomne. De derimod, som fulgte Socrates, komne beholdne tilbage. Dette findes antegnet om Socrates Krigsbedrifter, hvoraf sees, at han tilligemed en stor Philosoph var en stor Soldat, og at Philosophien hverken er eller bør være Noget til Hinder udi Fædrelands tjeneste.

Hvad civile Forretninger angaaer, da vilde Socrates ingen paatage sig, uden at han engang antog Senators Plads. Nogle mene, at det skede af den Aarsag, efterdi han forudsaae en stor Forandring udi Republikken; Andre, at hans Gejst havde advaret ham, at holde sig fra publice Forretninger. Af hvad Aarsag det end skede, saa viste Udgangen, at han herudi gjorde vel, eftersom Republikken siden,
som

som bekjendt er, faldt udi 30 Tyranners Hænder, hvis uretfærdige Love alle Embedsmænd maatte underskrive; saa at Socrates, som intet Embede havde, blev befriet fra at samtykke udi de Ting, som vare Fædrenelandet til Skade. Den ene Gang, som han var udi Embede, distingverede han sig ved en bestandig og ærlig Gjerning, som nær havde kostet ham Livet. Athenienserne havde dømt 10 af deres Anførere uretfærdigen tilbøde, og befalet Socrates, som da var Raadsherre, at forfærdige og concipere Dommen. Socrates, som ingen Uretfærdighed vilde begaae, undslog sig da derfor, stillende sig an, som han ikke kunde skrive, og i det ringeste, at han ikke forstod Maaden, paa hvilken en Dom skulde forfattes. Dette opvakte Latter hos Nogle, Andre derimod forklarede det som en Ulydighed, og paastode, at han skulde fordres til Straf. Men han blev bestandig i sit Forsæt, sigende, at han heller vilde underkaste sig Fængsel og Død, end domme uskyldige Folk imod Lovene. Denne Gjerning forøgede ikke lidet de høje Tanker, man havde fattet om denne Mand. Da Staden faldt udi de 30 Tyranners Hænder, lod han see saadan en Frimodighed i at beskytte de Bestrængte, og i at modsig Tyrannerne, saa at disse holdte for, at deres Regimente ikke kunde blive bestående, uden han blev ryddet af Vejen.

Men

Men hvad som styrkede Socrates, vare de atheniensiske Sophister eller falske Philosopher, hvilke han ideligen skjemtede med, efterdi de bryste sig af forføngelige Videnskaber, og saae alle andre Mennesker over Axlerne. Socrates stillede sig efter Sædvane enfoldig an, og ligesom en Discipel forlangte at undervises af dem; men, da han havde faaet dem til at udbrede deres Praleri, gik han dem saaledes paa Klingen, lagde deres Uvidenhed for en Dag, og confunderede dem saaledes, at de gik skamfulde og forbittede fra ham; og saasom ingen Brede er farligere, end den philosophiske, holdt de ikke op, førend de skilte ham baade ved Frihed og Liv. Hans største Fiende blandt disse Folk var en atheniensisk Rhetor, ved Navn Anytus, hvilken anvendte alle sine Kræfter paa at fælde ham. Dog bristede han sig ikke til at gaae aabenbar tilværks, i Henseende til den store Reputation, Socrates havde erhvervet udi Athenen, vel vidende, at Athenenserne ikke kunde taale at høre nogen Beskyldning mod en saadan Mand, som af Apollos Orakel var erklæret for den viseste Mand paa Jorden, og til hvilken Folk strømmede fra alle græske Stæder for at see ham, og at høre ham tale. Han havde derforuden gjort sig behagelig hos dem, ved at confundere ovenmeldte Sophister, og ved at vise dem, at de intet vidste eller forstode tilgavn. Herudover fandt han raadeligt, at tage Andre i Ledtog med sig,

og raadførte han sig fornemmeligen med en anden Drator, ved Navn Melito, hvilken Plato beskriver saaledes, at han havde et stridt Haar, langt Skjæg, en krum Næse. Ved bennes Hjelp tog han sig for at sætte sit onde Forsæt i Værk, og ophidsede da først Poeten Aristophanes til at gaae dem herudi tilhaande. Bemeldte Aristophanes skrev paa samme Tid Comedier, som med stor Succes bleve agerede udi Athenen. Udi samme Comedier brugte han stor Frihed, ladende sig ikke nøje med at belee Fejl og Laster, men stillede ogsaa paa Theatret høje Embedsmænd, som han ikke undsaae sig ved at nævne ved Navn, hvilket sees af hans Skuespil, som vi endnu have. Og fandt Almuen Behag derudi, helst naar han skjemtede med Nogen, som den ikke kunde lide. Ham overtalede da disse til at gjøre en Comedie over Socrates, og derudi at skjemte med hans Lærdom, ja vise, at han gjorde Hvidt til Sort, forvændte Sandhed, og indførte nye og ubekjendte Guder.

Aristophanes, som for sin egen Person intet godt Hjerte bar til Socrates, lod sig ikke længe bede dertil; men forfærdigede strax et Skuespil, hvorudi han driver Spot med Socrates. Athenienserne, som vel vare vant til at see store Personer igjennemhegledede paa Theatret, studsede dog ved denne Præsentation, saasom de ikke kunde have formodet, at Nogen

Kulde

Kulde drifte sig til at angribe en Mand, der formedes sin Dyb og Lærdom var anseet som en Birat for det menneskelige Kjøn. Men siden vænne de sig til at see samme Skuespil uden Fortrydelse, ja omsider begyndte at faae Behag derudi, saa at de opløstede Aristophanes til Skyerne. Denne Comedie, som vi endnu have, kaldes Νεφέλη, eller Skyen; hvorudi Socrates forestilles som en Pedant og en falsk Lærer, der forfører Ungdommen til Laster og Udyder. Socrates kom ellers sjelden til saadanne Spectacles, undtagen naar Euripidis Tragedier bleve spillede; thi, saasom de Tidens Comedier vare lidet opbyggelige, foragtede han de comiske Skribentere, især Aristophanes; og var det Aarsagen, hvorfor samme Poet fandtes saa villig til denne onde Gjerning.

Ovenmeldte Skuespil blev saaledes med stor Applaus ofte spillet, især paa en vis Fest, da en stor Mængde Græker fra adskillige Stæder strømmede til Athenen. Da nu Socratis Person blev forestillet paa Skuepladsen, og hans Navn blev ofte nævnet, spurgte de fremmede Tilskuere, hvo denne Socrates var. Socrates, som med en heroisk Koldfindighed lod sig selv indfinde paa det Sted, hvor han vidste, at man vilde drive Spot med ham, ja havde forsetlig udvalgt en Plads, hvor han af Alle kunde sees, da han hørte, at hans Navn blev efterspurgt, rejste han sig op af sit Sæde, og blev staaende saalænge

Comedien varede, ja han loe undertiden af en og anden Action; og da Nogle adspurgte ham, om han ikke med Fortrydelse ansaae Saadant, sagde han: Ingenlunde! tvertimod, det er mig Hjært, at jeg kan tjene saa mange Godtsfolk til Divertissement.

Denne Comedie blev siden derefter spillet adskillige Gange, og, efterat man ved denne og andre havde vænnet Almuen til at anhøre Spotteord mod Socrates, toge hans Fiender sig omsider for at gaae aabenbar tilbærks dermed, og indgav Melitus en Klage til Raadet, hvorudi han beskyldte Socrates for at forkaste de atheniensiske Guder, og at forføre Ungdommen, begjerende, at han derfor maatte straffes paa Livet. En hans Disciple, navnlig Crito, gif da strax i Borgen for hans Tilstedeblivelse. Hans Modstander Anytus mærkede da, at han vilde høre ilde hos alle brave Folk formedelst denne Forfølgelse, skikkede derfor hemmelig Bnd til Socrates, og lod ham vide, at han vilde lade Sagen falde, hvis Socrates vilde være hans Ven, og holde sig fra at censurere hans Opførsel. Socrates svarede, at han ingenlunde Saadant vilde indgaae, men at han vilde blive ved at laste onde Mennesker, saalænge som han levede.

Smidlertid, fra den Time han først blev anklaget, indtil hans Dom blev fældet, fremturede han i sine
 sæd:

sædvanlige philosophiske Lektioner, og bekymrede sig aldeles ikke om at forsvare sin Sag; og, da Hermogenes bebrejdede ham denne Efterladenhed, sagde han: Jeg veed, at jeg aldrig har bedrevet nogen Uretfærdighed; og er derfor mit Levnet min Sags bedste Forsvar. Da samme Hermogenes blev ved sine Erindringer, sagde han: at han tvende Gange havde beredet sig paa en Tale til Dommerne; men Gud havde befaleet ham at holde inde dermed. Hermogenes studsede derved, men Socrates fuldførte sin Tale saaledes: Kan man forundre sig over, om Gud vil, at jeg nu skal ende mit Liv? Jeg har hidindtil ført et lykkelig Levnet, og været mine Venner til Behag og Fornøjelse; hvis jeg skulde leve længere, maatte jeg underkastes de Ulejligheder, som Alderdommen fører med sig, og finde Mangel paa Syn, Hørelse og andre Sandser. Hvi skulde jeg da ønske saameget et langt Liv? Det er troligt, at de, som have mig kjær, har villet, at jeg skulde døe paa den bedste og belejligste Tid og Maade. Thi dersom jeg underkaster mig Raadets Dom, faaer jeg den allermildeste Død, og jeg døer med et friskt Sind og Legeme. Hvorom Alting er, saa er det bedre at døe uskyldigen, end at tilbette sig et Liv, som er stemmere end Døden.

Udskillige andre af hans Benner formanede ham ogsaa til at forsvare sin Uskyldighed. En anseelig Drator, ved Navn Lysias, tilbragte ham en skreven Forsvarstale, som han kunde bruge for Retten. Denne Tale læste vel Socrates igjennem, og sagde, at den var vel og syndig skreven, men ikke beqvem for sig; og, da Lysias spurgte, hvorfor den ikke var beqvem for ham, naar den ellers var vel skreven, svarede Socrates dertil: Kan ikke Sko og Klæder være beqvemme og nette, uden at de just passe sig til mig? Dersom Du tilbragte mig sicyoniske Sko, da, endskjøndt de passede sig til mine Fødder, vilde jeg dog ikke bruge dem, efterdi de ere ikke en Mandsperson anstændige. Saaledes finder jeg Din Tale at være net og oratorisk, men ikke mandig og en Philosoph anstændig.

Da det lakkede mod Tiden, at der af Retten skulde paakjendes udi Sagen, indfandt sig 3 Anklagere, nemlig Anytus, Lyco og Melitus. Hvoraf den Første skulde udføre de Forseelser, han havde begaaet imod det hele Folk; den Anden skulde forsvare Dratorer, og den Tredie Poeter. Melitus steg først op i Cathedret, og holdt en Oration, men med saadan Rædsel, at han ofte nær var kommen fra sine Concepter. Indholden af samme Tale, hvoraf findes nogle Stykker hos Xenophon og Andre, var denne:

at

at Socrates lærte sine Tilhørere at foragte Stadens Love, sigende, at det var daarligt at lade sig regjere af Bønner; thi Dommernes Bøte skete ved Bønner, som de kastede udi et Kar; at Socrates var en Tilhænger af Alcibiades og Critias, hvoraf den Eine udi Regjeringen havde ladet see Bold og Gjerrighed, den Anden havde søgt at bringe Staden under Nag. Videre havde han opmuntret Børn til Ulydighed mod deres Forældre, og lovet at gjøre de første fornuftigere end de sidste; ja, at han havde lært, at Børn kunde revse deres Forældre; han havde sagt, at den viseste Mand var mest Ure værd, hvorved han mente sig selv; og andet deslige.

Den Anden, som talede i Forsvar af Poeterne, foregav, at Socrates havde gjort stor Misbrug af Poeter, og forklaret deres Ord udi en falsk Mening, for at opmuntre sine Disciple til Laster og Udyder. Endeligen holdt den Tredie sin Forsvarstale for Dramatorerne. Medens disse Beskyldninger udøstes, sad Socrates gandske stille, og syntes at have sine Tanker henvendte til andre Ting; han vilde ej heller antage nogen Advocat til at forsvare sin Sag, som da brugeligt var. Men da hans Anklagere vare nedstegne af Cathedret, traadte han selv op, og først forfaldt udi hjertelig Latter, og endelig begyndte han at holde en Tale, men langt anderledes end man havde indbildt sig; thi han talede ikke som en Misdæ-

der, men som en myndig Lærer, der var kommen for at opmuntre Dommerne til Dyd, og at undervise dem om deres Pligt. Hvad hans egen Sag angaaer, da lod han falde nogle Ord, blandt hvilke disse vare de fornemste: Jeg undrer mig over Meliti Beskyldning, at jeg haver forkastet de Guder, som Staden dyrker, ligesom Alle tilligemed Melito selv ikke havde seet mig ofre paa Festsdagene. Derpaa talede han om sine guddommelige Åabenbaringer, hvilke han mere reflecterede paa, end Spaamændenes Udsigelse, Fugleskrig og andet deslige. Da Dommerne dette hørte, begyndte de at knurre, endel saasom de ikke kunde begribe, hvad han sagde, endel ogsaa, efterdi dem syntes, at han havde for høje Tanker om sig selv, hvilket da Socrates mærkede, blev han ved at tale saaledes: Da Oraclet engang udi Manges Paahør blev adspurgt om mig, svarede Apollo, at Ingen var retfærdigere og visere end Socrates. Hvis I ikke ville fæste Tro til Oraclet, saa examinerer mit eget Levnet: hvem finde I mindre at lade sig regjere af sine Affecter? Hvem finde I mere at staae mod Skjænk og Gaver? Hvem finde I at leve mere fornøjet i Sattigdøm? Hvem finde I mere at følge Dyd og efterlede Sandhed? Melitus beskylder mig for at fordærve Ungdommen; men lad ham vise mig en eneste,

ste, som jeg af gudsfrygtig har gjort ugudelig, af tarvelig overdaadig, af ædru til en Dranker, af arbejdsom doven eller i nogen Maade fordærvet. Melitus svarede da dertil: Jeg kjen- der dog dem, som Du har overtalet til at ad- lyde Dig mere end deres Forældre. — Det er sandt, sagde Socrates: det gjør og bør jeg dagligen gjøre: de Syge bør adlyde Lægen meer end deres Forældre. Mon gode Borgere ikke heller adlyde dem, som give sunde og nyt- tige Raad, end deres Venner og Paarørende? Og da Melitus Saadant maatte tilstaae, sagde So- crates: Hvi trækker Du mig da som en Misdæ- der for Retten?

Udfølligt andet blev da anført saavel af Socra- tes selv, som af Andre til hans Forsvar; men Dom- merne stødte sig over den usædvanlige Maade, han betjente sig af, saa at, da Plato steg op i Cathedret for at tale, og begyndte sin Oration med disse Ord: Jeg kommer her, endstjøndt jeg er den Yngste af dem, som betræde Cathedret; raabte de alle: Ja den Yngste af dem, sum nedstige af Cathedret, hvilket de tvang ham strax til at gjøre. Derpaa begave de sig til at votere, og blev da So- crates ved 28 i Dommeres Stemmer fordømt. Men som det var brugeligt i Athenen, at, naar en Gjer- ning var bedreven, som ikke gandske fortjente Livs-

straf, kunde den Fordømte løse sit Liv ved en Sum Penge; hvorudover Socrates af Dommerne blev adspurgt, hvad Sum han vilde give for at befries fra Dødsstraf. Endel af hans Venner tilbøde da en anseelig Hob Penge; men han vægrede sig for at imodtage deres Tilbud, sigende, at den allene, som har gjort Uret, bør give Pengemuldet; Jeg haver fortjent at æres og belønnes i mit Fædreland, og at underholdes paa Stadens Bekostning. Dette Svar forbittrede Dommerne saaledes, at de dømte ham fra Livet, og 80 andre Stemmer bleve føjede til de forrige.

Da Dommen var affagt, faldt Socrates ubi latter, vendte sig om til sine Venner og sagde: Hvi skulde denne Dom bedrøve mig, naar jeg er forsikkert om, at jeg intet Ondt har gjort? Jeg haver ikke foragtet den Guds-Tjeneste, som jeg dagligen haver øvet. Jeg haver ikke forført Ungdommen, men opmuntret dem til Dyd og Arbejde. Denne Dødsdom er derfor ingen Skam for mig, men for mine Dommere; de ere allene at beklage, som dømme saa uretfærdig, ikke jeg, som dør uskyldig. Alle maa vidne med mig, at jeg Ingen har tilføjet noget Ondt, men tvertimod, at jeg har været Alle til Hjælp og Tjeneste. Efterat han havde
talet

talet disse Ord, gif han hørte med et glad og fornøjet Ansigt.

Han blev derpaa bragt til Fængsel, og 30 Dage efter Dommens Afgjælse bunden med Lænker. At man ellers ikke ilede med hans Død, forarsagede en Ceremoni, som Athenienserne aartigen toge i Agt ved at skikke et Skib med Foræringer til Delus, Apollos Sæde; saasom nu samme Skib var gaaet bort Dagen for Socratis Dom, og ingen Execution maatte skee, førend det kom tilbage, blev Tiden opsat, og Socrates fik imidlertid Lejlighed til at tale med sine Venner ofte i Fængselet, og at opbygge dem med herlige og kostbare Lærdomme. De Samme søgte da at overtale ham til at redde sig med Flugten; men han lo deraf, og spurgte dem, om de vidste noget Sted udenfor Athenen, hvor Døden ikke kom. Dagen for hans Død listede Crito sig ind til ham, og fandt ham udi en Søvn, som gav en yderlig Sindets Rolighed tilkjende. Saasnart Socrates vaagnede op, gav han ham den bedrøvelige Tidende, at det hellige Skib var ivente, og at det maaskee vilde komme samme Dag, saa at han maatte lave sig til at døe Dagen derefter. Socrates svarede da med sin sædvanlige Koldsindighed: *Skee Guds Villie! dog troer jeg ikke, at Skibet kommer i Dag, formedelst en Drøm, som jeg har havt, hvorudi mig er givet tilkjende, at jeg ikke skal døe*
 førend

førend paa 3die Dag derefter. Crito raadede ham da paa ny til at tage Flugten, saavel for at redde sit eget kostbare Liv, som for at hindre sine Venners Eftertale, saasom Efterkommerne vilde lægge dem til Last, at de af Pengegjerrighed ikke havde villet kjøbe ham løs. Han tilbød da selv sine Midler, og om de ikke vilde forslaae, lovede han for Simmias, Lebris og Andre. Videre, sagde han, at Ingen bør frivilligen løbe til Døden, og at Saa-
dant kan heller anføres til Sindets Skrøbelighed, end til Bestandighed. Bad derfor, at han strax vilde fatte en Resolution, saasom Tiden tillod ikke at betænke sig længe. Socrates svarede hertil: man maa herudi ikke eftersee Menneskers Domme og Meninger; men allene det, som i sig selv er ret og billigt. At rive sig ud af Dyrighedens Hænder, er ikke andet end at rebellere imod Staten, og at overtræde Landets Love. Han vilde derforuden ved saadan Flugt sætte hans Venner og Befordrere udi Fare. Hvad hans Børn angik, da maaskee deres Skjebne vilde blive bedre, dersom han lydigen underkaster sig den af Dyrigheden affagde Dødsdom, end om han med Ljst stræber at redde sig med Flugten. Hvorom Alting er, saa maa man sætte al Egennytte tilside for Retfærdighed. Endeligen sagde han: Dine Formaninger, Crito! er ikke andet end en ubehagelig Lyd, som skurrer for mine Øren; hvis
Du

Du ellers har noget andet at erindre, saa vil jeg gjerne høre Dig. Og da Crito dertil svarede, at han intet andet havde at sige, sagde Socrates: Tal da ikke mere, men lad mig gaae den Vej, som Gud viser mig.

Hans Venner bleve derefter ved at besøge ham i Fængslet som tilforn. De samlede sig gemenligen paa det Sted, hvor Socratis Sag var bleven ageret, og som var nær ved Fangehuset, hvor de forbleve, indtil Døren aabnedes, da bleve de indladne, og fordrev den hele Dag med ham. Men da de hørte, at det hellige Skib var kommen fra Delos, kom de tidligere, end de plejede; men Portneren lod dem da vide, at de maatte tøve noget, indtil han advarede dem om Tiden, efterdi Stadens elleve Mænd havde befalet, at Socrates skulde løses af sine Bænd, for at døe samme Dag. Da de vare blevne advarede om Tiden, da traadte de ind, og fandt Socrates løst af sine Lænker, og hans Hustru Kantippe siddende hos ham med et Barn paa Armen. Da han blev dem vaer, vendte han sig til Crito, bedende, at han vilde bringe hans Hustru tilside, hvilket ogsaa skedte, saa at hun hylende og grædende blev bortført. Socrates satte sig da ned paa Sengen, og strøg med Haanden paa sit Been, som af Lænkerne var blevet ømt og saaret: sigende: Man skjønner ikke paa det Gode, førend man har liide

lidt Ondt; thi nu synes mig at faae et nyt Been, efterdi Smerten holder op. Derpaa lob han Benet ned af Sengen igjen, og holdt den herlige Tale, som anføres af Plato, der selv var overværende, og har beskrevet hans Dødshistorie. Blandt andet taler han om en voldsom Død, hvorved Mange forkorte deres eget Liv, saaledes: Vi ere Guds Ejendomme, og derfor ingen Ret have over vort Liv; thi dersom en Tjener imod sin Herres Villie omkommer sig selv, synder han imod den Pligt, som han er sin Herre skyldig. Derfor har Ingen Ret til at stille sig af med sit Liv, førend Gud kalder ham, hvilket nu skeer med mig. Derpaa talede han om Sjælens Udødelighed, og de Belønninger, som fromme og bydige Menneſker have at forvente udi det andet Liv, hvorem han selv var forsikkert. Saasom han førte denne Tale med Iver, advarede den, som bragte ham Forgiften, at han ikke skulde forhidse sig, thi ellers vilde Giften ikke gjøre saa let og hastig Virkning. Men Socrates bad ham ingen Bekymring at have for sin Person; thi han var bered til at tage Forgiften ind een, to eller tre Gange, om fornøden gjordes.

Derpaa holdt han en lang Tale, hvorudi han viste, at det var en Philosophs Pligt at forestille sig ideligen Døden, saa at han ved dens Ankomst ikke skal forſkrækkes. Han sagde: Saasom Døden er
Sjæ

Sjælens Bortgang fra Legemet, saa maa en Philosoph arbejde paa at rense Sjælen fra legemlige Affecter. Han fornyede siden sin Tale om Sjælens Udødelighed, og endeligen sluttede den med disse Ord: Nu er Tid at jeg gaaer til Badstuen, saasom jeg finder det raadeligt at bade mit Legeme, førend jeg drikker Giften, paa det at man kan forskaaes fra den Umage, at toe mig, naar jeg er død.

Crito adspurgte ham da, om han forlangte noget i Henseende til hans Venner og Børn, og derudi tilbød sin Tjeneste. Hvortil Socrates svarede, at han ikke forlangte andet, end at de vilde efterleve hans Lærdom og Formaninger. Og da de forlangte at vide, hvorledes han vilde begraves, svarede han: Paa den Maade, som J finde for godt, men seer til, at J holde fast paa mig, at jeg ikke undløber Eder af Hænderne; thi, sagde han leende, jeg har isinde at gjøre en lang Rejse, nemlig til de Lykksaliges Bolig. Dog maa J gjerne begrave mig efter den Maade, som er brugelig og overensstemmende med Stadens Lov. Hvilket var det fornuftigste Svar, han kunde give, endskjøndt Mange bilde sig ind, at de ikke døde philosophisk, uden de gjøre Anstalter til deres Begravelse. Nogle ville have prægtige Begravelser, hvilket er en Daarlighed; Andre ordinaire tarvelige, hvil-

hvilket er ogsaa daarligt. En andægtig Agonisant bør have andet at tænke paa, og derfor med Socrates gjør bedst i at overlade saadan Omsorg til Andre. Man haver admireret som en Philosophie hos nogle Mænd, at de have ordineret deres Legemer enten at fastes udi Havet, eller paa aaben Mark, før at lade see, at det var lige meget, enten deres Legemer bleve fortærede af Dyr, Fiske eller Orme. Men den bedste Anstalt er med Socrates ingen Anstalt at gjøre. Paa disse Ord forsojede han sig til Badstuen, gelejdet af Crito allene, og bad de Andre imidlertid at blive paa det Sted, hvor de vare. De Samme beklagede sig da over den Ulykke, som denne kostbare Mands Forlis vilde foraarsage, sigende, at de ansaae sig selv som faderløse Børn, i det de mistede saadan stor Lærer og Vejviser. Efterat Socrates havde toet sit Legeme, bleve hans Hustru og Børn bragte til ham, til hvilke han holdt en Tale, og derpaa forlangte, at de skulde bortføres igjen.

Da det lakkede mod Aftenen, kom endeligen de ellevs Mænds Tjener, og sagde: Jeg haaber, Socrates! at jeg ikke skal begegnes af Eder, som af Andre, hvilke jeg i deslige Tilfælde har betjent, nemlig at blive tracteret med Vrede og Bitterhed, da jeg dog kun er et uskyldigt Redskab, og intet gjør uden efter Øvrighedens Befaling. Jeg veed, at I er en dydig, mild og
fori

fornuftig Mand, ja saadan En, som ikke har fortjent at komme paa dette Sted, hvorudover jeg er forsikkert om, at I ikke vil regne mig dette til Onde. Bered Eder nu til den Lidelse, som af Dommerne er Eder paalagt, paa hvilke Ord han faldt udi Graad. Da Socrates dette mærkede, sagde han: Jeg glæder mig over at finde saa godt Hjerte hos Dig; hvad min Person angaaer, da skal jeg med Taalmodighed efterleve Alting. Derpaa, siger Plato, som var nærværende, vendte han sig til os andre, og sagde: Denne Betjent kan jeg ikke andet, end berømme for hans Skikkelighed, han haver udi Sængslet viist stor Villighed mod mig, og nu fælder Taare over min Død. Lad os da villigen adlyde ham, og lad En strax bringe Giften hid, om den er tillavet; hvortil Crito svarede: Man har ikke nødig at haste saa meget, thi Solen er endnu ikke gaaet ned; jeg har seet mange, som har drukket Giften sildigere, ja at de have ædet og drukket, og discoureret med deres Venner, efterat de have faaet Dødsbud. Socrates sagde: De Andre gjøre det maastee ikke uden Aarsag; thi de ansee det som en Herlighed og Gevinst at forlænge deres Liv. Jeg derimod tænker anderledes. Jeg holder for, at jeg aldeles intet vinder ved saadan Forhaling, men tværtimod,

imod, at jeg underkaster mig Spot og Latter, naar jeg synes at have for megen Begjerlighed til Livet, og at spare paa det, som hører mig ikke mere til. Lad derfor Tingen ske uden videre Forhaling. Da Crito det hørte, vinkede han ad Tjeneren, at han skulde kalde paa den, som havde Forgiften, hvorpaa den Samme strax lod sig indfinde med Bægeret udi Haanden. Da Socrates blev ham vaer, spurgte han ham ad, hvorledes han skulde forholde sig, efterat han havde taget Forgiften ind, og, da han var underviist derom, nemlig at han ideligen skulde spadsere, indtil han var bleven træt, og siden sætte sig ned, tog han Bægeret, og tømte det uforstrækket; men vi andre, siger Plato, kunde ikke holde os fra Graad. Hvilket, da Socrates mærkede, sagde han: Hvad gjør I, Kjære Venner! var det ikke derfor, at jeg viste min Hustru og mine Børn fra mig; I bør heller ønske mig til Lykke, end græde; værer derfor ved et godt Mod. Da de dette hørte, skammede de sig, og holdt inde med Graaden. Hvad ellers af alle Socratis Taler holdes mest opbyggeligt, og som Erasmus Roterdamus har fundet sig saa bevæget over, er denne: Om mine Gjerninger have været Gud behagelige, det kan jeg ikke sige. Dette er jeg allene forsikkert om, at jeg alle Tider har søgt at behage ham, og jeg haaber, formedelst denne
 min

min gode Attraa, at finde Naade hos ham. Af denne Tales Læsning er Erasmus bleven saa bevøget, at han har ladet falde disse Ord: o sancte *Socrates!* ora pro nobis.

Efterat han havde spadseret saa længe, at han var bleven gandske træt, lagde han sig ned paa Ryggen. Den, som havde givet ham Giften, gik noget derefter til ham, klemte hans Been, og spurgte, om han følte det, og da Socrates sagde, at han intet følte dertil, gik han tilbage, og gav hans Venner det tilkjende, at han havde ikke lang Tid tilbage, hvilket ogsaa skede; thi han fastede strax derpaa det Dække fra sig, hvoraf han var skjulet, og sagde til sine Venner, at de skulde anrette en Dffring for ham; hvilket var hans sidste Ord; og, saasom hans Dine stode endnu aabne, lukkede Crito dem til. — Saadant Endeligt fik denne Mand, hvilken, Plato siger, var den Retfærdigste og Viseste af alle dem, man havde seet eller hørt tale om. Og er det derfor Cicero siger, at han aldrig læser hans Historie uden Graad. Den atheniensiske Republik blev ved hans voldsomme Død paasat saadan en Plet, som den aldrig kunde astoe; og kan man sige, at Ingen led ved denne Gjerning uden hans Dommere, hvis Ihukommelse bør stedse staae fort afmalet hos Efterkommerne.

Jeg har tilforn optegnet denne Mands store og rare Dyder, og viist, at ingen Philosoph derudi har opnaaet, end sig overgaaet ham. Jeg vil dog anføre nogle Poster, som kan synes at være anstødelige udi hans Dpførsel. Nemlig først hans satyriske Maade, paa hvilken han moraliserede, hvilket ophidsede En og Anden saaledes imod ham, at de holdt ikke op, førend de skilte ham ved Livet. Men jeg har tilforn viist, at, saasom han havde at bestille med selvfløge Sophister, som Protagoras, Anytus &c., eller med indbildte unge Personer, som Alcibiades, saa holdt han et serieuse Morale ikke kraftigt nok til at bringe dem til egen Kundskab; thi det var denne store Mand ikkun derom at gjøre, saa at han satte sin egen Belfærd og sin egen Fred tilside for sin Næstes Omvendelse. Og kan dette siges til Forsvar af alle dem, der moralisere socratice. At hans bitre Taler ikke have rejst sig af Galde eller Hevngjerrighed, viser hans bestandige Taalmodighed og Lemfældighed, hvilken gik saavidt, at han kunde taale Skjeldsord, ja Hug, uden at vredes derover.

Den Frækhed, som han lod see mod sine Dommere, og den Begjerlighed han gav tilkjende til at døe, kunde ogsaa af Nogle ikke holdes for at være en ret Philosophs Character. Hvad det første angaaer, da tilfæaaer jeg, at det nuomstunder vilde lægges ethvert Menneske til Last, og fortolkes som en

Scurrilitet, hvis han, istedenfor at svare mod Beskyldninger for Retten, gav sig til at lee og fnise; men man maa derved iagttage, at mange Ting, som holdes for uanstændige nuomstunder, holdtes for anstændige i gamle Dage. Man seer af Socrates Historie, at alle de, som dømtes tildøde, plejede at udøse haarde og bittere Ord mod Executores. Man finder derfor, at alle gamle Skribentere have rost Socratis Procedure, helst saasom de Beskyldninger, som gjordes imod ham, vare daarlige og urimelige. Hvad den anden Post angaaer, at han ikke vilde redde sit Liv, og imodtage sine Benneres Tilbud, da flyder der ikke af, at han har higit efter en utidig Død; thi man seer af hans philosophiske Taler udi Fængslet, at han har fordømt Saadant. Et er at løbe frivillig til Døden, et andet at tilkjøbe sig Livet for Penge, eller at sætte sine Benner udi Fare og Bekostning, for at forlænge sine Dage. Man kan derfor heraf allene vise, at Socrates var ikke bange for at døe, hvilket ikke strider mod en Philosophs Character.

At han undertiden roser sig selv, og kalder sig selv den dydigste og retfærdigste Mand, kunde lastes udi enhver Anden, end udi Socrates. En, der har naaet større Fuldkommenhed end Andre, kan sige Saadant uden Eftertale. Ingen har lastet Hannibal, efterdi han holdt sig selv for den bedste General. Ingen har forklaret det som en uanstændig

Egen.

Egenros hos Epaminondas, at han sagde sig at have forvandlet sine Landsmænd fra Dyr til Mennesker. Da den store italienske Poet Tasso blev adspurgt af Paven, hvem han holdt for den bedste Poet, svarede han: det er jeg; og blev Saadant ikke optaget som en Stortalenhed, men som en Sandheds-Bekjendelse. Jeg siger derfor, at En, der i Dyder og Fuldkommenhed har distingveret sig blandt Alle, kan uden Eftertale give sig selv sit Vidnesbyrd; og naar, f. Ex., Apostelen Paulus holder sig ligesaa god som nogen af de andre Apostle, og siger, at han intet Dndt veed med sig selv, er det ikke en forføngelig, men en syndig Tale. Saasom nu Socrates var udi saadan Stand, saa seer man, at Ingen af de Gamle have censureret hans Talemaader herudi. Ingen var ellers mere fri for Hovmød og Philautie, end denne store Mand; thi endskjøndt han underviste Alle, vilde han dog ikke føre Navn af Lærer, og endskjøndt han var klogere end Andre, foregav han sig dog stedse intet at vide.

Videre: Nogle kunde finde hans Disputeremaade at være noget captieuse, saasom hans Taler begyndte med Spørgsmaal paa Spørgsmaal, saa at de, som disputerede med ham, ej vidende, hvad han dermed sigtede til, faldt uformodentligen i Snaren, formædelt deres egne Svar. Men man seer, at Plato og andre Philosopher have anseet de socratiske Sam-

taler

taler eller catechetiske Methoder som Modeller, og de sikreste Midler til at bringe Sandhed for Lyset, og at overbevise Wildfarende; thi den Veltalenhed eller Svadsighed, hvorved Disputatorer rede sig ud af Alting, kunde mod Socrates intet udvirke. Og kan man derfor sige, at hvis de nu brugelige academiske Disputationer bleve forvandlede til socraticke Samtaler, vilde Mangen, der ved Methode og Formaliteter slaaer sig igjennem og skjuler sin Uvidenhed, tage i Betænkning at betræde Cathedret. Mange have derfor præfereret Socratis catechetiske Methode for Aristotellis Syllogismer, som siden allene have været brugelige udi Disputatser, og især er bleven tid en høj Mode udi christne Munkelostere, indtil man omsider ophittede den kraftigste Maade, nemlig at overbevise Wildfarende med Stok, Pidske, Sværd og Baal.

Om Nogen ellers har criticeret disse Ting hos Socrates, er mig ikke bekjendt; mig synes allene, at Nogle deraf have kundet tage Anledning til Critique. Hvorom Alting er, saa kan de ikke ansees anderledes, end nogle smaa Pletter paa et dejligt Ansigt; thi, naar man i Almindelighed vil gjøre Socratis Portrait, kan man sige, at han var en af de største og dydigste Mænd, som Jorden har produceret, ja, at han har været en Birat for det menneskelige Kjon.

Saa snart Socrates var død, lod hans Venner og Tilhørere ham begrave, og derpaa af Frygt for hans Fiender forlobe Staden, tagende deres Tilflugt til Megara hos Euclidem. Kort derefter kom en ung Person fra Lacedæmon til Athenen, for at høre og tale med Socrates. Men, da han kom ved Stadens Port, og fik at høre, at Socrates var død, vilde han ikke gaae ind udi Staden, men forføjede sig til den Dødes Grav, hvorpaa han kastede sig, og der blev liggende den hele Nat. Om Morgenen stod han op, kysede paa Graven, og begav sig til Megara. En Anden kom ogsaa samme Tid fra Chio udi samme Forsæt, og iligemaade, da han hørte Socratis Død, lagde sig ned paa hans Grav, hvor han udi Søvne foregav sig at have seet den Afdøde og talt med ham.

Uf disse og andre Ting bleve Athenienserne bevægede, saa at de begyndte at bære inderlig Fortrydelse over deres Misgjerning, og frygtede, at alle græske Steder vilde fatte Foragt og Afsky for dem, efterdi de havde omkommet saadan en Mand, for hvilken at see, Fremmede havde paataget sig lange og besværlige Rejser. Herudover begyndte den hele Stad at rejse sig op mod Socratis Angivere, casserede hans Dom, og straffede dem paa Livet. Anytus flygtede da til Heraclea, men som hans Navn var allevegne bleven vederstyggeligt, blev han ogsaa drevn
derfra,

derfra, eller, som Nogle sige, stenet ihjel. Melitus derimod blev straffet paa Livet udi Athenen. Hans andre Forsølgere bleve saa forhadte af Athenienserne, at Ingen vilde tænde Ild for dem, svare dem, naar de spurgte om noget, eller bade sig udi de Badstuer, hvor de vare, hvilket bragte dem udi saadan Fortvivlelse, at de omkom sig selv.

Athenienserne, for ydermere at bevidne deres Fortrydelse, kaldte hans landsflygtige Venner tilbage; de lode ogsaa til en Tid al Lyst og Skuespil ophøre, og oprettede Socrates en Støtte af Kobber, som blev forarbejdet af Lysippo; og som derpaa fulgte en Pest, forklarede de det som en Straf over Staden for begangne Misgjerning. Endelig lod de en Forordning udgaae, at Ingen paa offentlige Steder maatte nævne Socratis Navn; paa det at Saarene ikke skulde oprives. Ja, saasom Athenen fra den Tid tabte mere og mere sin Anseelse, troede Mange, at det var en Virkning af Socratis Mord.

Socrates havde tvende Hustruer paa eengang. Den Ene var den bekjendte Xanthippa, hvilken i Henseende til hendes vredagtige Sind og Bitterhed er bleven saa slet afmalet, at man endnu kalder en ond Kvinde Xanthippa. Da Socrates blev adspurgt, hvi han tog hende, efterdi han kjendte hendes Sind, sagde han sig at have mærket, at Alle, som udi Videnskaben tænke at naae Fuldkommenhed, betjene sig

ikke af spage, men af vilde og uregjerlige Heste, hvilke, naar de kan tømme, er det dem let at regjere Andre; i den Henseende, saasom hans Forsæt var at omgaaes med alle Slags Mennecker, saa har han villet vænne sig dertil ved en ond Qvindes daglige Dmgjængelse. Da Alcibiades engang sagde, at Xanthippas Forhold var utaaeligt, svarede Socrates: Det er kun en Inbildning; Du kan jo taale at høre Gæs skrige? — Det er sandt nok, sagde Alcibiades: men de lægge mig Lg tid. — Xanthippa, svarede da Socrates, spøder mig Børn, hvilket er mere.

Paa hendes Knarvurrenhed, saavel som paa Socrates Taalmodighed mod hende, gives adskillige Exempler.

Da Socrates engang havde nogle Benner hos sig, begyndte hun at gjøre saadan en Alarm, at han tiligemed Gjæsterne maatte forlade Huset. Men han var neppe kommen udenfor Dørtærskelen, førend hun fra Loftet væltebe et Rar Skident Bænd over ham; hvorudover Socrates vendte sig til sine Benner, og sagde: Jeg tænkte nok, at paa denne Torden vil følge Regn.

Da hun engang rev hans Raabe Istykker paa Tordenet, og de Dmstaaende raadede ham til at revse hende derfor, sagde han: Det lader saa ilde, at Solf
Kal

skal komme tilsammen, for at holde Styr paa Mand og Kone.

Da han engang havde budet Euthydemus til Gjæst, og Xanthippa af Brede væltede Bordet om, saa Euthydemus rejste sig op og vilde gaae bort, sagde Socrates: Jeg erindrer mig, at en Høne gjorde det samme engang udi Dit eget Hus, og at Du blev ikke vred derover.

Da Alcibiades engang forærede ham en kostelig Kage, og Xanthippa rev den ud af Kurven, og traadte den under Fødder, smilede Socrates deraf, og sagde: Nu kommer Du selv til at miste Din Part deraf.

Da hun engang udi en usømmelig Dragt gik ud for at see sig om, sagde han: Gaaer Du ud for at see paa Andre, eller for at Andre skal see paa Dig?

Jeg veed nok, at Adskillige have taget Xanthippa udi Forsvar, ja villet gjøre hende til en dydig og Fikkelig Husfrue. Men der findes alt for mange og store Vidnesbyrd imod hende. Alt, hvad man kan sige, er, at hun, som adskillige andre onde Qvinder, ogsaa kan have haft sine gode Luner, og at hun, naar Paroxysmus eller Bredden var over, kan have baaret Fortrydelse over sin Hestighed. Thi, at hun haver elsket sin Mand, sees af Socratis Endeligt,

da

da hun lod sig indfinde udi Fængslet, og med Graad og Hulen gav sin Affection tilljende.

Socratis anden Hustru var Myrto, hvilken siges ikke at have været et Haar bedre. Disse tvende Damer trættes ideligen tilsammen, og undertiden fik hinanden udi Haaret; hvilket han ansaae med Latter, saa at de derudover iblandt gjorde Stilstand, og foresede deres Magt, for at banke paa ham selv med deres Næver. Naar man dette løseligen læser, skulde man slutte, at Socrates var en feig og forsagt Mand; men han havde dette tilfælles med mange store Helte, at være Gaar udi Huset og Løver uden for; thi det er feige og forsagte Mænds Character at herse udi Kjøkkenet, og prygle Hustru og Piger udi Huset, og at lade sig prygle af Alle udenfor. At Socrates var en Mand af et stort Hjerter, vise hans Krigsbedrifter, og især hans Endeligt.

At Socrates havde tvende Hustruer paa eengang, dertil gives denne Aarsag: Man havde fra Thesei Tider udi Athenen ladet sig nøje med een Hustru alene; men da der udi det andet Aar af den 87de Olympiade og nogle Aar derefter indfaldt en stor Pest, som udtømmede Staden for Indbyggere, blev offentlig forkyndt, at det skulde være Enhver tilladt at have to Hustruer; og er dette fornødent at vide, paa det at Ingen af dette Bigamie eller dobbelte Egtteskab skal tage Anledning til Eftertale.

Det

Det er troligt, at Socrates skred til dette, endel for at opfylde Stadens Love, endel for at forsørge en fattig Enke; thi Plutarch vidner, at Myrto, som han sidst antog, var gandske nødlidende.

Til Slutning vil jeg anføre noget om denne Mand's Egenskaber, saavel hvad Legemet, som hvad Sindet angaaer. Hans Skabning siges at have været hæslig; thi han var skaldet, braknæset, og Dignene stode ham ud af Hovedet. Hans Syn var barsk, og hans Tale vanskelig og uden Nethed, i Henseende til Stilen; men, naar man betragtede Materien, saa var den fyndigere og kraftigere, end enten Themistoclis eller Periclis Beltalenhed; ja, den var og saa spidsfindig, at hvilken Mening han vilde affirmere eller nægte, den kunde han forsvare. Hvorudover Aristophanes sagde, at han var begavet med en dobbelt Beltalenhed, hvorved han kunde forsvare en ond Sag og fordærve en god. Men han betjente sig ikke af dette Pund, uden til det Gode. Hans Iver udi Dispyter var saa stor, at han undertiden slog sig selv, rev Haar af sit Skjæg, og derved opvakte Latter hos Tilhørerne. Dette synes ikke at være en philosophisk Qualitet, hvilket og Socrates selv mærkede; hvorudover, naar Nogen beløe ham derfor, taalede han det, og naar Nogen erindrede ham derom, rettede han sig. En Philosoph's Character er ikke at være uden Affecter, men at bestride sine Af-

fecter. Det sidste er en Merite, men det første ikke; thi den, som aldeles ingen Galde har, kan med ligesaa liden Føje roses for sin Sagtmodighed, som En, der er bleven castreret, kan roses for sin Kyndighed. De største Krige, som Socrates har ført, var med sig selv, og derudi bestaaer denne store Mand's Merite, at, endskjøndt han havde stor Forraad paa Galde og hidsigt Blod, har han dog opbygget Verden ved et taaligt Levnet, og ladet see større Prøve paa Moderation og Urets Forglemmelse, end nogen anden Philosoph. Undertiden, naar han talede, skjulede han sit Ansigt med et Dække, paa det at han ikke skulde distraheres af Ting, som kom for hans Dine. Han havde et friskt Legeme, og beslittede sig paa at conservere det udi bestandig Sundhed; hvorudover han kunde udstaae Hunger, Tørst, Kulde og Hede bedre end Andre, ja kunde drikke saa megen Vin, som han vilde, uden at have nogen Skade deraf.

Han brugte et Slags Klæder Vinter og Sommer, og betjente sig ikke af Sko. Hans udvortes Anseelse kunde derfor ingen Erbødighed opvække hos Nogen, og dømte Zopirus, som forstod sig paa Physiognomie, at han var dum og vanvittig; hvorudover Alcibiades lignede ham ved et gement Skab eller Riste, hvorudi laae kostbare Sager forvarede. Det lægges ham ellers til Last, at han af Naturen var løsagtig. Socrates tilstod det ogsaa selv, men sagde sig at have
spæ

spæget og undertvunget sin Natur; hvorudover dette er ham heller til Ros, end til Last, skjøndt de fleste Mennesker Saadant-ikke iagttage; hvorudover, naar de berømme Nogen, rose de ham gemenligen af hans medfødte Mildhed, Naade og Dyder, menende derved at have bragt deres Complimenter saa højt som muligt, og ej iagttagende, at de derved rose mere Personens Fødsel og Skabning, end Personen selv. Hans Visdom og Forsigtighed var saa stor, at han ikke gjerne tog fejl i at udvælge det Bedste, og behøvede han fast Jungs Naad, hvorvel han bekjendte sig ingen Ting at vide, uden dette, at han intet vidste tilgavns. Hvorudover Draclet i Delphis, da det af Chærephon udi Manges Nærværelse blev adspurgt, hvo der var den viseste Mand, svarede saaledes: Sophocles er viis, Euripides end mere; men Socrates overgaaer Alle. Af dette Draclets Svar brøstede Socrates sig aldeles ikke; dog forarsagede det ham stor Misundelse.

Han var saa religiøs, at han intet gjorde, uden at raadføre sig med Gud, og hørte ham aldrig Noget enten at gøre eller at tale noget ugubeligt, og var det af Erbødighed for Gud, at han ikke plejede at sværge uden ved en Høne, en Hund, eller ved det Træ, som han sad under.

Endskjøndt han udvortes lempede sig efter den Gudsdyrkelse, som da brugtes i Athenen, og talende

om Jupiter, Juno, Mars, samt de andre hedske Guder og Gubinder, saa seer man dog af Platos Skrifter, at han har troet et eneste almægtigt og evigt Væsen, og toges deraf Anledning til de Beskyldninger, at han foragtede Landets Guder.

Hans Bestandighed var stor, ja fast uovervindelig, helst udi de Ting, som angik Republikvens Tarv og Belfærd. Derfor dristede han sig ene til at frikjende de 10 Anførere, som alle de Andre fordoømte. Saaledes satte han sig imod de 30 Tyranner. Saaledes blev han og udi Feldtslag staaende paa sin Post til det Yderste. Men den største Prove paa hans Bestandighed viste hans Endeligt, da han ikke vilde redde sig med Flugten. Xanthippa, hans Hustru, vidnebe, at i alle de store Forandringer, som i hans Tid Republikven blev underkastet, hun aldrig havde seet hans Ansigt forandret, saa han ingen Tid var mere glad eller mere bedrøvet end han plejede at være; hvilket desmere var at forundre, efterdi han af Naturen var hengiven til Affecter. Da han engang laae syg, og En adspurgte ham, hvorledes det var med ham, svarede han: Hvis jeg kommer mig igjen, faaer jeg flere Misundere, og hvis jeg dør, faaer jeg flere, som tale vel om mig.

Hans Tarvelighed var saa stor, at han stedsse præfererede sund for velsmagende Spise, og aad han aldrig længer, end til hans Hunger var stillet. Alt,
 hvad

hvad man gav ham at drikke, smagte ham vel, saasom han aldrig drak uden for at læbske sig. Derved conserverede han sit Legeme, hvilket han stedse havde stor Omsorg for, saasom han holdt for, at Sindets Virkninger deraf dependerede. Herudover var han sjelden svag; og da Nest nogle Gange udi hans Tid regjerede i Athenen, kom han altid uskadt derfra.

Han var altid fattig, men altid fornøjet i sin Fatigdom; og søgte han aldrig at forbedre sin Bod, men sit Levnet allene, ikke at blive rigere, men bedre Mand. Naar han paa Torvet saae mange Ting tilfals, sagde han: Hvor mange Sager ere her, som jeg ikke behøver. Naar Alcibiades skikkede ham kostelige Foræringer, og Xanthippa raadede ham til at imodtage dem, sagde han: Lader os kappes med Alcibiades udi Gævmildhed ved at skikke ham sine Foræringer tilbage. Da Alcibiades engang forærede ham en Grund, hvorpaa han selv kunde bygge sig et Hus, sagde han: Om Du vilde forære mig en Gud med de Vilkaar, at jeg selv skulde gjøre mig Sko deraf, var jeg jo daarlig, om jeg imodtog saadan Gave. Da Archelaus engang inviterede ham til sig, for at gjøre vel imod ham, sagde han sig ikke at vilde komme til Nogen, som vilde bevise ham Velgjerninger, naar han ikke kunde gjøre lige derfor.

Da

Da nogle unge Mennesker, for at gjøre ham bange, havde forklædt sig som Spøgelses, og passede paa ham, da han om Natten gik over Gaden, blev han staaende, og efter Sædvane gav dem philosophiske Spørgsmaal at besvare, ligesom de kunde være komne til ham paa hans Skole, for at lære. Da ham blev sagt, at en vis Person talede meget ilde om ham i hans Fraværelse, svarede han: Det vil intet sige; han maa endog slaae mig i min Fraværelse. Og da han hørte tale om en Unden, som udøste Skjeldsord mod ham, sagde han: Det er Skade, at han ikke har lært at tale bedre. Da en ung liberlig Person gav ham engang et Stød med sin Fod, og de Omstaaende derudover fnyste af Brede, og vilde, at Socrates strax skulde hæve saadan Uret, sagde han: Om et Æsel havde givet mig et Slag af sit Bagbeen, vilde I vel da, at jeg skulde spende paa Æslet igjen? Dog blev denne Gjerning ikke uhævnet; thi samme unge Person blev siden af Alle kaldet Spenderen; hvilket gik ham saa til Hjertet, at han hængte sig selv.

Da han engang paa Gaden fik et Drefigen, sagde han: Det vil blive bedst at bære et Souteral over Ansigtet herefter.

En anden uskikkelig Person overfaldt ham med Hug, hvilke han med Taalmodighed udstod, indtil hans hele Ansigt hovnede. Den eneste Hevn han tog

derover,

derover, var, at lade tegne paa sit eget Ansigt disse Ord: N. N. fecit.

Endstjøndt han ofte var udi Nød og Trang, hylde Klæde han dog aldrig for Noget, dog var han tællelig og fremtsom blandt sine Venner. Da han engang udi et Gjæstebud talede en af sine Venner haardt til, og Plato sagde dertil, at det havde været bedre at have gjort Saadant udi Enrum, svarede Socrates: Det var ogsaa bedre, om Du havde givet mig denne Erindring i Enrum.

Da han engang blev adspurgt, hvor han var født, svarede han, at Verden var hans Fædreland.

Han iførte sig undertiden zirlige Klæder, lærte sig til at spille paa Instrumenter, ja han dansede ogsaa hver Dag, og undertiden skammede sig ikke ved at stime med sine egne Børn, holdende for, saadant ikke allene at være anstændigt, men endog at være en Part af den sunde Philosophie, hvilken byder hvert Menneske at have Omsorg for Legemet, og at forfriske og opmuntre det ved uskylbig Tidsfordriv og sømmelig Bevægelse, helst saadan som skeer med Lyst, og derfor af alle Bevægelser mest forfrisker Sindet. Man seer ogsaa, at Socrates ikke har villet distingvere sig fra Andre udi ubortes Opførsel; han lod sig nøje med slet Føde, tog ogsaa imod det, som godt var; ligeledes skammede han sig ikke ved slette Klæder, vragede ej heller de gode: anderledes end endel andre Phi-
loso-

losopher, hvilke intet havde at fremføre til Bevis paa deres Philosophie, end deres Skjæg og Raaber; men, som Kjølen gjør ingen Doctor, og Knæbelsbart ingen Soldat, saa gjør Skjægget og Raaben ingen Philosoph. Cæsar tilligemed hans Soldater gik ubi Feldten saa pyntede og krusede, som de kunde være udtagne af et Dukkeshab, men de vare ikke desmindre Soldater derfor.

Endskjøndt han var af en forlibt Complexion, som tilforn er vist, saa levede han dog i en bestandig Rydsfthed, og med største Koldsindighed ansaae de Fjønneste Ansigter. Han havde med saadan Flid arbejdet paa at tvinge sine Affecter, at, endskjøndt han af Naturen var hengiven til Vrede og Kjæbslyst, syntes dog Sagtmødighed og Koldsindighed at være medfødte Qualiteter hos ham.

Hans Retfærdighed var saa stor, at han ikke alene aldrig tilføjede Nogen Uret, men endogsaa hjalp alle Betrængte og Forurettede, undertiden med sin egen Skade. Hans daglige Idrætter, indtil han gav Anden op, var at undervise alle Mennesker, og at opmuntre dem til Dyd; og fremturede han i den Forretning, ret ligesom han af Republikven kunde være pensioneret derfor, da han dog aldrig tog Betaling af Nogen.

E p a m i n o n d a s .

Epaminondas var Polymni Søn, og en indfødt Thebaner. Hans Forældre efterlode ham kun ringe Formue, saa han fik intet andet end en god Optugtelse. Blandt de Videnskaber, som han i Ungdommen lærte, var Musiquen; thi Dionysius underviste ham i at spille paa Cithar, og at synge efter samme Instrument; Olympiodorus lærte ham at synge efter Fløjte, og Calliphron var hans Dandsmester. Det synes vel underligt, siger Cornelius Nepos, at ville lægge Saadant en Philosoph til Ros, helst udi de Lande, hvor slige Exercitier holdes lidet anstændige. Men Grækerne vare anderledes sindede, blandt hvilke Musik og Dands bleve holdne for zirlige Videnskaber blandt alle Slags Standspersoner, saa at Cicero vidner, at Themistocles blev holden for at være ulærd, efterdi han ikke kunde spille paa Fløjte. Deslige Dvellers Anstændighed og Uanstændighed grundes allene paa ethvert Lands Skik og Moder, og

til-

tilkommer det den høje Dyrighed udi alle indifferente Ting at erklære, hvad som er anstændigt og uanstændigt. Vi have selv levet paa de Tider, da det var anstændigt for gamle Mænd, helst geistlige, at gaae med lange Skjæg; og vi have seet Almuen at græmme sig over Skjæggenes Afskaffelse, ret ligesom et Skaar derved kunde gjøres i Religionen. Vi leve derimod nu i Tider, da det holdes uanstændigt at bære Skjæg, saa at den Mode allene overlades til Gjedder og Bukke. I min Barndom var det holdet for en skikkelig og ærlig Mand's Character, at drikke sit Glas rent ud i Selskab, nu derimod holdes det for uanstændigt at drive paa saadan Lov. Nogle Nationer have holdet det for uanstændigt for Mandfolk at bruge Silkeklæder; Andre igjen have holdet det for en Prydelse. Lacedæmonierne holdt Dands og Spil usømmeligt, de andre Græker derimod regnede det iblandt zirlige Videnskaber; og var det ikke allene anstændigt, men endogsaa fornødent for Leviterne i det gamle Testamente at lægge sig efter Vocal- og Instrumental-Musik, saasom endel af deres Forretninger bestod i at blæse i Trompeter og Basuner. I den Henseende have Skribentere ikke taget i Betænkning at lægge Epaminondas dette til Ros, endskjøndt han var en Philosoph; thi jeg har tilforn viist, at det er en Philosoph's Qualitet at leve udi indifferente Sager efter Landets Moder; og seer man,

at

at Epaminondas udi ingen Ting singulariserede sig og levede distingveret fra Andre, uden i Dyders Dvelse. Ja, den store Socrates selv stimeede og spillede Top med sine Børn. Det er derfor kun Mennesker, der ingen Idee have gjort sig om Dyder og Lyder, som faa hæftigen declamere mod slige Exercitier.

Men for at komme til Epaminondas igjen; da havde han til Læremester udi Philosophien den be- kjendte Lysis, som var en Tarentiner af Pythagoræ Sect, hvilken han saa højligen elskede, at, uanset hans Alder og Morositet, han fandt større Bes- hag udi hans, end udi andre hans Jævnliges og unge Benneres Selskab. Ja, Lysis skilte sig ikke ved Epaminondas, førend han udi Lærdom havde gjort saadan Fremgang, at han derudi overgik alle andre Disciple, og det var bleven kjendeligt, at han i Al- ting vilde overvinde alle Thebaner. Hvilket Haab slog ham og ikke fejl; thi seer man ham an som en Krigsansfører, da har han havt faa Overmænd; og betragter man ham som en Philosoph, da, endskjøndt hans bedste Tid blev bortdreven med Krigs-Forretning- ger, fremstikke dog udi ham saa store philosophiske Dyder, at jeg ikke har taget i Betænkning at sam- menligne ham med den store Socrates, og det des- mindre, efterdi han var udi en Stand og Embede, som passer sig ikke vel til et philosophisk Levnet; skjøndt, som jeg forhen har vist, det er en herlig

Part af Philosophien at være en duelig Borger og Embedsmand, og at tjene sit Fædreland udi alt, hvad man formaaer.

Saa snart han var kommen over sine Børneaar, applicerede han sig efter de Tidens Maade til alle Legemets Exercitier, og, for at erhverve Smidighed udi Lemmerne, øvede han sig udi at løbe, i at brydes og andre deslige Ting; thi, saasom enhver Borger paa de Tider var pligtig til at tjene udi Krig, holdt Enhver sig skyldig til at gjøre sig beqvem til saadan Tjeneste, naar Fædrelandets Frelse det udfordrede. Derfor seer man, at Socrates tilligemed en Philosoph ogsaa var en god Soldat; og er det intet Under, at Epaminondas, der havde saa funde Lanker i Philosophien, fulgte saadan Mandes Fodspor. Men uanseet disse Legemets Exercitier og hans store Application paa Krigs-Videnskaber, som gjorde ham til en af de største Generaler, Grækenland nogen Tid har havt, philosopherede han lige stærkt, og dyrkede Sindet med saadan Iver, saa at det er uvist, om han var større Krigsmand eller Philosoph. Det er Skade, at intet udførligere er antegnet om denne Mand; thi man haver ikkun nogle faa Blade om hans Bedrifter hos Cornelius Nepos; saa at man maa undre sig over, at Plutarch, der har paataget sig at beskrive græske Heltes Levnet og Gjerninger, har gaaet denne Mand forbi, med mindre
man

man vil sige til hans Forsvar, at han Ingen har fundet, som kunde tjene til at gjøre Sammenligning med Epaminondas. Denne min korte Historie er derfor samlet endel af Nepos og andre gamle Skribentere, hvorudi hans Bedrifter findes her og der anførte, endel og af Plutarchs Apophtegmata. Jeg vil udi samme min korte Historie betragte Epaminondas først som en stor General, dernæst som en stor Philosoph.

Athenen og Lacedæmon havde længe trættet med hinanden om Grækenlands Herredom, deraf rejste sig den peloponnesiske Krig, hvorudi Lacedæmon, som bekjendt er, sik Overhaand, og fra den Tid var bleven saa mægtig, at den søgte at kuldkaſte det persiske Monarchie, og ingen Stad udi Grækenland havde enten Villie eller Evne til at imodstaae dens tilvørende Magt, allermindst Thebæ, Epaminondas Fødeby, hvilken da var udi de Lacedæmoniers Hænder, og derforuden havde stedse været udi ringe Anseelse blandt andre store græske Stæder. Thi Thebanerne bleve anseete som uduelige og grove Folk, som intet kunde recommandere uden deres føre Legemer og Lemmer, hvorfor de af andre Græker vare kaldne verveces, eller Bæddere. Udi saadan Tilstand var Thebæ, da de tvende store Thebaner, Pelopidas og Epaminondas, fremstinnede. Begge udspirede af de fornemste Huse; Pelopidas var dristig, tapper, hurtig,

tig, og begavet med store Midler, hvilke han brugte med Fornuft, og derved erhvervede sig et stort Anhang. Epaminondas derimod var fattig, men gjorde sig en Ære af sin Armod; saa at, endskjøndt Pelopidas tilbød ham sine Midler til Tjeneste, vilde han dog intet imodtage, hvilket opvakte saadan Admiration hos samme Pelopidas, at han tog Part udi Epaminondas Fattigdom, ved at følge hans Fodspor udi Erbarhed og Tarvelighed. Begge havde stor Begjerlighed til Dyd; men Pelopidas beslittede sig mere paa Legemets, og Epaminondas mere paa Sindets Dvelfer, saa at den Første blev ideligen seet paa Fægteskoler og Jagtbaner, den Sidste udi lærde Folks Selskab. Men, som de Begge elskede Dyd, var der stedse en fuldkommen Forening imellem dem, og et usorfalsket Venskab, saalænge som de levede; hvilket var desmere at forundre sig over, efterdi de ellers syntes at kappes med hinanden udi Helte-Gjerninger; og man veed, at Emulation kan sætte Splid imellem de bedste Benner.

Pelopidas lod see sin første Prøve paa sin Tap- perhed, i det han rottede sig sammen med nogle fornemme Thebaner, og befriede sit undertrykte Fædre- neland. Epaminondas, som, længe førend dette store Værk gik for sig, havde ved daglige Discourser opmuntret den thebaniske Ungdom at vove noget for Stadens Frihed, var ikke uvidende udi Pelopidas

Anslog, men han tog ingen Del derudi, eftersom han mærkede, at en saadan Revolution ikke kunde skee uden mange Thebaners Undergang, og sagde derfor, at han ikke vilde besmitte sine Hænder med sine Medborgeres Blod. Lacedæmonierne søgte at hævne den Spot, som dem var vederfaren, saa at derpaa fulgte aabenbare Krig imellem Sparta og Thebæ, hvilken varede længe. Omfider søgte alle græske Stæder at hilægge den, og til den Ende affærdigede Gesandter til Lacedæmon, hvoriblandt Epaminondas var en af de fornemste. Han var da allerede i stor Anseelse formeddelt sin store Videnskab udi Philosophien, men havde endda ingen Lejlighed havt til at lade see Prøver paa sit store Pund udi Krigs- og Stats-Sager. Da han mærkede, at de andre Gesandter, af Respect for den lacedæmoniske Konge Agellao, som var for Krigens Fortsættelse, ikke torde sige ham imod, var han den eneste, som talede med Frimodighed; thi han holdt en fyndig Oration, ikke allene for Thebanerne, men for samtlige græske Stæder, givende tilkjende, at Krigen bestyrkede Lacedæmon, men svækkede Resten af Grækenland. Videre paastod han fornemmeligen, at saadan Fred blev sluttet, hvorved de græske Stæder maatte sættes udi lige Frihed.

Denne fyndige og fripostige Tale blev anført med stor Attention, og, saasom derpaa fulgte en Taus-
hed,

hed, hvoraf Agesilaus kunde mærke, at den vilde finde Bifald hos alle Gesandterne, blev han hed om Hovedet, og tilspurgte Epaminondas, at, eftersom han holdt det for en Billighed at indføre en Lighed blandt de græske Stæder, om han da ikke vilde samtykke derudi, at de boeotiske Stæder ikke mere skulde dependere af Thebæ. Ved dette Spørgsmaal mente han at sætte Epaminondas Kniven paa Struben, og komme ham til at staae fra sin Paaastand. Men Epaminondas lod sig deraf ikke forbluffe, men spurgte ham strax igjen, om han holdt det ikke ogsaa for ret, at hele Laconien, som stod under Lacedæmon, blev sat udi samme Frihed; Agesilaus rejste sig da op af sit Sæde, og bød ham paa ny at erklære, om han vilde lade Boeotien fri. Epaminondas fornæbde sit forrige Spørgsmaal og bad ham at erklære, om han vilde lade Laconien fri. Alle forundrede sig over denne Fripostighed, helst saasom Agesilaus var den anseeligste og myndigste Mand udi Grækenland paa de Tider. Han blev ogsaa derover saa opbidset, at han strax sluttede Forbund med de andre græske Stæder, hvilke af Frygt for Lacedæmons Magt ikke torde vægre sig derfor, og udesluttede Thebanerne allene.

Krig blev derpaa sluttet mod Thebæ paa ny, og Thebanerne geraadede derover udi stor Bekymring, saasom de scae sig ikke istand til at staae denne mægtige

tige Republikke imod, helst saasom de ingen Allierede havde. Alle spanede da den thebanſke Republik's Undergang; thi Ingen kunde bilde ſig ind, at et Folk, ſom længe havde været udi Foragt, kunde holde Stand imod de ſtridbare Lacedæmonier, der dominerede over hele Grækenland, og havde til Anfører den ſtore Agessiſtaum, der nyligen tilførn havde jaget Skræk ind udi hele Aſien; men man eſtærtænkte ikke, hvad een Mand's Tapperhed og Forſtand kan udvirkte, og at Thebanerne udi Epaminondas havde en Borger, ſom kunde bøde paa denne Mangel; hvilket Udgangen viſte, ſaa at Alle med Forundring og mod Forhaabning maatte ſee Lacedæmons Magt ikke allene ſtandsæt, men endogsaa truet med Undergang.

Thebanerne kaſtede ſtrar udi denne Forvirrelſe Djinene paa Epaminondas, hvilken de udvalgte til Anfører, dog ſaaledes, at de tillagte ham nogle andre Colleger. Han hvervede ſtrar en Hob Folk, men den hele Magt beløb ſig ikke til mere end 6,000 Mand, da Fienden derimod havde en Krigshær af 24,000. Da Nogle ved adſkillige Spaadomme ſøgte at gjøre ham frøgtagtig, ſvarede han dem med et Vers af Homero: "Det er altid et godt Dmen at frøgte for ſit Fædreneland." Ikke desmindre, ſaaſom han vidſte, at Almuen lader ſig forſkrække af Tegn og Spaadomme, udsatte han viſſe Folk, ſom fra alle Stæder ſulle tilbringe hans Krigshær behagelige Forvarſler.

Han

Han havde strax den Forsigtighed og bemægtigede sig en Pas, som var hel beqvem for den lacedæmoniske General Cleombroto; hvorudover samme General maatte gjøre et langt Dragsvøb, førend han kunde komme til Leuctra. Der besluttede han at levere Thebanerne et Feldtslag; og blev hans Mening efterfulgt af de andre Officierer. Thebanerne syntes ingen Årsag at have dertil, efterdi de med 6,000 Fodfolk og 300 Ryttere skulde staaes med en stridbar Fiende, som var firedobbelt saa stærk; thi udi Cleombroti Krigshær bleve regne 24,000 Fodfolk og 1,600 Ryttere. Men som Lacedæmonierne dagligen ventede flere Hjælpetropper, holdt Epaminondas det raadeligst at forsøge Lykken, førend Fienden blev stærkere. Hans Tanker bleve efterfulgte, og begge Parter laude sig til et Feldtslag.

Man kan her ikke andet, end falde i Forundring, naar man eftertænker Lacedæmoniernes forrige Bedrifter; thi de havde hidindtil været uovervindelige, saa at, naar de Samme tabte 100 Mand udi et Feldtslag, spilede hele Grækenland Vinene derved; men det er herved at mærke, at den mindste Del udi denne deres Krigshær vare Lacedæmonier, og deres Allierede bare kun lidet godt Hjerte til dem. Deres Anfører var ogsaa vel en anseelig Krigsmand, men kunde ikke lignedes mod Epaminondas, hvilken, endskjondt han var af Profession en Philosoph, overgik
dog

dog alle Græker i Krigs-Videnskab paa samme Tid. Han blev i dette Slag særdeles understøttet af Pelopidas, hvilken havde med sig 300 edsvorne Thebaner, som han selv havde stiftet, og blev kaldet *Sacra Cohors*. Disse vare det samme, som de gamle Gildebødre udi Norden, hvilke havde forbundet sig til at staae hinanden bi til det Yderste. Slaget begyndte med Rytteriet, og som det thebanske var udi langt bedre Stand end det lacedæmoniske, blev det sidste strax bragt i Norden. Epaminondas forfulgte de flygtende Ryttere, og angreb derpaa Cleombrotus med Fodfolket. Cleombrotus detacherede da nogle af sine Folk, for at falde ham ind udi Flanken, hvilket da Pelopidas mærkede, nærmede han sig med sine Soldurier eller edsvorne Tropper, og angreb Cleombrotus selv udi Flanken, og det med saadan Hurtighed, at det lacedæmoniske Fodfolk kom ogsaa udi Forvirring. Sejeren var dog længe tvivlraadig, indtil Cleombrotus blev fældet, hvilket da de Allierede mærkede, toge de Flugten, og Lacedæmonierne, som, noget efter deres Anførers Fald, havde holdt Stand, fulgte dem efter. Epaminondas forfulgte de Flygtende, og omkom en stor Høb af dem, saa at Thebanerne bleve Mestre af Marken, og oprettede et Sejerstegn. Udi dette Slag omkom 4,000 Mand, hvoriblandt vare 1,000 Lacedæmonier og 400 Spartiater, det er rette Borgere, som boede udi Staden.

ben. Hele Grækenland aabnede Dørene ved denne uføremodentlige Hændelse; thi Lacedæmonierne havde aldrig tilforn havt saadan Uheld, og syntes Skaden at være irreparabel, efterdi en eneste Spartiat holdtes saa kostbar, som 10 af de bedste græske Soldater. I den thebaniske Krigshær savnedes ikke mere end 300 Mand.

Da dette Forlis blev spurgt i Lacedæmon, blev Staden opfyldt med en ubeskrivelig Skræk. Man vidste i denne Forvirring ikke, hvad man skulde gøre mod dem, som vare flygtede af Slaget. Efter Lycurgi Love skulde de anses som æreløse Folk, saa at Enhver havde Frihed til at begegne dem med Hug og Slag; ja, de burde efter samme Love til Spot bære Klæder af adskillige Farver, og lade den halve Del af deres Skæg rage. Men Tiberne syntes da ikke at tillade at fremfare med saadan Haardhed, helst efterdi de flygtende Spartiater vare for mange af de fornemste Borgere udi Staden. Staden underkastede derfor dette til Agesilai Skjønsonhed; hvilken dømte saaledes, at Lovene skulde vel staae i deres fulde Kraft, men at de-for denne Gang burde sove; ved hvilken Dom de Flygtende bleve befriede fra den sædvanlige Straf.

Epaminondas blev derefter paa ny udvalgt til General tilligemed Pelopidas. Disse To, efterat de havde samlet en stor Magt af Thebaner og andre
Allies

Allierebe, gjorde de et Indfald udi Peloponesus, hvor de ophidsede mange Folk og Stæder mod de Lacedæmonier tilligemed hele Arcadien, og den største Del af Laconien selv. Men da de vare udi deres bedste Arbejde, begyndte det at lakke mod Tiden, at de skulde nedlægge deres Generalat, for at gjøre Plads til Andre, som Republikven udnævnte, og, saasom det under Livsstraf var forbudet at forblive udi Commando over den Tid, som Lovene havde sat, var man herudi tvivlraadig hvad man skulde gjøre. Mange fornemme Thebaner, som vare udi Krigshæren, raadede da, at man skulde gaae tilbage. Epaminondas derimod kunde ikke bære det over sit Hjerte, at forlade saadant helligt Værk, holdende for, at Fædrelandets Ære og Belfærd er den største Lov, og at hvad man udi saadan Fald gjøre mod Reglerne, kan undskyldes. Denne hans Mening blev understøttet først af Pelopidas og siden af Andre, saa at man besluttede at forblive over Tiden udi Commando, for ikke at lade saadan Fordel gaae sig af Hænderne.

De brøde derfor ind udi Laconien med en Krigshær af 70,000 Mand; thi den store Reputation, de tvende Generaler havde erhvervet, foraarsagede, at Grækerne i Hobetal stødte til deres Krigshær. Og var dette den første Gang, man udi 600 Aar havde seet bevæbnede Fiender nær ved Lacedæmon; i saadan Anseelse havde denne Stad bragt sig formedelt dens

Ret.

Retfærdighed og Borgernes Tapperhed, endskjøndt Staden selv var aaben og uden Befæstning. Men Thebanerne plyndrede nu Landet uden Hinder, indtil den Flod Eurotas.

Agessilaus opførte sig i denne Ulykke med stor Fornuft; han ansaae dette fiendtlige Anfald som en vældig Flod, som han ikke kunde imodstaae; men var derhos forsikkert om, at den snart vilde tabe sin Kraft. Han lod sig nøje med at besætte de vigtigste Poster i Staden med de bedste Folk, og besluttede i det øvrige ikke at gaae ud af Staden, og med Taalmodighed anhørte alle de Spotteord, som Fienden imidlertid udøste imod ham. Hvad som meest bedrøvede ham, var den Jammer og Skrig af Qvinder og Mænd, som opfyldte Staden; item at han maatte see paa den Udelæggelse, som skete udenfor Staden, hvor Fienden satte Alting i Brand. Da blev tilintetgjort det, som Lacedæmonierne stedse havde brystet sig af, nemlig, at aldrig nogen spartansk Qvinde havde seet Røgen af en fiendtlig Lejr.

Da Epaminondas var kommen nær ved Staden, passerede han Floden Eurotas udi Spidsen af sit Fodfolk. De, som i Staden ansaae dette, og kjendte ham, viste Agessilaus den thebaniske General. Agessilaus, efterat han længe havde fæstet Øinene paa ham med Taushed, lod omsider disse Ord falde: See, hvilket Menneske! givende dermed sin Forundring

undring tilkjende over samme Mands Driftighed; thi blandt Lacedæmoniernes Egenfkaber var denne, ved et eller to Ord at give deres Mening tilkjende. Heraf kommer det, at man endnu kalder en kort og fyndig Tale laconisk. Ja dette gif saavidt, at de undertiden i vigtige Svar og Ordres betjente sig kun af et Ord af een Stavelse; saaledes, da Philippus engang havde ladet dem vide, at hvis han kom ind i deres Lande, vilde han ødelægge Alting, svarede de ham allene med det Ord Hvis; givende dermed tilkjende, at de vel vilde forhjude ham Indgangen. Epaminondas havde ifinde at levere Fienden et Slag midt udi Staden. Men som han mærkede, at det var vanskeligt at bryde ind med Magt, og at han ikke kunde lokke Agesilaus ud af Staden, besluttede han at gaae tilbage. Det er ellers troligt, at denne fornuftige Mand frygtede sig for Misundelse og Eftertale, hvis han havde fremturet i sit Forsæt, og søgt at ødelægge en Republiqve, som formedelst dens Viisdom, Tapperhed og herlige Love havde været en Zirak ikke allene for Grækenland, men endog for hele Verden. Han lod sig derfor nøje med at have dæmpet de Lacedæmoniers Magt, og befriet de græske Stæder fra deres myndige Herredom, og derpaa forlod Laconien igjen.

Efter saadanne Bedrifter ansaae Alle Epaminondas som en miraculeux Mand, og bildte man sig ind,

ind, at Thebanerne skulle strøe Blomster paa Vejen, for at beære hans Tilbagekomst, saasom han i en stakket Tid havde gjort Thebæ af en foragtet Stad til den mægtigste og anseeligste udi Grækenland. Men da han kom tilbage, blev han tilligemed Pelopidas citeret for Retten, og beskylbt, efterdi de havde beholdt Commando over den Tid, som Lovene tillode. Pelopidas mødte først for Retten, og var saa meget indtagen af Skræk, at man ikke kjendte ham mere. Epaminondas derimod beegnedede Dommerne med sin sædvanlige Koldsindighed, undskyldte sine Colleger, og tog al Skylden paa sig allene. Han vægrede sig ikke for at straffes efter Lovene, men forlangte allene, at hans Dødsdom saaledes maatte forfattes: Epaminondas er af Thebanerne dømt tildøde, efterdi han har tvunget dem til at overvinde de Lacedæmonier, som Ingen tilforn torde ansee: har befriet ikke allene Thebæ for Undergang, men sat hele Grækenland i Frihed, og belejret Lacedæmon selv. Paa denne Tale fulgte Latter og Hænders Klappen, saa at Dommerne bleve stumme, og Epaminondas gik fritjendt ud af Retten, mere admireret, end nogen Tid tilforn.

Den store Anseelse, som Thebæ ved Epaminondas flogede Conduite var kommen udi, opvakte stor Avind, som gemenligen skeer, og satte hele Grækenland udi Bevægelse, og en ny Krig begyndte, hvorudi Theba-

nerne

nerne udvalgte igjen Epaminondas til Anfører, hvilken efter Pelopidæ Død var den eneste Mand, som de kunde forlade sig paa. Han havde imidlertid ikke været ørkesløs, men bekvemmet sig til at tjene under Andres Commando, især udi Thessalien, hvor Pelopidas var bleven fangen, saa at Krigshæren nødte ham til at paatage sig Commando, og havde han da den Lykke og Fornøjelse, at befrie sin fortrolige Ven fra Fængsel, og at lade see Prøve paa sin Ærlighed og tappre Opførsel. Da han nu paa ny igjen var erklæret for General, rykkede han med sin Krigshær ind udi Arcadien, i Forsæt at angribe de Mantineenser, efterdi de havde forladt de Thebaners Parti, og slaget sig til de Lacedæmonier. Da han var paa Vejen til Mantinea, tog han den uformodentlige Resolution, at overrumple Lacedæmon selv, førende Krigshæren igjennem en anden Vej, end den, som Agesilaus gik. Dette store Forsæt havde uidentvivel lykket ham, og han havde taget Staden ind med Kaarden i Haanden, hvis Agesilaus ikke itide af en Gretenser derom var bleven advaret; hvorudover han hastede til Staden, og gjorde alle mulige Anstalter mod Fiendens Ankomst. Epaminondas, da han havde passeret den Flod Eurotas, og var kommen nær til Staden, mærkede han, at hans Anslag var bleven aabenbaret. Ikke desmindre fandt han for godt at gjøre et Forsøg, og angreb Staden

paa

paa adskillige Kanter, bemægtigede sig ogsaa den Del, som laae ved Floden. Men Agesilaus forarsagede ved sin Tapperhed og kloge Opførsel, at Staden ogsaa denne Gang blev reddet. Udi denne Hebe distingverede sig en ung Spartiat, ved Navn Isadas, saaledes, at da Faren var over, bærede Dyrigheden (Ephori) ham med en Krone; men siden bømte ham til at betale en Hob Penge, efterdi han uden Gevær havde underkæstet sig saa stor Fare. Og er dette et Exempel paa Lacedæmoniernes Egenskab. Thi her lode de paa eengang see, at Tapperhed burde belønnes og Uforsigtighed tilligemed straffes.

Da Epaminondas endeligen mærkede, at han intet kunde udrette mod Staden, gik han tilbage, og fulgt de Lacedæmonier, Athenienser, og Andre deres Allierede ham i Hælene. Saa som han mærkede, at hans Commando-Tid var snart ude, og han frygtede, at det vilde gaae Krigshæren ilde under en Andens Anførsel, besluttede han strax at vove et Feldtslag. Begge Krigshære vare talrige, saa at Grækerne aldrig før havde ført indbyrdes Krig med større Magt. Slaget blev holdt ved Mantinea med stor Hidsighed paa begge Sider, og Sejeren syntes længe tvivlraadig. Omfider da Epaminondas med en Hob udvalgte Folk brød ind paa Fienderne, hvor de vare tykket, bleve de paa samme Sted tvungne til at vige, og var det i dette Angreb, at Epaminondas saarede

den

den lacedæmoniske General med sin Landse. De andre Thebaner, opmuntrede af deres Anførers Exempel, anfaldt Fienderne paa alle Kanter, og gjorde stort Nederlag paa dem. Men nogle Lacedæmonier rottede sig da sammen, for at søge Epaminondas allene. Mod dem forsvarede han sig længe med ubeskrivelig Tapperhed, indtil han fik et dødeligt Saar i Brystet af en Spartiat, ved Navn Callicrates, saa at han faldt ned paa Jorden. Den hæftigste Strid begyndte da om hans Legeme. Den Ene søgte at bekomme ham levende udi Hænder, de Andre at frelse ham. Endeligen fik Thebanerne Overhaand, og dreve deres Fiender paa Flugten; dog ferfulgte de dem ikke langt, men komme strax tilbage igjen, for at informere sig om deres Generals Tilstand. Paa andre Stæder blev fægtet med lige Fordel, hvorudover begge Partier tilskrive sig Sejeren, hvorvel den rettere blev erholden af de Spartaner.

Man havde imidlertid bragt Epaminondas til Lejren, hvor Chirurgerne, efterat de havde besigtet hans Saar, erklærede, at saasnart man tog Jernet ud af Brystet, vilde han opgive sin Aand. Epaminondas spurgte da om sine Vaaben og om Slagets Udfald; og da man viste ham hans Skjold, og tilligemed fortalte, at Thebanerne havde erholdet Sejer, vendte han sig til sine Venner, og med en fornejet Mine sagde: Anseer ikke denne Dag,

som mit Livs Ende, men som min Vres Begyndelse. Jeg efterlader mig Thebæ triumpherende, Lacedæmon ydmyget, og Grækenland befriet fra Slaveri. Tænker ej heller, at jeg dør uden Børn: Leuctra og Mantinea ere mine Døttre, som ikke skal lade mit Navn uddøe. Paa disse Ord trak han selv Sernet ud af Brystet, og opgav sin Aand.

Dette er den ene Part af denne Mands Levnet, hvorudi jeg har betragtet ham som en stor General. De, som nøje have examineret de tvende Sejre, han erholdt, have derudi fundet en ugemen Prøve paa hans Tapperhed og Forsigtighed; besynderlig holde de dette sidste Slag for et Mesterstykke. Intet tjener mere til Bevis paa denne Mands Duellighed, end dette, at den thebanske Republikke udi ingen Anseelse havde været for hans Tid, at den førte Herredom i Grækenland, medens han levede, og at den faldt til den forrige Foragt og Magtesløshed igjen ved hans Død, saa at Thebæ uden Epaminondas var ikke andet, end et Aadsel og dødt Legeme. Derom taler Justinus saaledes hel zirligen: ligesom et Spyd, naar man bryder Spidsen deraf, taber det al sin Dyb, saa tabte Thebæ al sin Styrke ved denne Mands Død, saa at Thebanerne syntes ikke saa meget at miste ham, som at døe alle tilligemed ham; thi de havde intet berømmeligt gjort for ham, og

gjorde

gjorde intet berømmeligt efter ham; saa at man kunde sige, at Republikvens Gode med ham blev født og døde.

Nu rester at betragte Epaminondas, saavidt han var en stor Philosoph, og finder man da, at han ikke allene har havt stor Kundskab i Philosophien, men endog saa at han har ført et ret philosophisk Liv, net, saa at, enten han var paa Krigstog eller i lærde Forsamlinger, var han stedse den samme. Han berømmes af at have været modest, forsigtig, ærbar, viis i at skikke sig i Tiden, og saadan Elsker af Sandhed, at han løj end ikke af Skjemt. Han var ogsaa indgetogen, mild, og af en forunderlig Taalmodighed, saa at han aldrig fortrønedes over den Uret, som ham vederfor. Han hørte heller Andre tale, end talte selv, og røbede aldrig det, som ham i Fortrolighed var sagt. Naar han kom i Forsamlinger, hvor der blev talet enten om Philosophie eller Statssager, gik han aldrig bort, førend Talen var tilende. Han var saa fornøjet med sin Fattigdom, at han i sine store og vigtige Forretninger intet erhvervede, uden den Gode, at have forvaltet sit Embede som en tro og dultig Mand. Naar hans Venner vilde række ham Haanden, vilde han intet imodtage, men recommenderede Andre til deres Gavnildhed, sigende, at det var det samme, som om de gave det til ham selv. Hvorudover, saa tidt han incommoderede sine

rige Venner, var det for Udstyr til en fattig Tomsfru, for en Fanges Befrielse, og andet deslige. En ved Navn Diomedon, efter Artaxerxes Begjering, tog sig paa at vinde ham ved Forælinger. Den samme begav sig til Theben med en stor Sum Penge, og først adresserede sig til en ung Person, ved Navn Micythus, som Epaminondas højligen elskede, og ved 5 Talenter bragte ham paa sin Side. Micythus gik strax derpaa til Epaminondas, for at give Diomedons Brevde tilkjende, og for at tale for ham til det bedste. Men Epaminondas lod dem begge kalde for sig, og gav dem saadant Svar: Han behøvede ikke at give nogen Penge; thi, hvis Kongen vil have det, som Staden er tjenligt, vil jeg gjøre det for intet; hvis derimod han forlanger andet, da har han ikke Guld og Sølv nok til at udvirke Saadant med; thi mit Fædrelands Velfærd er mig kjærere end al Verdens Rigdom. Jeg forundrer mig ikke over Dig, sagde han til Diomedon, at Du saaledes frister mig, efterdi Du kjender mig ikke, men dømmes mig efter Din egen Natur, jeg tilgi- ver Dig derfor gjerne; men gik strax bort, at Du ikke skal fordærve Andre, som mindre kan imodstaae saadanne Fristelser. Og Du, sagde han til Micythum, giv strax Pengene tilbage! hvis Du det ikke gjør, skal jeg overlevere Dig
i Øvrig-

i Øvrighedens Hænder. Da Diomedon bad ham, at han maatte sikkert føre sine medbragte Penge tilbage, sagde han: Gjerne, men ikke for Din, men for min egen Skyld, paa det at Ingen skal sige, at de Penge, som bleve Dig fratagne, komme til mig. Han lod ham derpaa ubehindret reise, og gav ham sikkert Lejde til Athenen.

Han overgik alle Thebaner udi Veltalenhed, hvorpaa han gav den største Prøve udi Lacedæmon, hvor han i andre græske Gesandters Paahør talede saa synbigen mod de Lacedæmoniers Tyrannie, at han svækkede dem ligesaa meget ved samme Tale, som ved det leuctriske Slag. At han raadede Thebanerne til Krig, skete af Fornødenhed, hvilket han gav tilkjende udi et Svar til hans Rival Meneclides. Samme Meneclides raadede Thebanerne ideligen til Fred, sigende, at naar de havde Fred, trængte de ikke til at dyrke Krigs-Anførerne saa meget, hvormed han sigtede paa Epaminondas. Epaminondas svarede ham da: Naar Du i denne Tilstand raader Dine Medborgere til Fred, raader Du dem til Trældom. En ret Fred erhverves ved Krig, og hvo som vil nyde den bestandig, maa stedse være bevæbnet. Videre gives paa hans synbige og fornuftige Svar adskillige andre Exempler. Da samme Meneclides engang bebrejdede ham, at han lignede sig med Agamemnon, sagde han: Jeg gjorde mig selv

selv Uret at ligne mig med Agamemnon, som neppe udi 10 Aar med hele Grækenlands Magt kunde erobre en Stad; da jeg derimod paa een Dag har sat hele Grækenland udi Frihed. Da en veltalende atheniensisk Gesandt engang bebrejdede de Argiver og Thebaner dette, at Argos havde bragt til Verden Orestes og Alcmæon, der dræbte deres Moder, og udi Thebæ var født Oedipus, som avlede Børn med sin egen Moder, svarede Epaminondas, at han forundrede sig over Gesandts Daarlighed, i det han ikke mærkede, at disse Misbædere, efterat de formedelst deres Misgjerninger vare fordrevne ud af Argos og Thebæ, bleve imodtagne og fik Borgerskab i Athenen. Hans Daalmodighed sees blandt andet deraf, at da hans Landsmand efter det Slag ved Leuctra af Avind ikke vilde betro ham Krigshæren, men lod ham følge med som en gemeen Soldat, og Krigshæren ved en uerfaren Anfører geraadede udi farlig Tilstand, lod han sig strax overtale til at forglemme den fortige Foragt, og at paatage sig Commando, saa at han førte Krigshæren i Sikkerhed igjen. Derfor siger en vis Mand, at det er uvisst, om han var bedre Krigsmand end Borger; thi han søgte aldrig efter egen Højhed, men allene efter Fædrenelandets Ære; og profiterede han saa lidt af de store Poster, han havde været udi, at der fandtes ikke saa meget efter ham, som han kunde be-

graves

graves for. Ligesaa lidet begjerlig som han var efter Penge, ligesaa lidet begjerlig var han og efter egen Ære. Man maatte tvinge ham til at antage Æresposter, og han førte sig saaledes op i de samme, at han heller beærede Embedet, end Embedet gjorde ham anseelig. Herudover har Cicero ikke taget i Betænkning at sætte ham over alt det, som Grækenland har bragt tilveje af Stort og Berømmeligt.

De store og herlige Gaver, Naturen havde forlenet ham med, skjærpede han ved philosophiske Studia og gode Bogers Læsning. Saadan Læsning havde fra Barndommen af været hans eneste Fornøjelse; hvorudover man kunde ikke begribe, hvorledes han havde erhvervet den store Fuldkommenhed udi Krigsvidenskab. Det syntes, at han selv ikke kjendte sine Kræfter; thi han levede længe udi Mørkhed og ubekjendt, indtil Andre, som mærkede hans store Capacitet, bragte ham for Dagen, og tvungne ham til at antage Commando over Krigshæren. Udi den Post viste han, at Philosophien, som gemenligen foragtes af Krigsfolk, pryder en General, ja kan bringe ham til Heroisme; efterdi det er en Krigs-Anførers Ære ikke allene at kunne overvinde Andre, men endogsaa sig selv. Og det er enhver Stands-Persons Prydelse at vide meget, uden at bryste sig af sin Videnskab, hvilken er den Berømmelse, som Spin:
tha:

tharus gav Epaminondas, nemlig, at han Sjægen havde kjendt, som vidste mere og talede mindre.

Af Epaminondas Historie flyder ellers denne Lærdom, at den Forskjel, som findes imellem Nationer, kommer ikke saa meget af Naturen, som af Optrættelsen; thi man sees her et foragtet og grovt Folk, som alle Græker tilforn dreve Spot med, at have overgaaet dem alle udi Dyd og Tapperhed, saalænge som Epaminondas levede. Saadanne Ting kan en eneste Mand udvirke, nemlig ved Lærdom og Exemppler saaledes omstøbe Folk, at de blive gandske ukjendelige, ja virkeligen præstere det, som Alchymisterne give sig ud for, nemlig at forvandle Skarn og grovt Metal til Guld.

Sammenligning

imellem

Socrates og Epaminondas.

At jeg af alle Philosopher har taget Socrates og Epaminondas for at gjøre en Sammenligning, er skeet i den Henseende, efterdi de af alle have været af mindst Affectation, og udi intet have distingeret sig fra Andre, uden i Dyb allene; thi man har seet dem begge paa Fagteskoler, Danseskoler, udi civile, udi Krigs-Forretninger, Elskere af Spil og Musik, takkelige, lystige og omgængelige, og tilligemed tarvelige, taalmodige, fornøjelige udi Fattigdom, retfærdige, meblidenbe og opriktige udi højeste Grad. Da derimod mange Andre, som ikke nær have naaet disse tvende Mænds Fuldkoms-

menhed, have været af større udvortes Skin. Democritus søger at distingvere sig ved idelig Latter over Menneskets Daarlighed; Heraclitus ved stedsevarende Graad over dets Elendighed; Antisthenes ved skidne Klæder; Diogenes ved at boe i en Tønde; og Andre ved andre Grimacer, som have gjort dem store udi Almuens, men ikke udi fornuftige Folks Dine. Saa at Mange syntes at være hvad de ikke vare, da derimod Socrates og Epaminondas vare det, de ikke syntes at være.

Epaminondas havde dog af disse tvende Mænd mindst Anseelse af det, han var, saa at han af Mange ikke engang bliver regnet iblandt Philosopher, men allene holdes for en stor General; da dog, naar man nøje betragter hans Levnet, finder man mere Philosophie udi hans Politæse, end udi Antisthenes Grovhed, og mindre Hovmod udi hans Felt-Overstes Telt, end udi Diogenes Tønde. Socrates synes vel at have havt meer philosophiske Laber; end Epaminondas; ja naar man seer ham iblandt at gaae uden Sko, at spadserere over Is med bare Fødder, at blive staaende paa et Sted ubevægelig udi 24 Timer, at beraabe sig paa sine Aabenbaringer, kan man falde paa de Tanker, at han ikke var gandske fri fra philosophiske Grimacer. Men det er herved at mærke, at han

ikke

ikke øvede saadanne Ting uden ved visse Lejligheder, at han ikke gik med bare Fødder over Isen, uden for at opmuntre kjælnede Soldater til at lide Ondt; thi Historien vidner, at han undertiden brugte ikke allene anstændig, men ogsaa zirlig Dragt, ja udi de fleste Ting førte sig op som en galant og poleret Borger, og en god tækkelig Compagnon. At han engang 24 Timer blev staaende ubevægelig under aaben Himmel, ansaae Alle som en virkelig Henrykkelse, og som en Virkning af hans dybe Meditationer. Og kan man ikke vel gjøre sig andre Tanker derover, naar man betragter Mandens hele Levnet. Om hans Genio, Gejst eller Aabenbaringer, som han ofte taler om, have de fleste saavel gamle som nye Skribenter dømt ligeledes; thi det synes virkeligen, at der havde været noget mere end menneskeligt hos denne Mand, og er det derfor dristigt og ubilligt at henseøre bemeldte Inspirationer enten til Bedrageri eller den onde Aand.

Den Forskjel ellers, som kan gjøres imellem Epaminondas og Socrates, var, at den Første ved Naturen, og den Sidste ved Øvelsen var bleven Philosoph. Men dette giver Epaminondas intet Fortrin for Socrates; tværtimod det er mere prisværdigt udi Storm og Uvejr at komme udi Havn, end udi godt Vejr.

Naar man læser Epaminondæ Historie, finder man aldeles intet at badle udi hans Levnet; visse Socratis Gjerninger derimod have været Critique underkastede, saa at man derfor kan ligne den Første ved et skjont Ansigt uden ringeste Banheld, og den Sidste ved et skjønnere og dejligere, men med nogle smaa Pletter. Epaminondas var saa sandbru, at han ikke kunde lyve, endogsaa udi Skjemt. Socrates derimod talde ofte andet, end det han meente, og var dog ligesaa sandbru; thi han omgikkes med Menneſker, som Doctores og Ammer med Patienter og Børn, saa at hans Ironier og Fictioner havde nyttige Virkninger; et er at lyve, et andet er at sige en Løgn; det første er stedse en Last, det andet er undertiden en Fornødenhed; thi det hedder: *dic mendacium, & erues veritatem*, det er: sig en Løgn, at Du kan faae Sandhed at vide.

Epaminondas opbyggede Verden ved sit Levnet, Socrates ved sit Levnet og Lærdom tillige; thi den Sidstes hele Liv var en bestandig Prædiken og Opmuntring til Dyb og Duellighed. Det er derudi han er større ikke alene end Epaminondas, men endogsaa end alle andre Philosopher; og er hans Lærdom som en Kilde, hvorfra den

fundeste Philosophie flyder, og hvoraf de grundigste philosophiske Secter ere fremkomne.

Begge vare duelige Krigsmænd, Socrates en tapper Soldat, men Epaminondas tilligemed en stor Anfører, ja en af de største, Antiquiteten veed at bryste sig af. Begge vare lige desinteresserede; dog maa man mest forundre sig over Epaminondas Fattigdom, efterdi han besleedte store og høje Poster, og derfor havde store Friksler end Socrates at bestride. Begge vare oprigtige Venner, ærlige, retfærdige og lige taalige. Epaminondas stikkede sig med Taalmodighed ubi den Spot, som ham var tilføjet. Socrates knurrede ikke mod dem, der dømt ham uskyldig fra Livet. Den Første satte sit Liv til for Republikken, den Anden for Philosophien; og er det vanskeligt at sige, hvis Død var mest heroisk. Kort at sige; disse tvende Mænd vare saadanne, som det menneskelige Køn kan bryste sig af. Det var forunderligt, at Epaminondas kunde fremture i sin Philosophie blandt saa mange og vigtige Krigs- og Stats-Forretninger. Det er ogsaa forunderligt, at Socrates med saa mange medfødte Skrøbeligheder kunde blive den største Philosoph maaskee Verden har høyt; thi samme medfødte Affecter

vare

vare ligesaa farlige Fiender for den Sidste, som Thebanernes frække Raboer for den Første. Man kan til Slutning sige, at her gjorde Naturen et Mesterstykke ved at danne saadan Mand, og her gjorde Manden et Mesterstykke ved at danne sig saadan Natur.

